

Promjenjivost glagolskih frazema u engleskom i hrvatskom jeziku

Parizoska, Jelena

Doctoral thesis / Disertacija

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:638664>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-19**



Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)





Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Jelena Parizoska

**PROMJENJIVOST GLAGOLSKIH FRAZEMA
U ENGLESKOM I HRVATSKOM JEZIKU –
KOGNITIVNOLINGVISTIČKA ANALIZA**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2019.



Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Jelena Parizoska

**PROMJENJIVOST GLAGOLSKIH FRAZEMA
U ENGLESKOM I HRVATSKOM JEZIKU –
KOGNITIVNOLINGVISTIČKA ANALIZA**

DOKTORSKI RAD

Mentorica:

prof. dr. sc. Marija Omazić

Zagreb, 2019.



University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Jelena Parizoska

**VARIATION OF VERBAL IDIOMS
IN ENGLISH AND CROATIAN:
A COGNITIVE LINGUISTIC ANALYSIS**

DOCTORAL THESIS

Supervisor:

Professor Marija Omazić

Zagreb, 2019

O MENTORICI

Marija Omazić redovita je profesorica na Odsjeku za engleski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Osijeku. 1994. godine diplomirala je na Pedagoškom fakultetu u Osijeku i stekla zvanje profesora engleskog i njemačkog jezika i književnosti. Magistrirala je 2000. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu temom *Kontrastivna analiza engleskih poredbenih frazema i njihovih hrvatskih ekvivalenata*, a 2003. na istom je fakultetu obranila doktorsku disertaciju pod naslovom *Modifications of Phraseological Units in English*. Akademsku godinu 2001./2002. provela je kao stipendistica programa Fulbright na Northern Arizona University u SAD-u.

Od 1995. radi na Odsjeku za engleski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Osijeku kao lektorica, docentica, izvanredna profesorica te redovita profesorica. Predaje kolegije *Korpusna lingvistika*, *Osnove konsektivnog prevođenja*, *Osnove simultanog prevođenja*, *Osnove terminologije*, *Prijevodne tehnologije* i *Uvod u frazeologiju engleskog jezika*. Od 2009. voditeljica je diplomskog studijskog programa prevoditeljskog smjera. Na poslijediplomskom doktorskom studiju *Jezikoslovlje* na Filozofskom fakultetu u Osijeku drži radionice iz Korpusne lingvistike i predavanja iz Frazeologije.

Sudjelovala je kao istraživač na trima projektima Ministarstva znanosti i obrazovanja čiji je voditelj bio prof. dr. sc. Mario Brdar: *Komplementacijski sustav pridjeva u engleskom i hrvatskom jeziku* (1998.–2001.), *Metonimija između leksikona i gramatike* (2002.–2006.) te *Kognitivno lingvistički pristup polisemiji u hrvatskome i drugim jezicima* (2007.–2012.). Od 2014. do 2018. surađivala je na FP7 projektu Europske komisije *Mobility and Inclusion in Multilingual Europe* (voditelj: prof. dr. sc. François Grin), unutar kojega je vodila radni paket WP7 *Dissemination, Awareness, Training, Exchange*.

Objavila je znanstvenu monografiju *Phraseology through the looking glass* i više od 40 znanstvenih i stručnih radova. U svojim istraživanjima bavi se temama iz frazeologije, kognitivne lingvistike, korpusne lingvistike i znanosti o prevođenju. U suautorstvu je objavila jedan sveučilišni udžbenik i šest uredničkih izdanja. Bila je mentorom tri magistarska rada i šest doktorskih disertacija. Članica je uredništva časopisa *Jezikoslovlje* i znanstvenog odbora časopisa *Explorations in English Language and Linguistics (ExELL)*.

ZAHVALA

Zahvaljujem mentorici, prof. dr. sc. Mariji Omazić, na svesrdnoj pomoći, dragocjenim komentarima i toplom, ljudskom pristupu. Za frazeologiju sam se zainteresirala čitajući njezine radove (kako bi se reklo, I was bitten by the phraseology bug), tako da je upravo ona zaslužna što sam se počela baviti tim područjem.

Hvala koautorici, prijateljici i „šefici“ Ivani Filipović Petrović. Zbog njezinog istraživačkog žara i velike predanosti poslu naš mali tim radi ko vurica.

Hvala sadašnjim i bivšim članovima Odsjeka za anglistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu – Anđelu, Ivani, Nini, Renati i Zvonku – koji su od kolega s posla postali dragi prijatelji.

Zahvaljujem kolegicama i kolegama s Katedre za obrazovanje učitelja engleskog jezika Učiteljskog fakulteta u Zagrebu na ugodnoj i poticajnoj radnoj okolini.

Hvala mami, tati, sestri Biljani i nećki Morani na ljubavi i na tome što je u našoj obitelji stalno puno smijeha.

Hvala Mateuszu na ljubavi i podršci u svemu što radim. Bez njegovog stalnog hrabrenja i poticanja ovaj rad ne bi ugledao svjetlo dana.

Ku pamięci kochanej Barbary Kryżan-Stanojević.

SAŽETAK

Cilj je ovoga rada usporedbom promjena kojima podliježu glagolski frazemi u engleskome i hrvatskome utvrditi na koja se ograničenja one oslanjaju te postoje li razlike između načina na koje se frazemi mijenjaju u konvencionalnoj i nekonvencionalnoj upotrebi. Također, cilj je utvrditi koji dio ili dijelovi glagolskog frazema u tim dvama jezicima predstavljaju njegovu jezgru koja služi kao osnova za različite leksičke i gramatičke oblike te omogućuje prepoznatljivost određene frazeološke konfiguracije. Promjenjivost glagolskih frazema u engleskome i hrvatskome analizira se unutar kognitivnolingvističkog teorijskog okvira.

Istraživanje je provedeno s pomoću softverskog alata Sketch Engine u dvama računalnim korpusima – enTenTen13 za engleski jezik (19,6 milijardi riječi) i hrWaC za hrvatski jezik (1,2 milijarde riječi; verzija 2.2). Jezičnu građu čini 380 engleskih i 385 hrvatskih glagolskih frazema. Frazemi su prikupljeni u enTenTen-u i hrWaC-u pretragom 500 najfrekventnijih glagola i njihovih najkarakterističnijih imenskih kolokata u konstrukcijama koje imaju figurativno značenje. Tako dobivene glagolske frazeme potom smo u dvama korpusima pretražili kako bismo utvrdili u kojim se oblicima javljaju te koji su od njih varijante (koje su se ustalile čestom upotrebom), a koji modifikacije (nastale *ad hoc* u specifičnom kontekstu radi određene komunikacijske svrhe).

U teorijskome dijelu rada razmatra se suodnos značenja sastavnica i značenja frazema kao cjeline te ustrojstvo glagolskih frazema unutar teorijskog okvira kognitivne gramatike. Zatim se uspoređuju različiti teorijski pristupi promjenjivosti frazema i raspravlja se o čimbenicima koji utječu na mogućnost izmjene leksičkog sastava i strukture. U empirijskome dijelu rada daje se kognitivnolingvistička analiza promjena kojima podliježu glagolski frazemi u engleskome i hrvatskome na temelju podataka iz računalnih korpusa. Prvo se analiziraju promjene u konvencionalnoj upotrebi, a zatim modifikacije kao zasebna cjelina. U potonjem se dijelu uspoređuju značajke pojedinih vrsta modifikacija u engleskome i hrvatskome te se obrađuje pitanje do koje se mjere u nekonvencionalnoj upotrebi može mijenjati leksički sastav i struktura frazema.

Istraživanje je dalo tri skupine rezultata. Prvo, značenje i gramatička struktura zajedno sudjeluju u ograničenjima na koja se oslanja promjenjivost glagolskih frazema u engleskome i hrvatskome (bez obzira na to je li riječ o leksičkim ili gramatičkim izmjenama), a ta ograničenja djeluju na lokalnoj i globalnoj razini. Drugo, varijante i modifikacije oslanjaju se na slična ograničenja. Premda modifikacije nije moguće predvidjeti, one su konvencionalne na konceptualno-gramatičkoj razini, a od varijanata se razlikuju po čestoti upotrebe. Treće,

istaknute sastavnice oblikuju jezgru glagolskog frazema u engleskome i hrvatskome na temelju općih obrazaca, a jezgra ima konceptualni i strukturni dio.

Na metodološkoj razini ovaj rad donosi novost u odnosu na dosadašnja istraživanja promjenjivosti frazema jer je provedeno na temelju podataka iz velikih računalnih korpusa, koji su ujedno poslužili kao izvor jezične građe. Na teorijskoj razini rad donosi sljedeće novosti u istraživanje promjenjivosti glagolskih frazema: (1) daje opis konceptualno-gramatičkog ustrojstva glagolskih frazema; (2) pokazuje da promjenjivost glagolskih frazema varira s obzirom na vrstu događajne sheme te na to koliko je ona specifična odnosno shematična; (3) pokazuje da je jezgra glagolskog frazema u temelju konstrukcijske naravi.

Ključne riječi: glagolski frazemi, varijante, modifikacije, računalni korpusi, kognitivna lingvistika, događajne sheme, jezgra frazema, engleski jezik, hrvatski jezik

SUMMARY

This thesis explores the variability of verbal idioms in English and Croatian in order to determine the constraints which govern it as well as potential differences between conventional and nonconventional uses of idioms. Moreover, the thesis examines which components make up the idiom core, defined as the fundamental part of an idiomatic configuration guaranteeing its recognizability across lexical and grammatical variants. The theoretical framework of cognitive linguistics is used.

The research has been conducted using the enTenTen13 corpus for English (19.6 billion words) and the hrWaC corpus for Croatian (1.2 billion words, version 2.2), searched using the Sketch Engine. A total of 380 English and 385 Croatian verbal idioms were analysed. The idioms were isolated by identifying the most characteristic noun collocates of 500 most frequent verbs, and isolating those constructions which were figurative in meaning. The resulting verbal idioms were then used as the starting point in a number of searches in the two corpora so as to obtain their variant forms, and to determine which of those are variations (conventionalized through frequent use) and which are modifications (created *ad hoc* for a particular communicative purpose in a particular context).

The thesis is organized into an introduction followed by a theoretical and empirical part. The theoretical part starts with Chapter 2, which provides a brief overview of the existing definitions of idioms, discusses basic characteristics of idioms, and deals with the definitional scope of the category. Chapter 3 compares different theoretical positions on the relationship between the meaning of idiomatic components and the meaning of the expression as a whole, and discusses the contribution of conceptual and structural factors to idiomatic meaning. Chapter 4 addresses sentence patterns that appear in idioms from the point of view of cognitive grammar. It provides a description of sentence parts that make up idioms, their semantic roles, types of events that grammatical constructions may reflect, and the participants that take part in these events. Chapter 5 is dedicated to several issues. Firstly, it compares how idiom variability has been described theoretically, and discusses factors that contribute to the potential change of an idiom's lexico-grammatical structure. Next, it discusses the boundaries between variation and synonymy, and then addresses the issue of canonical form as well as the relationship between variations and modification. The chapter concludes with an overview of traditional and corpus approaches to modifications and the existing research on this issue in English and Croatian.

The empirical part of the thesis starts with Chapter 6 which lists the aims, hypotheses and the methodology, including the procedure and a detailed overview of the corpus searches used

to obtain variations and modifications in the two corpora. Chapter 7 concentrates on conventional and nonconventional uses of verbal idioms. Three types of conventional changes have been identified: (1) replacement of the verbal component by other verbs, (2) morphological changes (nominalization of verbal idioms and using whole idioms or their parts as modifiers in a noun phrase), and (3) grammatical changes (word order, passive and the middle construction, transitive, intransitive and reflexive constructions, ellipsis of the lexical verb, negation and a subsection on changes in the grammatical structure accompanied by lexical changes). The section on modifications examines their characteristics and compares their functions in English and Croatian, focusing in particular on the extent to which the lexical composition and structure of an idiom may be changed in nonconventional use. Chapter 8 contains a general discussion of the results and their significance in relation to the research questions and hypotheses. The thesis ends with a conclusion.

Three groups of results were identified. Firstly, meaning and grammatical structure go hand in hand in restricting the variability of verbal idioms in both English and Croatian (regardless of whether these changes are lexical or grammatical), and these restrictions work on a local and global level. Secondly, similar restrictions apply in both variations and modifications. Although modifications are impossible to predict, they exhibit conventionality on the conceptual-grammatical level, and are distinguished from variations by frequency of use. Thirdly, salient components are combined into the verbal idiom core in English and Croatian based on general patterns, and the idiom core consists of a conceptual and a structural part.

The methodological contribution of this thesis consists of research into idiom variability based on large electronic corpora. On the theoretical level, the thesis makes the following contributions to the study of idiom variability: (1) it provides a description of the conceptual and grammatical structure of verbal idioms; (2) it demonstrates that the variability of verbal idioms is dependent on event schemas, i.e. their specificity/schematicity; (3) it shows that the core of a verbal idiom is primarily constructional in nature.

Keywords: verbal idioms, variations, modifications, corpora, cognitive linguistics, event schemas, idiom core, English, Croatian

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Dosadašnja istraživanja i spoznaje o promjenjivosti frazema	1
1.2. Motivacija za istraživanje i predmet rada	3
1.3. Ciljevi i hipoteze istraživanja.....	4
1.4. Struktura rada.....	6
2. FRAZEM KAO JEZIČNA JEDINICA.....	8
2.1. Postojeće definicije frazema i nazivlje.....	8
2.2. Temeljna obilježja frazema.....	10
2.2.1. Višerječnost	10
2.2.2. Idiomaticnost	12
2.2.3. Ustaljenost i reproduktivnost.....	13
2.2.4. Čvrsta struktura.....	14
2.3. Granice kategorije frazema	15
2.4. Zaključak.....	18
3. PROCES NASTANKA I RAZUMIJEVANJA FRAZEOLŠKOG ZNAČENJA.....	19
3.1. Tradicionalni pristup frazeološkome značenju	19
3.2. Frazeološko značenje u kognitivnoj lingvistici.....	21
3.2.1. Konceptualna motivacija frazema	21
3.2.2. Konstrukcijsko značenje frazema.....	26
3.3. Zaključak.....	28
4. KONCEPTUALNO-GRAMATIČKO USTROJSTVO GLAGOLSKIH FRAZEMA	30
4.1. Rečenica u kognitivnoj gramatici	30
4.2. Ustrojstvo glagolskih frazema	33
4.2.1. Neprijelazne konstrukcije	35
4.2.2. Prijelazne konstrukcije	41
4.3. Zaključak.....	48
5. PROMJENJIVOST FRAZEMA	49
5.1. Stabilnost forme	49
5.2. Ograničenja promjenjivosti frazema.....	54
5.3. Frazeološka varijantnost i sinonimija	59

5.4. Kanonska forma frazema	64
5.5. Frazeološke varijante i modifikacije	68
5.5.1. Dosadašnja istraživanja modifikacija frazema	70
5.5.2. Tradicionalni i korpusni pristup modifikacijama frazema	73
6. CILJEVI, HIPOTEZE I METODOLOGIJA	80
6.1. Ciljevi i hipoteze	80
6.2. Metodologija istraživanja.....	81
6.2.1. Prikupljanje građe.....	82
6.2.2. Traženje varijanata i modifikacija glagolskih frazema.....	84
7. KOGNITIVNOLINGVISTIČKA ANALIZA PROMJENJIVOSTI GLAGOLSKIH FRAZEMA U ENGLESKOME I HRVATSKOME.....	86
7.1. Zamjena glagolske sastavnice.....	86
7.1.1. Zamjena glagolima bliskoga značenja.....	86
7.1.2. Zamjena glagolima iz iste konceptualne domene.....	89
7.1.3. Metaforička proširenja značenja frazema.....	94
7.1.4. Rasprava	97
7.2. Tvorbene promjene	98
7.2.1. Nominalizacija glagolskih frazema	98
7.2.2. Nominalizacija u kognitivnoj gramatici	99
7.2.3. Rezultati – strukturni tipovi nominaliziranih glagolskih frazema.....	101
7.2.4. Rezultati – vrste nominalizacije glagolskih frazema po značenju.....	102
7.2.5. Rasprava	115
7.2.6. Frazemi u sastavu imenskih sintagmi.....	119
7.2.7. Rasprava	129
7.3. Gramatičke promjene.....	132
7.3.1. Redoslijed sastavnica.....	133
7.3.2. Pasiv i medijalne konstrukcije.....	135
7.3.3. Prijelazne, neprijelazne i povratne konstrukcije.....	142
7.3.4. Konstrukcije s elidiranim samoznačnim (glavnim) glagolom.....	145
7.3.5. Negacija	148

7.3.6. Rasprava	150
7.3.7. Leksičko-gramatičke promjene	151
7.3.8. Rasprava	174
7.4. Modifikacije frazema	177
7.4.1. Zamjena sastavnica.....	180
7.4.2. Atribucija imenskih sastavnica.....	191
7.4.3. Proširivanje sastava frazema	204
7.4.4. Tvorbene promjene.....	206
7.4.5. Gramatičke promjene	216
7.4.6. Spajanje dvaju frazema u jedan	223
7.4.7. Potpuna strukturna promjena.....	225
7.4.8. Dvostruka aktualizacija	228
7.4.9. Rasprava	231
8. OPĆA RASPRAVA.....	236
9. ZAKLJUČAK	255
LITERATURA.....	259
PRILOZI.....	277
ŽIVOTOPIS AUTORICE.....	289

1. UVOD

1.1. Dosadašnja istraživanja i spoznaje o promjenjivosti frazema

Frazemi se tradicionalno definiraju kao izrazi čvrste strukture, što znači da su iz te perspektive izmjene njihova leksičkog sastava i gramatičkih oblika u konvencionalnoj upotrebi ograničene ili posve nemoguće. Tako se, na primjer, zamjena frazeoloških sastavnica drugim riječima, izostavljanje jedne ili više sastavnica, promjena njihova redoslijeda, izmjene gramatičkih odnosa među sastavnicama te dodavanje novih elemenata ne smatraju konvencionalnim promjenama, već na taj način nastaju izrazi koji se ne smatraju frazemima (npr. Menac 1970/1971; Matešić 1978).

Premda frazemi imaju razmjerno stabilan leksički sastav i strukturu, istraživanja u različitim europskim jezicima pokazala su da oni ipak podliježu manjim ili većim promjenama koje ne utječu na ovjerenost struktura niti uzrokuju gubitak frazeološkog značenja (u engleskome Nunberg, Sag i Wasow 1994; u hrvatskome Matešić 1991, Menac 2007; u poljskome Bąba 2003; u ruskome Mokienko 1980). Proučavanju promjenjivosti frazema osobito su pridonijela istraživanja provedena s pomoću računalnih korpusa (Moon 1998; Cignoni, Coffey i Moon 1999; Omazić 2003a; Langlotz 2006; Wulff 2008; Fellbaum 2009). Korpusna istraživanja pokazuju da su moguće promjene paradigmatičkih oblika jedne ili više sastavnica (na primjer, promjene broja kod imenica te vremena, vida i načina kod glagola) te da se velik broj frazema javlja u nekoliko ustaljenih varijantnih oblika.

Psiholingvistička istraživanja u engleskome jeziku potaknuta teorijskim spoznajama kognitivne lingvistike pokazala su da na promjenjivost frazema izravno utječe postojanje veze između značenja sastavnica i značenja izraza kao cjeline te da su varijantni oblici uvijek u skladu s konceptualnom motivacijom frazeološkog značenja (npr. Gibbs i Nayak 1989; Gibbs i dr. 1989). To potvrđuje da se promjene leksičko-gramatičkog ustrojstva frazema oslanjaju na određena ograničenja, a ona su u temelju vezana uz značenje. Osim značenja, na promjenjivost frazema utječe i vrsta gramatičke konstrukcije u kojoj se neki izraz javlja, što su pokazala istraživanja figurativnih izraza provedena unutar kognitivnolingvističkog teorijskog okvira (npr. Sullivan 2013). Pojedini leksički i gramatički oblici nekoga frazema jezična su manifestacija različitih načina konceptualizacije događaja koji on opisuje i takve su promjene sustavne (npr. Parizoska 2009; Dobrovol'skij 2011, 2015). Tako, na primjer, kauzativna konstrukcija opisuje cijeli proces u kojem jedan sudionik djeluje energijom na drugoga (*let the cat out of the bag* 'odati tajnu'), dok rezultativna konstrukcija označava jednu (posljednju) fazu

toga procesa (*the cat is out of the bag* ‘tajna je otkrivena’). U slavenskim jezicima akuzativna konstrukcija označava kretanje prema cilju (*doći u škripac* ‘doći u tešku situaciju’), a lokativna konstrukcija položaj entiteta na nekom mjestu (*biti u škripcu* ‘biti u teškoj situaciji’). To potvrđuje izravnu povezanost značenja i gramatike kod promjenjivosti frazema.¹

Frazeološke su varijante izrazi koji su se ustalili dugom upotrebom, što znači da su određene izmjene leksičkog sastava i strukture frazema prihvaćene jezičnom konvencijom. S druge strane, frazemi se u govoru i pismu javljaju u oblicima koji se znatno razlikuju od konvencionalnog. Točnije, govornici namjerno mijenjaju njihov leksički sastav, strukturu i značenje u danom kontekstu radi određene komunikacijske svrhe (na primjer, zamjenjujući frazeološke sastavnice drugim riječima, ubacujući nove elemente u sastav frazema, mijenjajući uobičajeni redoslijed sastavnica i slično). Takve su namjerne i svjesne preinake frazema u literaturi između ostalog poznate pod nazivom *modifikacije*. U ranijim se istraživanjima tvrdilo da se modifikacije javljaju gotovo isključivo u književnosti te da prilagođavanjem oblika i značenja frazema autori nastoje postići stilski efekt kod čitatelja. Nadalje, smatralo se da su izrazi nastali modificiranjem postojećih frazema okazionalnog karaktera jer su vezani uz specifičan kontekst, iz čega proizlazi da modifikacije nije moguće poopćiti i usustaviti. Zato i nazivi za tu pojavnost naglašavaju njihovu individualnost, kreativnost i prolaznost, na primjer *individualno-autorske preinake* (Mokienko 1980), *frazeološke igre* (Fink 1997), *kreativne modifikacije* (Gläser 1998), *okazionalizmi* (Tretjakova 2011). Rezultati novijih istraživanja pokazuju da se takve namjerne preoblike javljaju u različitim jezicima i vrstama diskursa – od književnih djela preko novinskih naslova i reklama do političkih govora i jezika interneta (npr. Naciscione 2010; Jaki 2014; Omazić 2015). Također, istraživanja provedena unutar teorijskog okvira kognitivne lingvistike pokazuju da modifikacije frazema nisu pojava samo na jezičnoj, već i na konceptualnoj razini te da njima upravljaju kognitivni mehanizmi (npr. Cacciari i Glucksberg 1991; Glucksberg 1993; Langlotz 2004; Naciscione 2004; Delibegović Džanić 2007; Delibegović Džanić i Omazić 2008). Premda nije moguće predvidjeti kako će neki frazem biti modificiran (na primjer, kojom će riječju biti zamijenjena frazeološka sastavnica ili u kojoj će se vrsti gramatičke konstrukcije javiti), takve promjene nisu posve slobodne, već se odvijaju uz određena ograničenja. To potvrđuje da modifikacije nisu samo odraz jezične kreativnosti individualnih govornika, već postoje neki opći modeli na kojima se one temelje.

¹ Sustavnost promjena leksičko-gramatičkog ustrojstva frazema utvrdila su i neka istraživanja koja nisu kognitivnolingvističkog usmjerenja. U njima se takve promjene nazivaju sustavnim transformacijama (engl. *systematic transformations*; Čermák 1994) odnosno sustavnim varijacijama (engl. *systematic variations*; Moon 1998), a odnose se na varijantne oblike frazema kojima se izražava posjedovanje, kauzativnost itd.

Jedno od ključnih pitanja koje se pojavljuje u istraživanjima promjenjivosti frazema, bez obzira na to je li riječ o varijantama ili modifikacijama, jest koji dio izraza ostaje nepromjenjiv u upotrebi. Njega Langlotz (2006: 276–280; 282–283) naziva konceptualnom jezgrom (engl. *conceptual core*), a definira je kao stabilni dio frazema koji odražavaju pojedine leksičke sastavnice ili kombinacija više njih te omogućuju prepoznatljivost specifičnog izraza. Jezgra služi kao osnova za različite leksičke i gramatičke oblike, ovisno o načinu na koji govornik opisuje danu situaciju, a promjene su uvijek u skladu s konceptualnom motivacijom frazema. Premda se pitanjem jezgre osim u engleskome bave i neke frazeološke studije u hrvatskome (npr. Parizoska 2009), u dosadašnjim se istraživanjima ono obrađuje samo na lokalnoj razini pa se, posljedično, donose zaključci o tome koje sastavnice čine jezgreni dio pojedinačnih izraza odnosno određenih skupina izraza.² S druge strane, ne postoje studije o tome koji dio ili dijelovi frazema mogu predstavljati njegovu jezgru općenito, a nije obrađeno ni pitanje suodnosa konceptualnih i strukturnih elemenata u njezinu određenju.

1.2. Motivacija za istraživanje i predmet rada

Za razliku od engleskoga, promjenjivost frazema u hrvatskome razmjerno je zanemarena tema. Dosadašnja istraživanja frazeoloških varijanata tek su manji dio opsežnijih studija (npr. Fink-Arsovski 2002; Omazić 2002). Kad je riječ o istraživanjima modifikacija, u engleskome su takve promjene iscrpno opisane. Neke su studije utemeljene na podacima iz računalnih korpusa te se bave i kognitivnim mehanizmima koji upravljaju tim promjenama (Omazić 2003a; Langlotz 2006). S druge strane, frazeološka istraživanja u hrvatskome samo su se sporadično bavila modifikacijama i većinom su usredotočena na opis i klasifikaciju vrsta takvih promjena te njihove funkcije u diskursu (npr. Kovačević i Mihaljević 2004).

Dosad nije provedeno sveobuhvatno istraživanje promjenjivosti frazema u hrvatskome, kao ni kontrastivne studije te pojavnosti u hrvatskome i drugih jezicima. Stoga nije poznato kako se rezultati dosadašnjih istraživanja varijanata odnosno modifikacija u drugim europskim jezicima – osobito u engleskome na kojem je provedena većina takvih studija – odnose prema hrvatskome. Nadalje, za hrvatski nije obrađeno pitanje ograničenja na koja se oslanjaju modifikacije frazema kao ni suodnos varijanata i modifikacija. Osim toga, većina dosadašnjih istraživanja promjenjivosti frazema u hrvatskome provedena je na ručno skupljenome

² Na primjer, Langlotzovo istraživanje obuhvaća frazeme u britanskom engleskom koji označavaju USPJEH, NAPREDAK i NEUSPJEH (Langlotz 2006). Parizoska i Novoselec (2010) analiziraju hrvatske frazeme *u prvom (drugom) planu*.

materijalu čiji je opseg znatno ograničen zbog broja i dostupnosti primjera. Glavne prednosti istraživanja promjenjivosti frazema s pomoću računalnih korpusa velika je količina jezičnih podataka te mogućnost frekvencijske analize. Kao što su pokazala dosadašnja istraživanja frazema provedena s pomoću računalnih korpusa, oni pružaju pouzdan uvid u ustaljene oblike i značenja frazema s jedne strane te u one nastale na temelju kreativnih promjena s druge. Stoga se ovo istraživanje temelji na korpusnim podacima.

Za istraživanje smo odabrali jedan strukturni tip frazema – glagolske frazeme. To su glagolski spojevi riječi koji imaju figurativno značenje, a sastoje se od glagola, njegovih dopuna i(li) okolnosnih spojeva riječi, na primjer u engleskome *be over the moon* ('biti u sedmom nebu'), *bury the hatchet* ('zakopati ratnu sjekiru'), *teach someone a lesson* ('naučiti koga pameti'), *put something on the back burner* ('staviti što na dno'); u hrvatskom 'biti između dvije vatre' ('biti u teškom položaju'), *braniti* čije *boje* ('zalagati se za čije interese'), *dati zeleno svjetlo* komu, čemu ('dati dopuštenje komu, čemu'), *staviti glavu u torbu* ('izvrgnuti se opasnosti'). Taj smo tip frazema odabrali na osnovi podataka o distribuciji i frekvenciji upotrebe pojedinih strukturnih tipova frazema u engleskome jer za hrvatski jezik ti podaci ne postoje. U bazi podataka Rosamund Moon (1998) koja obasiže više od 6700 frazeoloških jedinica, 40 % njih ima strukturu glagolskog spoja riječi. Stoga je razumno pretpostaviti da se među glagolskim frazemima nalazi značajan broj izraza koji u upotrebi podliježu promjenama i javljaju se u dvama ili više oblika.

1.3. Ciljevi i hipoteze istraživanja

U ovome se radu analizira promjenjivost glagolskih frazema u engleskom i hrvatskom jeziku unutar kognitivnolingvističkog teorijskog okvira. Cilj je usporedbom promjena kojima frazemi u tim dvama jezicima podliježu u konvencionalnoj i nekonvencionalnoj upotrebi utvrditi na koja se ograničenja one oslanjaju. Konvencionalnom upotrebom smatramo upotrebu frazema u obliku i značenju koji odražavaju uobičajeni jezični prikaz nekog događaja. Nekonvencionalnom upotrebom smatramo upotrebu frazema u obliku koji je prilagođen specifičnome kontekstu radi određene komunikacijske svrhe, što se u jeziku odražava izmjenama njegova leksičkog sastava, strukture i značenja.³ Smatramo da sve promjene djeluju tako da se zadržava jezgra frazema – njegov stabilni dio koji odražava frazeološko značenje i

³ Za konvencionalnu upotrebu u literaturi nalazimo nazive *neutralna upotreba* (engl. *neutral use*; Langlotz 2006: 176) i *temeljna upotreba* (engl. *core use*; Naciscione 2010: 251). Njihove definicije uključuju i neke druge elemente, poput temeljne forme frazema (engl. *base form*) koju problematiziramo u 5. poglavlju odnosno stilska obilježja u diskursu.

omogućuje prepoznatljivost određene frazeološke konfiguracije. Polazimo od sljedećih istraživačkih pitanja:

1. Na koja se ograničenja oslanja promjenjivost glagolskih frazema u engleskome i hrvatskome jeziku?
2. Postoje li razlike među načinima na koje se glagolski frazemi mijenjaju u konvencionalnoj i nekonvencionalnoj upotrebi?
3. Koji dio ili dijelovi glagolskog frazema čine njegovu jezgru koja u upotrebi ostaje nepromijenjenom i služi kao temelj za varijantne oblike?

Na temelju tih istraživačkih pitanja krećemo od nekoliko hipoteza.⁴ Prvo, pretpostavljamo da su oblici u kojima se određeni glagolski frazem javlja ograničeni značenjem i gramatičkom strukturom istodobno. Drugo, iste vrste promjena (bez obzira na to jesu li leksičke ili gramatičke) imat će iste ili slične značajke u engleskome i hrvatskome. Istodobno, s obzirom na to da je riječ o strukturno različitim jezicima, načini na koje se mijenjaju glagolski frazemi u engleskome i hrvatskome pokazivat će određene različitosti. Treće, pretpostavljamo da se modifikacije frazema oslanjaju na ista ili slična ograničenja kao varijante. Najzad, pretpostavljamo da postoje neki opći obrasci na temelju kojih sastavnice oblikuju jezgru glagolskog frazema u dvama jezicima.

Istraživanje smo proveli s pomoću softverskog alata Sketch Engine u dvama računalnim korpusima. To su enTenTen13 za engleski jezik (19,6 milijardi riječi) i hrWaC za hrvatski jezik (1,2 milijarde riječi). Građu čini 380 engleskih i 385 hrvatskih glagolskih frazema koje smo prikupili u tim dvama korpusima i potom ih u njima pretražili kako bismo utvrdili u kojim se oblicima javljaju.

Ovo je istraživanje koncipirano tako da može dati dvije vrste teorijskih uvida o promjenjivosti frazema. Jedan je sprega značenja i gramatike u načinima na koje se frazemi mijenjaju kako u konvencionalnoj, tako i u nekonvencionalnoj upotrebi. Drugi je redefinicija jezgre glagolskoga frazema koja uključuje konceptualne i strukturne elemente.

⁴ Ovdje se hipoteze daju općenito, a detaljno ćemo ih izložiti u poglavlju *Ciljevi, hipoteze i metodologija istraživanja*.

1.4. Struktura rada

Rad se sastoji od dva dijela: teorijskog i empirijskog. U prvome su dijelu četiri teorijska poglavlja, a u svakome se daje pregled različitih pristupa specifičnome pitanju koje se obrađuje. S obzirom na to da su predmet rada frazemi u engleskome i hrvatskome, teorijski dio obuhvaća formalne anglo-američke pristupe figurativnome jeziku i tradicionalnu hrvatsku frazeološku teoriju, a njih supostavljamo kognitivnolingvističkome okviru unutar kojeg se analiziraju frazemi u ovome radu. Također smo uključili tradicionalnu rusku frazeološku teoriju jer se na nju oslanja hrvatska frazeološka teorija.

U drugom poglavlju *Frazem kao jezična jedinica* daje se kratak pregled postojećih definicija frazema, razmatraju se njegova temeljna obilježja te pitanje granice kategorije. U trećem poglavlju *Proces nastanka i razumijevanja frazeološkog značenja* uspoređuju se različiti teorijski pogledi na suodnos značenja sastavnica i značenja frazema kao cjeline te se govori o doprinosu konceptualnih i strukturnih čimbenika frazeološkome značenju. Četvrto poglavlje *Konceptualno-gramatičko ustrojstvo glagolskih frazema* bavi se rečeničnim ustrojem frazema unutar teorijskog okvira kognitivne gramatike. Opisuju se rečenični dijelovi od kojih su frazemi sastavljeni, njihove semantičke uloge, vrste događaja koje pojedine vrste gramatičkih konstrukcija odražavaju i sudionici koji su dio tih događaja. Peto poglavlje *Promjenjivost frazema* obrađuje nekoliko pitanja. Prvo se uspoređuju različiti teorijski pristupi promjenjivosti frazema i raspravlja se o čimbenicima koji utječu na mogućnost izmjene leksičko-gramatičkog ustrojstva frazema. Zatim se govori o razgraničenju frazeološke varijantnosti i sinonimije, o pojmu kanonske forme frazema te se raspravlja o suodnosu varijanata i modifikacija. Na kraju toga poglavlja daje se pregled tradicionalnih i korpusnih pristupa modifikacijama i dosadašnjih istraživanja te pojavnosti u engleskome i hrvatskome.

U drugome, empirijskome dijelu rada opisuje se metodologija istraživanja te se daje kognitivnolingvistička analiza promjenjivosti glagolskih frazema u engleskome i hrvatskome. U šestom poglavlju *Ciljevi, hipoteze i metodologija* iznose se ciljevi i hipoteze u skladu s kognitivnolingvističkim pristupom promjenjivosti frazema te se opisuje metodologija. Prvo se opisuju metode prikupljanja jezične građe s pomoću računalnih korpusa enTenTen13 odnosno hrWaC, a zatim korpusne pretrage kojima su dobiveni oblici u kojima se glagolski frazemi javljaju u tim dvama korpusima. U sedmome se poglavlju prvo analiziraju promjene kojima frazemi podliježu u konvencionalnoj upotrebi, a potom modifikacije kao zasebna cjelina. obrađuju se tri skupine promjena u konvencionalnoj upotrebi: 1) zamjena glagolske sastavnice drugim glagolima, 2) tvorbene promjene (nominalizacija glagolskih frazema i uvrštavanje

dijelova ili cijeloga glagolskog frazema u imensku sintagmu u svojstvu zavisne sastavnice) i 3) gramatičke promjene (redosljed sastavnica, pasiv i medijalne konstrukcije, prijelazne, neprijelazne i povratne konstrukcije, konstrukcije s elidiranim samoznačnim glagolom, negacija te kao posebno potpoglavlje različiti gramatički opisi događaja koji su uvijek popraćeni leksičkim promjenama). U potpoglavlju o modifikacijama analiziraju se i uspoređuju značajke pojedinih vrsta takvih promjena u engleskome i hrvatskome te se obrađuje pitanje do koje se mjere u nekonvencionalnoj upotrebi može mijenjati leksički sastav i struktura frazema. Osmo je poglavlje opća rasprava u kojoj objedinjujemo prethodno opisane rezultate i dajemo odgovore na pet postavljenih hipoteza istraživanja. Na kraju rada nalazi se zaključak.

2. FRAZEM KAO JEZIČNA JEDINICA

U ovom ćemo poglavlju dati kratak pregled postojećih definicija frazema i naziva koje nalazimo u literaturi na ruskome, hrvatskome i engleskome jeziku.⁵ Zatim ćemo razmotriti obilježja koja se u većini definicija navode kao temeljna da bismo neku jezičnu jedinicu smatrali frazemom, a to su višerječnost, idiomatičnost, ustaljenost i reproduktivnost te čvrsta struktura. O tim ćemo obilježjima dati općenite napomene, a dvama koja su ključna za ovaj rad – značenjem i promjenjivošću frazema – detaljnije ćemo se pozabaviti u 3. odnosno 5. poglavlju, i to s obzirom na različite teorijske pristupe. Na kraju ovoga poglavlja govorimo o granicama kategorije frazema.

2.1. Postojeće definicije frazema i nazivlje⁶

U suvremenoj se frazeologiji paralelno koriste nazivi izvedeni od grčke riječi *φράσις* (npr. *frazem* i *frazeološka jedinica*, tipično u okvirima europskih jezikoslovnih tradicija) i oni tvoreni od riječi *ιδίωμα* (*idiom* u anglo-američkoj jezikoslovnoj tradiciji). Isti se naziv u literaturi koristi za više različitih jedinica ili se pak različiti nazivi koriste za opis sličnih jedinica. Također, autori često sami određuju što razumiju pod pojedinim nazivima i koje su jedinice njima obuhvaćene. Tako u literaturi na ruskome i hrvatskome jeziku nalazimo nekoliko različitih naziva – *frazeologizam*, *frazem* i *frazeološka jedinica* – a najveći je raspon naziva na engleskome, na primjer *idiom*, *phraseme*, *phraseological unit*, *multiword units*, *fixed expressions*.⁷ Jedinstveni i sveobuhvatan naziv za osnovnu jedinicu frazeologije ne postoji zbog različitosti pristupa predmetu proučavanja, a postojeće se definicije zasnivaju na različitim kriterijima – od značenja preko strukture do upotrebe.

U ruskome jezikoslovlju u ranijim se radovima upotrebljava nekoliko različitih termina – *frazeološka jedinica* (*фразеологическая единица*; Vinogradov 1947; Mokienko 1980; Kunin 1996), *frazeologizam* (rus. *фразеологизм*; Žukov 1986) i *frazeološki izraz* (rus. *фразеологический оборот*; Šanskij 1996), dok se u suvremenim se radovima uvriježio naziv

⁵ Ruski smo jezik uključili jer se na rusku frazeološku teoriju naslanja zagrebačka frazeološka škola, čiji je začetnik Antica Menac.

⁶ Problematikom neusustavljenosti frazeološkoga nazivlja ovdje se nećemo baviti. Za sveobuhvatan pregled naziva koji se upotrebljavaju u frazeološkim istraživanjima na četirima europskim jezicima s obzirom na različite jezikoslovne tradicije i teorijske pristupe vidi Parizoska i Stanojević (2018).

⁷ Omazić (2003a: 23–25) daje iscrpan pregled engleskih naziva koje upotrebljavaju različiti autori, jedinica koje su njima obuhvaćene i njihovih osnovnih svojstava.

frazeološka jedinica i obično se upotrebljava kao skraćenica *ΦE*.⁸ Sve te različite nazive povezuju slične definicije. Tako frazeološku jedinicu Mokienko (1980: 4) definira kao razmjerno ustaljenu vezu riječi koja se reproducira u gotovu obliku, ekspresivnog je karaktera i ima cjelovito značenje, a Kunin (1996: 8) kao ustaljenu vezu leksema s potpuno ili djelomično preoblikovanim značenjem. Frazeologizam Žukov (1986: 5) definira kao konstrukciju koja se proizvodi u gotovu obliku, ima cjelovito značenje, a podudara se s riječju. Najzad, frazeološki izraz Šanskij (1996: 22) određuje kao jezičnu jedinicu koja se reproducira u gotovu obliku, sastavljena je od dviju ili više naglašenih riječi i postojanog je značenja, sastava i strukture.

U pionirskim radovima u hrvatskoj frazeologiji upotrebljava se naziv *frazeologizam* koji je preuzet iz ruskog jezikoslovlja, dok u novijim radovima gotovo isključivo susrećemo naziv *frazem*. Definicije frazema u hrvatskoj frazeološkoj teoriji bliske su definicijama frazeologizma odnosno frazeološke jedinice u ruskome jezikoslovlju. Tako Matešić (1978: 212) frazem definira kao jedinicu koja se reproducira kao cjelina u govornom procesu, sastavljena je od najmanje dviju riječi od kojih je barem jedna poprimila novo značenje i može se uklopiti u kontekst poput svake druge riječi. Menac (1994: 161) frazem određuje kao vezu riječi koja se reproducira u gotovu obliku, ima stalan sastav i raspored sastavnica, značenje mu se obično ne izvodi iz značenja sastavnih dijelova jer neki od njih doživljavaju semantičku pretvorbu i uklapa se u rečenicu kao njezin sastavni dio.

U literaturi na engleskome jeziku najrašireniji je naziv *idiom* koji ima različite definicije, a one su vezane uz odnos značenja sastavnica i izraza kao cjeline. Taj se naziv može upotrebljavati u užem smislu za specifičnu skupinu višečlanih leksičkih jedinica – one čije se značenje ne može razumjeti na osnovi značenja pojedinih riječi u njihovu sastavu. Riječ je o tzv. semantički neprozirnim izrazima (engl. *semantically opaque*) poput *kick the bucket* ('umrijeti'). Naziv *idiom* upotrebljava se i u širem smislu te su njime obuhvaćeni i oni izrazi čije je značenje moguće razumjeti na temelju značenja sastavnica, na primjer *pop the question* ('zaprošiti'). U literaturi na engleskome jeziku često susrećemo i naziv *phraseological unit* (hrv. *frazeološka jedinica*), koji također može imati užu ili širu definiciju s obzirom na odnos značenja dijelova i cjeline. Tako se, na primjer, Naciscione (2010: 19) oslanja na Kuninovu (1970) užu definiciju prema kojoj je frazeološka jedinica stabilna kombinacija riječi s potpuno ili djelomično figurativnim značenjem. S druge strane, Omazić (2003a: 29) frazeološkim jedinicama smatra sve višečlane leksičke jedinice koje se reproduciraju kao cjeline bez obzira na stupanj do kojeg se značenje cijelog izraza može razumjeti na temelju značenja sastavnica.

⁸ Zanimljivo je da se naziv *frazeologizam* koristi i u nekim suvremenim radovima, na primjer Baranov i Dobrovol'skij (2014).

Autorica kao osnovnu razlikovnu osobinu frazeoloških jedinica u odnosu na nefrazeološke konstrukcije navodi ustaljenost te smatra da predmet proučavanja frazeologije trebaju biti i oni ustaljeni izrazi koji nemaju figurativno značenje (npr. oni koji se koriste u društvenoj interakciji, poput *how do you do* ‘drago mi je’ i *of course* ‘naravno’). Gläser (1998: 125) u svoju definiciju frazeološke jedinice osim leksikaliziranosti, reproduktivnosti, višerječnosti, sintaktičke i semantičke stabilnosti te idiomatičnosti kao važna svojstva uključuje još konotacije i funkcije koje takva jedinica može imati u diskursu, a to je intenzifikacija značenja.⁹

Premda općeprihvaćena terminologija ne postoji te se u frazeološkoj literaturi upotrebljavaju različiti nazivi, možemo uočiti da se u većini definicija navodi nekoliko temeljnih svojstava koja jezična jedinica mora imati da bismo je smatrali frazemom. To su višerječnost, idiomatičnost, ustaljenost i reproduktivnost te čvrsta struktura. Ujedno se pokazuje da ta svojstva nisu apsolutna jer se frazemi međusobno razlikuju po broju članova od kojih su sastavljeni, stupnju do kojega se značenje cijelog izraza može razumjeti s pomoću značenja njegovih dijelova te po zamjenjivosti članova drugim leksemima i promjenjivosti njihovih oblika. Zbog toga i opseg jedinica koje obuhvaćaju pojedini nazivi (npr. *frazem*, *frazeološka jedinica*, *idiom*) znatno varira. U nastavku ćemo pobliže razmotriti kako se temeljna obilježja frazema određuju unutar različitih teorijskih okvira i granice kategorije frazema s obzirom na ta obilježja.

2.2. Temeljna obilježja frazema

2.2.1. Višerječnost

U različitim jezikoslovnim tradicijama jednim se od temeljnih svojstava frazema smatra višerječnost, što znači da takav izraz ima najmanje dvije sastavnice (npr. Menac 1972, Mokienko 1980). Kad je riječ o donjoj i gornjoj granici frazema s obzirom na broj sastavnih dijelova, tu postoje stanovita razilaženja. Tako, na primjer, Katz i Postal (1963) i Fraser (1970) u frazeme ubrajaju i jednočlane leksičke jedinice kao što su *blackmail* (‘ucjena’) ili *chatterbox* (‘brbljavac’), no većina ih drugih autora ne uključuje u ovu kategoriju jer ne zadovoljavaju formalni kriterij (konstrukcija sastavljena od dviju riječi). Otvorenim ostaje i pitanje složenica kao što su *clear-cut* (‘jasan, očigledan’) i *devil-may-care* (‘bezbrižan’ ili ‘lakomislen’). Neki ih autori smatraju frazemima jer se radi o uobičajenom supojavljanju dviju ili više riječi (npr.

⁹ Slično tome, Fink-Arsovski (2002: 7) navodi da je frazemima često svojstvena snažna ekspresivnost i konotativno značenje (najčešće negativno).

Makkai 1972), dok drugi autori (npr. Moon 2008) frazemima smatraju samo one složenice koje su nastale tvorbom od višečlanih metaforičkih izraza. Potonji su primjer engleske složenice sastavljene od imenice i pridjeva koje se tvore od pridjevskih poredbenih frazema, poput *rock-solid* (dosl. kameno čvrst ‘postojan’ npr. argument, od *solid as a rock* dosl. čvrst kao kamen ‘vrlo postojan’) i *crystal-clear* (dosl. kristalno jasan ‘posve jasan’, od *clear as crystal* dosl. jasno kao kristal ‘jasno kao dan’).¹⁰ U hrvatskoj se frazeološkoj teoriji donjom granicom frazema smatra tzv. fonetska riječ – veza samostalne riječi s jednom ili više nesamostalnih riječi s kojima čini izgovornu cjelinu (npr. *s nogu*). Kad su u pitanju jedinice poput *amo-tamo*, *zbrda-zdola*, *kvragu* i slično, nema jedinstvenog mišljenja o tome radi li se o složenicama koje imaju dva naglaska ili o frazemima koji su sastavljeni od dviju riječi (između ostalog zato što se neke od tih jedinica mogu pisati sastavljeno i rastavljeno). Jedan od razloga zbog kojih ih se može smatrati frazemima jest njihova dvonaglasnost (opširnije o tome vidi Tafra 2005; Kovačević i Ramadanović 2013).

Gornjom granicom frazema tipično se smatra konstrukcija sa strukturom rečenice. To može biti:

- jednostavna rečenica (engl. *the coast is clear* ‘zrak je čist’; hrv. *u tom grmu leži zec*)
- nezavisnosložena rečenica (engl. *you scratch my back and I’ll scratch yours* ‘ruka ruku mije’; hrv. *na jedno uho uđe, a na drugo izađe*)
- zavisnosložena rečenica (engl. *don’t count your chickens before they are hatched* ‘spremati ražanj, a zec u šumi’; hrv. *trla baba lan da joj prođe dan*)
- zavisna surečenica (engl. *when the chips are down* ‘kad zagusti’; hrv. *dok okom trepneš*)

Najspornije je pitanje pripadnosti kategoriji frazema ustaljenih veza riječi sa strukturom rečenice koje se upotrebljavaju kao zasebne cjeline, a to su poslovice i uzrečice. U hrvatskoj frazeološkoj teoriji poslovice se ne smatraju frazemima jer se ne mogu uvrstiti u drugu rečenicu kao njezin sastavni dio, što se smatra jednim od osnovnih obilježja frazema (Menac 1994).¹¹ S druge strane, neki autori (npr. Melvinger 1989) poslovice i krilatice smatraju frazemima jer se reproduciraju u gotovu obliku i imaju preneseno značenje. To je slično pogledu na poslovice u frazeologiji engleskoga jezika, gdje se one tipično karakteriziraju kao frazemi. Na primjer,

¹⁰ I u njemačkome neki autori složenice smatraju dijelom frazeologije te ih karakteriziraju kao jednorječne frazeme (njem. *Einwortphraseologismen*; Duhme 1995). Općenito govoreći, u frazeologiji germanskih jezika kriterij višerječnosti vezan je uz problematiku složenica zbog strukture tih jezika.

¹¹ Zanimljivo je da se i u njemačkoj frazeologiji poslovice smatraju zasebnom jezičnom pojavom u odnosu na frazeme jer je riječ o svojevrsnim mikrotekstovima (opširnije o tome vidi Fleischer 1997: 75–79).

Moon (1998: 93) u kategoriju jezičnih jedinica koje naziva *fiksni izrazi i idiomi* (engl. *Fixed Expressions and Idioms*) ubraja poslovice poput *enough is enough* ('što je previše, previše je'), *first come first served* ('tko prvi njegova djevojka'), *you can't have your cake and eat it* ('ne možeš imati ovce i novce').¹²

2.2.2. Idiomaticnost

Ovo obilježje frazema koje pod sličnim nazivima nalazimo u različitim jezicima (hrv. *idiomaticnost*, engl. *idiomaticity*, rus. *идиоматичность*) vezan je uz odnos značenja sastavnica sa značenjem frazema. Tradicionalne slavističke teorije o idiomaticnosti polaze od pretpostavke da veza riječi postaje frazem ako najmanje jedan od njegovih članova pokazuje značenjsku pretvorbu pa izraz kao cjelina ima posebno odnosno drukčije značenje u odnosu na značenja sastavnica (Menac 1970/1971; Matešić 1978; Fink-Arsovski 2002; za pregled ruskih pogleda vidi Močalina 2011). Neki autori (npr. Žukov 1986) idiomaticnost određuju kao značenjsku nedjeljivost frazema, što također podrazumijeva da frazeološko značenje ne proizlazi iz značenja sastavnih dijelova.

U formalnim anglo-američkim pristupima idiomaticnost se navodi kao svojstvo onih višechlanih leksičkih jedinica čije je značenje teško ili nemoguće razumjeti na osnovi značenja pojedinih riječi u njihovu sastavu, poput *shoot the bull* (dosl. pucati na bika 'brbljati, naklapati') (Fraser 1970). To ujedno podrazumijeva da značenje cijelog izraza ne predstavlja zbroj značenja njegovih sastavnica. Neki autori ističu da je nepostojanje spona između značenja izraza kao cjeline i značenja sastavnica svojstvena samo jednoj manjoj grupi frazema, tzv. pravim idiomima (engl. *pure idioms*; Cowie, Mackin i McCaig 1985) poput *spick and span*¹³ ('tip-top'), dok značenja velikog broja frazema u određenoj mjeri proizlaze iz značenja sastavnih dijelova. S druge strane, kognitivni lingvisti tvrde da je velik broj frazema motiviran, što znači da postoji konceptualna veza između osnovnih značenja sastavnica i značenja frazema kao cjeline (Lakoff 1987; Kövecses 2010), čak i ako ta veza nije vidljiva iz sinkronijske perspektive. Psiholingvistička istraživanja provedena na engleskome jeziku (npr. Gibbs i O'Brien 1990) pokazala su da kod procesiranja frazeoloških značenja govornici nesvjesno upotrebljavaju kognitivne mehanizme koji povezuju značenja sastavnica sa značenjem cjeline. Bez obzira na različitost teorijskih pogleda, nameće se zaključak da frazeme treba promatrati u

¹² I Omazić (2003a) u frazeološke jedinice ubraja poslovice i uzrečice.

¹³ Pandan pravim idiomima kod Vinogradova su frazeološke sraslice (rus. *фразеологические сращения*) (Vinogradov 1947).

kontinuumu – od onih čija se značenja ne mogu dovesti u vezu sa značenjima dijelova od kojih su sastavljeni do onih koje je moguće razumjeti na temelju značenja sastavnica.

2.2.3. Ustaljenost¹⁴ i reproduktivnost

Uz idiomatičnost kao nemogućnost izvođenja frazeološkog značenja na osnovi značenja sastavnica vezano je i svojstvo ustaljenosti i reproduktivnosti (upotrebe frazema u gotovu obliku). U ruskoj i hrvatskoj frazeološkoj teoriji frazeme se definira kao ustaljene konstrukcije koje se ne stvaraju u govoru slaganjem pojedinih riječi, već se reproduciraju u gotovu obliku (vidi definicije frazema u 2.1.). Pritom neki autori ustaljenost izjednačavaju sa semantičkom neraščlanjivošću frazema. Na primjer, Žukov (1986: 5–6) ustaljenost (rus. *устойчивость*) određuje kao razinu semantičke slivenosti sastavnica te ističe da je ona usko povezana s idiomatičnošću. Točnije, autor tvrdi da je veća ustaljenost i idiomatičnost svojstvena onim frazemima koji pokazuju veći stupanj semantičke nepodudarnosti riječi kao članova slobodnih veza riječi odnosno kao frazeoloških sastavnica. Važno je napomenuti da se u ruskoj i hrvatskoj frazeološkoj teoriji frazemima smatraju one ustaljene veze riječi u kojima su pojedine ili sve sastavnice prošle semantičku pretvorbu.

Za razliku od toga, u anglo-američkom jezikoslovlju frazeološkim se konstrukcijama smatraju i one ustaljene veze riječi koje se reproduciraju u gotovu obliku, a mogu se razumjeti na temelju značenja pojedinih riječi u njihovu sastavu (ali se ujedno često ističe da to nisu idiomi). To su izrazi koji se koriste u standardiziranim društvenim situacijama – pozdravi, čestitke, zahvale, isprike itd. (npr. *good morning* ‘dobro jutro’, *excuse me* ‘oprostite’, *well done* ‘bravo’, *by all means* ‘svakako’, *no way* ‘nema šanse’, *who cares?* ‘koga briga?’) – te konstrukcije koje se upotrebljavaju za organizaciju znanstvenih i stručnih tekstova, poput *on the basis of* (‘na temelju čega’), *to sum up* (‘u zaključku’) itd. Za takve se izraze na engleskome upotrebljavaju različiti nazivi, na primjer *rutinske formule* (engl. *routine formulae*; Coulmas 1979), *leksičke skupine* (engl. *lexical bundles*; Conrad i Biber 2004) i *formulaični izrazi* (engl. *formulaic sequences*; Wray i Perkins 2000).¹⁵ Takvi su izrazi došli u središte zanimanja s pojavom i razvitkom korpusne lingvistike koja ima temelje upravo u anglo-američkoj jezikoslovnoj tradiciji. Pionir korpusne lingvistike John Sinclair postavio je dva načela

¹⁴ U ovome radu naizmjenično ćemo se koristiti nazivima *ustaljenost* i *konvencionalnost* za one jezične jedinice koje su ponavljanim upotrebama postigle visok stupanj kognitivne usađenosti (engl. *entrenchment*; Langacker 1987: 59). Za pregled odnosa frekvencije upotrebe i kognitivne usađenosti vidi Tuđman Vuković (2007: 84–88).

¹⁵ Takve su formulacije u slovenskome jeziku bliske onome što Jakop naziva *pragmatičnim frazemima*, a u njih autorica uključuje zahvale, pozdrave, obećanja, psovke, isprike itd. (vidi Jakop 2003, 2006).

interpretacije jezičnih jedinica kako bi objasnio na koji način značenje proizlazi iz teksta (Sinclair 1991: 109–115). Jedno od njih naziva načelom otvorenog izbora (engl. *the open-choice principle*), što bi bio svojevrsni pandan slobodnim vezama riječi u npr. hrvatskoj frazeološkoj teoriji, a jedino je ograničenje za kombiniranje riječi u veće konstrukcije gramatičnost rečenične strukture. S druge strane, Sinclair je utvrdio da govornici grade diskurs s pomoću velikog broja gotovih konstrukcija koje se naizgled mogu raščlaniti na sastavne dijelove i to naziva *načelom idiomatičnosti* (engl. *the idiom principle*). U tu skupinu spadaju ne samo metaforički izrazi poput *set eyes on* (dosl. staviti oči na koga, što ‘vidjeti’), već i konstrukcije poput *of course* ‘naravno’ ili *in some cases/instances* ‘u nekim slučajevima’.

2.2.4. Čvrsta struktura

Frazemi se tradicionalno definiraju kao izrazi čvrste strukture, što znači da su izmjene njihova leksičkog sastava i strukture ograničene ili posve nemoguće.¹⁶ Pod promjenama se podrazumijevaju zamjena jedne ili više sastavnica drugim leksemima, izostavljanje sastavnica, dodavanje novih elemenata, promjena redosljeda sastavnica i njihovih oblika (roda, broja, padeža, glagolskog vida, vremena itd.).

Najčešće citiran primjer frazema u engleskome jeziku koji se javlja uvijek u istom obliku jest *kick the bucket* (‘umrijeti’). Njegove se sastavnice tipično ne zamjenjuju drugim (pa ni blisko značnim) leksemima. Za frazeme čiji je leksički sastav nepromjenjiv ujedno je karakteristična mala mogućnost promjene paradigmatičkih oblika sastavnica pa, na primjer, imenice u njihovu sastavu ne mijenjaju broj. Tako frazem *it’s raining cats and dogs* (‘lije kao iz kablova’) ne nalazimo u obliku *it’s raining a cat and a dog*. Kod takvih je frazema i redosljed sastavnica stabilan pa se, na primjer, izraz *through thick and thin* (‘u dobru i zlu’) ne javlja u obliku *through thin and thick*. Kao neke primjere frazema u hrvatskome koji imaju vrlo čvrstu strukturu Menac (1970/1971: 1) navodi izraze *ostaviti na cjedilu*, *put pod noge* i *borba prsa o prsa*. Autorica ističe da se u tim frazemima pojedine sastavnice ne mogu zamijeniti čak ni blisko značnicama pa, na primjer, ne možemo reći *ostaviti na cjediljci*, *cesta (staza) pod noge* odnosno *borba grudi o grudi*. Neki su primjeri frazema sa stabilnim redosljedom sastavnica *slika i prilika*, *riječju i djelom* i *na vrbi svirala* (Menac *ibid.*).

S druge strane, postoji znatan broj frazema koji nisu potpuno nepromjenjivi. Pritom neki od njih dopuštaju samo određene promjene, dok se drugi javljaju u većem broju različitih leksičkih

¹⁶ Neki od engleskih naziva koji se za ovo svojstvo upotrebljavaju u literaturi jesu *okamenjenost*, *fiksnost*, *stabilnost*, *invarijantnost* (engl. *frozenness*, *fixedness*, *stability*, *invariability*).

i(li) gramatičkih oblika. Na primjer, frazem *burn your bridges* (dosl. spaliti mostove ‘prekinuti sve veze s kim’) ima jednu leksičku varijantu – *burn your boats* (dosl. spaliti čamce) – dok se frazem *it’s water under the bridge* (dosl. to je voda ispod mosta ‘bilo pa prošlo’) javlja u nekoliko različitih leksičkih oblika: *a lot of water flows under the bridge, water over the dam, water under the dyke, water under the mill* (primjeri iz Moon 1998: 163). Kao primjer promjenjivoga frazema u hrvatskome Menac (1970/1971: 4) navodi izraz *mesti pred svojom kućom*, u kojemu sve sastavnice osim zamjenice *svoj* imaju po jednu ili dvije zamjene. Glagol *mesti* zamjenjuje se glagolom *čistiti*, prijedlog *pred* (s instrumentalom) može se zamijeniti prijedlogom *ispred* (s genitivom), a imenica *kuća* može biti zamijenjena imenicama *prag* ili *vrata*.

2.3. Granice kategorije frazema

U prethodnim smo odjeljcima pokazali da su osnovna obilježja frazema općenite odrednice jer se oni međusobno razlikuju po opsegu (od dviju riječi do složene rečenice), stupnju do kojega je moguće razumjeti frazeološko značenje na temelju značenja sastavnica te po promjenjivosti leksičkog sastava i strukture. Drugim riječima, pripadnost neke ustaljene višečlane leksičke jedinice kategoriji frazema teško je odrediti prema tome posjeduje li ona jedno od relevantnih svojstava ili ne posjeduje, već se nameće nužnost promatranja određujućih obilježja kao stupnjevanih veličina. Zbog toga je u ruskoj i hrvatskoj frazeološkoj teoriji kategorija frazema organizirana prema jezgreno-perifernom načelu te se govori o užoj i široj frazeologiji (Ožegov 1957; Menac 1979b). Užu frazeologiju ili frazeologiju u užem smislu čine veze riječi kojima je osim ustaljenosti i čvrste strukture svojstvena djelomična ili potpuna značenjska pretvorba, što podrazumijeva da su pojedine odnosno sve sastavnice promijenile značenje. Takvi izrazi, poput *grlom u jagode* ili *vrzino kolo*, smatraju se prototipnim frazemima. Frazeologiju u širem smislu čine ustaljene veze riječi čvrste strukture kod kojih značenjska pretvorba nije provedena u potpunosti ili nije uopće provedena, zbog čega njihova značenja u određenoj mjeri proizlazi iz značenja sastavnica. U tu skupinu spadaju ustaljene veze riječi poput *crna burza, poljski miš, uzeti u obzir, donijeti odluku* i sl. (Fink-Arsovski 2002). Treba napomenuti da između uže i šire frazeologije nema točno omeđenih granica. Tako, na primjer, Menac (1979b: vii) tvrdi da se u užu frazeologiju ne uvrštavaju termini iz znanosti zbog toga što kod njih ne dolazi do značenjske pretvorbe sastavnica iako su im svojstveni čvrsta struktura, stalan oblik i sastav, ustaljenost te uklapanje u kontekst. Međutim, oni mogu postati dijelom uže frazeologije kada dođe do promjene značenja. Na primjer, izraz *svesti na zajednički nazivnik* smatra se frazemom

u užem smislu kad se upotrebljava u značenju ‘usuglasiti što’. S druge strane, neke nefrazeološke konstrukcije imaju ograničene mogućnosti zamjene članova te nakon izvjesnog perioda česte upotrebe postaju ustaljene kolokacije, a one su po svojim značajkama bliske široj frazeologiji.

Kad je riječ o razlici između frazema i kolokacija (engl. *collocations*; Firth 1957), u anglo-američkom jezikoslovlju oni se tradicionalno smatraju zasebnim pojavnostima.¹⁷ Premda je u jednom i drugom slučaju riječ o leksičkim jedinicama nastalim uobičajenim supojavljanjem riječi, u kolokacijama se svaka sastavnica upotrebljava u svom osnovom značenju, zbog čega su takvi izrazi prozirni, neidiomatični. Međutim, uspostavljajući međusobne kolokacijske veze, riječi prolaze kroz određene semantičke procese te se prototipna značenja pojedinih kolokata mijenjaju i oblikuju u specifična značenja u ovisnosti o drugim jedinicama koje se uz njih supojavljaju. Čestom upotrebom neke veze riječi smanjuje se izbor mogućih jedinica koji s drugim članom kolokacije stoji u sintagmatskom odnosu. Kao i kod frazema, prozornost značenja kolokacija i stabilnost forme stupnjevite je naravi pa se tako razlikuju otvorene kolokacije (engl. *open collocations*), poput *do* + imenica i čvrste kolokacije (engl. *restricted collocations*) poput *curry favour* (‘umiljavati se komu’). Ove potonje karakterizira ustaljenost, mala mogućnost zamjene kolokata i relativna neprozornost značenja pa ih neki autori nazivaju polu-frazemima (engl. *semi-idioms*; Mel’čuk 1995).

Zbog svega toga, za razliku od tradicionalnih slavističkih frazeoloških teorija, modeli kategorizacije frazema u anglo-američkom jezikoslovlju ne temelje se na ideji središnjeg, prototipnog predstavnika oko kojeg se formira kategorija, već se frazemi smještaju na skali prema stupnju prozornosti značenja i promjenjivosti. Jedan kraj skale zauzimaju idiomi (engl. *idioms*), koji predstavljaju neraščlanjive semantičko-sintaktičke cjeline s vrlo malom mogućnošću zamjene sastavnica i promjene njihova oblika, dok su na drugom kraju skale neidiomatične konstrukcije koje dopuštaju velik broj leksičkih i strukturnih promjena. Takav pristup podrazumijeva da kategoriju frazema čini niz vrlo različitih članova. Također valja imati na umu činjenicu da neke novonastale konstrukcije s vremenom postaju ustaljene i počinju se reproducirati u gotovu obliku, što ih čini bliskim frazemima.

Općenito govoreći, u novije je vrijeme sve izraženija tendencija proširivanja granica frazeologije u odnosu na ranija istraživanja. Na primjer, engleski naziv *idiom* pod utjecajem formalnih anglo-američkih pristupa prije se upotrebljavao samo za one jedinice čije značenje nije moguće izvesti na temelju značenja njihovih sastavnica, a danas se koristi u širem smislu

¹⁷ Opširnije o razlikama između kolokacija i frazema vidi npr. Benson (1986); Cruse (1986); Palmer (1981).

za različite vrste ustaljenih metaforičkih izraza. To je vjerojatno posljedica utjecaja kognitivnolingvističkog pristupa figurativnome jeziku. Tako Kövecses (2010: 231) navodi da u kategoriju jedinica obuhvaćenih engleskim nazivom *idiom* spadaju, na primjer, metafore (*spill the beans*), poredbeni frazemi (*as easy as a pie*), uzrečice (*a bird in the hand is worth two in the bush*) i frazni glagoli (*come up*). Međutim, neki autori naziv *idiom* i dalje upotrebljavaju samo za one ustaljene metaforičke izraze čija se značenja ne mogu izvesti iz značenja sastavnica. Jedan je mogući razlog za to tradicionalni pristup idiomatičnosti, u kojem se ona izjednačava sa semantičkom nedjeljivošću i neprozirnošću značenja.¹⁸ Na proširivanje kategorije frazema važnu je ulogu također odigrao razvoj računalnih korpusa i njihova primjena u frazeološkim istraživanjima te razvoj konstrukcijskih pristupa jeziku.¹⁹ Zbog svega toga u novije vrijeme pojam *frazeologija* obuhvaća široki raspon višerječnica čija su temeljna obilježja stabilnost sastava i strukture te ustaljenost pa uključuje citate iz filmova i televizijskih serija (*I'll be back; Go ahead, make my day; And now for something completely different*), naslove popularnih pjesama (*It takes two to tango*), političke slogane (*There is no alternative*), formulacije koje se upotrebljavaju u društvenim situacijama te izraze koji se upotrebljavaju za organizaciju znanstvenih i stručnih tekstova (vidi 2.2.3.). Ujedno se fokus suvremenih istraživanja prebacio sa značenja ustaljenih višečlanih leksičkih jedinica na njihove funkcije u diskursu i strukturiranju teksta te se govori o frazeologiji političkog govora, frazeologiji znanstvenih tekstova, frazeologiji u pisanju na engleskome kao stranome jeziku itd.²⁰

¹⁸ To često dovodi do razlika u prijevodima naziva s drugih europskih jezika na engleski. Na primjer, ruski naziv *фразаологическая единица* (*frazeološka jedinica*) i hrvatski naziv *frazem* ne prevode se uvijek na engleski kao *idiom* jer to ovisi o pogledu na idiomatičnost kod pojedinih autora te o jezikoslovnoj tradiciji kojoj pripadaju. Tako u radovima autora koji nisu s engleskog govornog područja, a frazeologiju istražuju unutar kognitivnolingvističkog teorijskog okvira, najčešće susrećemo naziv *idiom* jer je riječ o ustaljenom nazivu u kognitivnoj lingvistici. S druge strane, u radovima na engleskome jeziku koji se temelje na nekoj od tradicionalnih europskih frazeoloških teorija (npr. ruskoj i hrvatskoj) upotrebljava se naziv *phraseological unit* odnosno *phraseme*, a naziv *idiom* odnosi se samo na izraze čija su značenja neprozirna.

¹⁹ Istraživanja višečlanih leksičkih jedinica s pomoću računalnih korpusa vezana su uz njihovu ekstrakciju, identifikaciju i označivanje, a zanemaruje se kako ih govornici razumiju. Zbog toga se u računalnoj i korpusnoj lingvistici tipično upotrebljavaju nazivi *višerječni izrazi* (engl. *multiword expressions*, skraćeno MWEs) odnosno *višerječne jedinice* (engl. *multiword units*, skraćeno MWUs). Vidi npr. Mitkov (2017); Seiler i Markantonatou (2018).

²⁰ Istodobno se javljaju i kritike protiv toga da se sve počne smatrati frazeologijom (npr. Granger i Paquot 2008).

2.4. Zaključak

Vidjeli smo da u pojedinim frazeološkim teorijama odnosno teorijskim pristupima jeziku nazivi *frazem*, *frazeološka jedinica* odnosno *idiom* obuhvaćaju različite vrste jedinica, ali da većina definicija uključuje slična obilježja koja neka jezična jedinica mora imati da bismo je smatrali frazemom. Pritom neka od tih temeljnih svojstava – višerječnost, mogućnost razumijevanja značenja cijelog izraza na temelju značenja sastavnica i čvrsta struktura – nisu apsolutna, već ih frazemi posjeduju u većoj ili manjoj mjeri. S obzirom na to, u pojedinim se teorijskim pristupima govori o užoj i široj frazeologiji (pa kategorija frazema ima središnji dio u kojem se nalaze prototipni predstavnici i periferiju) odnosno frazemi se smještaju na skali – od onih neprozirnih značenja i čvrste strukture koji ne dopuštaju gotovo nikakve promjene do konstrukcija čija je značenja moguće izvesti na temelju značenja sastavnica i koje imaju velik broj različitih leksičkih i gramatičkih oblika.

Iz postojećih je definicija također vidljivo da je značenje *differentia specifica* frazema u odnosu na druge vrste ustaljenih višerječnih konstrukcija. Frazem kao cjelina ima značenje koje je na određeni način posebno ili drukčije u odnosu na značenja riječi od kojih je sastavljen i to je zajedničko različitim teorijskim pristupima. Međutim, među njima postoje važne razlike u pogledu na proces nastanka frazeoloških značenja i načina na koje ih govornici razumiju, točnije kad je riječ o pitanju može li se frazeološko značenje izvesti na temelju značenja sastavnica. O tome će biti više riječi u sljedećem poglavlju.

3. PROCES NASTANKA I RAZUMIJEVANJA FRAZEOLŠKOG ZNAČENJA

U prethodnom smo poglavlju dali neke općenite napomene o odnosu frazeološkoga značenja i značenja riječi u sastavu frazema. U ovom ćemo poglavlju usporediti različite teorijske pristupe procesu nastanka frazeološkoga značenja i mogućnosti njegova razumijevanja na temelju značenja sastavnica: tradicionalnu rusku i hrvatsku frazeološku teoriju s jedne strane te kognitivnolingvistički pristup s druge. Također ćemo se osvrnuti na doprinos strukture značenju frazema u okvirima konstrukcijskog pristupa jeziku.

3.1. Tradicionalni pristup frazeološkome značenju

U ruskoj se frazeološkoj teoriji objašnjava kako frazemi nastaju na temelju slobodnih veza riječi – onih u kojima se svaka riječ upotrebljava u svom osnovnom značenju, što podrazumijeva da je značenje cjeline jednako zbroju pojedinačnih značenja – a kod tih konstrukcija dolazi do značenjske preoblake. Tako, na primjer, Babkin (1970: 9) objašnjava da značenja pojedinih riječi blijede dok potpuno ne nestanu, a istodobno cijela konstrukcija poprima drugačije ili novo značenje u odnosu na zbroj značenja sastavnica. Moloktov (1977: 13) tvrdi da pojedine riječi u sastavu frazema podliježu preobrazbi značenja (rus. *пересмысление слов*), za što upotrebljava naziv *desemantizacija*. Pritom desemantizacija može biti djelomična ili potpuna, što znači da su pojedine odnosno sve riječi izgubile svoje značenje. Žukov (1986: 5) ističe da frazem nastaje kada dvije riječi u njegovu sastavu dožive značenjsku preobrazbu „do te mjere da u potpunosti ili djelomično gube svoje leksičko značenje“ te za tu pojavnost upotrebljava naziv *deaktualizacija* (rus. *деактуализация*).

Na rusku frazeološku tradiciju oslanja se u svom tumačenju nastanka frazeološkog značenja zagrebačka frazeološka škola. Menac (1979b: v) objašnjava da frazeološke sastavnice pokazuju veći ili manji stupanj desemantizacije, a posljedica je toga da značenje frazema ne odgovara zbroju značenja njegovih dijelova. Točnije, u frazemima dolazi do „promjene odnosno gubitka značenja svih ili nekih sastavnica“ (Menac 2007: 9). Slično tome, objašnjavajući proces desemantizacije Fink-Arsovski (2002: 7) tvrdi da se sastavnice frazema prvo semantički prazne, a potom izraz kao cjelina poprima novo značenje. Desemantizacija može biti provedena na dvjema razinama. Potpuna desemantizacija znači da su sve sastavnice značenjski preoblikovane te nijedna ne služi u određivanju frazeološkog značenja (npr. *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba* u značenju ‘vratiti se neobavljena posla’). Kod djelomične desemantizacije dio se sastavnica upotrebljava u prenesenom značenju, dok one koje su zadržale svoja osnovna

značenja obično sudjeluju u određivanju frazeološkog značenja (npr. *raditi na crno* u značenju ‘ilegalno raditi’). Budući da frazemi nastaju značenjskom preoblikom od slobodnih veza riječi, postoji mogućnost da ista konstrukcija bude u osnovnom značenju slobodna, a u prenesenom značenju frazeološka (Menac 1972). To uvelike ovisi o upotrebi izraza u kontekstu. Na primjer, kada vezu riječi *palo je u vodu* što upotrijebimo u rečenici *Čamac se prevrnuo i sve [iz čamca] je palo u vodu*, tada ne dolazi ni do kakvog značenjskog pomaka. Međutim, ista veza riječi upotrijebljena u rečenici *Sve je već bilo pripremljeno za veliku feštu, ali na kraju je sve palo u vodu* ima frazeološki karakter: njezine su sastavnice prošle proces desemantizacije i konstrukcija je dobila novo značenje ‘izjalovilo se što’. Neki autori unutar hrvatske frazeološke teorije frazeme smatraju mrtvim metaforama. Tako Matešić (1978: 212) tvrdi da su mnogi frazemi nekad bili metafore koje su s vremenom postale toliko ustaljene da više ne izazivaju metaforičko tumačenje.²¹

Budući da frazeološko značenje ne predstavlja zbroj značenja sastavnica, to u ruskoj i hrvatskoj frazeološkoj teoriji podrazumijeva da se ono ne može izvesti na temelju značenja pojedinih riječi u sastavu frazema (što je u skladu s pogledom na idiomatičnost kao semantičku neraščlanjivost frazema; vidi 2.2.2.). Međutim, tvrdi se da frazeološko značenje možemo razumjeti s pomoću predodžbe na temelju koje je ono nastalo, a koja se nakon desemantizacije sastavnica zadržava u dubinskoj strukturi frazema. Unutar teorijskog okvira zagrebačke frazeološke škole za tu se predodžbu upotrebljava naziv *slika* odnosno *semantički talog* (Fink-Arsovski 2002).

Vidjeli smo da se u ruskoj i hrvatskoj frazeološkoj teoriji nastanak frazeološkog značenja objašnjava kao posljedica značenjske preoblike jedne ili više riječi u sastavu frazema, a ta se preoblika poistovjećuje s gubitkom osnovnih značenja sastavnica. U kognitivnoj lingvistici procesu nastanka i razumijevanja frazeološkog značenja pristupa se bitno drugačije. Kognitivni lingvisti smatraju da frazemi nisu isključivo jezična pojava, već su proizvod našeg konceptualnog sustava.

²¹ Zanimljivo je da Cruse (1986: 41–45) pravi razliku između frazema (engl. *idioms*) i mrtvih metafora (engl. *dead metaphors*), tvrdeći da se u mrtvim metaforama do određene mjere zadržava veza s originalnom (živom) metaforom, a time i s doslovnim značenjima sastavnica (što nije slučaj kod frazema). Zbog toga mrtve metafore mogu ponovno oživjeti, npr. zamjenom pojedinih sastavnica bliskoznačnicama.

3.2. Frazeološko značenje u kognitivnoj lingvistici

U ovome ćemo pododjeljku govoriti o dvama elementima važnim za objašnjenje frazeološkog značenja u kognitivnolingvističkome pristupu – o konceptualnoj motivaciji (u okviru teorije konceptualne metafore) te o odnosu strukture i značenja (u okviru konstrukcijskoga pristupa jeziku).

3.2.1. Konceptualna motivacija frazema

Rad Lakoffa i Johnsona *Metaphors We Live By (Metafore koje život znače)* iz 1980. godine začetak je teorije metafore u kojoj se ona tumači kao pojava koja je vezana uz način razmišljanja, a ne samo za jezik. Metafora je sredstvo koje nam omogućuje da jedno iskustveno područje doživljavamo posredstvom drugog iskustvenoga područja. Točnije, ona povezuje dvije konceptualne domene: izvornu domenu (engl. *source domain*) i ciljnu domenu (engl. *target domain*), a jezični izrazi na različitoj razini složenosti odraz su preslikavanja iz izvorne u ciljnu domenu (engl. *mapping*).²² Tako je u sljedećim frazemima riječ o povezivanju konceptualnih domena LJUTNJA i VATRA (primjeri iz Lakoff 1987: 388):

- (1) She was *doing a slow burn*.
- (2) He was *breathing fire*.
- (3) Your insincere apology just *added fuel to the fire*.

Ti su frazemi povezani s različitim aspektima izvorne domene VATRA koja se koristi kako bi se objasnila ciljna domena LJUTNJA te imaju sljedeća značenja: *do a slow burn* (dosl. polako gorjeti) 'ljutnja tinja u kome', *breathe fire* (dosl. rigati vatru) 'jako se naljutiti' i *add fuel to the fire* (dosl. dodavati gorivo na vatru) 'pojačati čiju ljutnju'. Znanje o različitim svojstvima vatre preslikava se na ljutnju te govorimo o ljutnji kao o vatri. Tako se ljutita osoba konceptualizira kao da gori (*do a slow burn*), jačina vatre odnosi se na jačinu ljutnje (*add fuel to the fire*), a kao što vatra predstavlja opasnost za okolinu, tako i ljutita osoba može biti opasna za druge ljude koji se nalaze u njezinoj blizini (*breathe fire*).

U kognitivnoj se lingvistici, dakle, tvrdi da u nastanku frazema ne sudjeluju pojedine riječi, već konceptualne domene, a konceptualna metafora kognitivni je mehanizam koji služi kao

²² Prijevodi engleskih naziva prema Stanojević (2013).

veza između dviju domena. To se u jeziku odražava upotrebom riječi iz određene izvorne domene u sastavu frazema. Tako je u primjerima (2) i (3) vidljivo da je riječ o izvornoj domeni VATRA jer je leksem *fire* ('vatra') sastavnica frazema, a u primjeru (1) na vatru upućuje frazeološka sastavnica *burn* ('gorjeti'). U tim frazemima konceptualna metafora LJUTNJA JE VATRA povezuje osnovna značenja frazeoloških sastavnica sa značenjem cijeloga izraza.

S pomoću pojedinih izvornih domena (o kojima imamo bogata znanja jer ona proizlaze iz naših svakodnevnih interakcija s okolinom) metaforički se mogu strukturirati različite ciljne domene, a to su tipično emocije, događaji i stanja. Tako se u engleskome s pomoću izvorne domene VATRA osim ljutnje strukturiraju i druge ciljne domene, na primjer LJUBAV, ENTUZIJAZAM i SUKOB. To ilustriraju frazemi *carry a torch for someone* (dosl. nositi baklju za koga 'biti zaljubljen u koga') i *fan the flames of something* (dosl. raspirivati plamen čega 'potaknuti') te frazni glagol *spark off* (dosl. zapaliti iskru 'izazvati').²³

(4) More recently, he's realized he still *carries a torch* for his ex.

(5) The icon of America's latest space program, Millennium, he's been a regular on press junkets to *fan the flames* of enthusiasm for the first mission to the moon in over thirty years.

(6) The Boston Tea Party of 1773 was a protest against tea duties in December 1773 that *sparked off* the American War of Independence.

U tim frazemima na izvornu domenu VATRA upućuju frazeološke sastavnice *torch* ('baklja'), *flames* ('plamen') odnosno *spark* ('iskra'), a jačina vatre metaforički se preslikava na intenzitet ljubavi (4), entuzijazma (5) odnosno rata (6).

Primjeri (1–6) ujedno pokazuju da su konceptualne metafore ustaljene veze između pojedinih domena, a frazemi su jezična manifestacija tih veza.²⁴ Nastanak konceptualnih metafora uvjetovan je iskustvenim i kulturološkim čimbenicima, zbog čega su neka metaforička preslikavanja univerzalna, dok su druga kulturološki uvjetovana (Lakoff 1993; Kövecses 2005). Tako je povezivanje konceptualnih domena LJUTNJA i VATRA univerzalne naravi pa i u hrvatskome možemo naći primjere frazema koje motivira konceptualna metafora LJUTNJA JE VATRA, na primjer *dolijevati ulje na vatru*, *potpirivati vatru*, *sijeva komu vatra iz očiju*. Kövecses (2010: 211–213) daje primjere metaforičkih izraza s pomoću kojih se opisuje ljutnja

²³ Objašnjenja konceptualne motivacije izraza u primjerima (4–6) preuzeti su iz Kövecses (2010: 235). Primjeri su dobiveni pretraživanjem korpusa enTenTen13.

²⁴ Za primjere konvencionalnih konceptualnih metafora u hrvatskome vidi Stanojević (2013). Primjere hrvatskih frazema motiviranih konceptualnim metaforama daje Omazić (2014).

u engleskome, kineskome, mađarskome, japanskome, poljskome i zuluu te pokazuje da konceptualna metafora LJUTNJA JE VATRA postoji u svim tim jezicima i motivira metaforičke izraze koji se odnose na ljutnju. Razlog zbog kojeg tu konceptualnu metaforu nalazimo u vrlo različitim jezicima i kulturama jest da ljudi imaju ista iskustva i znanja o fiziološkim procesima koji se odvijaju kad se netko naljuti, npr. povećanje tjelesne temperature.

Osim na konceptualnoj metafori, frazeološko se značenje temelji i na drugim kognitivnim mehanizmima, a prema Kövecsesu (2010) to su konceptualna metonimija i konvencionalno znanje. Za razliku od metafore koja povezuje dvije konceptualne domene, kod metonimije jedna stvar ili pojava omogućava umni pristup drugoj stvari ili pojavi unutar iste domene. Tako je frazem *all hands on deck* ('idemo svi!') odraz konceptualne metonimije RUKA ZA OSOBU u kojoj se jedan dio ljudskog tijela odnosi na čovjeka. Kao primjer frazema u hrvatskome koji se zasniva na ovoj metonimiji možemo navesti izraz *zaprositi čiju ruku* u značenju 'ponuditi brak komu'. Konvencionalno znanje predstavlja znanje koje je zajedničko nekoj skupini ljudi, a koje služi kao pozadina na temelju koje razumijemo određene koncepte, a time i leksičke jedinice koje su njihova jezična manifestacija. Na primjer, značenje frazema *have one's hands full* ('imati pune ruke posla') može se opisati na temelju konvencionalnog znanja o veličini i funkciji ruke: ako u ruci držimo kakav predmet, ne možemo je koristiti za drugu radnju. Kad je riječ o konvencionalnome znanju, brojni autori naglašavaju da je riječ o koherentnim strukturama iskustva koje dijele pripadnici neke jezične zajednice. U kognitivnoj se lingvistici za to koriste različiti nazivi, na primjer *okviri* (engl. *frames*; Fillmore 1985), *idealizirani kognitivni modeli* (engl. *Idealized Cognitive Models*; Lakoff 1987), *kognitivne domene* (engl. *cognitive domains*; Langacker 1987), *kulturni modeli* (engl. *cultural models*; Kövecses 2005), *jezična slika svijeta* (polj. *językowy obraz świata*; Bartmiński 2007).

Za povezanost značenja sastavnica s frazeološkim značenjima na temelju kognitivnih mehanizama – metafore, metonimije i kulturnih modela – u kognitivnoj se lingvistici upotrebljava naziv *konceptualna motivacija* (engl. *conceptual motivation*).²⁵ Kövecses i Szabó (1996: 331) konceptualnu motivaciju frazema prikazuju ovako:

²⁵ Za primjere konceptualne motivacije frazema kulturnim modelima u engleskome, hrvatskome i poljskome vidi Stanojević, Parizoska i Stanojević (2007).

frazeološko značenje – posebno značenje frazema kao cjeline
kognitivni mehanizmi – metafora, metonimija, konvencionalno znanje (domena
odnosno domene znanja)
konceptualna domena odnosno domene – jedna ili više domena znanja
jezični oblici i njihova značenja – riječi u sastavu frazema, njihova sintaktička svojstva
i značenja

U kognitivnolingvističkome pristupu frazeološkome značenju konceptualnu motivaciju valja razlikovati od prozirnosti značenja s jedne strane te njegove predvidljivosti s druge. Tako se povezanost između značenja sastavnica i značenja frazema može s vremenom izgubiti pa konceptualna motivacija nekih izraza danas nije jasna. Jedan je takav primjer engleski frazem *red herring* (dosl. crvena haringa ‘krivi trag’), čije je značenje povezano s upotrebom crvenih haringi zbog njihova mirisa kako bi se sakrio trag lovačkim psima. Premda je iz sinkronijske perspektive neprozirno, frazeološko je značenje motivirano. Kad je riječ o predvidljivosti frazeološkoga značenja, to što je neki frazem konceptualno motiviran ne znači da možemo u potpunosti predvidjeti koje će biti značenje cjeline s obzirom na osnovna značenja sastavnica, na primjer u engleskim izrazima *spark off* (dosl. zapaliti iskru) i *fan the flames of something* (dosl. raspirivati plamen čega). Tako prema podacima iz korpusa enTenTen13 *spark off* može značiti ‘raspirivati, izazvati’ (npr. nasilje, nered, revoluciju, prosvjed) i ‘potaknuti’ (npr. zanimanje, raspravu, razgovor). Frazem *fan the flames of something* odnosi se na negativne osjećaje (mržnju, strah, nezadovoljstvo, ljutnju), pozitivne osjećaje (požudu, ljubav, strast) i događaje koje karakterizira nasilje (rat, sukob, pobunu). Slične primjere nalazimo i u hrvatskome. Podaci iz hrWaC-a pokazuju da se frazem *iskre frcaju* može odnositi na sukob i ljubav (odnosno strast), a *zapaliti iskru* na nasilje, sukob, rat i pobunu s jedne strane te domoljublje, prijateljstvo, vjeru, stvaralački zanos i radoznalost s druge. Svi ti primjeri pokazuju da smjer i način metaforizacije ovise i o nejezičnim čimbenicima.²⁶

Teorijska gledišta kognitivne lingvistike na metaforu kao jednu od ljudskih sposobnosti s pomoću koje strukturiramo naša iskustva s okolinom potaknula su empirijska istraživanja o tome kako govornici razumiju frazeme. Istraživanja američkog psiholingvisti Raymonda Gibbsa i njegovih suradnika o konceptualnoj motivaciji frazema u engleskome kao prvome jeziku (Gibbs 1990, 1993, 1994, 1995; Gibbs i O’Brien 1990; Gibbs i dr. 1997) pokazala su da ispitanici uz pojedine izraze vežu mentalne predodžbe. Nadalje, za frazeme sličnih značenja

²⁶ O čimbenicima semantičkih promjena iz dijakronijske perspektive vidi Raffaelli (2009: 145–169).

odgovori ispitanika pokazali su visok stupanj podudarnosti mentalnih predodžbi (na primjer, za *spill the beans* i *let the cat out of the bag* u značenju ‘oditi taju’; *blow your stack, flip your lid* i *hit the ceiling* u značenju ‘jako se naljutiti’). Točnije, čak 75 % mentalnih predodžbi za pojedine frazeme opisivalo je slične prizore, što dokazuje da konceptualne metafore imaju psihološku stvarnost i da motiviraju frazeme. Na temelju rezultata psiholingvističkih istraživanja Gibbs zaključuje:

Metaforička preslikavanja iz izvorne na ciljnu domenu služe kao jedna od poveznica između leksičkog sastava frazemâ i njihovih figurativnih značenja zbog čega je kod mnogih frazema jasno zašto znače upravo to što znače. (Gibbs 1993: 275)²⁷

Tako je, na primjer, značenje frazema *spill the beans* (dosl. prosuti grah ‘odati tajnu’) motivirano konceptualnim metaforama UM JE SPREMNIK i IDEJE SU PREDMETI. Ako se neki predmet (*beans* ‘grah’) nalazi u našem umu (koji se konceptualizira kao spremnik), on nije vidljiv drugim ljudima. Ako taj predmet iz nekog razloga izađe iz spremnika (npr. jer je netko slučajno prosuo grah), bit će vidljiv drugima. Zbog toga se prosipanje graha metaforički odnosi na odavanje tajni odnosno na otkrivanje skrivenih podataka.

Osim motiviranosti kognitivnim mehanizmima frazeološko značenje pokazuje još jedno važno svojstvo, a to je doprinos strukture značenju izraza kao cjeline. Takav pogled na frazeme nalazimo u konstrukcijskome pristupu jeziku. Kad je riječ o nastanku frazeološkoga značenja, u tradicionalnom se pristupu govori o procesu koji nastaje uslijed svojevrzne anomalije jer tijekom desemantizacije pojedine ili sve riječi u sastavu frazema mijenjaju, tj. gube svoja osnovna značenja. K tome, tradicionalni se pristup usredotočuje samo na leksičke riječi u sastavu frazema, a zanemaruje se uloga gramatičkih riječi poput prijedloga te općenito vrsta gramatičke konstrukcije u kojoj se neki frazem javlja. S druge strane, u konstrukcijskome pristupu ključnu ulogu ima sprega strukture i značenja, o čemu će biti više riječi u sljedećem odjeljku.

²⁷ “These mappings provide part of the link between the lexical makeup of idioms and their figurative meanings such that many idioms make sense in having the meanings they do.” (Ako nije drukčije navedeno, svi su prijevodi autoričini.)

3.2.2. Konstrukcijsko značenje frazema

U konstrukcijskome pristupu jeziku (Fillmore, Kay i O'Connor 1988; Goldberg 1995; Kay i Fillmore 1999) smatra se da je značenje neke konstrukcije više od zbroja značenja njegovih sastavnica.²⁸ Kad govorimo o frazemima, u konstrukcijskom se pristupu smatra da su njihova semantička, sintaktička i pragmatička obilježja izravno povezana sa specifičnom konstrukcijom. Ilustracija je toga ono što Fillmore i suradnici nazivaju formalnim idiomima (engl. *formal idioms*) poput *let alone* ('a kamoli') i *What's X Doing Y* ('otkud X u Y-u').²⁹

- (7) a. Max won't eat shrimp, let alone squid.
b. He wouldn't give a nickel to his mother, let alone ten dollars to a complete stranger.
- (8) a. What is this scratch doing on the table?
b. What do you think your name is doing in my book?

Gibbs (2010: 715–716) značenja tih dviju konstrukcija objašnjava ovako: *let alone* govorniku omogućuje da se referira na prethodno iznesenu tvrdnju i istodobno uputi slušatelja na novu tvrdnju koja je informativnija (npr. *Max won't eat shrimp, let alone squid* 'Max neće jesti škampe, a kamoli lignje', primjer 7a). S pomoću konstrukcije *What's X doing Y* govornik od sugovornika zahtijeva objašnjenje i ujedno pokazuje da postoji određeni nesklad u sceni koja se opisuje (npr. *What is this scratch doing on the table?* 'Otkud ova ogrebotina na stolu?', primjer 8a). To pokazuje da konstrukcija određuje značenjske aspekte svih izraza istovjetne strukture. Premda određena konstrukcija može sadržavati specifične lekseme (npr. *let alone*), njezini su pojedini dijelovi otvoreni i u njih se mogu uvrstiti različite leksičke jedinice, ali one uvijek moraju biti u skladu sa značenjem cijele konstrukcije.

Svojevrsni pandan formalnim idiomima kako ih definiraju Fillmore i suradnici jesu frazeološki okviri (engl. *phraseological frames*) Rosamund Moon. Riječ je o konstrukcijama koje imaju specifična značenja, a njihovi se otvoreni dijelovi mogu ispunjavati različitim leksičkim jedinicama čiji izbor ograničava konstrukcija. To ilustriraju frazemi u značenju 'u poslu je do grla tko' (9) i 'glup' (10) (primjeri iz Moon 2015):

²⁸ Za pregled konstrukcijskih gramatika vidi Croft i Cruse (2004: 257–289). Pregled odnosa između kognitivne lingvistike i konstrukcijske gramatike na hrvatskome daje Katunar (2015: 33–39).

²⁹ Primjeri (7a–b) preuzeti su iz Fillmore, Kay i O'Connor (1988: 514), a primjeri (8a–b) iz Kay i Fillmore (1999: 3).

- (9) *busier than a three-legged horse in a dog-food factory*
busier than a one-armed juggler
busier than a two-dollar hooker
- (10) *not the sharpest pencil in the box*
not the sharpest tool in the shed
not the brightest crayon in the box
not the brightest bulb in the chandelier

U primjeru (9) imenska skupina označava (tipično) osobu koja ima problema zato što previše radi, a u primjeru (10) oštrina nekog alata odnosno jačina kojom neki predmet svijetli odnosi se na inteligenciju, pri čemu je taj predmet dio skupine (npr. jedna od olovaka u kutiji ili jedna od žarulja na lusteru). Ti primjeri pokazuju da, premda govornik u otvorene dijelove može uvrstiti različite leksičke jedinice po vlastitom izboru, zbog značenja same konstrukcije njezine leksičke realizacije tvore ograničeni niz.

Dosadašnja frazeološka istraživanja hrvatskoga jezika provedena unutar kognitivnolingvističkog teorijskog okvira također su pokazala doprinos strukture značenju frazema. Jedan su takav primjer frazemi u čijem je sastavu prijedložno-padežni izraz s *u*. Prijedlog *u* odražava konceptualizaciju nekog entiteta kao SPREMNIKA (Rudzka-Ostyn 2003; Šarić 2008) pa se u frazemima s tim prijedlogom kao sastavnicom situacije i stanja metaforički strukturiraju kao spremnici, npr. *biti u klopci*, *doći u prvi plan*, *pasti u komu*, *upasti u dugove*, *baciti u drugi plan* koga itd. (Parizoska 2009; Parizoska i Novoselec 2010).³⁰ Nadalje, padež – lokativ odnosno akuzativ – profilira specifičnu vrstu prostornog odnosa između nekog entiteta i spremnika. Tako konstrukcija *u* + lokativ označava položaj entiteta u unutrašnjosti spremnika, što se metaforički preslikava na stanje (npr. *biti u bedu*, *biti u modi*, *biti u škripcu*). S druge strane, konstrukcija *u* + akuzativ profilira kretanje entiteta prema unutrašnjosti spremnika, a to se metaforički odnosi na dolazak u neko stanje (npr. *doći u formu*, *pasti u očaj*, *ući u štos*, *staviti u prvi plan* koga, što). Drugi je primjer frazem koji ima gramatički oblik *u ... očima* (Stanojević 2013: 183–213). Taj izraz ima nekoliko značenja, a svaka skupina značenja ima svoja gramatička obilježja. Tako konstrukcija *u* čijim *očima* može označavati procjenu neke situacije pa je, na primjer, u izrazu *u očima službenog Bruxellesa* riječ o perspektivi političara iz Bruxellesa. Upotreba imenice u genitivu u toj je konstrukciji određena semantički – genitiv

³⁰ U engleskome konceptualizaciju situacija i stanja kao SPREMNIKA odražavaju frazemi s prijedlogom *in(to)*, na primjer *be in hot water* (dosl. biti u vrućoj vodi 'biti u gabuli'), *back someone into a corner* (dosl. stjerati u kut koga 'dovesti u škripac koga').

označava referentnu točku koja nam služi za umni pristup entitetu koji izražava imenica *oči*. Zanimljivo je da u engleskome pandanu ovoga frazema *in ... eyes* referentnu točku označava konstrukcija s prijedlogom *of* (npr. *in the eyes of society* ‘u očima društva’), što proizlazi iz toga da u engleskome jeziku prijedložni izraz *s of* označava intrinzični odnos između dvaju entiteta, kao u konstrukcijama *the end of the tunnel* ‘kraj tunela’, *the father of the bride* ‘mladenkin otac’ i *the review of the book* ‘recenzija knjige’ (Radden i Dirven 2007: 159).

3.3. Zaključak

Vidjeli smo da se u tradicionalnom pristupu nastanak frazeološkog značenja objašnjava kao rezultat desemantizacije (značenjske preoblike) pojedinih ili svih riječi u sastavu frazema, dok kognitivna lingvistika naglašava ključnu ulogu konceptualnih domena u tom procesu. U tradicionalnome se pristupu smatra da frazeološko značenje nije zbroj značenja riječi u sastavu frazema pa se, posljedično, ono ne može izvesti na temelju značenja frazeoloških sastavnica (ali ga možemo razumjeti s pomoću mentalne predodžbe, tzv. semantičkog taloga koji ostaje nakon desemantizacije). S druge strane, kognitivni lingvisti tvrde da je velik broj frazema motiviran kognitivnim mehanizmima koji služe kao poveznica između doslovnog i figurativnog značenja. To podrazumijeva da značenje frazema proizlazi iz značenja njegovih sastavnica, ali pritom valja imati na umu da motiviranost frazema ne znači ujedno i predvidljivost njegova značenja. Pojedine se riječi javljaju u sastavu frazema upravo zato što su oni motivirani kognitivnim mehanizmima, npr. *fire* ‘vatra’ i *burn* ‘gorjeti’ u engleskim frazemima koji označavaju ljutnju, a koja se konceptualizira kao vatra. U kognitivnolingvističkome pristupu nastanak frazeološkog značenja tumači se, dakle, kao pojavnost na konceptualnoj, a ne samo na jezičnoj razini (što je slučaj u tradicionalnome pristupu u kojem se o nastanku frazeološkog značenja govori kao o posljedici promjene značenja sastavnica). Drugim riječima, frazemi su jezična manifestacija preslikavanja između konceptualnih domena. Budući da je velik broj frazema konceptualno motiviran, govornici mogu razumjeti frazeološko značenje određenog izraza na temelju značenja sastavnica.

Osim uloge kognitivnih mehanizama poput konceptualne metafore, u kognitivnolingvističkome pristupu ističe se i doprinos strukture značenju frazema. To je vidljivo u konstrukcijama poput *let alone* (‘a kamoli’) ili *busier than* + imenica (‘u poslu je do grla tko’). One imaju svoja gramatička i značenjska svojstva koja ograničavaju uvrštavanje leksičkih jedinica u otvorene dijelove. Nadalje, pokazuje se da pojedine gramatičke konstrukcije odnosno gramatička sredstva poput padeža služe za izražavanje značenja. Tako u

engleskim i hrvatskim frazemima prijedložne konstrukcije s *in(to)* odnosno *u* izražavaju prostorne odnose koji se metaforički preslikavaju na stanja.³¹ Pritom u hrvatskome važnu ulogu ima i padež – lokativ s prijedlogom označava mjesto, a akuzativ s prijedlogom kretanje. Sve to potvrđuje da je konceptualna motivacija frazema (poput konceptualizacije stanja kao spremnika, npr. *biti u škripcu, pasti u bed*) izravno povezana s gramatikom.

Povezanost jezične konstrukcije i značenja važna je odlika glagolskih frazema koji su predmet ovoga rada. Riječ je o konstrukcijama sastavljenim od glagola i glagolskih dopuna, a na konceptualnoj razini glagolski frazemi opisuju događaje u kojima sudjeluje određen broj i vrsta entiteta. U sljedećem ćemo se poglavlju pozabaviti gramatičkim karakteristikama glagolskih frazema i načinima na koje one odražavaju njihovo konceptualno ustrojstvo.

³¹ U engleskome jeziku specifičnu skupinu figurativnih izraza čija je sastavnica element koji ima prostorno značenje čine frazni glagoli (engl. *phrasal verbs*). Riječ je o izrazima sastavljenim od leksičkog glagola i topološke čestice (engl. *particle*), na primjer *break down* ('pokvariti se'), *call up* ('nazvati'), *go out* ('ugasiti se'), *take off* ('uzletjeti' o avionu), *turn in* ('predati koga policiji'). Njihovo je konstrukcijsko značenje motivirano značenjima dijelova od kojih su sastavljeni pa tako, na primjer, čestica *in* doprinosi značenju fraznoga glagola *turn in* 'predati koga policiji' time što označava ulazak u neki zatvoreni prostor. Više o konstrukcijskom značenju fraznih glagola iz kognitivnolingvističke perspektive vidi Geld i Stanojević (2018).

4. KONCEPTUALNO-GRAMATIČKO USTROJSTVO GLAGOLSKIH FRAZEMA

U ovom ćemo poglavlju govoriti o ustrojstvu glagolskih frazema unutar teorijskog okvira kognitivne gramatike. Opisat ćemo vrste gramatičkih konstrukcija u kojima se glagolski frazemi javljaju s obzirom na to od kojih su rečeničnih dijelova sastavljeni, te semantičke uloge koje se u pojedinom tipu konstrukcije pridružuju glagolskim dopunama. Raspravljat ćemo i o nekim elementima koji nisu uključeni u postojeće teorijske opise glagolskih frazema, a to su rečenični članovi koji su leksički specificirani u odnosu na otvorene dijelove, kolokacijska ograničenja za imenice koje dolaze u službi subjekta te sintaktičke funkcije prijedložnih izraza u kopalativnim konstrukcijama s obzirom na njihovo značenje. Također ćemo govoriti o situacijama koje jezično uobličuju glagolski frazemi (npr. gibanje, prijenos) i njihovim prototipnim sudionicima.

Prvo dajemo kratak pregled ustrojstva rečenice općenito u kognitivnoj gramatici, a zatim opisujemo konceptualno i gramatičko ustrojstvo glagolskih frazema u engleskome i hrvatskome.

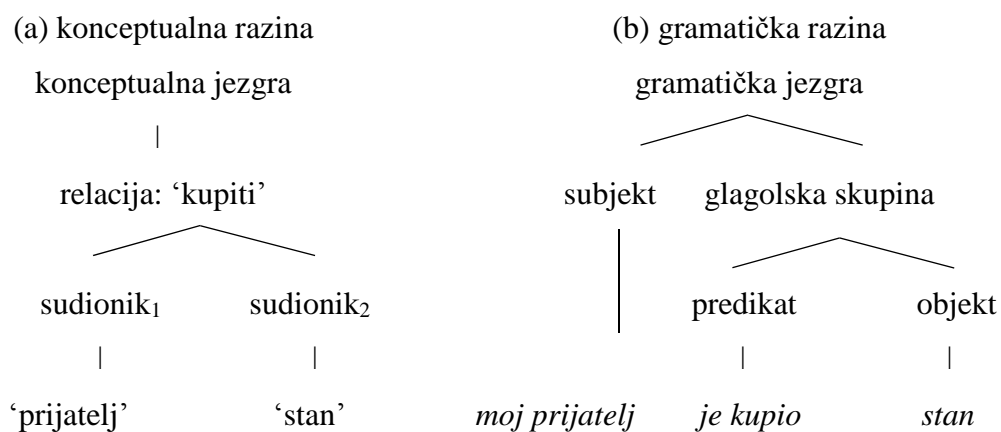
4.1. Rečenica u kognitivnoj gramatici

Jedan je od temeljnih postulata kognitivne gramatike simboličnost struktura na bilo kojoj razini složenosti – morfema, leksema, sintagmi i rečenica – a pod time se smatra da postoji povezanost jezičnih struktura i značenja (Langacker 2008). Kad govorimo o rečenici kao simboličkoj jedinici, ona je jezični izraz nekog događaja. U *Kognitivnoj gramatici engleskoga jezika* Raddena i Dirvena (2007: 270) pojam *događaj* (engl. *event*) obuhvaća procese i stanja. Tako događaj može biti emocija (*Morana voli mačke*), perceptivno iskustvo (*Čujem glazbu*), smještenost nekog entiteta u prostoru (*Knjige stoje na polici*), te različite vrste interakcija entitetâ u čovjekovoj okolini. S obzirom na tip sudionika, postoji ograničen broj specifičnih vrsta događaja koje rečenice jezično uobličuju. Radden i Dirven (2007: *ibid.*) za njih upotrebljavaju naziv *događajne sheme* (engl. *event schemas*), a shemu definiraju kao „vrstu situacije koja se može realizirati u vidu beskonačnog broja konkretnih primjera stanja i događaja“.³² Tako, na primjer, shema emocije opisuje emocionalno stanje u kojem se nalazi neka osoba (npr. *Bojim se paukova*), shema akcije opisuje svjesno djelovanje čovjeka na drugi

³² Langacker (2008: 167 i dalje) za takve simboličke strukture upotrebljava naziv *konstrukcijske sheme* (engl. *constructional schemas*) te na razini rečenice daje primjere dvostruko prijelaznih konstrukcija u engleskome s glagolima tipa *give* (‘dati’) i *send* (‘poslati’) koje odražavaju konstrukcijsku shemu [PRIJENOS IMENICA IMENICA].

entitet (npr. *Srušili su staru kuću*), a shema prijenosa opisuje razmjenu predmeta između dviju osoba (npr. *Dao joj je cvijet*).

Kad je riječ o njihovu konceptualnom ustrojstvu, svaki događaj sačinjava neki minimalan broj i specifična vrsta sudionika, a to ovisi o relaciji koju profilira glagol. Na primjer, za relaciju ‘spavati’ potreban je jedan sudionik (čije stanje opisujemo s pomoću te relacije), za relaciju ‘udariti’ potrebna su dva sudionika (jedan koji svjesno djeluje na drugi entitet i drugi koji je zahvaćen tim djelovanjem), a za relaciju ‘staviti’ tri sudionika (jedan koji uzrokuje gibanje entiteta prema nekom mjestu, drugi koji se giba kao posljedica djelovanja vanjske sile i treći koji je cilj kretanja). Na jezičnoj se razini to izražava rečenicama s minimalnim brojem članova i njihovim specifičnim sintaktičkim funkcijama.³³ Uz predikat koji profilira relaciju uvrštavaju se drugi članovi rečeničnoga ustrojstva koji profiliraju sudionike, a izbor obaveznih rečeničnih članova ovisi o argumentnoj strukturi glagola. Tako se, na primjer, s glagolom *srušiti* obavezno pojavljuje izravni objekt, a s glagolom *staviti* izravni objekt i adverbijalna dopuna.³⁴ I u jednom i u drugom slučaju taj minimalni broj elemenata predstavlja jezgru: svaki događaj ima konceptualnu jezgru, a svaka rečenica (koja je jezični izraz događaja) gramatičku jezgru. Pogledajmo suodnos konceptualne i gramatičke jezgre na primjeru rečenice *Moj prijatelj je kupio stan*:



Slika 1. Konceptualna i gramatička jezgra (prema Radden i Dirven 2007: 48)

³³ U jezicima kao što je engleski finitna rečenica ima minimalno dva člana, subjekt i predikat, budući da subjekt mora biti izrečen (za razliku od pro-drop jezika poput hrvatskoga i drugih slavenskih jezika).

³⁴ Postoje prijelazne konstrukcije i s neobveznim izravnim objektom, npr. u hrvatskome *On pjeva/čita/peca/pije/puši* itd. Više o neleksikaliziranom (implicitnom) objektu iz kognitivnolingvističke perspektive vidi Belaj i Tanacković Faletar (2017: 162–166).

Rečenica *Moj prijatelj je kupio stan* je jezična manifestacija događaja čija se konceptualna jezgra sastoji od relacije ‘kupiti’ i dvaju konceptualnih entiteta – onoga koji kupuje i ono što se kupuje – a koji su potrebni s obzirom na tu specifičnu relaciju. Na gramatičkoj razini rečenica se sastoji od predikata (glagola *kupiti*) i dviju glagolskih dopuna – subjekta (*moj prijatelj*) i izravnog objekta (*stan*).

Kad je riječ o tipovima gramatičkih konstrukcija – rečenica – koje u jeziku odražavaju događajne sheme, njih ima ograničen broj i vezane su uz valentnost glagola u službi predikata. Funkcionalističke gramatike engleskoga jezika (npr. Quirk i dr. 1985; Huddleston i Pullum 2002) navode između pet i devet osnovnih tipova rečenica koje se sve mogu svesti na dvije odnosno tri velike skupine, a podjele se oslanjaju na prijelaznost glagola kao temeljni kriterij.³⁵ To su neprijelazne i prijelazne konstrukcije odnosno neprijelazne, kopulativne i prijelazne konstrukcije. U potonjoj podjeli kopulativne konstrukcije uključuju i one sa samoznačnim glagolima poput *happen* (‘dogoditi se’), *last* (‘trajati’), *lie* (‘ležati’) (vidi npr. Biber i dr. 1999) i obveznom adverbijalnom dopunom. U kognitivnoj gramatici Raddena i Dirvena (2007: 271) nabrojano je i oprimjereno sedam vrsta rečenica u engleskome jeziku (što je preuzeto iz tradicionalnih gramatika), a sami autori temeljnim tipovima rečenica smatraju neprijelazne, prijelazne i dvostruko prijelazne konstrukcije.

U jedinice sa strukturom rečenice ubrajaju se i glagolski frazemi.³⁶ Kad je riječ o njihovu konceptualnom ustrojstvu, glagolski frazemi opisuju događaje, sudionike koje su dio njih i relaciju između sudionika. Na gramatičkoj razini to su konstrukcije sastavljene od subjekta, predikata i(li) drugih dopuna. U nastavku ćemo pobliže opisati gramatičke karakteristike glagolskih frazema i kako one odražavaju njihovo konceptualno ustrojstvo.

³⁵ U gramatikama hrvatskoga jezika, bez obzira na njihov teorijski okvir (Barić i dr. 1990; Težak i Babić 1994; Silić i Pranjković 2005; Raguž 2010; Belaj i Tanacković Faletar 2017), ne navode se tipovi jednostavnih rečenica s obzirom na dijelove od kojih su sastavljene, već se zasebno obrađuje svaki pojedini dio rečeničnoga ustroja (subjekt, izravni objekt, neizravni objekt itd.). Rečenične obrasce za hrvatski s obzirom na broj i vrstu glagolskih dopuna daje Šojat (2008: 60–73).

³⁶ Smatramo da svi glagolski frazemi imaju strukturu rečenice jer glagol u službi predikata otvara mjesto subjektu, a on može i ne mora biti leksikaliziran (kako u engleskome, tako i u hrvatskome). To je blisko klasifikaciji tzv. predikativnih frazema (engl. *predicate FEs*) Rosamund Moon (1998: 85–87). Govoreći o vrstama struktura koje mogu imati takvi frazemi, autorica daje popis vrsta rečenica koje se sastoje od različitih dijelova, npr. subjekt + predikat + objekt (*X buries the hatchet* ‘X je zakopao ratnu sjekiru’) i leksikalizirani subjekt + predikat (*sparks fly* ‘iskre frcaju’). To se razlikuje od teorijskog pristupa zagrebačke frazeološke škole u kojoj se frazemima sa strukturom rečenice smatraju samo konstrukcije s leksikaliziranim subjektom (vidi Menac 1994), npr. *srce je sišlo u pete* komu, *puno je vode proteklo Savom*, dok se glagolskim frazemima smatraju one konstrukcije u kojima je subjekt otvoreni dio frazema, na primjer *graditi kule u zraku*.

4.2. Ustrojstvo glagolskih frazema

Glagolski se frazemi javljaju u istim tipovima rečeničnoga ustrojstva kao i nemetaforičke konstrukcije, te opisuju različite vrste događaja. Pogledajmo sljedeće primjere:

- (11) *the worm turns* (dosl. crv se okrenuo ‘što je previše, previše je’)
- (12) *biti dobra srca* (‘biti dobar, suosjećajan’)
- (13) *stajati iza svojih riječi* (‘ispuniti obećanje’)
- (14) *come to a head* (dosl. doći do glave ‘zakomplicirati se’)
- (15) *bury the hatchet* (dosl. zakopati sjekiru ‘prekinuti neprijateljstvo’)
- (16) *vidjeti sve zvijezde* (‘osjetiti jaku bol’)
- (17) *teach someone a lesson* (dosl. naučiti koga lekciju ‘urazumiti koga’)
- (18) *gurati glavu u pijesak* (‘namjerno ignorirati činjenice’)

Primjer (11) ilustrira neprijelaznu konstrukciju sastavljenu od subjekta i predikata koja opisuje proces, a primjer (12) kopulativnu konstrukciju koja označava svojstvo nekog entiteta. Frazemi u (13) i (14) primjeri su neprijelaznih konstrukcija sa subjektom, predikatom i adverbijalom, a označavaju položaj nekog entiteta u prostoru (*stajati iza svojih riječi*) odnosno kretanje entiteta prema cilju (*come to a head*). Primjeri (15) i (16) ilustriraju prijelazne konstrukcije sastavljene od subjekta, predikata i izravnog objekta koje opisuju različite vrste događaja – djelovanje čovjeka na drugi entitet (*bury the hatchet*) odnosno percepciju (*vidjeti sve zvijezde*). Frazem *teach someone a lesson* u (17) primjer je prijelazne konstrukcije s dva objekta, koja je jezična manifestacija prijenosa. Najzad, frazem *gurati glavu u pijesak* (18) prijelazna je konstrukcija sastavljena od subjekta, predikata, izravnog objekta i adverbijala te opisuje događaj u kojem jedan entitet (tipično osoba) djeluje energijom na drugoga, čime uzrokuje njegovo gibanje prema cilju.

Bez obzira na to što su po strukturi istovjetni, između nemetaforičkih konstrukcija na razini rečenice i glagolskih frazema postoje dvije važne razlike kad je riječ o njihovu gramatičkom i konceptualnom ustrojstvu, a koje ne uključuju dosadašnji teorijski opisi frazema (npr. Nunberg, Sag i Wasow 1994; Moon 1998).³⁷ Prvo, u glagolskom frazemu jedan ili više rečeničnih članova uvijek su leksički specificirani. Tako je u frazemima s prijelaznim i dvostruko prijelaznim

³⁷ Nunberg, Sag i Wasow (1994) usredotočeni su na to koje entitete označavaju pojedini leksikalizirani dijelovi engleskih glagolskih frazema (npr. odnosi li se izravni objekt na živo ili neživo), a Moon (1998) opisuje otvorene dijelove glagolskih frazema (subjekt, izravni objekt, neizravni objekt, prijedložni objekt i posvojne izraze) i vrste imenica koje se u njih mogu uvrstiti.

glagolima uvijek leksikaliziran izravni objekt, na primjer *cut corners* ('štedjeti na vremenu ili trudu'), *pass the buck* ('prebaciti lopticu'), *izgubiti živce* ('uzrujati se'); *give something a facelift* ('preurediti što'), *obećavati/obećati brda i doline* komu ('svašta obećavati što se neće ostvariti'). Nadalje, u nekim slučajevima pojedini članovi rečeničnoga ustrojstva mogu biti leksikalizirani pa se frazem javlja u nekoliko različitih oblika. Na primjer, u izrazu *krenuti nizbrdo* ('krenuti loše') subjekt može biti leksički specificiran. Taj frazem ima oblik *kola su krenula nizbrdo* s leksikaliziranim subjektom, a u službi subjekta također dolaze apstraktne imenice *karijera*, *život* i *posao*, te zamjenica *sve*.³⁸ Drugo, za razliku od nemetaforičkih konstrukcija, u glagolskim su frazemima kolokacijska ograničenja vezana ne samo uz glagol koji profilira specifičnu relaciju, već i uz frazeološko značenje. Na primjer, glagol *doći* javlja se u frazemima koji su po strukturi neprijelazne konstrukcije sa subjektom i adverbijalom kojim se izriče cilj, a u službi subjekta dolaze različite imenice ovisno o značenju cijele konstrukcije. Tako je u izrazu *doći (k) pameti* ('postati razuman') subjekt osoba, dok je u izrazu *doći u pitanje* ('postati neizvjestan') subjekt apstraktan entitet (npr. *isplata plaća*, *pobjeda*, *projekt*). U nekim slučajevima subjekt može biti imenica koja označava živo i neživo, kao u engleskome frazemu *come under fire* (dosl. doći pod paljbu 'biti oštro kritiziran'). To može biti osoba (*comedian* 'komičar'), skupina ljudi ili organizacija (što se metonimijski odnosi na osobu, npr. *The European Commission* 'Europska komisija'), predmet (*speed cameras* 'kamere za nadzor brzine') i apstraktan entitet (*bill* 'prijedlog zakona').³⁹

U nastavku ćemo pobliže opisati konceptualno-gramatičko ustrojstvo glagolskih frazema u engleskome i hrvatskome. Po uzoru na tradicionalne gramatike engleskoga jezika glagolske smo frazeme podijelili u dvije velike skupine – neprijelazne i prijelazne konstrukcije. Unutar svake skupine opisat ćemo rečenične dijelove od kojih su frazemi sastavljeni, njihove semantičke uloge, vrste događaja koje pojedine vrste rečeničnoga ustrojstva odražavaju i tipove sudionika koji su dio njih.

³⁸ Svi primjeri upotrebe glagolskih frazema i njihovih tipičnih kolokata dobiveni su pretraživanjem korpusa enTenTen13 odnosno hrWaC.

³⁹ Moon (1998: 99) za engleski jezik daje podatak da u 4 % glagolskih frazema subjekt može biti imenica koja označava osobu ili imenica za neživo, ali ne daje konkretne primjere takvih frazema. Kad je riječ o kolokacijskim ograničenjima za uvrštavanje određene vrste imenice kao subjekta u glagolske frazeme, autorica samo spominje tri frazema u kojima kao subjekt tipično dolazi imenica koja označava mušku osobu (*blow one's top* 'pošiziti' i *pull someone's leg* 'zafrkavati koga') odnosno žensku osobu (*butter wouldn't melt in someone's mouth* 'izgledati kao nevinašce').

4.2.1. Neprijelazne konstrukcije

Glagolski frazemi koji su po strukturi neprijelazne konstrukcije javljaju se u trima osnovnim vrstama rečeničnoga ustrojstva: 1) sa subjektom i glagolskim predikatom, 2) sa subjektom i kopulativnim predikatom i 3) sa subjektom, glagolskim predikatom i adverbijalom.

4.2.1.1. Subjekt i glagolski predikat

Primjeri (19–23) ilustriraju frazeme sastavljene od subjekta i glagolskog predikata, a subjekt je leksički specificiran:

- (19) *the air clears* (dosl. zrak se raščistio ‘nesporazum je otklonjen’)
- (20) *the bubble has burst* (dosl. mjehurić je puknuo ‘stvar je propala’)
- (21) *prašina se slegla* (‘smirio se skandal’)
- (22) *pukla tikva* (‘raspalo se prijateljstvo’)
- (23) *vrag ne spava* (‘moglo bi biti opasno’)

Glagolski frazemi takve strukture opisuju događaje u kojima sudjeluje jedan konceptualni entitet, poput *the bubble* ‘mjehurić’ u primjeru (20) ili *prašina* u primjeru (21).

4.2.1.2. Subjekt i kopulativni predikat

Glagolski frazemi koji su po strukturi kopulativne konstrukcije sastoje se od subjekta, kopulativnog glagola (*be* u engleskome, *biti* u hrvatskome) i elementa koji pripisuje neko svojstvo subjektu odnosno služi za njegovu identifikaciju. U hrvatskim se gramatikama taj dio određuje kao imenski dio predikata (Silić i Pranjković 2005; Raguž 2010), a u engleskima kao dopuna subjektu (engl. *subject complement*; Quirk i dr. 1985; Huddleston i Pullum 2002; Radden i Dirven 2007). U gramatici Bibera i suradnika (1999: 145) za taj se član rečeničnoga ustrojstva koristi naziv *subject predicative*, a njegova se semantička uloga određuje kao atributna. Kao i u nemetaforičkim kopulativnim konstrukcijama, u glagolskim frazemima u službi tog elementa tipično dolaze imenice odnosno imenske sintagme (primjeri 24–26) i pridjevi (primjeri 27 i 28):

(24) *not be someone's keeper* (dosl. ne biti čiji čuvar 'ne biti odgovoran za čije ponašanje')

(25) *ne biti svetac (svetica)* ('ne biti savršen, imati mana')

(26) *biti kratke pameti* ('biti zaboravljiv')

(27) *the coast is clear* (dosl. obala je čista 'opasnost je prošla')

(28) *ne biti čitav* ('ne biti normalan')

Ti glagolski frazemi opisuju relaciju između subjekta i entiteta s pomoću kojeg se on identificira kao pripadnik neke kategorije (kad je riječ o imenici) odnosno koji ga određuje po nekom svojstvu (kad je riječ o pridjevu).

Osim imenica i pridjeva, kopulativni element može biti i prijedložna konstrukcija metaforičkoga značenja. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(29) *be behind the times* (dosl. biti iza vremena 'biti staromodan')

(30) *be over the moon* (dosl. biti iznad Mjeseca 'biti jako sretan')

(31) *be under the weather* (dosl. biti ispod vremena 'biti indisponiran')

(32) *biti izvan sebe* ('biti u afektu')

(33) *biti u bedu* ('biti loše volje, u depresiji')

(34) *(ne) biti pri zdravoj pameti* ('ne biti normalan')

U tim je izrazima došlo do metaforičkog proširenja prostornih odnosa, pa prijedložna konstrukcija opisuje stanje u kojem se nalazi subjekt. Zanimljivo je da se u gramatici engleskoga jezika Quirka i suradnika (1985: 731) za metaforičke konstrukcije poput onih u primjerima (29–34) upotrebljava naziv *adverbijali povezani sa subjektom* (engl. *subject-related adverbials*). Strukturno gledano, riječ je o prijedložnim konstrukcijama koje u svom temeljnom značenju opisuju prostorne odnose, a to je osnovno značenjsko obilježje adverbijala. Međutim, budući da takvi adverbijali imaju metaforička značenja, u toj se gramatici tvrdi da je odnos između njih i subjekta (kao u rečenici *Ronald is off cigarettes* (dosl. Ronald se skinuo s cigareta) 'Ronald je prestao pušiti') istovjetan onome između dopune subjektu i subjekta (npr. u rečenici *Ann is happy* 'Ana je sretna').

U glagolskim frazemima koji su kopulativne konstrukcije prijedložni izraz može specificirati mjesto na kojem se nalazi neki entitet:

- (35) *be behind bars* (dosl. biti iza rešetaka ‘biti u zatvoru’)
- (36) *be in the spotlight* (dosl. biti pod reflektorom ‘biti u središtu zanimanja’)
- (37) *biti na kormilu* čega (‘upravljati čime’)
- (38) *biti u prvim redovima* (‘isticati se, prednjačiti’)

Neke gramatike engleskoga jezika ističu razliku između sintaktičkih funkcija prijedložnih izraza u kopulativnim konstrukcijama s obzirom na njihovo značenje. Tako se prijedložni izrazi koji označavaju mjesto (npr. *in the garage* u *She is in the garage* ‘ona je u garaži’) određuju kao obvezatni adverbijali (engl. *obligatory adverbials*; Quirk i dr. 1985) odnosno kao dopuna predikatu (engl. *predicate-complement*; Radden i Dirven 2007). Prijedložni izrazi koji imaju metaforičko značenje, poput *in good health* (dosl. u dobrom zdravlju) u *She is in good health* (‘ona je dobra zdravlja’) određuju se kao dopuna subjektu jer ne opisuju prostorne odnose, već određuju subjekt po nekom svojstvu i po tome su značenjski bliski imenicama i pridjevima koji dolaze u službi kopulativnoga dijela. Ta je njihova značajka vidljiva po tome što mogu biti povezani veznikom *and* (‘i’) s pridjevima koji služe za pripisivanje nekog svojstva subjektu, npr. *She is young and in good health* (‘Ona je mlada i dobra zdravlja’), ali ne i s prijedložnim izrazima koji označavaju mjesto, npr. **The shipment is in order and in London* (‘pošiljka je ispravna (dosl. u redu) i u Londonu’).⁴⁰ Prema gramatici Bibera i suradnika (1999: 143–145), obvezatni adverbijal odgovara na pitanje ‘Gdje je (bio) X?’, a dopuna subjektu na pitanje ‘Kakav je (bio) X?’. Za razliku od engleskih, hrvatske gramatike ne problematiziraju sintaktičku funkciju prijedložnih konstrukcija metaforičkoga značenja jer se ne bave tim pitanjem u sklopu gramatičkog ustrojstva jednostavne rečenice. U gramatici Silića i Pranjkovića (2005) prijedložni izrazi koji ne izriču prostorne odnose obrađuju se u okviru padeža (npr. izraz *nije pri zdravoj pameti* spominje se u sklopu poglavlja o lokativu) i nedimenzionalnih značenja prijedloga (npr. *biti izvan pameti*). U kognitivnoj gramatici Belaja i Tanackovića Faletara (2014) takve se prijedložne konstrukcije obrađuju u okviru sintakse padeža te se daju primjeri lokativa s prijedlogom *u* koji predstavlja metaforička proširenja prostornih odnosa, a opisuje raspoloženja i stanja (npr. *Navijači su u euforiji; Zemlja je u izolaciji*). U gramatici Barić i suradnika (1990: 276) kao primjeri imenskog dijela predikata u kopulativnim konstrukcijama daju se i nemetaforički i metaforički prijedložni izrazi, na primjer *Sestra će popodne biti u školi* odnosno *Baš sam u sosu*.

⁴⁰ Primjeri iz Quirk i dr. (1985) i Radden i Dirven (2007). Obje gramatike navode i druge primjere prijedložnih izraza u kopulativnim konstrukcijama koji su određeni kao dopuna subjektu, npr. *out of breath* (‘uspuhan’), *under suspicion* (‘sumnjiv’), *at ease* (‘opušten’), *in trouble* (‘u nevolji’).

Kad je riječ o prijedložnima konstrukcijama u sastavu glagolskih frazema poput onih u primjerima (29–34) odnosno (35–38), značenjske razlike između njih dosad nisu bile obrađivane u frazeološkim istraživanjima, a možemo ih objasniti s pomoću stupnja metaforizacije. Prijedložni izrazi poput *over the moon* (‘jako sretan’) i *u bedu* (‘u depresiji’) imaju metaforička značenja, točnije opisuju stanja (npr. *u bedu* izražava konceptualizaciju stanja kao spremnika). Zbog toga se za njih može tvrditi da subjektu pripisuju neko svojstvo. Za razliku od njih, prijedložni izrazi poput *behind bars* (‘u zatvoru’) i *na kormilu* (‘na čelu čega’) nisu metaforički, ali su dio veće jedinice koja ima metaforičko značenje. Budući da označavaju mjesto, takve prijedložne izraze možemo odrediti kao adverbijale.

Osim glagola *biti*, u glagolskim frazemima koji su kopulativne konstrukcije javljaju se i glagoli koji označavaju promjenu stanja. Kao što objašnjavaju Radden i Dirven (2007: 274), takve konstrukcije izražavaju promjenu relacije između subjekta i entiteta koji ga specificira, a čiji se odnos može opisati kao ‘A postaje B’. Primjeri takvih glagolskih frazema su sljedeći:

(39) *come clean* (‘reći istinu’)

(40) *go nuts (bananas)* (‘pošiziti’)

(41) *ostati kratkih rukava* (‘ostati bez nečeg važnog’)

(42) *postati netko i nešto* (‘postati važna osoba’)

Engleske gramatike prave razliku između kopulativnih glagola koji označavaju stanja (*be* ‘biti’, *feel* ‘osjećati se’) i onih koji označavaju promjenu stanja, a to su mahom glagoli kretanja, na primjer *come* ‘doći’, *fall* ‘pasti’, *go* ‘ići’ (vidi npr. Biber i dr. 1999).⁴¹ Upotreba glagola kretanja za označavanje promjene stanja temelji se na konceptualnoj metafori PROMJENA JE KRETANJE (Radden i Dirven 2007: *ibid.*). U tom slučaju glagoli kretanja imaju vrlo ograničen kolokacijski potencijal i nalazimo ih u izrazima poput *come true* ‘ostvariti se’, *go wrong* ‘poći po zlu’, *fall in love* ‘zaljubiti se’, a neki su se od njih frazeologizirali, poput *come clean* i *go nuts* (primjeri 39 i 40).

⁴¹ U hrvatskim se gramatikama samo *biti* smatra kopulativnim glagolom, dok se za glagole poput *činiti se*, *osjećati se*, *ostati* i *postati* upotrebljava naziv *semikopulativni glagoli*. Silić i Pranjković (2005: 290) objašnjavaju da se oni od kopulativnog glagola *biti* razlikuju po tome što „ne gube svoje osnovno leksičko značenje, nego je to značenje takve naravi da mu je potrebna kakva nadopuna.“

4.2.1.3. Subjekt, glagolski predikat i adverbijal

U prethodnom smo odjeljku pokazali da neki glagolski frazemi s kopalativnim glagolom *biti* sadrže prijedložni izraz koji označava mjesto, na primjer *be in the spotlight* ('biti u središtu zanimanja'). Mjesto označavaju i prijedložni izrazi u sastavu glagolskih frazema sa samoznačnim glagolom u službi predikata. To ilustriraju sljedeći primjeri:

- (43) *lie at the bottom of something* (dosl. ležati na dnu čega 'biti glavni uzrok problema')
- (44) *sit on the fence* (dosl. sjediti na ogradi 'ne opredjeljivati se')
- (45) *stand on your own two feet* (dosl. stajati na vlastitim dvjema nogama 'biti financijski neovisan')
- (46) *spavati na lovorikama* ('zanimati se uspjehom')
- (47) *stati na loptu* ('smiriti strasti')
- (48) *živjeti u oblacima* ('ne biti realan')

U primjerima (43–48) prijedložna konstrukcija označava nenominalnog sudionika koji je sastavni dio konceptualne jezgre događaja, točnije označava mjesto na kojem se nalazi neki entitet. Kod nemetaforičkih konstrukcija istovjetne strukture Belaj i Tanacković Faletar (2017: 233–244; 257–272) razlikuju obvezne adverbijalne dopune, koje upotpunjuju značenje glagola, i adverbijalne modifikatore (dodatke), koji su fakultativni rečenični članovi. Adverbijalne su dopune obavezne s egzistencijalnim glagolima poput *živjeti*, dok glagoli poput *spavati* ne traže dopunu, pa izraze koji označavaju mjesto, način itd. (npr. *u sobi* u konstrukciji *spavati u sobi*) možemo odrediti kao adverbijalne modifikatore. Međutim, budući da su izrazi u primjerima (43–48) frazeologizirane konstrukcije, prijedložni izrazi poput *na lovorikama* u *spavati na lovorikama* neizostavljivi su dio situacije koju glagolski frazem opisuje te ih možemo smatrati adverbijalnim dopunama.

Osim mjesta, u glagolskim frazemima sa samoznačnim glagolom adverbijali mogu označavati i način:

- (49) *hang by a thread* (dosl. visjeti o niti 'biti neizvjestan')
- (50) *govoriti bez uvijanja* ('govoriti izravno')
- (51) *fight tooth and nail* (dosl. boriti se zubom i noktom 'boriti se grčevito, žestoko')
- (52) *živjeti punim plućima* ('slobodno, nesputano živjeti')

Ti primjeri pokazuju da u službi adverbijala koji izriče način mogu biti prijedložni izrazi (*by a thread, bez uvijanja*) i imenske sintagme (*tooth and nail, punim plućima*).

Među glagolskim frazemima sa strukturom subjekt + glagolski predikat + adverbijal posebnu značenjsku skupinu čine izrazi koji odražavaju shemu kretanja (engl. *the motion schema*).⁴² Zanimljivi su po tome što mogu imati neagentivni i agentivni subjekt, dakle opisuju gibanje nekog neživog entiteta (engl. *object motion*) odnosno samostalno kretanje agensa (engl. *self-motion*). U sljedećim primjerima u glagolskim frazemima koji odražavaju shemu kretanja subjekt je imenica koja označava apstraktan entitet:

(53) *fall on deaf ears* (dosl. pasti na gluhe uši ‘biti ignoriran’)

(54) *go over someone’s head* (dosl. ići preko čije glave ‘ne razumjeti što’)

(55) *run in the family* (dosl. trčati u obitelji ‘biti obiteljska crta’)

(56) *izaći na vidjelo* (‘postati jasnim, manifestirati se’)

(57) *ući u sve pore* čega (obično društva, života) (‘postati neizostavan dio čega’)

Prema podacima iz korpusa enTenTen13, u frazemu *fall on deaf ears* kao subjekt najčešće dolaze imenice *plea* (‘usrdna molba’), *words* (‘riječi’), *message* (‘poruka’), *complaints* (‘žalbe’), *requests* (‘zamolbe’), *arguments* (‘argumenti’) i *advice* (‘savjet’); u frazemu *go over someone’s head* neki su od tipičnih subjekata imenice *sarcasm* (‘sarkazam’), *joke* (‘šala’), *humor* (‘humor’) i *explanation* (‘objašnjenje’); a u frazemu *run in the family* najčešći su subjekti *disease* (‘bolest’) i *talent* (‘talent’). Podaci iz hrWaC-a pokazuju da na vidjelo tipično izlaze istina, problemi i činjenice, a u frazemu *ući u sve pore* (tipično društva i života) najčešći su subjekti imenice *korupcija*, *politika* i *kriminal*.

U sljedećim primjerima glagolski frazemi koji opisuju kretanje imaju agentivni subjekt, a on je izražen imenicom koja označava osobu ili osobnom zamjenicom:

(58) *go against the flow* (dosl. ići protiv toka ‘postupati suprotno od drugih’)

(59) *fly off the handle* (dosl. odletjeti s drške ‘ražestiti se’)

(60) *roll in the aisles* (dosl. kotrljati se u redovima sjedala ‘umirati od smijeha’)

(61) *ispasti iz štosa* (‘izgubiti vještinu’)

(62) *nije tko s kruške pao* (‘nije naivan da učini što’)

(63) *otići na kvasinu* (‘poseniliti’)

⁴² Za kognitivnogramatički opis sheme kretanja vidi Radden i Dirven (2007: 278–279).

U nekim frazemima iz ove skupine subjekt može biti imenica koja označava i osobu i apstraktni entitet. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(64) *come back from the dead* (dosl. vratiti se iz mrtvih ‘oporaviti se, oživjeti’)

(65) *dolaziti/doći do izražaja* (‘istaknuti se, biti zapažen’)

(66) *odlaziti/otići u ropotarnicu povijesti* (‘biti zaboravljen’)

U frazemu *come back from the dead* subjekt osim osobe može biti i npr. televizijska serija. U izrazu *dolaziti/doći do izražaja* tipičan je subjekt imenica koja se odnosi na (obično pozitivnu) značajku nekog entiteta (npr. *kvaliteta, kreativnost, pripremljenost, spretnost, snalažljivost, umijeće, talent, izdržljivost, šarm*), kao i imenica koja označava osobu. U izrazu *odlaziti/otići u ropotarnicu povijesti* osim imenice koja označava osobu, subjekt može biti i imenica koja se metonimijski odnosi na osobu (npr. nogometni klub, politička stranka) ili apstraktan entitet (npr. *nezavisnost Kosova, čuvanje guma*).

Dosadašnji primjeri glagolskih frazema sastavljenih od subjekta, glagola kretanja u službi predikata i adverbijala pokazuju da frazeološko značenje utječe na to koja vrsta imenice može doći u službi subjekta, pa je riječ o gibanju neživog entiteta ili o samostalnom kretanju agensa, odnosno u nekim slučajevima subjekt mogu biti imenice koje se odnose na živo i neživo (primjeri 64–66).

U prethodnim smo odjeljcima opisali glagolske frazeme koji su po strukturi neprijelazne konstrukcije. U nastavku ćemo pobliže opisati konceptualno-gramatičko ustrojstvo frazema s prijelaznim glagolima.

4.2.2. Prijelazne konstrukcije

Glagolski frazemi koji su prijelazne konstrukcije nalazimo u tri glavna tipa rečeničnoga ustrojstva: 1) sa subjektom, predikatom i objektom, 2) sa subjektom, predikatom i više objekata i 3) sa subjektom, predikatom, objektom i adverbijalom.

4.2.2.1. Subjekt, predikat i objekt

U ovoj su skupini glagolski frazemi u čijem je sastavu imenica ili imenska sintagma koja dolazi u službi objekta i taj je rečenični član uvijek leksički specificiran. Ovisno o značenju glagola, frazemi s ovom strukturom opisuju različite vrste situacija.

Pogledajmo prvo frazeme u kojima je imenska sastavnica izravni objekt. Među njima najbrojniju skupinu čine oni koji odražavaju dinamiku sile (engl. *force dynamics*; Talmy 1988, 2000). Ti frazemi opisuju situaciju u kojoj agens energijom djeluje na temu, pri čemu dolazi do promjene njezina stanja ili mjesta.⁴³ Langacker (1991: 13) ovu interakciju elemenata naziva *modelom biljarske kugle* (engl. *the billiard-ball model*). U glagolskim frazemima tog konceptualnog ustrojstva agens je gramatički kodiran kao subjekt, a tema kao izravni objekt. To ilustriraju sljedeći primjeri:

- (67) *beat a dead horse* (dosl. tući mrtvog konja ‘uzalud se truditi’)
- (68) *break someone’s heart* (dosl. slomiti čije srce ‘ražalostiti koga’)
- (69) *clear the deck(s)* (dosl. pospremiti palubu ‘pripremiti se za važan zadatak’)
- (70) *move mountains* (dosl. pomaknuti planine ‘postići nemoguće’)
- (71) *push your luck* (dosl. gurati svoju sreću ‘navlačiti nevolju na sebe’)
- (72) *roll up your sleeves* (dosl. zavrnuti rukave ‘pripremiti se za rad’)
- (73) *save face* (dosl. sačuvati lice ‘spasiti ugled’)
- (74) *steal someone’s thunder* (dosl. ukrasti čiji grom ‘nadmašiti koga’)
- (75) *braniti čije boje* (‘zalagati se za čije interese’)
- (76) *činiti čuda* (‘činiti nešto važno, značajno’)
- (77) *dodati gas* (‘ubrzzati proces’)
- (78) *donijeti ploda* (‘dovesti do rezultata’)
- (79) *izvući (spasiti) živu glavu* (‘jedva ostati živ’)
- (80) *osvojiti čije srce* (‘izboriti se za čiju ljubav’)
- (81) *otkrivati/otkriti toplu vodu* (‘iznositi poznate činjenice’)
- (82) *pokazati svoje pravo lice* (‘razotkriti svoju pravu narav’)

Osim dinamike sile, frazemi sa strukturom subjekt + predikat + izravni objekt opisuju i druge vrste ljudskog iskustva. Tako u sljedećim primjerima frazemi odražavaju ono što Radden i Dirven (2007: 283) nazivaju shemom percepcije/kognicije (engl. *the perception/cognition schema*):

⁴³ U kognitivnoj gramatici *tema* je opći naziv za bilo koji entitet na koji agens djeluje energijom te uključuje i pacijensa (opširnije o tome vidi Radden i Dirven 2007: 267–299). Langacker (2008: 366, fusnota 14) ističe da *agens* i *tema* u kognitivnoj gramatici odgovaraju makroulogama *činitelj* i *trpitelj* u Gramatici uloga i referenci (vidi npr. Van Valin i LaPolla 1997).

(83) *(not) believe your eyes* (dosl. ne vjerovati svojim očima ‘čuditi se’)

(84) *see the light* (dosl. vidjeti svjetlo ‘urazumiti se’)

(85) *gledati svoja posla* (‘ne miješati se u tuđe stvari’)

(86) *vidjeti svijeta* (‘proputovati mnoge zemlje’)

(87) *znati znanje* (‘biti znalac’)

U tim je frazemima subjektu pridružena semantička uloga doživljača, a izravnome objektu uloga teme.

Sljedeći primjeri ilustriraju glagolske frazeme koji opisuju relaciju između posjednika (koji je gramatički kodiran kao subjekt) i posjedovanog (kodiranog kao izravni objekt):

(88) *have a green thumb* (dosl. imati zelen palac ‘uspjevaju biljke komu’)

(89) *have a heart of gold* (dosl. imati srce od zlata ‘biti dobar čovjek’)

(90) *have cold feet* (dosl. imati hladna stopala ‘uplašiti se’)

(91) *not have the slightest (faintest, foggiest) idea* (dosl. nemati ni najmanju ideju ‘nemati blage veze’)

(92) *imati dobro uho* (‘dobro čuti’)

(93) *imati dug jezik* (‘biti brbljav’)

(94) *imati dvije lijeve noge* (‘loše plesati’)

(95) *imati kliker (klikere)* (‘biti pametan’)

(96) *imati čelične (konjske, jake) živce* (‘biti staložen, ne uzrujavati se’)

(97) *imati petlje* (‘imati smjelosti, biti hrabar’)

(98) *imati velike appetite* (‘pretjerivati u prohtjevima’)

U tim je izrazima subjekt imenica koja označava osobu, a u službi izravnog objekta može biti imenica koja označava dio tijela (npr. *have cold feet*, *imati dug jezik*), predmet (*imati kliker (klikere)*) i apstraktan entitet (*not have the slightest (faintest, foggiest) idea* i *imati velike appetite*).⁴⁴

U hrvatskome se neki glagolski frazemi javljaju kao prijelazne konstrukcije s neizravnim objektom. To može biti besprijedložni objekt koji dolazi u genitivu, dativu i instrumentalu:

⁴⁴ U konstrukcijama poput *have an idea* (dosl. imati ideju) riječ je o apstraktnom posjedovanju (engl. *abstract possession*). Više o tome vidi npr. Heine (1997).

- (99) *bojati se svoje (vlastite) sjene* ('biti jako strašljiv')
- (100) *najesti se ludih gljiva* ('poludjeti, nenormalno se ponašati')
- (101) *igrati se skrivača* ('ne biti pošten prema komu')
- (102) *dosjetiti se jadu* ('shvatiti o čemu se radi')
- (103) *igrati se vatrom* ('ulaziti u opasnosti')
- (104) *odmahivati/odmahnuti rukom* ('ignorirati što')
- (105) *slijegati/slegnuti ramenima* ('pokazivati ravnodušnost prema nastaloj situaciji')

Neizravnome je objektu u tim konstrukcijama pridružena uloga teme (npr. *najesti se ludih gljiva*) odnosno sredstva (npr. *odmahivati/odmahnuti rukom*).

U glagolskim frazemima u hrvatskome sa strukturom subjekt + predikat + neizravni objekt, objekti mogu biti i prijedložni:

- (106) *boriti se s vjetrenjačama (protiv vjetrenjača)* ('uzalud se truditi')
- (107) *dobiti na vremenu* ('uštedjeti vrijeme')
- (108) *hvatati se za glavu* ('užasavati se')

4.2.2.2. Subjekt, predikat i više objekata

Glagolski frazemi u ovoj skupini tipično se javljaju kao dvostruko prijelazne konstrukcije – sa subjektom, izravnim i neizravnim objektom.⁴⁵ Kad je riječ o njihovu konceptualnu ustrojstvu, ti frazemi profiliraju razmjenu teme između agensa i primatelja, točnije djelovanje agensa energijom na temu koja se kreće od njegova konceptualnog područja (engl. *dominion*; Maldonado 2002; Stanojević i Geld 2008; Stanojević i Tuđman Vuković 2012) do konceptualnog područja primatelja koji je stavlja pod svoju kontrolu. U kognitivnoj gramatici ta se konfiguracija elemenata naziva shemom prijenosa (engl. *the transfer schema*; Radden i Dirven 2007: 294), a u njoj je primatelj sudionik pogođen prijenosom (engl. *affected participant*).

Frazemi te strukture u svom sastavu tipično imaju glagole transfera (npr. *dati, platiti, učiti*). Pogledajmo sljedeće primjere:

⁴⁵ U dvostruko prijelaznim konstrukcijama u engleskome, poput *give* + imenica + imenica (npr. *she gave me a flower* 'ona mi je dala cvijet'), prvi se objekt određuje kao neizravni, a drugi kao izravni. U hrvatskome se vrsta objekta određuje s obzirom na padež, pa je u dvostruko prijelaznim konstrukcijama izravni objekt u akuzativu, a neizravni u dativu.

- (109) *give someone free rein* (dosl. dati komu slobodne uzde ‘dati odriješene ruke komu’)
- (110) *give someone their marching orders* (dosl. dati komu zapovijed da se povuče ‘dati otkaz komu’)
- (111) *show someone the ropes* (dosl. pokazati komu užad ‘uputiti koga u posao’)
- (112) *davati/dati zeleno svjetlo* komu, čemu (‘dati dopuštenje komu, čemu’)
- (113) *dijeliti (davati) lekcije* komu (‘koriti, opominjati’)
- (114) *platiti danak* čemu (‘snositi posljedice zbog nečega’)
- (115) *prodati dušu đavlu (vragu)* (‘krenuti putem zla’)
- (116) *učiti/naučiti pameti* koga (‘urazumiti koga’)

U tim je primjerima agens kodiran kao subjekt, primatelj kao neizravni objekt, a tema kao izravni objekt. U takvim je konstrukcijama izravni objekt uvijek leksički specificiran (npr. *free rein* u *give someone free rein*, *zeleno svjetlo* u *davati/dati zeleno svjetlo* komu, čemu), a u nekima može biti specificiran i primatelj, npr. *đavao (vrag)* u frazemu *prodati dušu đavlu (vragu)*.

U engleskome se frazemi koji odražavaju shemu prijenosa javljaju i kao konstrukcije u kojima je tema kodirana kao izravni objekt, a primatelj kao prijedložni objekt:

- (117) *offer an olive branch to someone* (dosl. nuditi maslinovu grančicu komu ‘nuditi primirje komu’)
- (118) *pay lip service to something/someone* (dosl. plaćati riječi komu, čemu ‘dodvoravati se komu, čemu’)
- (119) *pass the baton to someone* (dosl. predati palicu komu ‘predati vlast komu’)
- (120) *say goodbye to something* (dosl. reći zbogom čemu ‘propalo je što’)

4.2.2.3. Subjekt, predikat, objekt i adverbijal

Glagolski frazemi u ovoj skupini tipično opisuju uzrokovano kretanje (engl. *caused motion*; vidi npr. Goldberg 1995), tj. premještanje teme s jednog mjesta na drugo kao posljedica djelovanja agensa ili nekog drugog uzročnog elementa. Stoga se u takvim frazemima javljaju glagoli dinamike sile koji označavaju pomicanje i stavljanje, na primjer *bring* (‘donijeti’), *push* (‘gurnuti’), *baciti*, *staviti* itd. Subjekt je inicijator kretanja, izravni objekt označava temu koja se giba, a adverbijal izriče cilj ili polaznu točku kretanja. U tim frazemima leksički specificiran može biti izravni objekt, adverbijal ili oba ta rečenična člana.

U sljedećim je primjerima specificiran izravni objekt:

- (121) *not lay a finger on someone* (dosl. ni prst ne položiti na koga ‘nimalo ne povrijediti koga’)
- (122) *put a bomb under something* (dosl. staviti bombu pod što ‘ubrzati što’)
- (123) *pour (throw) cold water on something* (dosl. izliti (baciti) hladnu vodu na što ‘uništiti zanos, nadu’)
- (124) *baciti oko na koga, što* (‘zainteresirati se za koga, što’ ili ‘površno pogledati koga, što’)
- (125) *staviti križ na koga, što* (‘odustati od koga, čega’)

Primjeri frazema u kojima je leksički specificiran adverbijal su sljedeći:

- (126) *bring something to the table* (dosl. donijeti što na stol ‘predložiti što’)
- (127) *drive someone over the edge* (dosl. odvesti koga preko ruba ‘izludjeti koga’)
- (128) *take something to heart* (dosl. uzimati što k srcu ‘biti preosjetljiv na što’)
- (129) *baciti na ulicu koga* (‘otпустiti koga’ ili ‘izbaciti iz stana koga’)
- (130) *gurnuti pod tepih što* (‘skrivati od javnosti što’)
- (131) *izvući iz rukava što* (‘iznijeti nešto neočekivano’)
- (132) *pokrenuti s mrtve točke što* (‘prevladati zastoj’)
- (133) *staviti na kocku što* (‘riskirati’)

U nekim frazemima specificirani su i izravni objekt i adverbijal:

- (134) *bring home the bacon* (dosl. donositi kući slaninu ‘financijski skrbiti o obitelji’)
- (135) *push the boat out* (dosl. gurnuti čamac van ‘potrošiti puno novca na proslavu’)
- (136) *put your best foot forward* (dosl. staviti najbolju nogu naprijed ‘maksimalno se potruditi’)
- (137) *throw your hat in(to) the ring* (dosl. baciti šešir u borilište ‘kandidirati se, natjecati se’)
- (138) *baciti koplje u trnje* (‘prestati se boriti’)
- (139) *dignuti sve četiri u zrak* (‘ljenčariti, izležavati se’)
- (140) *staviti glavu na panj* (‘svjesno se izvrnuti riziku ili opasnosti’)
- (141) *zabiti nos u knjige* (‘zanijeti se u čitanje’)

U hrvatskome neki frazemi koji opisuju uzrokovano kretanje mogu imati dva objekta i adverbijal, pri čemu izravni objekt može biti leksički specificiran:

- (142) *bacati klipove pod noge* komu ('podmuklo sprečavati čiji rad')
- (143) *nabijati na nos* komu, što ('predbacivati komu što')
- (144) *staviti bubu u uho* komu ('dati komu materijala za razmišljanje')
- (145) *utjerati strah u kosti* komu ('jako uplašiti koga')
- (146) *utuviti u glavu* komu, što ('uporno nastojati da netko nešto nauči ili prihvati')

Prethodni primjeri uključuju frazeme koji opisuju kako agens ili neki drugi entitet upotrebom sile uzrokuje kretanje teme prema cilju (npr. *bring something to the table*, *gurnuti pod tepih* što, *baciti oko* na koga, što) odnosno njezino kretanje od neke polazne točke (npr. *izvući iz rukava* što). Takve su kauzativne konstrukcije prototipni primjer događaja koji izražavaju dinamiku sile. Dinamiku sile može se promatrati i u širem smislu tako da interakciju entitetâ u prostoru shvaćamo ne samo kao upotrebu sile koja uzrokuje gibanje, već i kao nemogućnost kretanja nekog entiteta zbog djelovanja vanjske sile.⁴⁶ U tu skupinu spadaju frazemi sa strukturom subjekt + predikat + objekt + adverbijal u kojima se javljaju glagoli čuvanja i držanja, na primjer:

- (147) *keep (hold) someone at bay* (dosl. čuvati (držati) koga podalje 'izbjegavati koga')
- (148) *keep (have) something under wraps* (dosl. čuvati (imati) što ispod šala 'tajiti što')
- (149) *držati jezik za zubima* ('šutjeti, suzdržavati se od govorenja')
- (150) *držati (imati) sve konce u rukama* ('vladati situacijom')
- (151) *držati (imati) u šaci* koga ('držati u svojoj vlasti koga')

Frazemi u tim primjerima opisuju situacije u kojima se tema ne može kretati zbog djelovanja vanjskog uzročnog elementa (tipično agensa) silom na nju: on je zadržava na određenome mjestu i tako je ima pod svojom kontrolom. Zanimljivo je spomenuti da su značenja frazema u kojima je adverbijal izražen sastavnicom *ruka* odnosno *šaka* (primjeri 150 i 151) motivirana konceptualnom metaforom KONTROLA JE DRŽANJE U RUCI (Kövecses 2010: 245).

⁴⁶ Takvo šire gledanje na događaj dinamike sile (engl. *force-dynamic event*) ima Talmy (1988, 2000), pa stoga takav događaj uključuje i neprijelazne konstrukcije s glagolima poput *stay* ('ostati'). Langackerov model biljarske kugle, koji je njegov svojevrsni pandan, ima užu definiciju i odnosi se na „entitete koji se kreću prostorom i djeluju jedan na drugog silovitim fizičkim kontaktom“ (Langacker 2008: 355). Zbog toga model biljarske kugle uključuje samo prijelazne konstrukcije.

4.3. Zaključak

U ovom smo poglavlju pokazali da su glagolski frazemi jezična manifestacija događajnih shema, a njihovo se konceptualno ustrojstvo odražava u gramatičkom ustrojstvu. Svaki događaj koji opisuje pojedini glagolski frazem ima konceptualnu jezgru, a ona se sastoji od relacije i određenog broja sudionika kojima se pridružuju specifične semantičke uloge (agens, doživljač, tema, cilj) s obzirom na to o kojoj je relaciji riječ (percepcija, prijenos, gibanje itd.). Na gramatičkoj se razini to izražava rečenicama sastavljenim od subjekta, predikata i(li) drugih glagolskih dopuna – jednog ili više objekata i adverbijala – ovisno o valentnosti glagola u službi predikata.

Također smo opisali neke aspekte konceptualno-gramatičkog ustrojstva glagolskih frazema koji nisu obrađeni u dosadašnjim studijama. Tako smo pokazali da su u glagolskim frazemima neki rečenični dijelovi uvijek leksikalizirani, na primjer izravni objekt u konstrukcijama s prijelaznim i dvostruko prijelaznim glagolima (*save **face***; *show someone **the ropes***). Nadalje, pojedini članovi gramatičkoga ustrojstva glagolskih frazema mogu biti leksički specificirani, na primjer neizravni objekt u dvostruko prijelaznim konstrukcijama (*prodati dušu vragu*). Pokazali smo i da su kolokacijska ograničenja u glagolskim frazemima vezana ne samo uz značenje glagola, već i uz frazeološko značenje. Po tome se glagolski frazemi razlikuju od nemetaforičkih konstrukcija istovjetne strukture. Najzad, pokazali smo da postoje značenjske razlike između prijedložnih izraza u kopulativnim konstrukcijama (npr. *over the moon* i *behind bars*), a s obzirom na to razlikuju se i njihove sintaktičke funkcije.

Premda pojedini glagolski frazemi imaju specifično gramatičko ustrojstvo s obzirom na dijelove od kojih su sastavljeni, a ono odražava vrstu situacije koju frazem opisuje i sudionike koji su dio nje, velik broj glagolskih frazema ne javlja se uvijek u istome obliku. Naime, govornik može isti događaj (npr. stanje, kretanje, prijenos) opisati na različite načine, a bilo koja takva konceptualna promjena odražava se na jezičnoj razini, i to u izmjenama leksičkog sastava i(li) strukture frazema. O promjenjivosti frazema detaljnije ćemo govoriti u sljedećem poglavlju.

5. PROMJENJIVOST FRAZEMA

U potpoglavlju 2.2.4. istaknuli smo da se jednim od temeljnih obilježja frazema smatra stabilnost forme, koja se ogleda u točno određenom broju sastavnica, njihovu rasporedu i međusobnim gramatičkim odnosima. Premda frazemi u načelu imaju čvrstu strukturu, njihov su leksički sastav i struktura do određene mjere promjenjivi pa se frazeološke sastavnice mogu zamjenjivati drugim leksemima, mogu se dodavati novi elementi u sastav frazema, može se promijeniti gramatička struktura cijeloga izraza itd.

U ovom ćemo poglavlju govoriti o različitim teorijskim pristupima promjenjivosti frazema i različitim pogledima na frazeološku varijantnost, zatim o pitanju tzv. kanonske forme frazema, te o razgraničenju oblika frazema prihvaćenih jezičnom konvencijom od onih koje individualni govornici stvaraju modificiranjem postojećih frazema radi određene komunikacijske svrhe. Cilj nam je pokazati da je promjenjivost frazema fenomen jezika u upotrebi i da različiti leksički i(li) gramatički oblici predstavljaju različite jezične prikaze istog događaja. To ujedno podrazumijeva da ne postoji neki oblik frazema koji je primaran u odnosu na ostale koji se iz njega izvode.

Započinjemo pregledom teorijskih pristupa promjenjivosti frazema i čimbenicima za koje se unutar pojedinih teorijskih okvira smatra da utječu na (ne)mogućnost izmjene leksičko-gramatičkog ustrojstva frazema. Zatim ćemo govoriti o razgraničenju frazeološke varijantnosti i sinonimije i, vezano uz varijantnost, o pojmu kanonske forme frazema. Na kraju raspravljamo o modifikacijama frazema u odnosu na ustaljene varijante, te dajemo pregled tradicionalnih i korpusnih pristupa modifikacijama i dosadašnjih istraživanja te pojavnosti u engleskome i hrvatskome.

5.1. Stabilnost forme

Kad je riječ o teorijskim promišljanjima promjenjivosti frazema, dva su glavna pristupa toj pojavnosti. S jedne je strane ruska frazeološka škola, a s druge formalni anglo-američki pristupi.⁴⁷ Ruski se frazeolozi primarno bave promjenjivošću leksičkog sastava frazema, što smatraju jednim od njegovih temeljnih obilježja (vidi npr. Molotkov 1977; Mokienko 1980; Žukov 1986; Šanskij 1996). Na primjer, Molotkov (1977: 69) ističe da je „pojava varijantnosti,

⁴⁷ Važno je napomenuti da se teorijske spoznaje ruskih frazeologa o promjenjivosti frazema temelje na djelima ruskih pisaca koja obiluju primjerima varijantnih oblika, dok su primjeri koji se navode u formalnim anglo-američkim pristupima ciljano sastavljeni, tj. polazište nije stvarna upotreba.

tj. međusobne zamjenjivosti sastavnica frazeologizma, obilježje njegove forme“, a Mokienko već u prvome poglavlju svoje monografije *Slavenska frazeologija* (Mokienko 1980) tvrdi da je varijantnost pokazatelj razmjerne neustaljenosti forme frazema. Sličan pogled na ovu pojavu nalazimo i u hrvatskoj frazeološkoj teoriji (jer se ona oslanja na rusku). Tako Menac (1970/1971) ističe da je struktura frazema veoma čvrsta, ali to ujedno ne znači da su u svim frazemima sve sastavnice nezamjenjive. Autorica daje primjere zamjena sastavnica te zamjena drugih vrsta kao što su alternacije glagola svršenog i nesvršenog vida, promjene gramatičkih oblika poput deklinacije i konjugacije, frazema koji odražavaju različit odnos subjekta i objekta radnje (npr. *baciti na cestu* i *naći se na cesti*, *ostaviti na cjedilu* i *ostati na cjedilu*) i zamjena koje dovode do stvaranja frazemskih antonima (npr. *ploviti sa strujom – ploviti protiv struje*; *uprtiti bijedu na vrat – skinuti bijedu s vrata*).⁴⁸

S druge strane, u formalnim anglo-američkim pristupima u središtu je zanimanja utjecaj različitih vrsta sintaktičkih operacija (tj. transformacija) na frazeme. Točnije, tvrdi se da izmjenama gramatičkog ustrojstva nekih frazema nastaju neovjerene strukture odnosno da neki takvi izrazi nakon preoblike, na primjer pasivizacije, imaju samo doslovno značenje. U radovima unutar formalnog teorijskog okvira najčešće citiran primjer frazema u engleskome jeziku koji pasivizacijom gubi frazeološko značenje i može se interpretirati samo doslovno jest *kick the bucket* (dosl. udariti kantu ‘umrijeti’). Pritom neovjerene strukture poput **the bucket was kicked by X* u značenju ‘X je umro’ služe kao dokaz da frazemi ne podliježu uobičajenim preoblikama rečeničnoga ustrojstva. Izmjenama leksičkog sastava frazema formalni pristupi posvećuju daleko manje pozornosti, ali se primjeri leksičkih promjena također navode kako bi se pokazala idiosinkratična narav frazema. Zamjenom jedne ili više frazeoloških sastavnica blisko značnicama dobivaju se rečenice koje više nemaju figurativno značenje pa su zbog toga neovjerene. Tako Radford (2004: 247) kao primjere navodi izraze *all hell broke loose* (‘nastao je dar-mar’), *the shit hit the fan* (‘u govornima je do grla tko’) i *the cat got his tongue* (‘maca mu je popapala jezik’):

(152) *The whole inferno broke free

(153) *Camel dung was sucked into the air conditioning

(154) *A furry feline bit his lingual articulator

⁴⁸ O promjenjivosti frazema u hrvatskome govori i Matešić (1991), koji varijante dijeli na formalne, sintagmatske i leksičke.

U hrvatskoj se frazeološkoj teoriji tvrdi da su kod frazema promjene strogo ograničene, što znači da su određene izmjene moguće samo kod konstrukcija bez prenesenoga značenja. Na primjer, Menac (1970/1971: 4) ističe da se u frazemu *mesti pred svojom kućom* ('biti kritičan prema sebi') glagol *mesti* može zamijeniti glagolom *čistiti*, ali ne *prati*, *brisati* i slično. U potonjim slučajevima dobivaju se veze riječi koje nemaju frazeološko značenje. Također, tvrdi se i da strukturne promjene kod nekih frazema mogu dovesti do gubitka metaforičnosti. Tako Matešić (1978: 216) objašnjava da se u hrvatskome može reći *živjet ćemo kao bubreg u loju*, ali ne i *živjet ćemo kao bubrezi u loju*. Autor naglašava da potonja veza riječi jest moguća, ali promjenom broja imenice dolazi do gubitka metaforičkog značenja i stoga konstrukciju *živjet ćemo kao bubrezi u loju* ne možemo smatrati frazedom.

Bez obzira na razlike između teorijskih pogleda na stabilnost forme frazema, i ruska frazeološka teorija i anglo-američki formalni pristupi ističu da se frazemi međusobno razlikuju po stupnju promjenjivosti: kod nekih se frazema ne javljaju gotovo nikakve promjene, a neki dopuštaju manje ili veće izmjene leksičkog sastava i strukture. Suvremena istraživanja provedena na velikim računalnim korpusima pokazuju da je broj frazema koji se javljaju u istom obliku razmjerno mali, dok su leksički sastav i struktura velikog broja takvih izraza podložni promjenama. Tako Moon (1998: 120) navodi da u njezinoj bazi podataka engleskih frazema njih 40 % a ima leksičke varijante ili mijenja gramatički oblik, a 14 % frazema ima dva ili više varijantnih oblika. Kad je riječ o suvremenim računalnim korpusima koji obasižu stotine milijuna pa i nekoliko (desetaka) milijardi riječi, već samo površnim pregledom možemo uočiti različite vrste promjena kojima frazemi podliježu. Sljedeći primjeri iz korpusa engleskoga jezika enTenTen13 ilustriraju množinski oblik imenske sastavnice (155), pasivizaciju (156), zamjenu glagolske sastavnice drugim glagolom (157) i predatribuciju imenske sastavnice pridjevom (158):

(155) His prayers and words of encouragement have helped her *weather the storms* in her life.

(weather the storm)

(156) At the same time, there exists in our societies a sense of impotence and fear that if *the boat is rocked*, things will get worse.

(rock the boat)

(157) Production budgets had been *slashed to the bone*.

(cut to the bone)

(158) He is a law student *with a **political** axe to grind*.

(have an axe to grind)

I u hrvatskome nalazimo frazeme koji dopuštaju promjene leksičkog sastava i paradigmatičkih oblika sastavnica te strukturne promjene. Za ilustraciju navodimo sljedeće primjere iz korpusa hrWaC:

(159) Nema sumnje da poruke biskupa nisu mogle *pasti na **plodnije** tlo*.

(pasti na plodno tlo)

(160) Ortyński je tada potjeran jer je *dirnuo u osinjak **kriminala*** (...)

(dirnuti u osinjak)

(161) Ujedno je to potpuno novo zanimanje na našem tržištu, tako da je tražiti risk menadžera s dugogodišnjim iskustvom u osiguranju jednako ***potrazi** za iglom u plastu sijena*.

(tražiti iglu u plastu sijena)

(162) I makar su se gradovi krajem prošle godine pobunili protiv izmjena koje su morali realizirati, njihova su komunalna poduzeća uspjela, ipak, ***natjerati** vodu na svoj mlin*.

(tjerati vodu na čiji mlin)

Ti primjeri pokazuju komparativ pridjeva (159), uvrštavanje zaatributa izrečenog besprijedložnim genitivom (160), nominalizaciju glagolskog frazema (161) i tvorbu svršenog vida glagola u sastavu frazema (162).

Budući da suvremeni računalni korpusi sadrže golem broj primjera stvarne upotrebe te pružaju podatke o frekvenciji, oni daju pouzdan uvid u to koliko je stabilna forma pojedinih frazema i kakvim promjenama podliježu. Tako, na primjer, u korpusu enTenTen13 nalazimo leksičke varijante frazema *all hell broke loose*, a ranije se tvrdilo da takve promjene u tom izrazu dovode do gubitka frazeološkog značenja (vidi primjer 152). Primjeri (163a–d) pokazuju da se u tom frazemu leksemima bliskoga značenja može zamjenjivati sastavnica *hell* odnosno *loose* ili obje istodobno, a izraz se i dalje upotrebljava u figurativnom značenju ‘nastao je dar-mar’:

- (163) a. In any case, Kirsten is the ring leader and when she suddenly goes missing, *all heck breaks loose* and her friends will stop at nothing to discover what happened to her – even if it means putting their lives in danger.
- b. Well the truth finally came out one day and *all hell broke open*. I found out that he was in fact cheating on me, not with just anyone but he slept with everyone that crossed his path!
- c. Love the update... of course *all hell breaks out* w/fanbase if we lose this one out of backyard.
- d. When a toddler yells “Pillow Fight!” *all havoc breaks free* with kids hanging from their bunk beds in wildly patterned pajamas!

U korpusu enTenTen13 nalazimo i varijantne oblike frazema *kick the bucket*, za koji se u ranijim istraživanjima tvrdilo da je posve nepromjenjiv, točnije da se njegove sastavnice ne mogu zamjenjivati drugim leksemima niti su moguće strukturne promjene bez narušavanja frazeološkoga značenja. Sljedeći primjeri iz korpusa pokazuju ne samo da su u tom frazemu promjene moguće, već i da ne dovode do stvaranja neovjerenih konstrukcija:

- (164) a. Nevertheless here are some Asian foods you have to try before *the bucket is kicked*.
- b. Either you can decide who will receive your assets in the event of your death, or a court will decide who will get your assets upon said “*kicking of the bucket*.” It is your call... and it is that simple.
- c. You just know there’s a producer somewhere, muttering to his ex-cheerleader wife at the dinner table he’s “so happy they actually got him killed off before he *kicked the pail*.”

Ti primjeri ilustriraju pasiv (164a), nominalizaciju (164b) i zamjenu imenske sastavnice bliskoznačnicom (164c).⁴⁹ Iz njih je vidljivo da se *kick the bucket* i u izmijenjenome obliku odnosi na smrt. Slično tome, u hrvatskome se oblik *živjeti kao bubrezi u loju* upotrebljava u frazeološkom značenju (suprotno Matešićevoj tvrdnji; vidi gore). Prema podacima iz hrWaC-a, od ukupno 355 primjera tog frazema u korpusu, u njih 55 (15 %) imenica *bubreg* ima množinski oblik, a ta promjena ne dovodi do gubitka metaforičkog značenja.

⁴⁹ Rosamund Moon (1998: 123) navodi da je u tekstovima napisanim na američkom engleskom naišla na leksičke varijante *kick the pail* i *kick the can*, obje u značenju ‘umrijeti’.

Vidjeli smo da je postojanost leksičko-gramatičkog ustrojstva važna značajka frazema. To ipak ne znači da su sve sastavnice nezamjenjive, te da ne postoji mogućnost promjene njihovih paradigmatičkih oblika i strukturnih promjena cijele konstrukcije. Rezultati istraživanja provedenih na velikim računalnim korpusima pokazuju da znatan broj frazema podliježe promjenama i da one ne uzrokuju gubitak frazeološkog značenja (na primjer, pasivizacija, leksička supstitucija i promjena broja imenske sastavnice). Relativna nestabilnost forme frazema otvara važno pitanje ograničenja njihove promjenjivosti budući da se neki izrazi uvijek upotrebljavaju u istom obliku, dok su drugi razmjerno promjenjivi i kod njih se javljaju leksičke i(li) gramatičke promjene. O tome će biti više riječi u sljedećem odjeljku.

5.2. Ograničenja promjenjivosti frazema

U formalnim se pristupima tvrdi da se na frazemima ne mogu primjenjivati sintaktičke operacije kao što su pasivizacija, podizanje ili topikalizacija zato što su oni jedinstvene sintaktičko-semantičke cjeline, a to podrazumijeva da su frazeološka značenja u potpunosti odvojena od značenja sastavnica (vidi npr. Katz 1973; Chomsky 1980). Ipak, pokazuje se da neki frazemi dopuštaju strukturne promjene. Tako Fraser (1970) daje skalu nepromjenjivosti (engl. *frozenness hierarchy*) i grupira frazeme u sedam skupina prema broju sintaktičkih operacija kojima podliježu. Međutim, autor ne objašnjava zbog čega izrazi kao što je *face the music* (dosl. suočiti se s glazbom ‘snositi posljedice’) ne dopuštaju nikakve promjene, dok se transformacijama frazema *pull strings* (dosl. vući konce ‘potegnuti veze’) dobivaju ovjerene rečenice poput *Many strings were pulled* (dosl. povučeni su mnogi konci ‘potegnule su se brojne veze’) i *Some strings are easier to pull than others* (dosl. neke je konce lakše povući nego druge ‘neke je veze lakše potegnute nego druge’). Neki autori koji su frazeme proučavali unutar formalnog teorijskoga okvira njihovu promjenjivost dovode u vezu s frazeološkim značenjem (npr. Chafe 1968; Newmeyer 1974). Objašnjava se da izraz *blow your top* (dosl. eksplodiralo je tjeme komu) ne dopušta pasivizaciju jer je njegovo frazeološko značenje istovjetno značenju neprijelaznoga glagola (‘pošiziti’). S druge strane, frazem *spill the beans* može se pasivizirati jer je riječ o prijelaznoj konstrukciji u doslovnom i prenesenom značenju (‘prosuti grah’ odnosno ‘odati informacije’).

U radovima unutar ruske frazeološke tradicije slično tumačenje ograničenja promjenjivosti frazema nalazimo kod Žukova (1986: 169), koji objašnjava da ona izravno ovisi o stupnju slivenosti frazeoloških sastavnica. Autor, primjerice, tvrdi da leksičke varijante nemaju oni frazemi čija značenja nisu motivirana, što znači da ne postoji povezanost između sastavnica i

značenja cjeline (npr. *собаку съел* dosl. pojeo je psa ‘znati kao svoj džep što’), odnosno ako takvi nemotivirani frazemi imaju arhaične sastavnice (npr. *благим матом* ‘iz petnih žila’, *бить баклуши* ‘prodavati zjake’, *у черта на куличках* ‘Bogu iza nogu’). Mokienko (1980: 8) promjenjivost frazema povezuje s njihovom upotrebom te tvrdi da je veća mogućnost za promjenjivost kod onih izraza koji imaju širu upotrebu.⁵⁰

Psiholingvistička istraživanja o promjenjivosti frazema provedena na engleskome jeziku (Gibbs i Nayak 1989; Gibbs, Nayak i Cutting 1989; Gibbs i dr. 1989) pokazuju da na leksičku i sintaktičku promjenjivost frazema utječe to može li se određeni izraz raščlaniti na dijelove te u kojoj je mjeri vidljivo kako značenja pojedinih sastavnica doprinose značenju cijele konstrukcije. Za ovo se svojstvo u literaturi upotrebljavaju nazivi *analyzability*, *compositionality*, *decomposability*, *isomorphism* (vidi npr. Cacciari i Glucksberg 1991; Nunberg, Sag i Wasow 1994; Geeraerts 1995). Rezultati tih istraživanja pokazuju da su izmjene leksičkog sastava i strukture ispitanicima prihvatljivije kod onih frazema u kojima pojedine sastavnice imaju metaforičke referente, poput *pop the question* (‘zaprošiti’) u kojem se imenica *question* odnosi na bračnu ponudu, a glagol *pop* na davanje ponude. S druge strane, izmijenjene oblike frazema u kojima im nije bila vidljiva konceptualna veza između značenja sastavnica i značenja cjeline – na primjer, *kick the bucket* (‘umrijeti’) i *chew the fat* (dosl. žvakati mast ‘brbljati’) – ispitanici su interpretirali samo doslovno. Zanimljivo je da su se odgovori o utjecaju na frazeološko značenje razlikovali kod sintaktičkih i leksičkih promjena. U potonjem slučaju ispitanici su ocijenili da zamjena glagola i imenica drugim leksemima narušava frazeološko značenje kako kod frazema s kompozicionalnim značenjem (*pop the question*), tako i kod onih s nekompozicionalnim značenjima (*kick the bucket*), ali više kod ovih drugih. Zato je, na primjer, *punt the pail* kao varijantni oblik frazema *kick the bucket* ocijenjen kao manje prihvatljiv od oblika *burst the question* za frazem *pop the question*.

Nunberg, Sag i Wasow (1994) idu i korak dalje, tvrdeći da je većina frazema kompozicionalna te da je njihova promjenjivost u temelju vezana uz značenje. To pokazuju na primjerima različitih vrsta leksičkih i gramatičkih promjena, poput atribucije imenskih sastavnica (165 i 166), kvantifikacije (167), topikalizacije (168), elipse glagola (169) i pronominalizacije (170):

⁵⁰ Mokienko (ibid.) pokazuje da frazem *у черта на куличках* ‘Bogu iza nogu’ može mijenjati leksički sastav i navodi dvije leksičke varijante – *жить у черта на куличках* i *жить у черта на рогах*. Autor svoje tvrdnje temelji na stvarnoj upotrebi u književnim djelima.

- (165) The President doesn't have an economic leg to stand on.
(have a leg to stand on)
- (166) Many Californians jumped on the bandwagon that Perot had set in motion.
(jump on the bandwagon)
- (167) touch a couple of nerves
(touch a nerve)
- (168) His closets, you might find skeletons in.
(skeletons in the closet)
- (169) My goose is cooked, but yours isn't.
(cook someone's goose)
- (170) Although the F.B.I. kept tabs on Jane Fonda, the C.I.A. kept them on Vanessa Redgrave.
(keeps tabs on someone)

Pokazuje se, međutim, da i frazemi koji imaju nekompozicionalna značenja podliježu promjenama koje ne uzrokuju gubitak metaforičkog značenja. To potvrđuju leksičku promjene u frazemima *kick the bucket* ('umrijeti') i *by and large* ('sve u svemu') (primjeri iz Glucksberg 1993: 7 i 8):

- (171) George: Did the old man kick the bucket last night?
Tom: Nah, he barely nudged it.
- (172) Tom: By and large, the economy seems to be doing well.
Ned: Not so by and large: Have you see the latest unemployment figures?

U primjeru (171) frazeološka sastavnica *kick* ('udariti') zamijenjena je bliskoznačnim glagolom *nudge* ('gurkati'), a izraz *he barely nudged it* (dosl. jedva ju je taknuo) može se interpretirati kao 'nije bio ni blizu smrti'. U primjeru (172) upotrebom niječnoga oblika nastala je konstrukcija *not so by and large* u značenju 'pa ne baš'. Takvi primjeri navode na zaključak da postojanje veze između značenja pojedinih sastavnica i značenja cijele konstrukcije nije nužan niti dostatan preduvjet za promjenjivost frazema. Cacciari i Glucksberg tvrde da ona dijelom ovisi o komunikacijskoj motivaciji:

(...) mora postojati neka komunikacijska ili diskursna svrha pri upotrebi frazema u obliku koji se razlikuje od izvornoga; slušatelj ili čitatelj mora moći zaključiti koji je razlog za tu promjenu. (Cacciari i Glucksberg 1991: 231)⁵¹

Ako prihvatimo postavku da svaki izraz nastaje u određenom trenutku radi neke komunikacijske svrhe, razumno je pretpostaviti da će promjene kod frazema biti razumljive i prihvatljive u onim slučajevima u kojima je iz odnosa izvornog i izmijenjenog oblika jasna komunikacijska motivacija za promjenu. Tako, na primjer, Glucksberg (1993: 21) tvrdi da su prihvatljivi sljedeći leksički oblici frazema *break the ice* (dosl. razbiti led) u značenju ‘svladati početnu nelagodu u društvenim situacijama’: *crack the ice* (dosl. slomiti led), *break the frost* (dosl. razbiti mraz) i *break the chill* (dosl. razbiti hladnoću). Svaki od tih izraza na drukčiji način opisuje intenzitet početne nelagode u društvenim situacijama, što se izražava imenicama *ice*, *frost* i *chill*, odnosno oni opisuju različit intenzitet savladavanja nelagode, pa je moguće upotrijebiti glagol *break* (jači intenzitet) odnosno *crack* (slabiji intenzitet). Ti su izrazi prihvatljivi jer svi izražavaju nagli prekid nelagode, a hladnoća se metaforički odnosi na međuljudske odnose. I leksičke promjene kod tzv. nekompozicionalnih frazema poput *kick the bucket* mogu biti prihvatljive i razumljive ako je vidljiva veza između izvornog i izmijenjenog oblika, kao u rečenici *he barely nudged it* (primjer 171).

Kad je riječ o leksičkim promjenama u hrvatskome, zanimljivo je da se u korpusu hrWaC ne javljaju varijantni oblici frazema *mesti pred svojom kućom* s drugim glagolima osim *čistiti*, baš kako tvrdi Menac (1970/1971) (vidi gore). To, međutim, ne znači da zamjena glagolske sastavnice drugim glagolima (npr. *prati*, *brisati*) nije moguća, već samo da nije bilo komunikacijske potrebe za takvom izmjenom. S druge strane, iz sljedećih je primjera vidljiva motivacija za promjene u frazemu *fali daska (u glavi) komu* (‘nije normalan tko’):

(173) BOGAMI ŽENO, TEBI *FALI NE JEDNA DASKA, NEGO SIGURNO 15 KVADRATA*.

(174) Ja bi joj sigurno isto rekla da malo pripazi, a mami bi rekla da joj *fali ne jedna daska, već koji balvan u tintari*.

(175) Za tebe se stvarno može reći da ti *ne fali samo daska u glavi nego cijela taraba*.

⁵¹ „(...) there should be some communicative or discourse purpose that is served by using an idiom in some form other than the original; a listener or reader must be able to infer a reason for the change.“

Primjeri (173–175) pokazuju da za leksičku promjenu postoji komunikacijska motivacija: upotrebom jedinica koje se odnose na veliku količinu drva – *15 kvadrata, balvan* odnosno *cijela taraba* – govornici ukazuju na visok stupanj nečije psihičke poremećenosti. Također, na vezu između izvornog i izmijenjenog oblika ukazuje struktura *ne (jedna) daska, nego X*.

Kao i kod leksičkih promjena, izmjene gramatičkih odnosa unutar frazema moraju biti motivirane da bismo razumjeli oblik koji se razlikuje od izvornoga. To ilustrira frazem *spill the beans* (dosl. prosuti grah ‘odati informacije’) iz korpusa enTenTen13:

- (176) a. Besides, if I *spill all the beans at once*, where’s the air of mystery and adventure in that?
- b. Our guest, the voice of Larry the Cucumber, Mike Nawrocki, will *spill some beans (not too many)* while giving you some hints about what our veggie friends discover.
- c. (...) the government “saved his life,” and rescued him from what would surely have been a mob execution even if he’d *never spilled a single bean*.

U tom se frazemu imenica *beans* odnosi na informacije koje su prvotno bile skrivene, pa su postale dostupne. Upotrebom različitih kvantifikatora odnosno imenske sastavnice u jednini dobivaju se oblici koji se odnose na količinu otkrivenih podataka: *all the beans at once* (dosl. sav grah odjednom ‘svi podaci’), *some beans (not too many)* (dosl. nešto graha (ne sav) ‘neki podaci (ne svi)’), *he’d never spilled a single bean* (dosl. nikad nije prosuo nijedno zrno graha ‘nikad nije odao ni jedan jedini podatak’). Svaki je od tih izraza izgrađen za potrebe specifične komunikacijske situacije, a odluku o upotrebi određenog oblika imenice donio je govornik u skladu sa svojim komunikacijskim potrebama.

Kao ilustraciju iz hrvatskog jezika navest ćemo primjer promjene broja imenice u frazemu *otegnuti papke* (‘umrijeti’). U raspravi o Josipu Brozu na internetskom forumu jedan sudionik kaže:

- (177) Većina ovih pametnih što se šepure po internetu završili bi na “Golom” – zato fala Bogu pa je *otegnulo papak* (jedan je otegnuo nešto prije).

U primjeru (177) motivacija za promjenu broja imenice bit će jasna, a značenje oblika *otegnulo papak* razumljivo ako znamo da je Josipu Brozu bila amputirana jedna noga (na što aludira i rečenica *jedan je otegnuo nešto prije*). Upotrebom imenice *papak* u jednini značenje frazema prilagođeno je specifičnoj komunikacijskoj situaciji, ali je veza s izvornim oblikom vidljiva.

Vidjeli smo da je stupanj promjenjivosti frazema uvjetovan konceptualnim i diskursnim čimbenicima. Veći stupanj leksičke i sintaktičke promjenjivosti svojstven je onim frazemima kod kojih je jasna veza između značenja sastavnica i frazeološkog značenja. Osim toga, mogućnost upotrebe frazema u izmijenjenom obliku uvjetovana je postojanjem komunikacijske motivacije. To vrijedi ne samo za frazeme čije sastavnice imaju metaforičke referente, već i za one čija su značenja nekompozicionalna. Govornici mogu mijenjati leksičko-gramatičko ustrojstvo frazema prema svojim komunikacijskim potrebama, pri čemu je važno očuvati vezu između izvornog i izmijenjenog oblika kako bi motivacija za promjenu bila jasna, a novonastali oblik razumljiv.

Upotreba frazema u različitim oblicima otvara važno pitanje granice između frazeoloških varijanata i sinonima. Točnije, kada dođe do izmjena leksičko-gramatičkog ustrojstva frazema, a u određenoj se mjeri promijenilo značenje, upotreba ili predodžba koju neki izraz odražava, je li riječ o varijantnim oblicima istoga frazema ili o zasebnim jedinicama, tj. frazeološkim sinonimima? To pitanje osobito dolazi do izražaja kod leksičke supstitucije (npr. *break the ice, crack the ice, break the frost, break the chill*; *жить у черта на куличках, жить у черта на погах*) i kod izmjene gramatičkih odnosa između sastavnica, poput *baciti na cestu* i *naći se na cesti, ostaviti na cjedilu* i *ostati na cjedilu*. O tome će biti više riječi u sljedećem odjeljku.

5.3. Frazeološka varijantnost i sinonimija

Razgraničenje varijantnosti i sinonimije jedno je od najspornijih pitanja u ruskoj frazeološkoj teoriji. Pojedini autori na njega nude različite odgovore ovisno o tome imaju li uže ili šire poimanje varijantnosti (za pregled ruskih pogleda vidi Alefirenko i Semenenko 2009: 67–69). Tako, na primjer, Žukov (1986) varijante određuju kao frazeme vrlo sličnog leksičkog sastava i strukture koji se mogu međusobno zamjenjivati u bilo kojem kontekstu. Od svih vrsta varijanata najraznovrsnije su leksičke, one u kojima se frazeološke sastavnice zamjenjuju leksemima bliskima po značenju, na primjer *смотреть сквозь пальцы – глядеть сквозь пальцы* (dosl. promatrati kroz prste – gledati kroz prste ‘biti popustljiv’), *быть под сапогом – быть под каблуком* (dosl. biti pod čizmom – biti pod petom ‘biti u čijoj vlasti’), *бить по карману – ударять по карману* (dosl. lupati po džepu – udarati po džepu ‘materijalno oštetiti koga’).⁵² S druge strane, autor sinonime određuje kao frazeme razmjerno bliskoga značenja kod

⁵² Za razliku od Žukova, Šanskij (1996) sinonimima smatra i izraze u kojima se pojedine sastavnice zamjenjuju bliskoznačnim leksemima te ih naziva dubletima. To su, na primjer, frazemi *от всего сердца (души)* (dosl. od sveg srca (duše) ‘srdačno, iskreno’) i *молоть вздор (ерунду)* (dosl. mljeti gluposti (besmislice) ‘lupetati’).

kojih se leksičkom supstitucijom mijenja njihova unutarnja forma⁵³, te frazeme koji se razlikuju po strukturi. Slično tome, Kunin (1996: 68) sinonime definira kao frazeme koji pripadaju istoj gramatičkoj kategoriji, čiji se leksički sastav poklapa samo djelomično ili se uopće ne poklapa, a mogu se razlikovati po značenju i stilskoj upotrebi. S obzirom na tu definiciju, sinonimima se smatraju izrazi poput *считать ворон* (dosl. brojati vrane) i *считать звезды* (dosl. brojati zvijezde) u značenju ‘dangubiti’, te konstrukcije poput *стоять одной ногой в могиле (в гробу)* (dosl. stajati jednom nogom u grobnici (u grobu)) i *смотреть (глядеть) в гроб (в могилу)* (dosl. gledati u grob (u grobnicu)) u značenju ‘biti na samrti’.⁵⁴ Nasuprot tome, Mokienko (1980) konstrukcije sličnoga značenja koje su nastale na temelju leksičkih i(li) gramatičkih promjena nekog frazema smatra varijantama, poput *копать кому-нибудь яму (ров)* (dosl. kopati komu jamu (rov) ‘nastojati upropastiti koga’, *пенки (сливки) снимать* (dosl. skidati pjenu (vrhnje) ‘pokupiti najbolji dio’). Unatoč razlikama u pogledima na frazeološku varijantnost, ruski frazeolozi ističu da je ta pojavnost rezultat jezične upotrebe. Tako Mokienko (1980: 9) kaže da „živa upotreba jezičnih jedinica stimulira njihovu promjenjivost“, a Žukov (1986: 168, fusnota 2) pojavu frazeoloških varijanata objašnjava kao dio procesa nastanka frazema u kojem su se „u govoru paralelno upotrebljavale veze riječi koje su se postupno podvrgavale frazeologizaciji.“

U hrvatskoj frazeološkoj teoriji varijantnost se promatra kao pojava koja je vezana za izmjene leksičkog sastava frazema neovisno o kontekstu. Iz toga ujedno proizlazi da promjene kod varijantnosti nemaju nikakva utjecaja na značenje. Fink (1994: 156) navodi sljedeća obilježja frazeoloških varijanata:

1. isto značenje (tako da se varijante mogu međusobno zamjenjivati bez ikakva utjecaja na smisao rečenice ili konteksta),
2. isti leksički sastav (što podrazumijeva barem jednu zajedničku sastavnicu),
3. jednaka ili neznatno izmijenjena sintaktička konstrukcija,
4. ista rekcija,
5. ista stilsko obojenost i konotativno značenje.

⁵³ Kunin (1996: 86) unutarnjom formom smatra etimološko značenje frazema odnosno predodžbu u podlozi frazeološkoga značenja. Baranov i Dobrovol'skij (2014: 130) definiraju je kao predodžbu koja motivira značenje frazema, a odražava se u riječima ili morfemima u njegovu sastavu.

⁵⁴ Istodobno, Žukov (1986: 177) tvrdi da se neki frazemi nalaze na granici između varijantnosti i sinonimije, te navodi da se za takve jedinice upotrebljavaju nazivi *синонимне варијанте*, *варијанте-синоними* i *дублетни фразеологизми-синоними*.

Prema tim kriterijima izraze u kojima se pojedine sastavnice zamjenjuju bliskoznačnicama, poput *doći na zelenu granu* i *stići na zelenu granu* te *baciti prašinu u oči* komu i *baciti pijesak u oči* komu, možemo smatrati frazeološkim varijantama. S druge strane, frazemi čija su značenja bliska, a koji imaju različit leksički sastav, smatraju se sinonimima. Takvi su, na primjer, frazemi u značenju ‘besposličiti’: *prodavati zjake*, *sjediti prekriženih ruku*, *krasti bogu dane*, *trla baba dan da joj prođe dan* (primjeri iz Menac 1979a: 158). Kad je riječ o različitoj strukturi frazema, ona podrazumijeva različitu upotrebu, pa se takvi izrazi ne mogu međusobno zamjenjivati u kontekstu. Tako Menac (1970/1971: 3) tvrdi da su izrazi *baciti na cestu* i *naći se na cesti*, *ostaviti na cjedilu* i *ostati na cjedilu* zasebne jedinice, tj. frazeološki sinonimi, a ne inačice istog frazema jer je riječ o različitom odnosu subjekta i objekta radnje. Menac (ibid.) ističe da se struktura frazema može promijeniti, a značenje mu ostaje isto, npr. *imati zub na koga* i *imati koga na zubu*. U takvim je slučajevima riječ o frazeološkim varijantama. Međutim, ako su strukturne promjene veće, autorica smatra da je teško utvrditi je li riječ o jednom frazemu ili zasebnim jedinicama, na primjer *udariti na sva zvona* i *objesiti na veliko zvono*.

Nadalje, u hrvatskoj se frazeološkoj teoriji tvrdi da osim po leksičkom sastavu i strukturi varijante od sinonima možemo razlikovati s pomoću predodžbe na temelju koje je nastalo frazeološko značenje (za što se upotrebljava naziv *slika*). Tako Menac (1979a: 187) tvrdi da sinonimima možemo smatrati „one frazeologizme koji imaju (...) ponekad i različitu sliku u svojoj osnovi, a jednako i blisko značenje“. Fink (1994: 162) objašnjava da se značenje varijanata temelji na istoj predodžbi, kao u izrazima *blijed kao kreč* i *blijed kao zid* u značenju ‘jako blijed’. Međutim, ako isto frazeološko značenje nastaje na osnovi različitih predodžbi, tada više nije riječ o varijantama, već o sinonimima. Takav je primjer izraza *pijan kao zemlja* i *pijan kao letva* u značenju ‘jako pijan’.

Drukčiji pristup frazeološkoj varijantnosti nalazimo u kognitivnoj lingvistici, gdje se ona smatra pojavom koja proizlazi iz jezične upotrebe (što je bliže tradicionalnoj ruskoj negoli hrvatskoj frazeološkoj teoriji). Kognitivnolingvistički pristup zasniva se na uporabnome modelu jezika (engl. *a usage-based model of language*; Langacker 1988, 2000a; Barlow i Kemmer 2000), u kojem se tvrdi da oblici i značenja jezičnih jedinica nastaju višestrukim ponavljanjem sličnih upotreba. Unutar kognitivnolingvističkog teorijskog okvira frazeološke varijante možemo odrediti kao jedinice sličnog leksičkog sastava koje opisuju specifičnu situaciju i sudionike koji su dio nje, a to znači da imaju istu konceptualnu osnovu. Ista osnova može biti realizirana u obliku različitih predodžbi, a to se u jeziku odražava promjenama leksičko-gramatičkog ustrojstva danog frazema. Zbog toga među varijantnim oblicima mogu postojati određene razlike u leksičkom sastavu, strukturi, značenju i upotrebi. Sličan pogled na

varijantnost nalazimo i u korpusno orijentiranim pristupima. Tako Moon za frazeološke varijante kaže:

Naivno bi bilo tvrditi da svi oblici nekog frazeološkog para ili skupine imaju potpuno isto značenje ili upotrebu jer može postojati pomak u fokusu, intenzitetu ili distribuciji. (Moon 1998: 124)⁵⁵

Kad je riječ o zamjeni frazeoloških sastavnica drugim leksemima, gledano iz kognitivnolingvističke perspektive, varijantama možemo smatrati ne samo konstrukcije poput *blijed kao kreč* i *blijed kao zid*, već i *pijan kao zemlja* i *pijan kao letva* jer je riječ o oblicima koji imaju istu konceptualnu osnovu (za različite pristupe varijantnosti poredbenih frazema vidi Moon 2008). Također, u skupini poredbenih frazema frazeološkim varijantama možemo smatrati i one konstrukcije u kojima se kao *tertium comparationis* javljaju pridjev odnosno glagol jer se relacija među sudionicima konstruira na različite načine (više o tome vidi Parizoska i Filipović Petrović 2017; Parizoska 2018). To su primjeri poput *crven kao paprika* i *pocrvenjeti kao paprika*, *blijed kao krpa* i *probljedjeti kao krpa*, *skup kao svetog Petra kajgana* i *koštati kao svetog Petra kajgana*, *sretan kao (malo) dijete* i *radovati se kao (malo) dijete*. U tradicionalnoj hrvatskoj frazeološkoj teoriji pridjevski i glagolski frazemi smatraju se sinonimima jer su kategorijalno različiti, što se odražava i na njihovu funkciju u rečenici, a to znači da se ne mogu međusobno zamjenjivati (Fink 1998). Isto se odnosi i na, primjerice, priložne i imenske frazeme poput *vruće kao u paklu* i *vrućina kao u paklu*. Kad je riječ o promjenama gramatičkih odnosa među sastavnicama, npr. *baciti na cestu* i *naći se na cesti*, *ostaviti na cjedilu* i *ostati na cjedilu*, unutar kognitivnolingvističkog teorijskog okvira takve oblike također možemo smatrati frazeološkim varijantama. Naime, isti se događaj jezično može opisati na različite načine upotrebom specifičnih gramatičkih konstrukcija, koje mogu biti popraćene leksičkim izmjenama (za taj tip varijanata Langlotz (2006) upotrebljava termin *perspectival variants*, što odražava činjenicu da se ista situacija opisuje iz različitih perspektiva). Dat ćemo tri primjera, a to su kauzativna i rezultativna konstrukcija, samostalno kretanje i uzrokovano kretanje, te stativna i dinamična konstrukcija. Kauzativnu i rezultativnu konstrukciju ilustriraju sljedeći primjeri iz engleskoga:

⁵⁵ „It would be naive to suggest that all realizations of an FEI pair or cluster have precisely the same meaning or usage, as there may be shifts in focus, intensity, or distribution.“

- (178) a. If you are considering launching your own fitness business, you might want to take the time to read this feature post before you *set the wheels in motion*.
- b. Once *the wheels are* truly *in motion*, there will no longer be a middle class. Everyone will be dirt poor or well-to-do.

Tim se rečenicama izražavaju različiti vidovi istog događaja, a to je pokretanje kakvoga procesa. Konstrukcija *set the wheels in motion* (dosl. pokrenuti kotače) opisuje cijeli proces (djelovanje jednog sudionika na drugoga, čime uzrokuje promjenu), a konstrukcija *the wheels are in motion* (dosl. kotači se okreću) izražava samo posljednju fazu procesa – rezultat promjene.

Frazeološke varijante čiji se leksički sastav i struktura razlikuju s obzirom na to opisuju li samostalno kretanje ili uzrokovano kretanje ilustriraju sljedeći primjeri:

- (179) a. *The curtain came down* on another fishing season with our annual dinner at The Half Moon.
- b. The end of the Paralympics *has brought the curtain down* on what has been a remarkable summer of sport in the UK.

Oblik *the curtain came down* (dosl. zavjesa se spustila ‘završilo je što’) opisuje samostalno kretanje neagentivnog subjekta, a konstrukcija *bring the curtain down* (dosl. spustiti zavjesu ‘okončati što’) premještanje sudionika s jednog mjesta na drugo pod utjecajem djelovanja vanjske sile.

Frazeme koji imaju stativnu i dinamičnu varijantu ilustriraju sljedeći primjeri iz hrvatskoga:

- (180) a. Mladi nogometaš u Hajduku *je na ledu*, zbog nepotpisivanja novog ugovora daleko je od planova struke i odlazak u inozemstvo je čini se samo pitanje dana.
- b. No, nakon toga ga je izbornik Mano Menezes *stavio na led* zbog nediscipline u njegovom klubu Santosu.

Oblik *biti na ledu* opisuje položaj jednog sudionika, što se metaforički odnosi na stanje (‘biti onemogućen u djelovanju ili obavljanju posla’). Konstrukcija *staviti na led* koga opisuje kako jedan sudionik prenosi energiju na drugoga te na taj način uzrokuje njegovo gibanje prema određenom mjestu, a to se metaforički odnosi na promjenu stanja (u značenju ‘oduzeti mogućnosti djelovanja komu’).

Vidjeli smo da se u tradicionalnoj ruskoj i hrvatskoj frazeološkoj teoriji varijante tipično određuju kao izrazi vrlo sličnog leksičkog sastava i strukture koji odražavaju istu predodžbu i mogu se međusobno zamjenjivati u svim kontekstima, pri čemu izmjene ne utječu na frazeološko značenje. S druge strane, u kognitivnolingvističkome pristupu na izmjene leksičkog sastava i strukture nekog frazema gleda se kao na rezultat različitih konceptualizacija događaja koji on opisuje. Točnije, svaki varijantni oblik istoga frazema nastaje izborom pojedinih frazeoloških sastavnica i gramatičkih konstrukcija ovisno o načinu na koji govornik opisuje dani događaj. Pritom konceptualni sadržaj ostaje isti, ali među varijantnim oblicima mogu postojati razlike u značenju i upotrebi. Stoga se u kognitivnolingvističkome pristupu varijantama smatraju i one konstrukcije čija se značenja ne temelje na istoj predodžbi kao i jedinice koje predstavljaju opis iste scene iz različitih perspektiva.

Osim razgraničenja od sinonima, kod frazeoloških se varijanata postavlja još jedno važno pitanje. Ako varijante odredimo kao inačice istoga frazema, to implicira da je jedna konstrukcija primarna u odnosu na ostale. U literaturi se ona obično naziva *kanonskom formom* (engl. *canonical form*; npr. Glucksberg 1993; Moon 1998) ili *temeljnom formom* (engl. *base form*; npr. Barkema 1996; Naciscione 2010). Dodatan je problem što se ta forma često poistovjećuje s oblikom u kojem su natuknice navedene u rječniku. Na primjer, Alefirenko i Semenenko (2009: 334) nazivaju je izvornom (rječničkom) formom frazeološke jedinice (rus. *исходная (словарная) форма фразеологической единицы*), a Naciscione (2010: 251) u svojoj definiciji temeljne forme ističe da su to u praksi rječnički oblik i značenje koji se bilježe u natukničkome liku. Nadalje, ako se jedan oblik frazema smatra temeljnim, znači li to da se drugi oblici iz njega izvode pa ih trebamo smatrati varijantama? Tim ćemo se pitanjem pozabaviti u sljedećem odjeljku.

5.4. Kanonska forma frazema

U formalnim pristupima pojam kanonske forme temelji se na tvrdnji da su frazemi jedinstvene sintaktičko-semantičke cjeline. To ujedno podrazumijeva da postoji jedan, temeljni oblik iz kojeg se s pomoću transformacija izvode drugi gramatički oblici (više o teorijama kanonske forme vidi Pulman 1993: 254–257). Tako se, na primjer, tvrdi da se pasivna rečenica izvodi iz aktivne, a aktivni i pasivni oblik smatraju se značenjskim ekvivalentima. U ruskoj frazeološkoj teoriji neki autori govore o invarijantnome obliku (rus. *инвариант*), koji objedinjuje sve leksičke i strukturne varijante jednoga frazema. Na primjer, Rajhštejnova definicija invarijantnoga oblika određuje ga kao jedinicu visokog stupnja apstraktnosti koja uključuje sve

vrste promjena, a varijantne oblike povezuje sadržajem (Rajhštejn 1974, prema Fedulenkova 2012).⁵⁶ Slično tome, Naciscione (2010: 31) osnovni oblik frazema (engl. *base form*) definira kao „apstrakciju koja posjeduje sva najvažnija obilježja neke frazeološke jedinice“. Premda to eksplicitno ne kažu, definicije Rajhštejna i Anite Nascicione podrazumijevaju da se jedan specifičan oblik frazema može koristiti kao način dobivanja svih varijanata.

Nasuprot tome, u kognitivnoj se lingvistici naglašava simboličnost svih gramatičkih struktura na bilo kojoj razini složenosti (Langacker 1987: 76 i dalje). To podrazumijeva da gramatičke strukture igraju važnu ulogu u konstruiranju značenja. Na primjer, razliku između aktiva ili pasiva možemo objasniti prema tome je li u rečenici istaknut vršitelj radnje ili trpitelj. Jedan je takav primjer engleski frazem koji opisuje kako se neka osoba zainteresirala određenom aktivnošću: to se može izraziti aktivnom konstrukcijom *the bug bit (has/had bitten) someone* (dosl. buba je ujela koga) ili pasivnim oblikom *be bitten by the bug* (dosl. biti ujedan od bube). S obzirom na to da opisuju istu scenu iz dviju različitih perspektiva, aktivni i pasivni oblik ne smatraju se istoznačnima. Posljedično, u kognitivnolingvističkome pristupu ne postoji pojam osnovnoga oblika neke konstrukcije na temelju koje nastaju drugi oblici, što uključuje i varijante frazema. Langacker frazem definira ovako:

Pogled na frazem kao neprozirnu ili prvenstveno čvrstu frazu previše je pojednostavljen. Ispravnije ga je promatrati kao složenu cjelinu značenjskih i simboličkih odnosa koji su se konvencionalizirali i stopili u neku uobičajenu konfiguraciju. (...) frazem možemo odrediti kao jedinicu koja je do neke mjere neovisna o specifičnoj i točno određenoj kombinaciji morfema čak i ako je jedna od tih kombinacija govorniku puno poznatija i zbog toga „uobičajenija“ od drugih. (Langacker 1987: 25)⁵⁷

To je odraz kognitivnolingvističkoga pogleda na varijantnost kao pojavu koja izvire iz jezične upotrebe, a to znači da je svaki varijantni oblik odraz nekog načina gledanja na specifični događaj koji frazem opisuje (poput aktiva i pasiva). Na primjer, oblik i značenja jedinica *bring the curtain down* (dosl. spustiti zavjesu ‘okončati što’) i *the curtain comes down* (dosl. zavjesa

⁵⁶ Isti pojam i naziv nalazimo kod Čermáka, koji invarijantni oblik (češ. *invariant*) određuje kao najtipičniji oblik frazema, poput infinitiva kod glagola ili nominativa kod imenica (Čermák 2007: 41).

⁵⁷ „To regard an idiom as opaque or as primarily a fixed phrase is [...] simplistic. It is more accurately seen as a complex of semantic and symbolic relationships that have become conventionalized and have coalesced into an established configuration. (...) an idiom may be recognized as a unit that is to some degree independent of a specific overt morphemic arrangement, even if one such arrangement is far more familiar and hence more ‘usual’ than the others.“

se spustila ‘završilo je što’), *biti na ledu* (‘biti onemogućen u djelovanju ili obavljanju posla’) i *staviti na led* koga (‘oduzeti mogućnosti djelovanja komu’) rezultat su različite konceptualizacije istog događaja i nijedan od dvaju izraza nije izveden iz onoga drugoga. Stoga ne možemo govoriti o jednom obliku frazema koji je primaran u odnosu na ostale, već samo o određenoj frazeološkoj konfiguraciji koja je najuobičajeniji prikaz nekog događaja. Ako se vratimo na Rajhštejnovu definiciju invarijantnoga oblika frazema i definiciju osnovnoga oblika frazema Anite Naciscione, koji ga oboje određuju kao neku apstraktnu jedinicu, unutar kognitivnolingvističkog teorijskog okvira ta „apstrakcija“ nije jezična konstrukcija, već frazeološko značenje. Ono je shematizirano, tj. opisuje specifičnu situaciju i odnos između njezinih sudionika, a u jeziku može biti izraženo različitim konstrukcijama, pri čemu je jedan način jezičnog prikaza danog događaja uobičajeniji od drugih. Na primjer, početak bavljenja nekom aktivnošću tipično se izražava pasivnim oblikom *be bitten by the bug*, a nemogućnost neke osobe da obavlja kakvu djelatnost zbog djelovanja drugih osoba stativnom konstrukcijom *biti na ledu*. Taj se jedan oblik ustalio, tj. postao je uobičajen zbog česte upotrebe (stalnim ponavljanjem), a istovremeno se zbog česte upotrebe od drugih prikaza istog događaja izdvaja kao najuobičajeniji.⁵⁸

Istraživanja frazema provedena s pomoću računalnih korpusa pokazala su da se velik broj frazema javlja u više različitih leksičkih i gramatičkih oblika, što je dovelo u pitanje samo postojanje onoga što se tradicionalno naziva kanonskom formom. Štoviše, pokazuje se da su kod znatnog broja frazema leksički sastav i struktura promjenjivi u tolikoj mjeri da je teško izdvojiti samo jednu konstrukciju za koju bismo mogli tvrditi da predstavlja uobičajeni prikaz nekog događaja. Drugim riječima, neki su frazemi shematični, a u kontekstu se realiziraju s pomoću čitavog niza konstrukcija na većoj razini detaljnosti. Te su kontekstualne realizacije povezane zajedničkom konceptualnom podlogom. Takve su shematične jedinice u literaturi poznate pod nazivima *formalni idiomi* (engl. *formal idioms*; Fillmore, Kay i O’Connor 1988), *frazeološke sheme* (engl. *idiom schemas*; Moon 1998) i *shematični idiomi* (engl. *schematic idioms*; Croft i Cruse 2004). Pojedina frazeološka shema opisuje određenu situaciju i odnose među sudionicima, a u jeziku je simboliziraju istaknute sastavnice (engl. *salient components*).⁵⁹ Dana se shema u kontekstu realizira s pomoću različitih konstrukcija u ovisnosti od načina

⁵⁸ Taj dvosmjernan proces možemo povezati s onim što govoreći o nastanku predodžbenih shema na temelju čovjekova iskustva s okolinom Varela, Thompson i Rosch (1991) nazivaju strukturnim spajanjem (engl. *structural coupling*).

⁵⁹ Ekvivalent je frazeološke sheme Langlotzova konceptualna jezgra (engl. *conceptual core*; Langlotz 2006). Premda autorov opis konceptualne jezgre ne uključuje strukturne elemente izravno, objašnjava se da jezgru frazema prizivaju ne samo pojedine ključne sastavnice (engl. *key-constituents*), već i njihova supojavljivanja (tj. kombinacije sastavnica), iz čega je vidljivo da je riječ o konstrukcijama.

konceptualizacije događaja. To pokazuje sljedeći primjer iz engleskoga (Moon 1998: 161):

- (181) fan the fire of SOMETHING
fan the fires of SOMETHING
fan the flames (of SOMETHING)
add fuel to the fire
add fuel to the flame
add fuel to the flames
fuel the fire
fuel the fires
fuel the flame
fuel the flames (of SOMETHING)

Oblici u primjeru (181) predstavljaju pojedinačne realizacije shematičnog frazema u značenju ‘raspirivati sukob ili svađu’. Sve ih povezuje kognitivni mehanizam koji motivira frazeološko značenje, a to je konceptualna metafora LJUTNJA JE VATRA. Svaki od tih varijantnih oblika opisuje pojačavanje intenziteta ljutnje u skladu s konceptualnom motivacijom frazeološkog značenja, što odražavaju glagoli *fan* ‘raspirivati’, *add* ‘dodavati’ i *fuel* ‘pothranjivati’ te imenice *fire* ‘vatra’ i *flame* ‘plamen’. I u hrvatskome jeziku nalazimo primjere shematičnih frazema:

- (182) biti na kormilu / za kormilom
nalaziti se na kormilu / za kormilom
stajati na kormilu / za kormilom
držati kormilo (u svojim rukama)
preuzeti kormilo (u svoje ruke)
uzeti kormilo u (svoje) ruke
doći na / za kormilo
vratiti se na / za kormilo

Varijantni oblici u (182) opisuju odnos između dvaju sudionika – organizacije i njezina čelnika – a taj je odnos povezan s kontrolom. Frazeološko značenje motivirano je metaforom KONTROLA JE DRŽANJE U RUCI, a položaj za kormilom koji se metaforički odnosi na vlast čini konceptualnu osnovu frazema. Značenje svakog pojedinog varijantnog oblika konstruira se ovisno o konceptualizaciji relacije među sudionicima, što se u jeziku odražava upotrebom

različitih glagola i gramatičkih konstrukcija. Tako su izrazi s glagolima *biti*, *nalaziti se*, *stajati* i *držati* dinamički neutralni i imaju značenje 'biti na vlasti'. Izrazi s glagolima *preuzeti* i *uzeti* opisuju preuzimanje vlasti, kao i izrazi s glagolima *doći* i *vratiti se*, pri čemu ova dva potonja opisuju dolazak odnosno povratak na rukovodeće mjesto neke organizacije.⁶⁰

Kod shematičnih frazema poput onih u primjerima (181) i (182) varijantni se oblici međusobno razlikuju prema stupnju konvencionaliziranosti: ako se neka konstrukcija po frekvenciji upotrebe izdvaja od drugih, to znači da je prihvaćena jezičnom konvencijom. Drugi oblici kao pojedinačne realizacije shematičnog frazema također postaju ustaljeni čestom upotrebom jer to znači da ih je prihvatila većina govornika. To u konačnici znači da jedan frazem može imati nekoliko ili mnogo različitih varijantnih oblika, pa nije pitanje koji je od njih temeljan, već koliko su pojedini oblici kao specifični jezični prikazi dane situacije konvencionalni s obzirom na čestotu upotrebe.

Dosad smo govorili o frazeološkim varijantama, koje nastaju kao rezultat česte upotrebe pojedinih oblika frazema i riječ je o ustaljenim izrazima. Međutim, govornik može namjerno promijeniti leksički sastav, strukturu i značenje frazema u danom kontekstu radi određene komunikacijske svrhe. Riječ je, dakle, o nekonvencionalnoj upotrebi frazema, a ta je pojavnost u literaturi među ostalim poznata pod nazivom *modifikacije*. O tome će biti više riječi u sljedećem odjeljku.

5.5. Frazeološke varijante i modifikacije

U prethodnim smo odjeljcima pokazali da frazeološke varijante predstavljaju različite načine gledanja na isti događaj, a izmjene leksičkog sastava i strukture frazema prihvaćene su jezičnom konvencijom. Odluku o izboru između pojedinih ustaljenih varijantnih oblika govornik donosi u skladu sa svojim komunikacijskim potrebama, a dostupne su mu one mogućnosti koje mu nudi jezik. S druge strane, frazemi se u pisanom i govornom jeziku mogu javiti i u oblicima koji se znatno razlikuju od konvencionalnog, a nastaju zamjenom sastavnica, dodavanjem novih elemenata u sastav frazema, promjenom gramatičkih odnosa između sastavnica itd. Na taj način individualni govornici frazeme prilagođavaju specifičnom kontekstu radi neke komunikacijske svrhe, tipično ironije, kako bi ispali duhoviti, kako bi naslovom privukli čitatelje itd. Kao ilustraciju navest ćemo dva primjera iz engleskog jezika:⁶¹

⁶⁰ Za druge primjere shematičnih frazema u hrvatskome vidi Stanojević, Parizoska i Banović (2009).

⁶¹ Konstrukcija koja se navodi u zagradi najfrekventniji je oblik danoga frazema prema podacima iz korpusa enTenTen13 odnosno hrWaC i zato ga smatramo konvencionalnim. U nekim slučajevima konvencionalna su dva ili više oblika jer imaju podjednaku frekvenciju u korpusu.

(183) So much of what Scully had been through could have been avoided if only she'd stuck to medicine and never *been welded at the hip* to 'Spooky' Mulder.

(be joined at the hip)

(184) While I've been disturbed by a few things I've heard from this revival, I try to remember that *the baby and the bathwater have separate destinations*.

(throw the baby out with the bathwater)

U primjeru (183) frazem *joined at the hip* (dosl. spojeni na kuku 'biti kao sijamski blizanci') nije upotrijebljen u svom konvencionalnom obliku, već je glagol *join* ('spojiti') zamijenjen glagolom *weld* ('zavariti'). Zamjenom glagolske sastavnice promijenilo se frazeološko značenje i nastao je izraz koji se može interpretirati kao 'Scully je bila vezana s Mulderom toliko čvrsto da se nisu nikako mogli odvojiti'. U primjeru (184) leksičkom supstitucijom i promjenom gramatičkog ustrojstva izmijenjen je oblik frazema *throw out the baby with the bathwater* (dosl. baciti bebu zajedno s vodom za kupanje) te na njega upućuju imenske sastavnice *baby* ('beba') i *bathwater* ('voda za kupanje'). Rečenica *I try to remember that the baby and the bathwater have separate destinations* (dosl. nastojim zapamtiti da beba i voda za kupanje idu svaki na svoju stranu) aludira na frazeološko značenje frazema, a to je da u nastojanju da se riješimo nečeg neželjenog možemo izgubiti i ono što je vrijedno. Zbog toga se govornik trudi zapamtiti da u takvim situacijama mora paziti da ne izgubi i ono dobro.

U hrvatskome također nalazimo primjere modifikacija frazema:

(185) Veliki pritisak na fondove solidarnosti, pogotovo na mirovinski i zdravstveni, *premjestio je centar razmišljanja iz guzice u glavu*.

(doći iz guzice u glavu komu)

(186) S obzirom da sam *dobila bubu u uho o Pentaxovim modelima*, molim iscrpni ili već bilo kakav odgovor u vezi pro et contra Canonovih proizvoda.

(baciti, staviti bubu u uho komu)

U primjeru (185) zamjena glagolske sastavnice *doći* konstrukcijom *premjestio je centar razmišljanja* odražava duhovit način opisa značenja 'konačno je shvatio tko'. Primjer (186) ilustrira višestruke promjene. Glagol pomicanja (*baciti* odnosno *staviti*) zamijenjen je glagolom transfera (*dobiti*), čime se promijenila i semantička uloga subjekta iz agensa u primatelja, a u sastav frazema kao atribut je uvršten prijedložno-padežni izraz *o Pentaxovim modelima*. To dovodi i do promjene značenja pa izraz *dobiti bubu u uho o Pentaxovim modelima* možemo

interpretirati kao 'biti potaknut na razmišljanje o Pentaxovim modelima'.

Za namjerne preinake konvencionalnog oblika frazema kao u primjerima (183–186) u literaturi nalazimo različite nazive. Neki od njih ukazuju da je riječ o upotrebi frazema u obliku koji se razlikuje od konvencionalnog. To su: *neologizmi* (engl. *nonce use*; Cowie, Mackin i McCaig 1985), *kreativne modifikacije* (engl. *creative modifications*; Gläser 1998), *eksploatacije* (engl. *exploitations*; Moon 1998), *modifikacije* (engl. *modificiations*; Omazić 2003a). Drugi nazivi nekonvencionalnu upotrebu frazema određuju kao oblik jezične kreativnosti individualnih govornika, što ujedno podrazumijeva da su takvi izrazi okazionalnog karaktera. To su nazivi *autorske preinake* (rus. *авторские преобразования*; Molotkov 1977), *individualno-autorske preinake* (rus. *индивидуально-авторские преобразования*, Mokienko 1980), *autorske modifikacije* (rus. *авторские модификации*; Tatár 1992), *umjetničke deformacije* (engl. *artistic deformations*; Mel'čuk 1995), *individualno-autorske transformacije* (rus. *индивидуально-авторские трансформации*; Seliverstova 1996), *frazeološke igre* (Fink 1997), *individualno-autorske varijante* (rus. *индивидуально-авторские варианты*; Žukov 1986), *okazionalni frazeologizmi* (rus. *оказиональные фразеологизмы*; Tretjakova 2011). Iz tih je naziva vidljivo da većina autora naglašava inovativni karakter modifikacija i različitost u odnosu na konvencionalni oblik. Zanimljivo je primijetiti da su ruski nazivi uglavnom vezani uz govornika kao autora preinake, naglašavajući tako njihovu individualnost i novitet. Za razliku od toga, u engleskim i hrvatskim nazivima polazi se od inovativnosti i kreativnosti koja nije nužno „opravdana“ postojanjem autora.

Kako za ovu pojavu ne postoji općeprihvaćeni naziv, u ovom ćemo radu upotrebljavati naziv koji je najrašireniji u frazeološkim radovima na engleskome i hrvatskome jeziku – *modifikacije frazema*. Modifikacijama smatramo namjerne i svjesne promjene konvencionalnog oblika i značenja frazema radi određene komunikacijske svrhe, a kojima govornik dani izraz prilagođava specifičnome kontekstu.

5.5.1. Dosadašnja istraživanja modifikacija frazema

U ranijim se istraživanjima tvrdilo da su modifikacije frazema karakteristične samo za određene funkcionalne stilove, točnije književnoumjetnički i novinarski stil te da pojedini autori prilagođavaju oblik i značenje frazema kontekstu kako bi postigli stilski efekt kod čitatelja. S obzirom na to, smatralo se da su izrazi nastali na temelju namjernih preinaka postojećih frazema okazionalnog karaktera te da na taj način ne mogu nastati novi izrazi. Novija istraživanja pokazuju da modifikacije nisu samo izraz jezične kreativnosti individualnih govornika, već je

riječ o raširenoj pojavi koja se javlja u različitim jezicima (vidi npr. Dobrovol'skij 2001; Naciscione 2010; Jaki 2014; Mellado Blanco 2015; Omazić 2015).

Ranija istraživanja modifikacija frazema većinom su usredotočena na pojedine jezike ili na specifične aspekte ove pojave. To su promjene određenog tipa frazeoloških jedinica, na primjer poslovice (u engleskome Mieder i Litovkina 1999; u ruskome Walter i Mokienko 2005) i poredbenih frazema (u engleskome i hrvatskome Omazić 2002), te modifikacije frazema u pojedinim registrima i funkcionalnim stilovima (u ruskoj književnosti 19. i 20. stoljeća Babkin 1970, Molotkov 1977; u engleskoj književnosti Naciscione 2001, 2002; u oglašavanju Mieder i Mieder 1977). Dosadašnja istraživanja u hrvatskoj frazeologiji samo su se sporadično bavila ovom pojavom. U većini se radova opisuju značenjska i strukturna obilježja modifikacija frazema i njihove funkcije u medijima (npr. Kovačević i Mihaljević 2004; Parizoska 2006, 2007), a Buljan (2004) analizira modifikacije unutar kognitivnolingvističkog teorijskog okvira. Sveobuhvatno istraživanje modifikacija frazema u hrvatskome nije provedeno, kao ni kontrastivna istraživanja hrvatskoga u usporedbi s drugim jezicima.

Važno je naglasiti da je većina dosadašnjih istraživanja modifikacija u engleskome i hrvatskome jeziku provedena na ručno skupljenom materijalu. Prvo sveobuhvatno istraživanje modifikacija u suvremenome engleskom jeziku provela je Omazić (2003a) proučavanjem Britanskog nacionalnog korpusa koji obasiže 100 milijuna riječi. Obuhvativši široki raspon vrsta frazema, autorica daje klasifikaciju modifikacija te obrađuje pitanja kao što su njihov utjecaj na temeljna obilježja frazema, funkcije koje modifikacije imaju u diskursu, te koje su im vrste frazeoloških jedinica najpodložnije.

Između ranijih i novijih istraživanja modifikacija frazema nekoliko je temeljnih razlika. Prvo, u ranijim se istraživanjima tvrdilo da se modifikacije javljaju gotovo isključivo u književnosti, te da je riječ o osebujnom umjetničkom izrazu. Iz toga proizlazi da tu pojavu nije moguće poopćiti i usustaviti (vidi npr. Schenk 1995). Rezultati novijih istraživanja provedenih na velikim računalnim korpusima pokazuju da su modifikacije frazema česta pojava. Tako Omazić (2003a) pokazuje da je omjer upotrebe engleskih frazema u njihovu konvencionalnom odnosno modificiranom obliku 57 % naprama 43 %, iz čega je vidljiva sve izraženija tendencija modificiranja frazema u odnosu na podatke iz ranijih istraživanja. Nadalje, autorica pokazuje da se modifikacije javljaju u različitim registrima i funkcionalnim stilovima: oglašavanju, reklamama, književnosti, grafitima, novinskim naslovima, vicevima, vijestima, novinarstvu, političkim govorima i jeziku interneta.

Druga se razlika odnosi na tvrdnje iz ranijih istraživanja da su modifikacije prolaznog karaktera te na taj način ne mogu nastati novi frazemi.⁶² Frazemi koje bilježe rječnici izrazi su koji su se ustalili čestom upotrebom, ali oni su također nastali za potrebe određenog govornika na određenome mjestu i u određeno vrijeme. Tako su se u engleskome jeziku ustalili brojni izrazi iz Shakespearovih djela, poput *vanish into thin air* ('nestati bez traga i glasa'), *it's (all) Greek to me* ('to mi je špansko selo') i *not sleep a wink* ('ni oka ne sklopiti'). U novije doba ustalili su se i izrazi iz filmova, televizijskih serija, naslovi popularnih pjesama i reklamni slogani (za primjere iz engleskoga vidi Moon 1998: 42–43). Jedan je takav primjer izraz *Go ahead, make my day* iz filma *Iznenadni sraz* o inspektoru Harryju Callahanu (zvanom Prljavi Harry), koji se u suvremenome engleskome jeziku upotrebljava u obliku *make my day* u značenju 'hajde, da te vidim'. Zanimljiv je primjer izraza *the opera ain't over till the fat lady sings* (dosl. opera nije završila dok ne zapjeva debela žena), koji je skovan za vrijeme jedne utakmice američkog nogometa. Taj se izraz upotrebljava kada želimo reći da je ishod dane situacije neizvjestan ('još nije gotovo'). On se javlja i u varijantnome obliku *the fat lady has sung* (dosl. debela je žena otpjevala svoje) u značenju 'više nema neizvjesnosti, gotovo je', a upravo činjenica da ima varijantni oblik pokazuje ustaljenost toga frazema.

Treća razlika između ranijih i novijih studija tiče se samih ciljeva istraživanja modifikacija frazema. Ranija su istraživanja uglavnom usredotočena na opis značajki modifikacija te njihovu klasifikaciju. U novijim istraživanjima težište je interesa na mehanizmima koji upravljaju modifikacijama frazema. Rezultati tih istraživanja pokazuju da takve namjerne preinake frazema nisu sasvim prepuštene slobodi individualnih govornika, već se oslanjaju na ograničenja koja nameću kognitivni mehanizmi koji postoje u ljudskom umu (vidi npr. Langlotz 2004; Delibegović Džanić 2007; Omazić i Delibegović Džanić 2009). Riječ je, dakle, o pojavi na konceptualnoj, a ne samo na jezičnoj razini. To je u skladu s tvrdnjom Lakoffa i Johnsona da je jezična inovacija proizvod našeg konceptualnog sustava:

⁶² Mokienko (1980: 18) zastupa drugačije mišljenje, tvrdeći da su frazeološke varijante i namjerne promjene frazema dva različita vida iste pojave. Autor naglašava da su tzv. autorske preinake zapravo stalna aktualizacija normirane upotrebe frazema u govoru.

(...) inovativnost i originalnost nisu nešto čudesno, ne nastaju ni iz čega. Izgrađene su pomoću alata svakodnevne metaforičke misli te uz pomoć drugih uobičajenih konceptualnih mehanizama (Lakoff i Johnson 1980, Pogovor 2003: 251).⁶³

Kognitivni lingvisti tvrde da se u većini slučajeva inovativni izrazi temelje na postojećim konceptualnim preslikavanjima (usp. Lakoff i Turner 1989; Kövecses 2010). S obzirom na to da mnoge jezične zajednice imaju zajedničko iskustveno i kulturno nasljeđe, neki su kognitivni mehanizmi univerzalni (Kövecses 2000, 2005). Stoga možemo pretpostaviti da postoje neki univerzalni modeli na temelju kojih nastaju modifikacije frazema u različitim jezicima.

5.5.2. Tradicionalni i korpusni pristup modifikacijama frazema

Temeljno pitanje koje se postavlja u istraživanju modifikacija jest na koji način možemo utvrditi je li u danom slučaju riječ o obliku koji se ustalio čestom upotrebom (tj. o varijanti) ili o inovativnome obliku koji je nastao namjernom preinakom postojećeg frazema, čime ga se prilagođava specifičnome kontekstu. Ovdje se javljaju dva problema. Prvo, frazemi su u upotrebi podložni stalnim promjenama. Drugo, velik se broj frazema javlja u nekoliko ustaljenih leksičkih i(li) gramatičkih oblika ili su pak promjenjivi u tolikoj mjeri da govorimo o razmjerno shematičnim jedinicama. Zbog toga je važno odabrati kriterije s pomoću kojih možemo s razmjernom sigurnošću utvrditi da se radi o izrazu koji je radi određene komunikacijske svrhe nastao modificiranjem postojećeg frazema.

Modifikacije frazema mogu se identificirati na dva načina: jedan je način pretraživanje velikih računalnih korpusa i utvrđivanje frekvencije pojedinih oblika frazema (što podrazumijeva da modifikacije imaju mnogo manju frekvenciju u korpusu u odnosu na varijante), a drugi je način usporedba s oblicima zabilježenim u rječnicima. U dosadašnjim istraživanjima modifikacija, osobito u hrvatskoj frazeologiji, prevladava ovaj drugi način. Pritom valja imati na umu koje su metode primijenjene u rječnicima kako bi se utvrdio oblik frazema koji se u natukničkome liku navodi kao konvencionalan.

U tradicionalnim općim i frazeološkim rječnicima različitih europskih jezika oblik odnosno oblici koji se navode u natukničkome liku rezultat su istraživanja provedenih na ručno prikupljenom materijalu, čiji je opseg znatno ograničen zbog broja i dostupnosti primjera

⁶³ „(...) innovation and novelty are not miraculous, they do not come out of nowhere. They are built using the tools of everyday metaphorical thought, as well as other commonplace conceptual mechanisms.“ Prevela Anera Ryznar (Lakoff i Johnson 2015: 219–220).

upotrebe frazema. Pojavom i razvitkom korpusne lingvistike leksikografska se rješenja temelje na računalnim korpusima koji obasižu nekoliko stotina milijuna, a u novije vrijeme i nekoliko milijardi riječi. U engleskoj leksikografiji upotreba velikih računalnih korpusa u sastavljanju frazeoloških rječnika ustaljena je praksa. Na primjer, frazeološki rječnik *Collins COBUILD Idioms Dictionary* (CCID, 2002) izrađen je na osnovi korpusa *Bank of English*, koji je u vrijeme objavljivanja drugog izdanja obuhvaćao 450 milijuna riječi. Proučavajući frazeme u korpusu *Bank of English*, sastavljači toga rječnika došli su do nekoliko važnih zaključaka o njihovoj naravi (Moon 2002: vi). Prvo, frazemi se u govoru i pismu ne javljaju često. Drugo, frazemi nisu svojstveni samo razgovornome jeziku i neformalnome stilu, kao što se to ranije smatralo, već se često koriste u pisanim tekstovima, osobito u novinama i časopisima. Treće, velik se broj frazema javlja u dvama ili više varijantnih oblika, što potvrđuje relativnu nestabilnost forme. Zbog toga se oblici, značenja i kolokacijski potencijal frazema mogu opisati samo na temelju velikog broja potvrđenih primjera (vidi također Moon 1999).

Jednojezični frazeološki rječnici engleskoga jezika koji su sastavljeni s pomoću računalnih korpusa kao osnovni kriterij za određivanje oblika frazema koji se navodi u natukničkome liku uzimaju frekvenciju upotrebe. Zbog toga se u nekim slučajevima u natukničkome liku navodi nekoliko oblika zajedno jer imaju podjednaku frekvenciju u korpusu. S druge strane, manje česti, ali jednako tako ustaljeni oblici navode se unutar natuknice. Pogledajmo to na sljedećem primjeru iz CCID-a (2002: 11–12):

stab someone in the back

a stab in the back

If you say that someone that you trusted **has stabbed** you **in the back**, you mean that they have done something which hurts and betrays you.

A **stab in the back** is an action which hurts and betrays someone.

Back-stabbing is talk or gossip which is intended to harm someone. You can also talk about **back-stabbing** remarks.

Taj primjer pokazuje da su glagolski spoj riječi *stab someone in the back* (‘zabiti nož u leđa komu’) i imenski spoj riječi *a stab in the back* (‘nož u leđa’) izjednačeni po frekvenciji pojavljivanja u korpusu, te se stoga zajedno navode u natukničkome liku. Kao ustaljen oblik rječnik navodi i složenicu *back-stabbing* (‘tračevi, naklapanja’), te pruža informacije o njezinim gramatičkim obilježjima: osim u funkciji subjekta ili objekta, ta imenica može doći i u službi predatributa.

Dva jednojezična frazeološka rječnika engleskoga jezika – *Longman Idioms Dictionary* (1998) i CCID – osim varijanata bilježe i modifikacije frazema.⁶⁴ Na takvu nekonvencionalnu upotrebu upućuju posebne napomene na kraju natuknica poput ‘ovaj se izraz katkad mijenja’, ‘ljudi ponekad mijenjaju ovaj izraz’ ili ‘novinari često mijenjaju ovaj izraz’. U pojedinim slučajevima ti rječnici ukazuju i na vrstu modifikacije kojoj tipično podliježe dani frazem, poput zamjene sastavnica i uvrštavanja atributa uz imensku sastavnicu. Kao ilustraciju leksičke supstitucije navest ćemo frazem *before you could say Jack Robinson/knife* ‘dok kažeš keks’ (dosl. dok si rekao Jack Robinson/nož) u kojem se imenska sastavnica često zamjenjuje drugim imenicama (CCID 2002: 318):

before you could say Jack Robinson

before you could say knife

People often change ‘Jack Robinson’ or ‘knife’ to a name or a word or expression that is relevant to the context they are talking about.

She was on the phone to New York before you could say long-distance.

Napomena na kraju natuknice pokazuje da se frazeološka sastavnica *Jack Robinson* odnosno *knife* može zamjenjivati drugim imenicama koje se odnose na specifičan kontekst u kojem se taj frazem upotrebljava. Primjer je uvrštavanja atributa frazem *toe the line* (‘ponašati se u skladu s očekivanjima ljudi na vlasti’). CCID (2002: 232) pokazuje da uz imeničku sastavnicu *line* često dolaze imenice koje označavaju grupu ljudi čija očekivanja neka osoba nastoji ispuniti (npr. *party* ‘politička stranka’ u izrazu *toe the party line*). To ujedno pokazuje da konstrukcije nastale dodavanjem predatributa u sastav ovoga frazema zbog česte upotrebe predstavljaju razmjerno ustaljene kontekstualne varijante. U Longmanovu frazeološkome rječniku neki su frazemi smješteni u posebne okvire koji korisniku pokazuju kako se govornici igraju jezikom modificiranjem frazema. Neki su od tih primjera *before you can say Jack Robinson* ‘dok kažeš keks’, *the lights are on but nobody’s home* ‘glup’ ili ‘luckast’ (dosl. svjetla su upaljena, ali nikoga nema doma), *be like watching paint dry* ‘dosadno dozlaboga’ (dosl. kao da gledaš boju kako se suši) i *Is the Pope a Catholic?* ‘a ne, ti ćeš’ (dosl. Je li papa katolik?). U okvire su tipično smješteni frazemi koji u upotrebi vrlo često podliježu zamjeni sastavnica, a uz neke se od njih napominje da ih govornici mijenjaju kako bi se našalili, napravili se važni ili izraz učinili

⁶⁴ U drugoj etabliranoj frazeografskoj tradiciji, onoj ruskoga jezika, postoji poseban rječnik modifikacija frazema (Melerovič i Mokienko 2005). No za razliku od engleskih, ruski frazeološki rječnici nisu utemeljeni na računalnim korpusima, već na citatnim potvrdama iz književnih djela.

zanimljivijim.

Prednost računalne analize kod utvrđivanja modifikacija frazema osobito dolazi do izražaja u usporedbi s podacima koje pružaju rječnici sastavljeni bez pomoći računalnih korpusa, kao što je *Hrvatski frazeološki rječnik* (HFR; Menac, Fink-Arsovski i Venturin 2003, 2014).⁶⁵ Primjere za oba izdanja toga rječnika autori su ručno prikupili najvećim dijelom iz suvremene hrvatske proze, novina i časopisa od 1990-ih godina naovamo, internetskih tražilica i *Hrvatskog nacionalnog korpusa*. Međutim, *Hrvatski nacionalni korpus* nije korišten sustavno, već je poslužio kao jedan od sekundarnih izvora. Autori su se u sastavljanju rječnika prvenstveno oslanjali na vlastito znanje i jezičnu intuiciju, što se ogleda u tome da ne kreću od stvarne upotrebe, već traže odgovarajuće primjere frazema u izvorima (među kojima je i računalni korpus). Nadalje, za neke frazeme sami su ciljano sastavili primjere jer ih nisu pronašli u izvorima, kao što se i navodi u predgovoru drugome izdanju (HFR 2014: 15). Zbog toga se javljaju značajne razlike između oblika frazema koji se navode u natukničkome liku (što podrazumijeva da su ustaljeni) i onih koji se dobivaju pretraživanjem računalnih korpusa.⁶⁶

Pogledajmo to na primjeru frazema *loviti u mutnom*. Taj je izraz u obama izdanjima HFR-a naveden u samo jednome obliku – kao glagolski spoj riječi *loviti u mutnom* u značenju ‘koristiti se nesređenim prilikama za svoj (vlastiti) probitak’. Pretragom mrežnog korpusa hrWaC dobivamo znatno drukčiju sliku. U hrWaC-u se javlja ukupno 1231 pojavnica prijedložno-padežnog izraza *u mutnom*. S njegove lijeve strane po frekvenciji pojavljivanja najviše je rangiran glagol *loviti* (423 primjera), a potom imenice *lov* (372 primjera) i *lovac* (210 primjera). Ti podaci pokazuju da ovaj frazem u suvremenome hrvatskome jeziku ima tri ustaljena oblika: jedan glagolski (*loviti u mutnom*) i dva imenska, od kojih se jedan odnosi na situaciju (*lov u mutnom*), a drugi na osobu (*lovac u mutnom*, u značenju ‘osoba koja iz nesređenih prilika izvlači korist’).⁶⁷ Za usporedbu, u starijem *Frazeološkom rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika* (Matešić 1982) taj je frazem zabilježen u oblicima *loviti (šičariti) u mutnom* (‘nečasno izvući korist iz nejasne (zamršene) situacije’), *loviti (pecati) u mutnoj vodi* (‘iskorištavati zamršenu nesređenu priliku’) i *lov u mutnom* (‘nečasno izvučena korist iz nejasne situacije’). Treba napomenuti da su ti oblici u rječniku navedeni pod trima različitim natuknicama (LOV, MUTAN i VODA), dakle kao tri različita izraza. Međutim, sudeći po natuknici iz HFR-a, nameće se zaključak da su oblici *lov u mutnom* i *lovac u mutnom* nekonvencionalni. Također je

⁶⁵ Opširnije o metodama prikupljanja materijala u jednojezičnim hrvatskim frazeološkim rječnicima vidi Filipović Petrović (2018: 135–137).

⁶⁶ Više o razlikama između natukničkih likova u hrvatskim frazeološkim rječnicima i korpusnih podataka vidi Parizoska i Filipović Petrović (2016); Filipović Petrović i Parizoska (2017).

⁶⁷ Za studiju frazema *loviti u mutnom* u *Hrvatskom nacionalnom korpusu* vidi Parizoska (2010).

zanimljivo da sastavljači HFR-a primjećuju izraženu tendenciju modificiranja frazema u hrvatskome pa se u predgovoru prvome izdanju ističe česta upotreba frazema u jeziku novina, osobito u naslovima, „gdje se novinari trude primjenom ili preradom frazeoloških izraza dati svome tekstu živost“ (HFR 2003: 5). Međutim, ne daju se primjeri takve upotrebe.⁶⁸ Od hrvatskih jednojezičnih rječnika modifikacije frazema sustavno se bilježe samo u *Rječniku hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića* Julija Benešića, koji je opći rječnik (više o obradi varijanata i modifikacija frazema u Benešićevu *Rječniku* vidi Filipović Petrović 2012, 2014).

Dosadašnja su istraživanja promjenjivosti frazema pokazala da je najveća prednost analize s pomoću računalnih korpusa ta što se na temelju velikog broja primjera mogu dobiti pouzdani podaci o njihovim oblicima i značenjima. Osim toga, podaci iz suvremenih računalnih korpusa ukazuju na tendencije promjene oblika frazema koji su u rječnicima zabilježeni kao konvencionalni, a katkad i da je nužno preispitati ili čak ponovno utvrditi ustaljeni oblik (što proizlazi iz činjenice da frazemi podliježu stalnim promjenama u upotrebi). U hrvatskome je jedan takav primjer poredbeni frazem u značenju ‘jako pijan’ koji je u HFR-u zabilježen u obliku *pijan kao Rus*. U korpusu hrWaC taj se oblik javlja samo jedanput, u rečenici *U nas se škodom zakucalo ko Rus pijan Čeh*.⁶⁹ Pretragom kolokacija pridjeva *pijan* i imenice do pet mjesta s njegove lijeve i desne strane utvrdili smo da se u hrWaC-u javljaju sljedeći ustaljeni oblici (u zagradama se daje broj primjera):

⁶⁸ Zanimljiv je pristup modifikacijama u jednojezičnim frazeološkim rječnicima ruskoga jezika, koji su utemeljeni su na citatnim potvdama, dakle na stvarnoj upotrebi, premda je gotovo isključivo riječ o književnim djelima. Autori nekih rječnika svjesni su da modifikacije frazema postoje, čak i daju primjere u predgovoru, ali ih nisu uključili u rječnik. Tako, na primjer, Fedorov (2001: 5) ističe da je riječ o individualnim metaforičkim izrazima koji nisu postali dio općeg leksika i nema ih u djelima drugih pisaca.

⁶⁹ Za usporedbu, frazem *pijan kao Rus* uopće se ne javlja u drugim dvama korpusima hrvatskoga jezika – *Hrvatskom nacionalnom korpusu* i *Hrvatskoj jezičnoj riznici* – koji su mnogo manji od hrWaC-a.

- (187) *pijan kao letva* (109)
 - pijan kao majka* (107)
 - pijan kao guzica* (50)
 - pijan kao deva* (45)
 - pijan kao zemlja* (26)
 - pijan kao svinja* (24)
 - pijan kao čep* (18)
 - pijan kao stoka* (15)
 - pijan kao krava* (10)
 - pijan kao zvijer* (8)
 - pijan kao majka zemlja* (7)
 - pijan kao smuk* (6)
 - pijan kao ćuskija* (5)
 - pijan kao mazga* (5)

Korpusni podaci pokazuju, dakle, da konstrukcija *pijan kao Rus* nije ustaljena u suvremenom hrvatskom jeziku. Za usporedbu, u specijaliziranom višejezičnom *Hrvatsko-slavenskom rječniku poredbenih frazema* (Fink Arsovski i dr. 2006), koji je sastavljen istom metodom kao HFR, navedeno je 20 konstrukcija sa strukturom *pijan kao* + imenica u značenju ‘jako pijan’ (među kojima nema oblika *pijan kao Rus*), a svaka je zabilježena kao zasebna jedinica. Od konstrukcija navedenih u primjeru (187), u tom rječniku nisu zabilježeni oblici *pijan kao guzica*, *pijan kao krava* i *pijan kao mazga*. S druge strane, u rječniku se u istome značenju još bilježe oblici *pijan kao drvo* i *pijan kao sjekira* (svaki po dva primjera u hrWaC-u), *pijan kao bačva* i *pijan kao duga* (svaki po jedan primjer u korpusu), te pet konstrukcija koje se u korpusu uopće ne javljaju – *pijan kao batina/klen/lojtra/panj/spužva*. Kad u rječniku pogledamo izvore primjera za 20 frazema u značenju ‘jako pijan’, njih 12 (više od pola) ciljano je sastavljeno (jer autori nisu našli primjer u izvorima), 6 ih je dobiveno iz mrežnog pretraživača *Google*, a dva iz književnih djela. Ta metoda prikupljanja rječničkoga materijala i, posljedično, informacije koju takav rječnik pruža korisniku, dodatno potvrđuje nužnost istraživanja promjenjivosti frazema te razlika između ustaljenih oblika i modifikacija na temelju velike količine podataka, a njih nam pružaju računalni korpusi.

Istodobno, pokazuje se da istraživanje modifikacija frazema s pomoću računalnih korpusa donosi i određene poteškoće, koje su prvenstveno metodološke naravi. Naime, gotovo je nemoguće predvidjeti načine na koje će neki frazem biti izmijenjen u nekonvencionalnoj

upotrebi, a korpus daje rezultate ovisno o tome kako smo postavili pretragu. Kako bismo istražili u kojim se oblicima neki frazem javlja općenito, a zatim utvrdili koji su od njih konvencionalni, a koji inovativni, jedan je moguć način pretraga s pomoću istaknutih sastavnica, na primjer imenica koje označavaju sudionike događaja (*gabula* za sve gramatičke oblike frazema koji označava tešku situaciju; *voda* i *mlin* za pretragu različitih oblika frazema *tjerati vodu na čiji mlin*). To ujedno pretpostavlja da neke sastavnice u upotrebi ostaju nepromijenjene. Međutim, u tom slučaju nećemo pronaći moguće primjere leksičke supstitucije sastavnica s pomoću kojih pretražujemo frazem, a primjere zamjene sastavnica i inače je najteže pronaći od svih vrsta promjena u nekonvencionalnoj upotrebi. Jedan način da se to prevlada pretraživanje je s pomoću gramatičke strukture i vrsta riječi kojima pripadaju frazeološke sastavnice. To pak iziskuje dugotrajno pretraživanje korpusa, osobito ako je riječ o vrlo frekventnim gramatičkim strukturama (npr. u engleskome prijelazni glagol + imenica, poput *build bridges* i *save the day*, a u hrvatskome *biti u* + imenica ili glagol + imenica u akuzativu). Tako Moon (1998: 51) kaže: „Pronalaženje modifikacija i varijacija frazema najteži je dio istraživanja utemeljenih na korpusu i zapravo u tome morate imati sreće. Pretraživanje će polučiti najbolji rezultat ako se pretraga sastoji od dvije leksičke riječi koje stoje razmjerno blizu jedna drugoj.“⁷⁰ Unatoč određenim poteškoćama pri dobivanju podataka, zbog same svoje veličine i raznoobraznih izvora (koje istraživač nije odabrao sam), računalni korpusi daju nam mnogo pouzdaniji uvid u oblike, značenja i upotrebu frazema te u promjene kojima podliježu nego ručno skupljen materijal. Važnost računalom podržane analize, koja uključuje podatke o frekvenciji, osobito dolazi do izražaja u istraživanjima modifikacija jer je ustaljenost frazema stupnjevite naravi. O metodologiji korpusnog istraživanja promjenjivosti frazema u ovome radu detaljno ćemo govoriti u sljedećem poglavlju.

⁷⁰ „Finding exploitations and variations of FEIs is the hardest part of corpus-based investigations, and ultimately a matter of serendipity. Searches are most successful when the query consists of two lexical words, fairly close together.“

6. CILJEVI, HIPOTEZE I METODOLOGIJA

6.1. Ciljevi i hipoteze

Cilj je ovoga rada usporedbom promjena kojima glagolski frazemi podliježu u engleskome i hrvatskome u konvencionalnoj i nekonvencionalnoj upotrebi utvrditi na koja se ograničenja one oslanjaju. Također, na temelju podataka o oblicima u kojima se frazemi javljaju utvrdit ćemo koji dio ili dijelovi glagolskog frazema predstavljaju njegovu jezgru – stabilni dio koji odražava frazeološko značenje, a služi kao osnova za različite leksičke i gramatičke oblike te omogućuje prepoznatljivost određene frazeološke konfiguracije.

Polazimo od sljedećih hipoteza:

1. Značenje i gramatička struktura zajedno sudjeluju u ograničenjima na koja se oslanja promjenjivost glagolskih frazema. Budući da glagolski frazemi odražavaju događajne sheme, izmjene leksičkog sastava i strukture ograničeni su značenjem pojedinih sastavnica, značenjem cijelog izraza te vrstom događaja koji pojedini frazem opisuje (npr. stanje, kretanje, prijenos).
2. Polazeći od kognitivnolingvističke postavke da su leksičke i gramatičke strukture simboličke (Langacker 1987), iste vrste promjena, bez obzira na to jesu li leksičke ili gramatičke, imat će iste ili slične značajke u engleskome i hrvatskome (na primjer, aktiv i pasiv kao dva različita prikaza odnosa lika i pozadine).
3. S obzirom na strukturne razlike između engleskoga i hrvatskoga, ponajprije one koje se tiču morfološkog označavanja gramatičkih odnosa između dijelova konstrukcije, načini na koje se mijenjaju glagolski frazemi u tim dvama jezicima pokazivat će različitosti. Pretpostavljamo da će razlike biti najizraženije kod tvorbenih i gramatičkih promjena.
4. Budući da se inovativni izrazi temelje na postojećim konceptualnim preslikavanjima (Lakoff i Turner 1989; Kövecses 2010), promjene kojima glagolski frazemi podliježu u nekonvencionalnoj upotrebi oslanjat će se na ista ili slična ograničenja kao u konvencionalnoj upotrebi.
5. Postoje opći obrasci na temelju kojih istaknute sastavnice oblikuju jezgru glagolskog frazema u engleskome i hrvatskome. S obzirom na to da je glagolski frazem konstrukcija, njegova jezgra ima konceptualni dio – a to je konceptualna motivacija frazeološkog značenja koju odražavaju istaknute sastavnice – te strukturni dio koji predstavljaju specifični gramatički odnosi među jezgrenim sastavnicama.

6.2. Metodologija istraživanja

Kako je promjenjivost frazema fenomen jezika u upotrebi, istraživanje smo proveli s pomoću računalnih korpusa. To je u skladu s uporabnim modelom jezika koji se zalaže za proučavanje i lingvistički opis jezika na stvarnoj upotrebi, a na uporabnome se modelu temelji kognitivnolingvistički pristup jeziku. Dosadašnja istraživanja promjenjivosti frazema potvrdila su pouzdanost računalnih korpusa kao izvora podataka iz stvarne upotrebe i pokazala njihove prednosti u usporedbi s ručno prikupljenom građom.⁷¹ Kao što smo pokazali u odjeljku 5.5.2., osnovne su prednosti korištenja računalnih korpusa u frazeološkim istraživanjima njihova veličina (od nekoliko stotina milijuna pa i nekoliko milijardi riječi), velik broj i različite vrste tekstova, registara i funkcionalnih stilova te podaci o frekvenciji. Upravo se s pomoću frekvencijskih podataka s razmjernom sigurnošću mogu utvrditi koji su oblici frazema ustaljene varijante, a koji modifikacije – namjerne preinake njihove strukture i značenja radi određene komunikacijske svrhe.

Istraživanje za ovaj rad proveli smo s pomoću softverskog alata Sketch Engine u korpusu enTenTen13 za engleski jezik (19,6 milijardi riječi) odnosno u hrWaC-u za hrvatski jezik (1,2 milijarde riječi; verzija 2.2).⁷² Riječ je o korpusima koji se sastoje od tekstova prikupljenih s interneta 2013. godine (enTenTen13) odnosno 2011. i 2013. godine (hrWaC).⁷³ Ta smo dva korpusa odabrali zbog triju važnih značajki: veličine, tekstova napisanih na suvremenome jeziku te zato što sadrže internetske forume i komentare ispod članaka na novinskim portalima koji su najbliži govornome jeziku.

Istraživanje smo proveli u dva koraka. Prvo smo u korpusima enTen13 i hrWaC prikupili jezičnu građu, a zatim smo dobivene glagolske frazeme u njima pretražili kako bismo utvrdili u kojim se sve oblicima javljaju. Ta je metoda upotrebe korpusa poznata pod nazivom pristup vođenom korpusom (engl. *corpus-driven approach*), koji valja razlikovati od pristupa utemeljenog na korpusu (engl. *corpus-based approach*).⁷⁴ Prema Tognini-Bonelli (2001), u pristupu utemeljenom na korpusu on služi za tumačenje, provjeravanje ili davanje primjera za unaprijed postavljene teorije dok se u pristupu vođenom korpusom teorijske tvrdnje temelje isključivo na korpusnim podacima. Kad je riječ o metodama upotrebe korpusa za proučavanje promjenjivosti frazema, pristup utemeljen na korpusu podrazumijeva da se u njemu pretražuje

⁷¹ Literaturu o upotrebi računalnih korpusa u istraživanjima promjenjivosti frazema daje Omazić (2015: 31–33).

⁷² Više o Sketch Engineu vidi Kilgariff i dr. (2004); Kilgariff i dr. (2014).

⁷³ Više o hrWaC-u vidi Ljubešić i Klubička (2014).

⁷⁴ Prijevodi termina *corpus-based* i *corpus-driven* prema pojmovniku projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Slobodno dohvatljivo na <http://ihjj.hr/mreznik/page/pojmovnik/6/>.

građa prikupljena iz drugih izvora, a u pristupu vođenom korpusom on je ujedno i izvor građe. Potonjom se metodom koristimo u ovome radu, što je razlika u odnosu na dosadašnja korpusna istraživanja promjenjivosti frazema u kojima je jezična građa prikupljena iz postojećih općih i(li) frazeoloških rječnika (npr. Cignoni, Coffey i Moon 1999; Langlotz 2006). U nastavku ćemo detaljnije opisati postupak prikupljanja građe za ovo istraživanje te vrste pretraga s pomoću kojih smo u korpusima tražili leksičke i gramatičke oblike frazema.

6.2.1. Prikupljanje građe

Iz korpusa enTenTen13 odnosno hrWaC izvadili smo prvih 500 najfrekventnijih glagola. Kako su oba korpusa tagirana, taj smo popis dobili traženjem vrste riječi. Zatim smo za svaki glagol pretražili imenice s kojima se on supojavljuje u konstrukcijama koje imaju figurativno značenje. Imenske smo kolokate tražili na dva načina:

1. s pomoću skice riječi (*Word Sketch*) koja sažeto prikazuje kolokacijski potencijal neke riječi,
2. pretragom *Kolokacije* (*Collocations*) među prvih 100 imenica koje su najkarakterističniji kolokati određenog glagola.

Te smo dvije vrste pretraga kombinirali kako bismo dobili što potpunije i preciznije podatke o tipičnom kolokacijskom okruženju pojedinih glagola. Naime, neke imenice koje se s određenim glagolom supojavljaju u frazemima nisu navedene u njegovoj skici riječi – obično ako su dio veće konstrukcije u sastavu frazema (npr. prijedložnog izraza) – a dobivaju se pretragom s pomoću funkcije *Kolokacije*. Rezultati svih vrsta pretraga u Sketch Engineu poredani su prema parametru logDice (Rychlý 2008) koji pokazuje karakterističnost kolokacije. Što je logDice veći, veća je vjerojatnost da se dane riječi zajedno pojavljuju u korpusu, dakle pokazuje jakost veze. Pritom je važno napomenuti da karakteristična kolokacija ne mora nužno biti i frekventna. Budući da se neki glagoli javljaju kao sastavnica većeg broja frazema (npr. u engleskome *go* ‘ići’, *put* ‘staviti’, *take* ‘uzeti’, *turn* ‘okrenuti’; u hrvatskome *baciti*, *dati*, *doći*, *izvući*, *ostati*, *otići*), broj figurativnih izraza po jednome glagolu ograničili smo na najviše 20. Dat ćemo po dva primjera traženja frazema s pomoću skice riječi odnosno funkcije *Kolokacije*.

Uvidom u skicu riječi engleskoga glagola *burn* (‘gorjeti’, ‘paliti’ ili ‘sjati’) dobili smo podatak da je druga najkarakterističnija konstrukcija u kojoj se javlja ona s izravnim objektom (prva je s načinskim prilogom, npr. *burn brightly* ‘jarko sjati’, gdje nema primjera frazema).

Među imenicama u konstrukcijama s izravnim objektom jesu *hole* ('rupa'), *candle* ('svijeća'), *bridge* ('most') i *finger* ('prst'). Pregledom primjera utvrdili smo da se te imenice s glagolom *burn* supojavljaju u frazemima *burn a hole in your pocket* (dosl. paljenjem praviti rupu u džepu 'puno trošiti'), *burn the candle at both ends* (dosl. paliti svijeću na oba kraja 'raditi dan i noć'), *burn bridges behind you* (dosl. spaliti mostove za sobom 'prekinuti sve veze') i *burn your fingers* (dosl. opeći prste 'doživjeti loše iskustvo'). Ostale kombinacije glagola *burn* i imenice u službi izravnog objekta nisu frazemi, na primjer *burn calories* ('trošiti kalorije'), *burn fossil fuels* ('upotrebljavati fosilna goriva'), *burn a CD* ('prepržiti CD') i *burn a village* ('spaliti selo'). Primjer iz hrvatskoga jezika skica je riječi glagola *prodati*. Njegovo je najtipičnije kolokacijsko okruženje imenica u akuzativu, a među tih su 25 imenica *duša*, *magla*, *mudo* i *fora*. One se s glagolom *prodati* supojavljaju u frazemima *prodati dušu vragu* (*đavlu*), *prodavati maglu*, *prodavati muda pod bubrege* i *prodavati fore*.

S pomoću funkcije *Kolokacije* imenske smo kolokate tražili u kontekstualnom rasponu od pet mjesta s lijeve i desne strane glagola. Na primjer, u hrWaC-u smo s pomoću kolokacija glagola *baciti* dobili frazeme *baciti na koljena* koga, *baciti u vjetar* što, *baciti u očaj* koga, *baciti se na posao* i *baciti se u zagrljaj* komu. Za usporedbu, skica riječi glagola *baciti* ne uključuje imenice *koljeno*, *vjetar*, *očaj*, *posao* i *zagrljaj*. Navedeni se frazemi u skici riječi mogu dobiti samo pretragom kombinacija glagola *baciti* i prijedloga *na* odnosno *u*. U engleskome korpusu enTenTen13 sličan je primjer glagol *jump* ('skočiti'). S pomoću funkcije *Kolokacije* dobili smo frazem *jump for joy* ('skakati od sreće'), dok imenicu *joy* ne nalazimo u skici riječi glagola. Za razliku od toga, imenice *bandwagon* ('paradna kola') i *hoops* ('obruči') nalazimo i u skici riječi i karakterističnim kolokatima glagola *jump*. S njim se supojavljaju u frazemima *jump on the bandwagon* (dosl. skočiti na paradna kola 'priključiti se većini') i *jump through hoops* (dosl. skakati kroz obruče 'prekomjerno se truditi').

U procesu prikupljanja građe za svaku je dobivenu konstrukciju trebalo utvrditi je li ustaljena. Po uzoru na Everta kao donju graničnu vrijednost uzeli smo 5 pojava u korpusu (Evert 2005).⁷⁵ Tako smo za istraživanje prikupili 380 engleskih i 385 hrvatskih glagolskih frazema. Dobivene frazeme potom smo pretražili s pomoću nekoliko različitih vrsta pretraga kako bismo utvrdili u kojim se oblicima javljaju te koji su od njih (ustaljene) varijante, a koji modifikacije. To ćemo opisati u sljedećem odjeljku.

⁷⁵ Evertovo istraživanje kolokacija s pomoću mjera leksičke asocijacije (engl. *lexical association measure*; AM) – koje ukazuju na jakost veza riječi – pokazalo je da se kombinacije riječi koje se u velikom računalnom korpusu javljaju u pet ili više primjera mogu sa sigurnošću koristiti u statističkim analizama.

6.2.2. Traženje varijanata i modifikacija glagolskih frazema

Korpusno istraživanje frazema koje je u engleskome jeziku provela Moon (1998) pokazuje da u glagolskim frazemima najčešće varira glagolska sastavnica. Stoga smo oblike u kojima se glagolski frazemi javljaju u korpusu enTenTen13 odnosno hrWaC pretraživali na tri načina: pretragom jedne ili više imenskih sastavnica, pretragom prijedložnih izraza i s pomoću strukture (pretragom *Corpus Query Language*; skraćeno CQL). Kao i kod prikupljanja građe, služili smo se skicom riječi i funkcijom *Kolokacije*, a kolokate određene riječi odnosno konstrukcije tražili smo u kontekstualnom rasponu od pet mjesta s obje strane stožernice. U nastavku ćemo detaljnije opisati te tri vrste pretraga.

S pomoću jedne sastavnice, imenice *bandwagon*, tražili smo oblike engleskoga frazema *jump on the bandwagon*. Korpusni podaci pokazuju da je u tom izrazu najfrekventniji glagol *jump* ('skočiti'), a slijede ga *get*, *join* (u konstrukciji *join the bandwagon*), *hop*, *climb* i *leap*. Podaci također pokazuju da se u sastav frazema ispred imenice *bandwagon* često uvrštavaju imenice i pridjevi (npr. *blogging* 'pisanje bloga' u *jump on the blogging bandwagon* i *proverbial* 'poslovičan' u *jump on the proverbial bandwagon*). Među varijantnim oblicima nalazimo i složenicu *bandwagon jumper*, a ona označava osobu koja se povodi za drugima u prihvaćanju trendova. S pomoću dviju imenskih sastavnica tražili smo oblike hrvatskoga frazema *tjerati vodu na čiji mlin*. Pretraživanjem imenica *voda* i *mlin* u razmaku od pet mjesta dobili smo nekoliko skupina rezultata. Prvo, frazem se javlja kao konstrukcija s prijelaznim glagolima (najfrekventniji su *tjerati*, *okrenuti*, *navoditi*, *vući* i *gurati*) te s neprijelaznim glagolom *ići*, kao u rečenici *Od samog početka utakmice voda je išla na mlin Francuza*. Drugo, taj se frazem javlja i kao imenska sintagma s odglagolnom imenicom, a najfrekventnije su *tjeranje*, *navođenje* i *navlačenje*. Treće, u korpusu nalazimo i imensku konstrukciju *voda na čiji mlin* u značenju 'prednost, korist'.

Pretragom prijedložnih izraza dobili smo različite oblike frazema *dovesti u zabludu* koga ('namjerno prevariti koga'). Prvo smo tražili kombinaciju prijedloga *u* i imenice *zabluda* u razmaku od pet mjesta. Osim prijelazne konstrukcije s glagolom *dovesti*, dobili smo i neprijelaznu konstrukciju *upasti u zabludu*. Budući da se u hrvatskome, kao i u drugim europskim jezicima poput engleskoga, frazemi s prijedlogom koji označava kretanje prema unutrašnjosti spremnika (*u*, *in*) mogu javiti i kao konstrukcije s prijedlogom koji označava izlazak iz spremnika (*iz*, *out of*), u korpusu hrWaC pretražili smo i kombinaciju imenice *zabluda* s prijedlogom *iz* te tako dobili oblike *izvući iz zablude* koga i *izvesti iz zablude* koga.

Pretrage s pomoću strukture (CQL) imale su dvije svrhe. Jedna je bila ciljano traženje engleskih složenica s odglagolnom imenicom u drugome dijelu, poput *bandwagon jumper*. Na primjer, za frazem *walk on eggshells* ('pažljivo se ophoditi s kim') postavili smo upit [lemma="eggshell"][lemma="walk.*"], gdje točka i zvjezdica označavaju bilo koje slovo ili slova koja slijede. Tako smo dobili oblike *eggshell walking* i *eggshell walker*. Druga je svrha ove vrste pretrage bila pronalaženje primjera leksičke supstitucije, osobito zamjene imenica. Jedan je od upita za leksičke varijante frazema *raditi (praviti) od muhe slona* bio [lemma="od"][lemma="muha"] [] [tag="N.*"], gdje prazna uglata zagrada označava bilo koju riječ. Tako smo dobili oblike *od muhe napraviti vola* i *od muhe napraviti konja*.

Posljednji je korak u ovome dijelu istraživanja bio odrediti koji su oblici pojedinoga glagolskoga frazema ustaljeni, a u kojim je slučajevima riječ o modifikacijama, tj. o oblicima koji su stvoreni *ad hoc* za potrebe individualnoga govornika radi određene komunikacijske svrhe. Po uzoru na ranija korpusna istraživanja (npr. Omazić 2003a), modifikacije smo definirali frekvencijski. Primijenili smo kriterij prema kojemu se na razini računalnoga korpusa inovativni metaforički izrazi definiraju kao oni koji su izuzetno rijetki ili su ograničeni na samo jedan izvor (Deignan 2005). S obzirom na kriterij koji smo primijenili za određivanje ustaljenosti, kao modifikacije frazema odredili smo one oblike koji se u korpusu enTenTen13 odnosno hrWaC javljaju u manje od 5 pojava. Tako s obzirom na frekvenciju pojavljivanja u korpusu oblike frazema *tjerati vodu na čiji mlin* s glagolima *okrenuti*, *navoditi*, *vući*, *ići* i *gurati* možemo smatrati varijantama, a modifikacijama konstrukcije s glagolima *prelijevati* (3 primjera) i *izvrtati* (2 primjera). Kad je riječ o nominaliziranim konstrukcijama, složenica *bandwagon jumper* ustaljen je oblik (142 primjera), a *eggshell walker* modifikacija (1 primjer). Konstrukcije *napraviti od muhe vola* (3 primjera) i *napraviti od muhe konja* (2 primjera) s obzirom na broj pojava u korpusu odredili smo kao modifikacije frazema *raditi (praviti) od muhe slona*.

Sljedeće je poglavlje kognitivnolingvistička analiza rezultata korpusnog istraživanja promjenjivosti glagolskih frazema u engleskome i hrvatskome. Ono se sastoji od dva dijela. U prvome se dijelu analiziraju promjene leksičkog sastava i strukture kojima frazemi podliježu u konvencionalnoj upotrebi, a to su zamjena glagolske sastavnice, tvorbene i gramatičke promjene. U drugome se dijelu analiziraju i uspoređuju značajke pojedinih vrsta modifikacija u engleskome i hrvatskome te se obrađuje pitanje u kojoj je mjeri u nekonvencionalnoj upotrebi moguće mijenjati leksičko-gramatičko ustrojstvo frazema. Nakon toga poglavlja slijedi opća rasprava u kojoj objedinjujemo opisane rezultate i dajemo odgovore na postavljene hipoteze istraživanja.

7. KOGNITIVNOLINGVISTIČKA ANALIZA PROMJENJIVOSTI GLAGOLSKIH FRAZEMA U ENGLESKOME I HRVATSKOME

7.1. Zamjena glagolske sastavnice

U ovome potpoglavlju bit će riječi o zamjeni glagolske sastavnice drugim glagolima. Konvencionalnom sastavnicom smatramo onaj glagol ili glagole koji imaju najveću frekvenciju pojavljivanja u određenom frazemu u korpusu enTenTen13 odnosno hrWaC. Ograničit ćemo se na primjere leksičke supstitucije u kojima ne dolazi do promjene perspektive, a u potpoglavlju 7.3.7. zasebno su obrađene zamjene glagola koje se javljaju pri različitim opisima relacije između sudionika nekog događaja, što se izražava i izmjenama gramatičkih odnosa u rečenici odnosno to dovodi do stvaranja antonimskih parova frazema. To su primjeri poput *come to a boil* ('doći do usijanja') i *bring something to a boil* ('dovesti do usijanja što'), *buy a pig in a poke* ('kupiti mačka u vreći') i *sell (someone) a pig in a poke* ('prodati mačka u vreći (komu)'), *pasti u očaj* i *baciti u očaj* koga, *dati zeleno svjetlo* komu i *dobiti zeleno svjetlo*.

Istraživanje zamjene glagolske sastavnice dalo je dvije skupine rezultata. Prvo, kod frazema koji imaju nekoliko leksičkih oblika konvencionalna glagolska sastavnica zamjenjuje se glagolima bliskoga značenja ili glagolima iz iste konceptualne domene. Drugo, kod nekih frazema dolazi do metaforičkog proširenja frazeološkog značenja, što se jezično izražava upotrebom glagola s kojima konvencionalna sastavnica ne stoji u značenjskoj vezi. Pokazat ćemo da se zamjena sastavnica u engleskome i hrvatskome oslanja na iste vrste ograničenja, a to su značenje glagola i značenje cijeloga frazema.

7.1.1. Zamjena glagolima bliskoga značenja

U konvencionalnoj upotrebi glagolska se sastavnica može zamjenjivati bliskoznačnim glagolima. Pritom se kao zamjene konvencionalne sastavnice mogu pojaviti glagoli koji izvan frazema imaju različit kolokacijski raspon, a i različite gramatičke značajke.

Pogledajmo dva primjera iz engleskoga jezika. Prvi je frazem čiji je najčešći oblik u korpusu enTenTen13 *work miracles* (dosl. raditi čuda 'činiti nešto važno, značajno'), a javlja se i u sljedećim oblicima:⁷⁶

⁷⁶ U svim primjerima varijantni se oblici navode po frekvenciji pojavljivanja u korpusu, počevši od najfrekventnijeg.

- (188) a. Before vacuum-cleaning it up, give it time to stay for a few hours. You will find this *performs miracles* when deodorizing your rug.
- b. Do not underrate the word of mouth; it *does miracles*.

U tim primjerima konvencionalna sastavnica frazema *work* zamijenjena je bliskoznačnicama *perform* i *do*. Izvan frazema ta tri glagola nisu zamjenjiva u svim kontekstima jer se supojavljaju s različitim imenicama. Štoviše, *work* je u svom temeljnom značenju jednovalentni glagol ('obavljati posao') pa su njegovi karakteristični kolokati prilozi kojima se izriče način i vrijeme, poput *hard* ('mnogo, naporno'), *well* ('dobro') i *currently* ('trenutno'). S druge strane, glagoli *perform* i *do* dvovalentni su glagoli koji se javljaju u konstrukcijama s izravnim objektom. Prema skici riječi u korpusu enTenTen13, *work* se u prijelaznome značenju tipično supojavljuje s imenicama *shift* ('smjena') i *job* ('posao', pri čemu ispred imenice *job* uvijek stoji atribut ili determinator, npr. *work a terrible job* 'raditi grozan posao', *work part-time jobs* 'raditi honorarne poslove', *work two jobs* 'raditi dva posla'), te u frazeološkim konstrukcijama *work miracles* ('činiti čuda') i *work your magic on someone* ('opčiniti, začarati koga').⁷⁷ Neki od karakterističnih kolokata glagola *perform* jesu imenice *task* ('zadatak'), *duty* ('dužnost'), *function* ('funkcija'), *procedure* ('procedura') i *analysis* ('analiza'). Glagol *do* tvori tipične kolokacije s imenicama *job* ('posao'), *research* ('istraživanje'), *damage* ('šteta'), *homework* ('domaća zadaća'), *search* ('potraga') i *exercise* ('vježba'). S druge strane, ta su tri glagola međusobno zamjenjiva u frazemu u značenju 'činiti nešto važno, značajno', kao u primjerima (188a) i (188b). To je moguće zato što relacije koje profiliraju *work*, *perform* i *do* imaju zajednički element, koncept RADITI, te se supojavljaju s imenicom *miracles* ('čuda').

Drugi je primjer frazem *jump on the bandwagon* (dosl. skočiti na paradna kola 'priključiti se većini'). U njemu se konvencionalna sastavnica *jump* ('skočiti') zamjenjuje glagolima *hop* i *leap* koji označavaju specifične načine skakanja:

- (189) a. The ad/PR agency who *has* finally *hopped on the bandwagon* about a year or so ago because everyone else was adding "social media" to their list of services.
- b. The trinket charms are still the most popular of all charm bracelets. Big name jewelers like Tiffany and Cartier *have leaped on the bandwagon* and offer sensitive charms crafted from silver and gold coins and valuable gems.

⁷⁷ Glagol *work* upotrebljava se kao prijelazni i u značenju 'rukovati čime' s imenicama koje označavaju aparate, npr. *work a phone* ('služiti se telefonom') i *work a camera* ('služiti se fotoaparatom').

Od ta tri glagola *jump* ima najshematičnije značenje ('odvojiti se nogama od tla'), *hop* opisuje malen i(li) brz skok pa se može interpretirati kao 'poskočiti', a *leap* se odnosi na jako i naglo odbacivanje nogama s jednog mjesta na drugo. Zamjenom glagola dolazi do promjene značenja frazema. Na primjer, značenje izraza *leap on the bandwagon* može se interpretirati kao 'priključiti se većini s velikim entuzijazmom', a ta se interpretacija oslanja na značenje glagola *leap*. Tako rečenica (189b) opisuje situaciju u kojoj su draguljarske kuće Tiffany i Cartier objuerčke prihvatile trend izrađivanja narukvica s privjescima.

Pogledajmo dva primjera zamjene glagolske sastavnice u hrvatskome. To su frazemi čiji su najfrekventniji oblici u hrWaC-u *nestati bez traga* 'potpuno se izgubiti, ne javljati se' (190) i *gledati ispod oka* 'gledati tako da druga osoba ne primijeti' (191):

- (190) a. Ista vitoroga marva ***iščeznula*** je bez traga pod tim silnim snijegom, koji je zaprimio oblike gotovog pogorja, što se nalazi u gibanju i strašnome padanju.
- b. Ali ovaj put nije, premda smo pretražili cijeli Sjenjak, svako drvo, grm... ma nema mjesta gdje nismo tražili.... maca je ***isparila*** bez traga.
- (191) a. Pravim se da ih ne primjećujem, ali ***pogledavam*** ih *ispod oka*.
- b. U čudu je Luka *ispod oka* ***promatrao*** staroga prosjaka, al' se napokon dignu, i obojica spustiše se nizbrdo k onoj strani šume gdje je po prilici Matina koliba stajala.
- c. Toga još nije bilo ovdje – primijeti Alfred sukajući svoj lijepi crni brk i ***motreći*** je vragoljasto *ispod oka*.
- d. *Ispod oka* ***mjerkam*** pištolj na boku pravosudnog policajca i žalim što sam premlad da se mogu vaditi na napad PTSP-a.

U tim primjerima konvencionalna glagolska sastavnica zamjenjuje se bliskoznačnim glagolima koji označavaju neki specifičan aspekt relacije. Tako glagol *nestati* u frazemu *nestati bez traga* ima najshematičnije značenje ('izgubiti se iz vida'), dok su *iščeznuti* (190a) i *ispariti* (190b) specifičniji te označavaju neprimjetno ili potajno odlaženje. U frazemu *gledati ispod oka* u značenju 'gledati tako da druga osoba ne primijeti', sastavnica *gledati* u konvencionalnoj se upotrebi zamjenjuje četirima glagolima koji opisuju različite načine gledanja. Tako *pogledavati ispod oka* (191a) označava povremeno upravljanje pogleda u smjeru druge osobe, *promatrati ispod oka* (191b) i *motriti ispod oka* (191c) označavaju pozorno gledanje, a *mjerkati ispod oka* (191d) na gledanje tako da se druga osoba obuhvati pogledom.

Primjeri (188–191) pokazuju da se u obama jezicima glagolska sastavnica zamjenjuje značenjski bliskim glagolima koji istu relaciju izražavaju na specifične načine. Osim

bliskoznačnicama, unutar pojedinoga frazema konvencionalna se glagolska sastavnica može zamjenjivati sinonimnim glagolima koji su značenjski udaljeniji, o čemu će biti više riječi u sljedećem odjeljku.

7.1.2. Zamjena glagolima iz iste konceptualne domene

Za razliku od prethodne skupine u kojoj varijantni glagoli profiliraju specifičnu relaciju (npr. skakanje u *jump, hop, leap on the bandwagon*), u ovoj se skupini u varijantnim oblicima frazema javljaju glagoli koji odražavaju isti koncept, ali između njih je manji stupanj semantičke sličnosti. To ćemo ilustrirati na primjerima triju domena na koje se odnose frazemi: kontrola, gibanje i gledanje.

U obama jezicima frazemi povezani s kontrolom u svom sastavu tipično imaju glagole čuvanja i držanja (npr. *keep* ‘zadržati, čuvati’, *držati*). Frazemi u sljedećim primjerima u korpusu se najčešće javljaju u oblicima *keep someone on a short leash* ‘držati koga pod strogom kontrolom’ (192), *držati sve konce u rukama* ‘držati situaciju pod kontrolom’ (193) i *držati u šaci* koga ‘držati u ovisnosti koga’ (194), a ovo su njihove inačice:

- (192) a. “So ... did you make it to any ball games while you were home?” “Nope. Grandma **had me on a short leash.**”
b. A battered Romney **held on a short leash** by his party’s right wing should be good news for President Obama (...)
- (193) To je inače način djelovanja njegove službe, gdje samo voditelji agencije **imaju sve konce u rukama.**
- (194) Ako delegiraš moć nekome tko je tvoja maska, tvoj maneken, moraš **ga imati u šaci**, mora biti ucjenjiv.

U engleskome frazemu konvencionalna sastavnica *keep* zamjenjuje se glagolima *have* ‘imati’ i *hold* ‘držati’ (primjeri 192a i 192b), a u hrvatskim frazemima sastavnica *držati* zamjenjuje se glagolom *imati* (primjeri 193 i 194). U obama jezicima varijantni oblici frazema opisuju situaciju u kojoj jedna osoba drugu kontrolira rukom (*držati, imati sve konce u rukama; držati, imati u šaci* koga) odnosno s pomoću predmeta koji drži u ruci (*short leash* ‘kratka uzica’ u *keep, have, hold someone on a short leash*). Razlog zbog kojeg su u tim oblicima međusobno zamjenjivi glagoli držanja, čuvanja i posjedovanja jest motiviranost frazeološkoga značenja

konceptualnom metaforom KONTROLA JE DRŽANJE U RUCI.⁷⁸

Hrvatski frazem *ući na velika vrata* ('pojaviti se u javnosti uz široku podršku') primjer je izraza koji se odnosi na gibanje. U korpusu hrWaC najčešće se javlja u obliku s glagolom *ući*, a on se zamjenjuje glagolima koji na različite načine opisuju samostalno kretanje jednog sudionika prema unutrašnjosti nekog zatvorenog prostora (spremnika):

- (195) a. *Tenis je na velika vrata **zakoračio*** u Vrgorac i privukao značajan broj mladih.
- b. Baš poput Hrvatske i u europskim nogometnim ligama najmlađi strijelci postizali su golove u dobi između 16 i 17 godina. Tako su Kovačić i Špehar *na velika vrata **kročili*** među elitu europskog nogometa.
- c. 2006. godine Muse je s *Black Holes And Revelations **uletio*** u mainstream *na velika vrata*.

Primjeri (195a–c) pokazuju da je pojavljivanje specifičnih glagola kretanja uvjetovano konstrukcijskim značenjem frazema, pa se isti događaj opisuje upotrebom glagola koji na različite načine opisuju ulazak u spremnik. Tako oblici *zakoračiti na velika vrata* (195a) i *kročiti na velika vrata* (195b) opisuju početak kretanja, a *uletjeti na velika vrata* (195c) uključuje i način kretanja prema unutrašnjosti spremnika.

Najzad, kod frazema koji opisuju gledanje međusobno su zamjenjivi glagoli čija su metaforička značenja bliska. Tako se glagol *vidjeti* u frazemu *vidjeti krajičkom oka* 'slučajno vidjeti' zamjenjuje glagolima *uhvatiti* i *uloviti*:

- (196) a. Ja sam ih prvo zbunjeno gledao, a onda sam *krajičkom oka **uhvatio*** bljesak metala.
- b. Namještam termosicu na dohvata, skidam jaknu hladnoćom protiv sna, *krajičkom oka **ulovim*** stanje ulja.

U doslovnom značenju glagoli *uhvatiti* i *uloviti* ne stoje u sinonimnom odnosu s *vidjeti*, ali njihova su metaforička značenja odraz konceptualne metafore VIDJETI JE DODIRNUTI, gdje se oči konceptualiziraju kao udovi. Zbog toga se oblici *uhvatiti krajičkom oka* i *uloviti krajičkom oka* oba odnose na gledanje.

Svi prethodni primjeri pokazuju da značenjska bliskost glagola koji su zamjenjivi u nekom

⁷⁸ Za opis engleskih frazema sa sastavnicom *hand* ('ruka') motiviranih konceptualnom metaforom KONTROLA JE DRŽANJE U RUCI vidi Kövecses (2010: 245).

frazemu može biti veća ili manja. To je osobito vidljivo u frazemima u kojima alterniraju glagoli udaljenih značenja, a koje povezuje neki razmjerno širok koncept. Dat ćemo tri primjera. Jedan je primjer frazem čiji je najfrekventniji oblik *walk on air* (dosl. hodati po zraku) ‘biti sretan’, a javlja se i u sljedećim oblicima:

- (197) a. I am still **floating** on air after taking one of Cindy Ashton’s workshops.
b. Jeff Kyrzakos also had a hat trick for the Mudbugs, whose fans *must be dancing on air*.

Frazeološko značenje izraza *walk on air* motivirano je konceptualnom metaforom BITI SRETAN JE BITI IZNAD ZEMLJE. U tom se frazemu javlja glagol kretanja *walk* koji ima razmjerno shematično značenje (‘kretati se koracima’), te glagoli *float* ‘lebdjeti’ i *dance* ‘plesati’ koji opisuju održavanje na visini bez kretanja u nekom smjeru odnosno gibanje ritmičkim pokretima. Upotreba glagola *float* i *dance* u ovom izrazu odražava naše poimanje da se netko tko je sretan lagano kreće (lebdi po zraku odnosno pleše). Oni ujedno pojačavaju frazeološko značenje ‘biti sretan’ koje se neutralno izražava konvencionalnom sastavnicom *walk*.

Drugi je primjer frazem *hold a grudge against someone* ‘biti kivan na koga’. U njemu se konvencionalna sastavnica *hold* ‘držati u ruci’ najčešće zamjenjuje glagolima *bear* i *carry* (oba u značenju ‘nositi’), te sljedećim leksemima:

- (198) a. I had started to **harbor** a grudge against those damn trees, because I still had no idea what they were called.
b. Tymnids are mean, nasty, and can **nurse** a grudge for years.
c. In making an attempt to get again with each other with your ex, never **maintain** a grudge, and never do so with this kind of pride.

Unutar tog frazema glagole *hold*, *bear* i *carry* povezuje koncept držanja nekog predmeta u rukama. Premda su značenjski udaljeniji od konvencionalne sastavnice *hold*, glagoli *harbor* (‘zaštiti’), *nurse* (‘dojiti dijete’ i ‘njevovati, hraniti’) i *maintain* (‘održavati, čuvati’) s njom su u tom frazemu povezani na temelju konceptualizacije osjećaja kivnje (*grudge*) kao fizičkog entiteta koji neka osoba drži u rukama i privija ga uz tijelo (u obliku *nurse a grudge* može se govoriti i o konceptualizaciji osjećaja kao živog bića koje je netko privio na grudi i hrani ga). Kod glagola *maintain* ta je veza vidljiva iz podrijetla njegova značenja, koje dolazi od latinskog

manu tenere ‘držati u ruci’.⁷⁹ Zanimljivo je da tezaurs engleskoga jezika *Collins English Thesaurus* (2015) glagole *hold*, *bear*, *maintain* i *nurse* zajedno grupira samo pod natuknicom *harbour* u konstrukciji *harbour a grudge* (‘biti kivan na koga’). U drugim su natuknicama zajedno grupirani *bear* i *carry* odnosno *hold* i *carry* u značenju ‘držati u ruci’, te *nurse*, *harbour* i *maintain* u izrazu *nurse an ambition* (‘gajiti ambiciju’).⁸⁰ Ti primjeri pokazuju da je frazeološko značenje ključan čimbenik koji omogućuje međusobnu zamjenjivost glagola u određenoj konstrukciji koji su izvan nje zamjenjivi u jednom kontekstualnom okruženju ili nisu uopće zamjenjivi.

Treći je primjer hrvatski frazem čiji je konvencionalni oblik *ići*, *otići pod nož* (‘ići na operaciju’), a u njemu se još pojavljuju glagoli *leći* i *baciti se*:

- (199) a. Da i muškarci ne oklijevaju *leći pod nož* kako bi dobro izgledali, pokazuju podaci s nedavno održanoga kongresa britanskih estetskih kirurga.
- b. Drugi put *se bacila pod nož* jer su joj napravili prevelike grudi, ali opet su ih povećali jer je doktor mislio da ona to i želi budući da je glumica.

Ti primjeri pokazuju da se glagoli samostalnog kretanja *ići* i *otići*, koji imaju razmjerno shematična značenja (‘kretati se nekim putem’ odnosno ‘udaljiti se od nekog mjesta’), zamjenjuju glagolima koji opisuju samostalno kretanje jednog sudionika prema mjestu koje se nalazi s donje strane čega, i to zauzimanjem vodoravnog položaja (*leći*) odnosno naglim odrazom nakon kojeg tijelo pada na tlo (*baciti se*). Ta četiri glagola koji izvan frazema nisu zamjenjivi povezuje prijedložno-padežni izraz *pod nož*, a on označava cilj kretanja koji se nalazi u donjem dijelu nekog predmeta. Događaj koji opisuje frazem – odlazak na operaciju – razmjerno je shematičan koncept koji povezuje različite glagole kretanja.

Iz dosadašnjih je primjera vidljivo da između glagola koji se pojavljuju u varijantnim oblicima frazema postoji veća ili manja značenjska bliskost, no pripadaju istoj konceptualnoj domeni. U sljedećim dvama primjerima između pojedinih glagola odnosno skupina glagola nema druge značenjske povezanosti osim konstrukcijskoga značenja frazema u čijem su sastavu. Prvi je primjer engleski frazem u značenju ‘saznati iz kuloara’ koji se u korpusu enTenTen13 najčešće javlja u obliku *hear through the grapevine*, te u sljedećim oblicima:

⁷⁹ Preuzeto iz mrežnog etimološkog rječnika engleskoga jezika *Online Etymology Dictionary*. Slobodno dohvatljivo na <https://www.etymonline.com/>.

⁸⁰ U leksičkoj bazi engleskoga jezika *WordNet* (verzija 3.1) glagoli *harbor*, *hold* i *nurse* zajedno se nalaze u sinonimskom skupu u značenju ‘maintain (a theory, thoughts, or feelings)’, a daju se primjeri konstrukcija *bear a grudge* i *harbor a resentment*.

- (200) a. The crazy thing is, FSC did not contact either of us. We **found out** through the grapevine.
- b. I later **learned** through the grapevine that Judge Belloni did not appreciate my telling others what really had happened.

U tom se frazemu glagol percepcije *hear* ('čuti') zamjenjuje glagolima spoznaje *find out* i *learn* (oba u značenju 'saznati'). Sva tri glagola označavaju stjecanje informacija različitim vrstama iskustva – osjetilima odnosno učenjem.

Drugi je primjer hrvatski frazem koji se u hrWaC-u najčešće javlja kao kopulativna konstrukcija *biti pod čizmom* u značenju 'biti pod okupacijom, tuđinskom vlašću', te u sljedećim oblicima:

- (201) a. Vjernici koji su preživjeli jame **živjeli su pod čizmom** ateista u sustavu koji je bio skrojen baš za ateiste.
- b. Bjelorusija još uvijek **stenje pod čizmom** Putinovog sljedbenika Aleksandra Lukašenka.
- c. Hrvatska će napokon prestati biti zemlja koja kopira tuđe trendove i ideje, a Hrvati će postati uzor mnogim drugim narodima koji jednako tako **pate pod čizmom** neoliberalnog kapitalizma.
- d. Danas nam ipak novokomponirani kapitalisti tumače kako **se grcalo pod komunističkom čizmom** (...)

Kao što pokazuju ti primjeri, u sastavu ovoga frazema javlja se i glagol *živjeti*, koji stoji u značenjskoj vezi s *biti* ('boraviti na nekom mjestu'). Glagoli *stenjati*, *patiti* i *grcati* nisu značenjski povezani s *biti* i *živjeti*, ali jesu međusobno jer imaju metaforičko značenje 'trpjeti nevolje, muke'. To se izražava metaforičkim konstrukcijama s prijedlozima *pod* i *u*, na primjer *stenjati*, *grcati u problemima*; *grcati*, *patiti u neimaštini*; *stenjati*, *grcati pod teretom* čega (npr. krize, dugova); *stenjati*, *patiti pod* čijim *jarmom*.⁸¹ U varijantnim oblicima frazema *stenjati*, *patiti*, *grcati pod* čijom *čizmom* (201b–d) trpljenje je sadržano u značenju glagola i značenju prijedložne sintagme. S druge strane, u oblicima *biti pod* čijom *čizmom* i *živjeti pod* čijom *čizmom* (201a) prijedložna sintagma sadrži element značenja koji se odnosi na patnju, a glagoli označavaju položaj odnosno boravljenje na mjestu koje se metaforički odnosi na stanje. To

⁸¹ Podaci su dobiveni iz skica riječi glagola *stenjati*, *patiti* i *grcati* u hrWaC-u.

pokazuje da je u odnosu na oblike *stenjati*, *patiti*, *grcati pod* čijom *čizmom*, značenje oblika *biti*, *živjeti pod* čijom *čizmom* shematizirano.

7.1.3. Metaforička proširenja značenja frazema

U prethodnim smo odjeljcima pokazali da su glagoli koji se javljaju u varijantnim oblicima frazema povezani istim konceptom, čak i oni značenjski udaljeniji. S druge strane, kod nekih frazema dolazi do metaforičkog proširenja značenja na druge domene ljudskog iskustva i na taj način nastaju novi izrazi. Korpusni podaci pokazuju da se metaforičko proširenje temelji na značenju sintagme koja označava okolnosti radnje, a koja nasljeđuje značenjski profil specifičnog frazema. Dat ćemo dva primjera.

Jedan je primjer engleski frazem *go through the roof* (dosl. proći kroz krov) kojim se tipično opisuje velik porast cijena. Osim varijantnih oblika s glagolima *go* 'ići' i drugih glagola kretanja (na primjer, *shoot* 'pojuriti', *jump* 'skočiti' i *skyrocket* 'odletjeti u nebo'), u korpusu se javljaju i konstrukcije s glagolima povezanim s novcem:

- (202) And then there's people like Stevie Wonder and Brian McKnight who *I'd pay through the roof* to just go and sit there, just to hear them sing.
- (203) I lost auction after auction on eBay. The problem was, I just wasn't willing to *spend through the roof* for a card.
- (204) Their logo is by far their biggest branding achievement, and their apparel will *sell through the roof*.

Značenja tih frazema mogu se interpretirati kao 'platiti vrlo visoku cijenu' (*pay through the roof*, primjer 202), 'puno potrošiti' (*spend through the roof*, primjer 203) i 'odlično se prodavati' (*sell through the roof*, primjer 204). Proširenje značenja u domenu financijskih transakcija možemo objasniti time što se frazem *go through the roof* tipično upotrebljava za cijene, troškove, prodaju i slično. Stabilni dio frazema *through the roof* ima značenje 'mnogo', na što se oslanja proširenje na situacije koje se odnose na kupovanje, prodavanje i trošenje novca. Kao posljedica, mijenja se i vrsta sudionika koji u tim konstrukcijama dolaze u službi subjekta. Prema podacima iz korpusa enTenTen13, u frazemu *go through the roof* subjekt je najčešće apstraktna imenica iz domene trgovine – *price* 'cijena', *sales* 'prodaja', *rate* 'stopa' i *costs* 'troškovi'. U frazemima *pay through the roof* i *spend through the roof* u službi subjekta je imenica koja označava osobu, a u frazemu *sell through the roof* najčešći je subjekt konkretna

imenica koja označava komercijalni proizvod (npr. *apparel* ‘odjeća’ u primjeru 204).

Drugi je primjer hrvatski frazem *gledati s visoka (svisoka)* u značenju ‘gledati oholo, s prezirom’, gdje dolazi do proširenja značenja iz domene percepcije u domenu ljudske komunikacije i društvene interakcije. To ilustriraju sljedeći primjeri:

- (205) Puši lulu ili cigare. **Govori** onako *svisoka* i rado rabi tuđe, venecijanske riječi.
- (206) Otkud tebi pravo da *se* drugima **obraćaš** *svisoka*?
- (207) I prethodni guverner HNB-a i aktualni, iako imenovani činovnici, *s visoka komentiraju* poteze i Vlade i Sabora?
- (208) Svjesni koliko je njihova umjetnička pozicija nedodirljiva, Puhovski i ekipa su Sesardiću **odgovorili** *s visoka* da se ne petlja u ono što ne razumije.
- (209) Dakle, forumi i blogovi, vjerojatno zbog interaktivnosti, zanimljiviji su građanima od tradicionalnog tiska. Čak i od novinskih portala gdje autori **pišu** *svisoka*, a raja komentira ispod teksta, ako autor dozvoli.
- (210) Vi sami dopuštate da vas ponižavaju. Ljudi koji *se* prema vama **odnose** *svisoka* uglavnom nisu toga svjesni i njihove je komentare najpametnije prečuti.
- (211) Strašno je kakve se gluposti ovdje mogu pročitati, i kako autori tih bedastoća **nastupaju** *s visoka*.

U svim primjerima nepromijenjenom ostaje priložna oznaka *s visoka (svisoka)* u značenju ‘oholo, prezirno’, a glagol označava usmenu komunikaciju (*govoriti, obraćati se, komentirati, odgovoriti*), pismenu komunikaciju (*pisati*), te ophođenje s drugima (*odnositi se, nastupati*).

Iz prethodnih je primjera vidljivo da su frazemi nastali metaforičkim proširenjem povezani sa situacijom koju temeljni frazem jezično uobličuje i njegovom konceptualnom motivacijom. Tako frazemi *pay through the roof, spend through the roof i sell through the roof* odražavaju konceptualnu metaforu VIŠE JE GORE, a frazemi s prilogom *svisoka (s visoka)* konceptualnu metaforu VISOK STATUS JE GORE te je u njima vidljiva povezanost visokog statusa i društvene moći.

U usporedbi s prethodnim primjerima, kod nekih frazema sintagma koja označava način radnje ima mnogo shematičnije značenje, što omogućuje proširenje na veći broj različitih situacija. Takav su primjer engleski frazemi *beat the crap out of someone* (dosl. batinama izvući izmet iz koga) ‘prebiti na mrtvo ime koga’ i *scare the crap out of someone* (dosl. plašenjem izvući izmet iz koga) ‘na smrt preplašiti koga’. Oni opisuju događaj u kojem agens djeluje energijom na drugog sudionika velikim intenzitetom tako da kod njega izaziva fizičku reakciju.

U korpusu enTenTen13 u konstrukciji glagol + *the crap out of* + imenica javlja se više od trideset glagola iz različitih domena, od kojih su najfrekventniji *beat* ‘istući’ (3657 primjera) i *scare* ‘uplašiti’ (3085 primjera). Ovo su neki primjeri preostalih glagola:

- (212) Any book that is mostly just about how people want revenge so badly they’ll kill themselves in the pursuit of it makes me want to chew my own face off. Like *Gone With The Wind*. Scarlett **annoys the crap out of** me, and so does Captain Ahab.
- (213) Amazing how some good Catholics can condone **bombing the crap out of** a given country in the Middle East, but fly into a rage over gay marriage.
- (214) Considering how long it has lasted, it’s a pretty good value for the money. I’ve **played the crap out of** that drum in all kinds of conditions.
- (215) Finally, it’s the US Department Of Justice **suing the crap out of** banks like BoA to help provide mortgage relief.
- (216) Mind you, I am all for **taxing the crap out of** corporations, investors and others who profit from sending working people to fight and die in their wars.
- (217) I am a happy crier which I’m sure is **confusing the crap out of** my kid.
- (218) The books just weren’t my thing. I found them a little boring. However, I **loved the crap out of** the TV show.
- (219) I was so scared. I **researched the crap out of** blogging before I started and I STILL felt ill-prepared.

Ti primjeri pokazuju da se u frazemima upotrebljavaju glagoli koji opisuju različite radnje i psihološka stanja: *annoy* ‘živcirati’, *bomb* ‘bombardirati’, *play* ‘svirati’, *sue* ‘podići tužbu’, *tax* ‘oporezivati’, *confuse* ‘zbunjivati’, *love* ‘voljeti’ i *research* ‘istraživati’. Svi ti frazemi opisuju radnju ili osjećaj velikog intenziteta, na primjer ‘jako živcirati’ (212), ‘svirati bubnjeve do iznemoglosti’ (214) i ‘jako se svidjeti komu’ (218). Zbog toga sudionik na kojeg djeluje agens može biti izražen imenicama koje označavaju ljude i entitete koji se metonimijski odnose na ljude (npr. *investors* ‘investitori’ i *corporations* ‘tvrtke’, primjer 216), predmete (*drum* ‘bubnjevi’, primjer 214) i apstraktne entitete (*blogging* ‘pisanje bloga’, primjer 219). Proširenje značenja na vrlo različite radnje kao i stanja moguće je zato što konstrukcija glagol + *the crap out of* + imenica izražava velik intenzitet relacije.

7.1.4. Rasprava

Rezultati su pokazali da zamjena konvencionalne glagolske sastavnice ima slične značajke u engleskome i hrvatskome: ona se tipično zamjenjuje glagolima bliskih značenja, što dovodi do stvaranja varijantnih oblika frazema. Semantička sličnost konvencionalne frazeološke sastavnice i drugih glagola stupnjevite je naravi, pa su tako unutar pojedinog frazema neki varijantni glagoli značenjski bliski dok su drugi značenjski mnogo udaljeniji, ali ih povezuje isti koncept. Unutar frazema bliskoznačni glagoli istu relaciju izražavaju na shematičniji odnosno specifičniji način.

Podaci također pokazuju da se leksička supstitucija u obama jezicima oslanja na dvije vrste ograničenja koja zajedno djeluju, a to su značenje glagolske sastavnice i konstrukcijsko značenje. Upravo konstrukcijsko značenje omogućuje da u određenom frazemu alterniraju bliskoznačni glagoli koji izvan frazema nisu zamjenjivi u svim kontekstima (npr. *work, perform* i *do* u frazemu *work, perform, do miracles* ‘činiti čuda’); glagoli vrlo udaljenih značenja (npr. *hold* i *harbour* u *hold, harbour a grudge* ‘biti kivan na koga’), te glagoli koji izvan frazema nisu značenjski povezani (npr. egzistencijalni glagol *živjeti* i glagol dinamike sile *grcati* u frazemu *živjeti, grcati pod* čijom *čizmom* ‘biti pod okupacijom’). Varijantne glagole unutar pojedinog frazema povezuje situacija koju on jezično uobličuje, a glagol izražava odnos među sudionicima te situacije. Posljedično, pojavljivanje određenih glagola u frazemu ovisi o tome koje specifične sudionike uključuje neki događaj. To može biti, na primjer, sudionik koji se mijenja pod utjecajem djelovanja vanjske sile. Tako su glagoli u frazemu *work, perform, do miracles* međusobno zamjenjivi zbog konstrukcijskoga značenja: glagole povezuje koncept RADITI, a u tom se frazemu supojavljaju s imenicom *miracles* (‘čuda’) koja profilira entitet koji je netko stvorio svojim djelovanjem. Kod nekih frazema pojavljivanje specifičnih glagola u njegovu sastavu ovisi o prijedložnoj skupini koja označava mjesto, a metaforički se odnosi na stanje, npr. *na velika vrata* u značenju ‘uz široku podršku drugih’. S tom se prijedložnom sintagmom u frazemu supojavljaju glagoli kretanja koji na različite načine označavaju dolazak u stanje koje se konceptualizira kao zatvoreni prostor s vratima, na primjer *ući, kročiti, uletjeti na velika vrata*.

Rezultati su također pokazali da se u obama jezicima na konstrukcijsko značenje oslanjaju i metaforička proširenja. Točnije, kao temelj proširenja služi dio frazema koji odražava konceptualnu motivaciju njegova značenja. U našem je korpusu najčešće riječ o sintagmama koje označavaju način radnje ili intenzitet (npr. *svisoka* ‘oholo’; *through the roof* ‘mnogo’), što se metaforički preslikava na neku drugu, različitu domenu ljudskog iskustva, a upotreba

novonastalih frazema proširuje se na druge kontekste u kojima se opisuje, na primjer, neka intenzivna radnja.

7.2. Tvorbene promjene

U ovome ćemo potpoglavlju govoriti o nominalizaciji glagolskih frazema i o pojavnosti koja se nalazi na razmeđi tvorbe i gramatike, a to je uvrštavanje dijelova ili cijeloga glagolskog frazema u imensku sintagmu u svojstvu zavisne sastavnice. To su primjeri poput *tongue-in-cheek comments* ('ironični komentari', od *with tongue in cheek* 'ironično') i *pjesme iz naftalina* ('stare, zaboravljene pjesme', od *izvući iz naftalina* 'izvući iz zaborava')

7.2.1. Nominalizacija glagolskih frazema

Rezultati pokazuju da se u engleskome od ukupno 380 glagolskih frazema, njih 94 (25 %) u korpusu javljaju kao imenske konstrukcije. U hrvatskome imenske oblike ima 205 od ukupno 385 glagolskih frazema (53 %). Nominalizirane glagolske frazeme ilustriraju sljedeći primjeri:

(220) I am a nurse, co-dependent, sick of the *eggshell walking*.

(walk on eggshells)

(221) But if the organization's hierarchy, processes, technology, and staff training are not supporting your employee's attempts to help customers, then management's claim to aspire to excellent customer service is seen as *lip service*.

(pay (give) lip service)

(222) For those who are *midnight oil burners*, or anti-social (both me), this service will be invaluable.

(burn the midnight oil)

(223) Takvo *progledavanje kroz prste* bi referenta moglo koštati prijavi državnom odvjetništvu.

(progledati kroz prste komu)

(224) Sve je to *prodaja magle*, a sirotinja gladuje.

(prodavati maglu)

(225) Većina ugostitelja složila se kako bi im u tom slučaju jedina opcija bila „*ključ u bravu*“.

(staviti/stavljati ključ u bravu)

Primjeri (220), (222), (223) i (224) ilustriraju odglagolne imenice nastale tvorbom od glagola u sastavu frazema. U primjeru (221) riječ je o imenskoj sastavnici glagolskog frazema kojoj je pridružena semantička uloga teme, a u primjeru (225) o složenoj imenskoj konstrukciji sastavljenoj od dvaju različitih dijelova frazema, imenice i prijedložno-padežnog izraza.

U nastavku ćemo opisati nominalizaciju unutar kognitivnogramatičkog teorijskog okvira. Zatim ćemo iznijeti rezultate, te analizirati imenske oblike nastale nominalizacijom glagolskih frazema u engleskome i hrvatskome po strukturi i značenju.

7.2.2. Nominalizacija u kognitivnoj gramatici

Kognitivna gramatika smatra da razlika između jezičnih kategorija imenica i glagol proizlazi iz konceptualne opreke između stvari i relacija (engl. *things and relations*; Langacker 1987: 214). Neke entitete u vanjskom svijetu doživljavamo kao stvari koje su razmjerno stabilne u prostoru i vremenu, a to u jeziku odgovara kategoriji imenice. Druge entitete konceptualiziramo kao relacije između sudionika koje imaju određeno trajanje, što je izraženo glagolom.

Jezični izrazi dobivaju jednu ili drugu karakteristiku u procesu konstruiranja značenja, tako da opreka između stvari i relacija ovisi o konceptualizaciji govornika. To znači da neka relacija može biti shvaćena kao stvar. Konceptualni pomak od relacije prema stvari u kognitivnoj se gramatici naziva reifikacijom (engl. *reification*; Langacker 1987, 1991; Radden i Dirven 2007), a u jeziku se izražava odglagolnim imenicama, na primjer u engleskome *jumping* ‘skakanje’, *explosion* ‘eksplozija’; u hrvatskome *udaranje*, *popravak*.⁸² Odglagolne su imenice, dakle, relacijske imenice kojima je proces temeljni konceptualni sadržaj. Razlika je između glagola i odglagolnih imenica u tome što glagol uključuje postupno praćenje protjecanja procesa u vremenu (engl. *sequential scanning*), dok je u imenici proces prikazan holistički, odnosno uključuje sažimanje (engl. *summary scanning*), što znači da nije profilirano vrijeme trajanja.⁸³

Prema Langackeru (2008: 120), rezultat konceptualnog pomaka od relacije prema stvari može biti konceptualna reifikacija samog procesa ili sudionik procesa. U prvu skupinu spadaju apstraktne imenice poput *arrival* ‘dolazak’, *walk* ‘šetnja’, *popravljanje* i *udarac*, a u drugu konkretne imenice koje označavaju osobe (*walker* ‘šetač’; *skakač*, *zaposlenik*) ili predmete

⁸² U kognitivnoj gramatici iz 2008. godine Langacker za ovu jezičnu pojavu upotrebljava naziv *nominalizacija* (engl. *nominalization*) (Langacker 2008: 146). Kognitivnolingvistički opis nominalizacije u hrvatskome daju Belaj i Tanacković Faletar (2014: 98–105).

⁸³ Prijevod Langackerovih termina *sequential scanning* i *summary scanning* (Langacker 1987: 248–249) prema Geld 2006.

(*walker* ‘hodalicica za odrasle’). Kad je riječ o načinima na koje se reifikacija jezično označava u engleskome i hrvatskome, neki su od njih zajednički dvama jezicima poput odglagolnih imenica koje se tvore sufiksima. To su, na primjer, sufiksi *-ion* i *-er* u engleskome odnosno *-nje*, *-ak* i *-ač* u hrvatskome. Drugi su načini kodiranja opredmećenja relacije svojstveni samo jednome jeziku. U engleskome je to konverzija, tj. tvorba bez dodavanja afiksa, tako da glagol i imenica imaju isti oblik (npr. *to talk* ‘razgovarati’ i *a talk* ‘razgovor’).

U engleskome i hrvatskome odglagolna imenica može se pojaviti u višečlanim leksičkim jedinicama u svojstvu glave, te upravlja gramatičkim svojstvima zavisnog člana (što proizlazi iz njezine relacijske naravi). U takvim jedinicama odglagolna imenica označava radnju, a zavisni član može označavati:

- a) vršitelja radnje: *the arrival of the Europeans* ‘dolazak Europljana’, *povratak ratnika*
- b) objekt radnje: *the washing of clothes* ‘pranje odjeće’, *pisanje knjiga*
- c) sudionika kodiranog dativom prijenosa (Stanojević i Tuđman Vuković 2012): *a call to the hospital* ‘poziv bolnici’, *zahvala profesorima*
- d) okolnosti radnje: *odlazak u grad*

Između engleskog i hrvatskog postoje i određene strukturne razlike kad je riječ o odglagolnim imenicama u višečlanim leksičkim jedinicama. Tako se u engleskome odglagolne imenice na *-ing* i *-er* mogu pojaviti u drugom dijelu složenice, poput *mountain-climbing* ‘planinarenje’ i *bus-driver* ‘vozač autobusa’. Desni član (glava) takvih konstrukcija ima glagolsku osnovu, a lijevi (zavisni) član je argument glagola. Na primjer, u složenicama *mountain-climbing* i *bus-driver* lijevi se član može interpretirati kao izravni objekt (*climb a mountain* ‘uspeti se na planinu’ odnosno *drive a bus* ‘voziti autobus’). U nekim složenicama zavisni član može označavati mjesto, kao u *sun-bathing* ‘sunčanje’ (*bathe in the sun*). I u hrvatskome nalazimo složenice koje u drugome dijelu imaju glagolsku osnovu, na primjer *kišobran*, *lukobran*, *kažiprst*, *brzinomjer*, *sudoper*, *ribolov* i *poslodavac*.⁸⁴ Prema Markoviću (2012: 70–71), kod takvih složenica možemo govoriti o svojevrsnim komprimiranim rečenicama, na primjer *kišobran* ‘(ono što) brani od kiše’, *lukobran* ‘(ono što) brani luku’, *kažiprst* ‘prst kojim se pokazuje’ itd. Međutim, za razliku od engleskih odglagolnih imenica na *-ing*, odglagolne imenice na *-nje* u hrvatskome – koje su njihovi svojevrsni pandani – mogu biti samo u prvom dijelu višečlanih leksičkih jedinica. To ilustriraju primjeri poput *pisanje pisama*, dok u

⁸⁴ U hrvatskome se taj tvorbeni način naziva složeno-sufiksalsnom tvorbom (vidi npr. Barić i dr. 1990; Babić 1991).

engleskome nalazimo jedinice *the writing of letters* i *letter writing*.

Vidjeli smo da se relacija izražena glagolom može konceptualizirati kao stvar, a to se u jeziku izražava relacijskom (odglagolnom) imenicom. Nominalizacija je proces koji nalazimo u strukturno različitim jezicima poput engleskog i hrvatskog. Budući da su glagolski frazemi višečlane leksičke jedinice sastavljene od glagola i jedne ili više dopuna i(li) prijedložne skupine koja označava okolnosti radnje (npr. *build bridges* ‘uspostaviti suradnju’; *staviti karte na stol* ‘jasno reći svoje namjere’), i u konstrukcijama koje imaju metaforičko značenje relacija se može konceptualizirati kao stvar. Također, vidljivo je da kod glagolskih frazema, kao kod nemetaforičkih glagolskih konstrukcija, konceptualni pomak od relacije prema stvari može biti reifikacija procesa ili sudionik procesa, te je ona kodirana imenicama koje od glagola nastaju vrstama tvorbe tipičnim za pojedini jezik. S druge strane, istraživanja nominalizacije glagolskih frazema u poljskome (Bařa 2006) pokazala su da se neki glagolski frazemi ne javljaju kao nominalizirane konstrukcije premda se od glagola u njihovu sastavu mogu tvoriti odglagolne imenice. Stoga se postavlja pitanje postoje li ograničenja na koja se oslanja nominalizacija glagolskih frazema, a koja ne nalazimo kod nemetaforičkih konstrukcija s istom strukturom.

U nastavku ćemo prikazati dvije vrste rezultata: 1) strukturne tipove imenskih oblika kojima se kodiraju nominalizirani glagolski frazemi u engleskome i hrvatskome i 2) nominalizirane konstrukcije po značenju. Također ćemo se pozabaviti pitanjem ograničenja nominalizacije glagolskih frazema u dvama jezicima.

7.2.3. Rezultati – strukturni tipovi nominaliziranih glagolskih frazema

Jedinice nastale nominalizacijom glagolskih frazema javljaju se u tri strukturna tipa. Prvi su tip konstrukcije čija je glava odglagolna imenica, a profiliraju događaj ili vršitelja radnje. Odglagolne imenice u nominaliziranim konstrukcijama nastaju tipičnim načinima tvorbe u pojedinom jeziku. U engleskome su to konverzija, slaganje i sufiksalna tvorba, a u hrvatskome sufiksalna tvorba. Neki su primjeri oblika koji profiliraju događaje *buck-passing* (od *pass the buck* ‘prebaciti odgovornost’), *stavljanje karata na stol* (od *stavljati/staviti karte na stol* ‘otkriti svoje namjere’) i *a change of tune* (od *change your tune* ‘promijeniti ploču’). Primjeri oblika koji profiliraju vršitelja radnje su *prodavač magle* (od *prodavati maglu* ‘varati, obmanjivati’) i *a shot caller* (od *call the shots* ‘voditi glavnu riječ’). U drugom se strukturnom tipu iz glagolskog frazema izdvaja imenica ili imenska sintagma kojoj je pridružena semantička uloga teme, a profilira apstraktni entitet. To je, na primjer, u engleskome (*a free rein* (dosl. slobodne uzde) od *give someone (a) free rein* (dosl. dati komu slobodne uzde ‘dati komu veću slobodu’);

u hrvatskome *odušak* od *davati/dati oduška* čemu ('učiniti nešto da bi se osjetilo olakšanje'). Treći tip konstrukcije sastavljen je od imenice kojoj je u glagolskom frazemu pridružena uloga teme i prijedložne skupine kojom se izriče cilj kretanja. I te konstrukcije profiliraju apstraktne entitete. To su, na primjer, *fuel to the fire* (od *add fuel to the fire* dosl. dodati gorivo na vatru 'pogoršati situaciju'), *nož u leđa* (od *zabiti nož u leđa* komu 'izdati koga') i *sol na ranu* (od *stavljati/staviti sol na ranu* 'podsjećati na nešto bolno').

Određeni se broj glagolskih frazema u obama jezicima ne javljaju kao imenske konstrukcije u korpusu. Među glagolskim frazemima u hrvatskome koji se u hrWaC-u ne javljaju u imenskim oblicima, u njih šest glagolska je sastavnica *ići* – *ići od ruke*, *ići od vrata do vrata*, *ići na ruku* komu, čemu, *ići na živce (jetra)* komu, *ići ruku pod ruku*, *ići ukorak s čim*. Budući da se od glagola *ići* ne mogu tvoriti imenice, taj je rezultat bio očekivan. Međutim, u obama jezicima postoji određeni broj glagolskih frazema koji se ne javljaju kao imenske konstrukcije premda su u njihovu sastavu glagoli od kojih se mogu tvoriti imenice. Nadalje, u hrvatskome neke glagolske konstrukcije mogu imati doslovno i metaforičko značenje – na primjer, *baciti na leđa* koga 'svladati, poraziti', *dobivati/dobiti na težini* 'dobivati/dobiti na važnosti', *nositi koga na rukama* 'previše ugađati komu' i *pronalažiti/pronaći lijek (lijeka)* za što 'naći rješenje, izlaz' – dok se imenske konstrukcije s odglagolnom imenicom na *-nje* u hrWaC-u javljaju samo u doslovnom značenju (*bacanje na leđa*, *dobivanje na težini*, *nošenje koga na rukama* i *pronalaženje/pronalazak lijeka* za što).

7.2.4. Rezultati – vrste nominalizacije glagolskih frazema po značenju

Imenske konstrukcije nastale od glagolskih frazema profiliraju sam događaj ili sudionika događaja. S obzirom na njihovo značenje, možemo ih podijeliti u četiri skupine: trajne situacije, epizodične situacije, apstraktni entiteti i osobe.⁸⁵ Svaki strukturni tip imenske konstrukcije brojili smo zasebno. Pregled rezultata daje se u Tablici 1.

⁸⁵ Nazivi *trajne situacije* (engl. *steady situations*) i *epizodične situacije* (engl. *episodic situations*) preuzeti su iz *Kognitivne gramatike engleskoga jezika* Raddena i Dirvena (Radden i Dirven 2007: 81–84).

Tablica 1. Vrste nominalizacije glagolskih frazema

Imenske konstrukcije po značenju	Engleski		Hrvatski	
	Broj primjera	%	Broj primjera	%
Trajne situacije	3490	36,5 %	5256	53 %
Epizodične situacije	1778	19 %	3406	34 %
Apstraktni entiteti	3289	34,5 %	667	7 %
Osobe	992	10 %	556	6 %
Ukupno	9549	100 %	9894	100 %

Tablica 1 pokazuje da se u obama jezicima nominalizirani glagolski frazemi najčešće javljaju kao konstrukcije koje profiliraju situacije (55,5 % u engleskome odnosno 87 % u hrvatskome), dok se konstrukcije s agentivnim imenicama javljaju najmanje često. Također, u obama se jezicima glagolski frazemi mogu javiti u jednom ili nekoliko različitih nominaliziranih oblika.

Frazemi koji se javljaju u dvama oblicima profiliraju dvije vrste situacije (trajnu i epizodičnu) ili situaciju i sudionika. Na primjer, frazem *to fall from grace* 'pasti u nemilost' javlja se u dvama oblicima, od kojih jedan profilira trajnu situaciju (*the falling from grace* 'padanje u nemilost'), a drugi epizodičnu situaciju (*a fall from grace* 'pad u nemilost'). S druge strane, nominalizirani oblici frazema *walk on eggshells* 'hodati kao po jajima', *drive a wedge (between someone)* 'unijeti razdor (među koga)', *prodavati maglu* i *stavljati/staviti sol na ranu* profiliraju situaciju i sudionika. Situacije profiliraju oblici *eggshell walking*, *the driving of a wedge (between someone)*, *prodavanje/prodaja magle* i *stavljanje soli na ranu*, a sudionike *eggshell walker* i *prodavač magle* (osobe), te *a wedge (between someone)* i *sol na ranu* (apstraktni entiteti). Frazemi koji se javljaju u trima oblicima mogu profilirati trajnu i epizodičnu situaciju odnosno osobu (npr. *bandwagon jumping*, *a bandwagon jump*, *a bandwagon jumper*; od *jump on the bandwagon* 'priključiti se većini'). U slučajevima kad jedan glagolski frazem ima nekoliko nominaliziranih oblika, oni se mogu razlikovati po frekvenciji pojavljivanja u korpusu. Na primjer, u korpusu enTenTen13 oblik *bandwagon jumper* (za osobu) javlja se u 220 primjera, a *bandwagon jumping* (za situaciju) u 123 primjera.

U nastavku ćemo pobliže opisati svaku od četiri značenjske skupine nominaliziranih konstrukcija, te strukturne tipove kojima se kodiraju.

7.2.4.1. Trajne situacije

U obama jezicima glagolski frazemi pojavljuju se kao nominalizirane konstrukcije koje profiliraju trajne situacije – one koje su neomeđene u vremenu. Glava je takvih konstrukcija u engleskome tipično imenica na *-ing*, a u hrvatskome imenica na *-nje* koja se tvori od nesvršenog glagola. To pokazuju sljedeći primjeri:⁸⁶

- (226) Why all the *beating around the bush* with other narrow religions before all of a sudden making things explicit through his messenger?
(beat around the bush)
- (227) (...) and the alienation that results is principally a kind of self-estrangement, rather than the *driving of a wedge* between the individual and the wider society.
(drive a wedge between someone)
- (228) Ali ubrzo otkrivajte kako seks može biti samo privremeno *davanje oduška* površnoj želji, dok i dalje još uvijek postoji duboka potreba koja nije zadovoljena.
(davati/dati oduška čemu)
- (229) Sve ostalo je *stavljanje soli na ranu* zna li se da se 1200 Hrvata još vode kao nestali.
(stavljati/staviti sol na ranu)

Imenske konstrukcije u primjerima (226–229) profiliraju trajne događaje. Temeljni im je konceptualni sadržaj proces, a prikazan je bez protjecanja u vremenu. Tako se *the beating around the bush* može interpretirati kao ‘okolišanje’, *the driving of a wedge between someone* kao ‘stvaranje raskola među kim’, *davanje oduška* čemu kao ‘stvaranje olakšanja’, a *stavljanje soli na ranu* kao ‘podsjećanje na nešto bolno’.

U engleskome trajne situacije mogu biti kodirane i složenicama u kojima odglagolna imenica na *-ing* funkcionira kao glava, a zavisni je član izravni objekt ili priložna oznaka u glagolskom frazemu. To pokazuju sljedeći primjeri:

⁸⁶ U svim se primjerima u zagradama daju oblici u kojima se frazem najčešće javlja u korpusu enTenTen13 odnosno u hrWaC-u. Ako je za hrvatski primjer naveden samo svršeni ili samo nesvršeni glagol, to znači da se frazem u korpusu javlja jedino u tom obliku.

(230) In a very disappointing editorial, the Wall Street Journal condemned the notion of an independent office of public integrity for Congress. WSJ derisively refers to this as “congressional *buck-passing*”.

(pass the buck)

(231) They didn't want to do a show that was incredibly young. They wanted to do a little *envelope pushing*.

(push the envelope)

(232) They worry that when the tipping point comes there will be a lot of *bandwagon-jumping* that impact investors need to be prepared for.

(jump on the bandwagon)

U primjerima (230) i (231) zavisni je član nominalizirane konstrukcije izravni objekt u glagolskim frazemima *pass the buck* ‘prebacivati odgovornost’ odnosno *push the envelope* ‘pomicati granice’, dok u primjeru (232) *bandwagon* označava cilj kretanja u glagolskom frazemu *jump on the bandwagon* (dosl. skočiti na paradna kola ‘priključiti se većini’). Imenski je karakter tih složenica vidljiv po njihovim gramatičkim svojstvima: one dolaze u službi subjekta i objekta, te se uz njih uvrštavaju članovi, predatributi (*congressional* u primjeru 230, *little* u primjeru 231) i kvantifikatori (*a lot of* ‘mного’ u primjeru 232). Takve složenice i same mogu biti u službi predatributa te označavati svojstva drugih imenica. Po tome se također vidi njihova imenska narav budući da se u engleskome imenice mogu uvrštavati ispred glave imenske skupine koju pobliže opisuju. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(233) Wellington has just shocked the French with *tide turning* victory at Buçaco, yet he is retreating anyway.

(turn the tide)

(234) (...) maybe Anonymous thinks it's all good and he has nothing to lose by publishing his *dust gathering* dissertation.

(gather dust)

Nominalizirane konstrukcije s odglagolnim imenicama na *-ing* odnosno *-nje* koje profiliraju trajne situacije pokazuju i jednu strukturnu razliku između engleskog i hrvatskog. U engleskome takva imenica u nekim slučajevima može biti lijevi ili desni član konstrukcije u kojoj se pojavljuje u svojstvu glave. Na primjer, glagolski frazem *pass the buck* ‘prebacivati odgovornost’ u korpusu enTenTen13 javlja se kao *the passing of the buck* i *buck-passing*. S

druge strane, u hrvatskome se odglagolna imenica na *-nje* javlja isključivo u prvom dijelu nominaliziranih konstrukcija, a zavisni član kojim upravlja u drugom je dijelu, kao u *davanje oduška čemu* ili *stavljanje soli na ranu*.⁸⁷

Vidjeli smo da kod glagolskih frazema može doći do konceptualne reifikacije procesa koje oni opisuju. Neke od takvih nominaliziranih konstrukcija profiliraju situacije koje nemaju jasnih vremenskih granice, a one se u engleskome i hrvatskome tipično kodiraju odglagolnim imenicama na *-ing* odnosno *-nje*. Zbog svoje neomeđenosti i nemogućnosti umnožavanja nominalizirane konstrukcije s odglagolnim imenicama koje profiliraju trajne situacije odgovaraju tvarnim (nebrojivim) imenicama. Korpusni podaci pokazuju da konstrukcije nastale nominalizacijom glagolskih frazema mogu profilirati i epizodične situacije, koje su omeđene u vremenu. O tome će biti više riječi u sljedećem odjeljku.

7.2.4.2. Epizodične situacije

Nominalizirane konstrukcije u ovoj skupini predstavljaju situacije koje se zbog svog ograničenog trajanja konceptualiziraju kao pojedinačni događaji. U engleskome i hrvatskome odglagolne imenice u sastavu konstrukcija koje profiliraju epizodične situacije nastaju različitim načinima tvorbe. U engleskome je to najčešće konverzija, a u hrvatskome tvorba od nesvršenih glagola sufiksima *-ak*, *-ba* i *-ø*. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(235) Despite its age, A Little Princess has a lot of elements that will sound familiar: Mean Girls, a new face on the scene who gets undue attention and is resented and punished for that attention, then a *fall from grace* at which point the heroine shows her character.

(fall from grace)

(236) What follows is a *race against the clock* for The Department of Justice, who has labeled the TLR a terrorist group.

(race against the clock)

(237) But, the big boat won't go away and we expect a *tooth and nail fight* for every minute to the finish.

(fight tooth and nail)

⁸⁷ U hrvatskome odglagolne imenice s nekim drugim sufiksima mogu biti u drugom dijelu tzv. genitivnih složenica koje označavaju situaciju, npr. *bratoubojstvo*, *cestogradnja* (Babić 1991: 338).

(238) Danas smo mnogo pametniji i bogatiji iskustvom jer smo, uz mnoge uspjehe, doživjeli i poraze koji su nas osvijestili u određenim, pomalo dječaćkim, sanjarenjima. I unatoč nekim *borbama s vjetrenjačama*, postali smo realniji i jači, sigurni u ono što radimo.

(boriti se s vjetrenjačama)

(239) Otprilike jedan broj stanovnika pa čak i jednak broj sudionika na Prideu, a premda po pitanju ljudskih prava ipak prednjačimo nije neuobičajeno da slavnima karijera krene stagnirati nakon *izlaska iz ormara*.

(izlaziti /izaći iz ormara)

(240) Nakon jučerašnjeg *pada* burze *na koljena*, pitanje je što nas čeka.

(pasti na koljena)

U primjerima (235–240) kao glave nominaliziranih konstrukcija pojavljuju se apstraktne imenice koje su omeđene u vremenu (npr. *fall* ‘pad’, *izlazak*). Prema tom konceptualnom kriteriju, a i prema gramatičkim svojstvima, one su bliske brojivim imenicama. Tako u primjeru (238) nominalizirana konstrukcija ima množinski oblik (*borbe s vjetrenjačama* ‘uzaludni napori’). Svi ti primjeri također pokazuju da konstrukcije s epizodičnim imenicama mogu profilirati cijeli događaj (*a race against the clock* ‘utrka s vremenom’) ili samo jednu fazu događaja, na primjer rezultat, kao u izrazima *a fall from grace* ‘pad u nemilost’ i *izlazak iz ormara* ‘javno očitovanje o vlastitoj seksualnoj orijentaciji’.

Općenito govoreći, imenice koje profiliraju situacije mogu se tvoriti od svih glagola u sastavu frazema u obama jezicima osim *ići* u hrvatskome. Štoviše, korpusni podaci pokazuju da se neki glagolski frazemi javljaju kao nominalizirane konstrukcije koje profiliraju i trajne i epizodične situacije. To ćemo ilustrirati frazemima *add insult to injury* (dosl. dodati uvredu na ozljedu ‘pogoršati ionako lošu situaciju’), *igrati se vatrom* (‘ulaziti u opasnosti’) i *kupovati/kupiti mačka u vreći* (‘kupovati ne znajući što se dobiva’):

(241) a. The *adding of insult to injury* signaled to me that Bush and Cheney and their supporters were ruthless cheaters.

b. To force a man to pay for the violation of his own liberty is indeed an *addition of insult to injury*.

(242) a. Seks s bivšim dečkom, mužem, ljubavnikom ili bivšim naprosto bilo kim naprosto je *igranje vatrom*, jer se u vama opet mogu razbuktati stari osjećaji, iako si to ne priznajete.

- b. Zapamtite, ulazak u online vezu uvijek predstavlja *igru vatrom*.
- (243) a. Ako se sve temelji na usmenom „obecanju“ da će cijene biti niže, onda se bojim da je to *kupovanje mačka u vreći*.
- b. Ne kužim tko može kupiti auto na Jakuševcu kada ne može nedjeljom provjeriti kilometražu. To je *kupovina mačka u vreći*.
- c. Vina se plaćaju odmah, a isporučuju za dvije, tri ili više godina kad postanu spremna za tržište, pa je to svojevrsna *kupnja mačka u vreći*.

U tim se primjerima glagolski frazemi javljaju kao nominalizirane konstrukcije s dvjema odnosno trima različitim odglagolnim imenicama, ovisno o konstruiranju značenja. Imenice *adding/addition, igranje/igra* te *kupovanje/kupovina/kupnja* sve imaju proces kao konceptualni temelj, ali se razlikuju po omeđenosti u vremenu. Tako imenice *adding, igranje* i *kupovanje* profiliraju situacije koje nemaju jasnih vremenskih granica, dok imenice *addition, igra, kupovina* i *kupnja* označavaju događaje ograničenog vremenskog trajanja. To pokazuje da se isti proces može konceptualno reificirati na različite načine s obzirom na omeđenost u vremenu, što se u jeziku odražava upotrebom imenice koja profilira trajnu odnosno epizodičnu situaciju.

S druge strane, neki se glagolski frazemi u obama jezicima javljaju kao nominalizirane konstrukcije koje profiliraju samo trajnu ili samo epizodičnu situaciju. Razlog može biti taj što se od nekih glagola u sastavu frazema može tvoriti odglagolna imenica koja profilira samo jednu od te dvije situacije. To pokazuju sljedeće rečenice:

- (244) How does doing business in Phuket compare to back home? It's the *coming to terms with* the pace of doing business in Thailand, and the pace of getting things done.
(come to terms with something)
- (245) Ali, ne doživljavam ga kao *bacanje koplja u trnje* već kao javno iskazivanje frustracije i vjerojatno jedini mogući korak da kao urednica zadrži dostojanstvo kako svoje vlastito tako i svojih suradnika na portalu.
(bacati/baciti koplje u trnje)
- (246) (...) pročelnik i tajnik Centra aktivno su uključeni u nekoliko socioloških projekata kojima je cilj *iznošenje na vidjelo* pojedinih dijelova naše socijalne stvarnosti.
(iznositi/iznijeti na vidjelo)
- (247) Dakle ispada da uz ispravan stav i Slovenci staju na našu stranu. Ne nisam za mrgođenje i odbijanje, samo sam za *stavljanje karata na stol*.
(stavljati/staviti karte na stol)

Primjeri (244–247) ilustriraju nominalizirane konstrukcije koje profiliraju trajne situacije, a nastale su od frazema u čijem su sastavu glagoli od kojih se tvore samo imenice na *-ing* odnosno *-nje*. U hrvatskome tu važnu ulogu ima i glagolski vid budući da se od nekih nesvršenih glagola, poput *bacati*, *iznositi* i *stavljati*, mogu tvoriti samo odglagolne imenice koje profiliraju trajne situacije.

S druge strane, od glagola u sastavu nekih frazema u nemetaforičkim je konstrukcijama moguća tvorba odglagolnih imenica koje profiliraju i trajne i epizodične situacije, poput *prelaziti* u hrvatskome od kojeg se sufiksima tvore imenice *prelaženje* i *prelazak*. Međutim, neki se frazemi u čijem su sastavu takvi glagoli javljaju kao nominalizirane konstrukcije sa samo jednom odglagolnom imenicom. To pokazuju sljedeći primjeri:

(248) Feeling the *bite of the acting bug* she went west to Los Angeles and after a few years of movies and television shows, met her husband-to-be.

(be bitten by the ... bug)

(249) Općenito, razvijena društva nisu našla recept za obnovu stanovništva u istom broju, odnosno rješenje za *izlazak iz škripca*.

(izlaziti/izaći iz škripca)

(250) Nametanje poreza na bankovne depozite je *prelazak Rubikona*, kojim se razbijaju garancije dane štedišama.

(prelaziti/prijeći Rubikon)

(251) Sad smo tu pet godina, to radi manje-više ista ekipa od 176 ljudi i manje-više znamo šta nas može iznenaditi, pa nema više te nervoze i *padanja s nogu* od umora.

(padati/pasti s nogu)

Konstrukcije *the bite of the acting bug*, *izlazak iz škripca* i *prelazak Rubikona* profiliraju epizodične situacije, a *padanje s nogu od umora* trajnu situaciju. U nemetaforičkim se konstrukcijama od glagola *bite* ‘ugristi’, *izlaziti* i *prelaziti* mogu tvoriti i imenice koje označavaju trajne situacije, poput *the biting of mosquitoes* (‘grizenje komaraca’), *izlaženje iz kuće*, *prelaženje ceste*, a od glagola *padati* tvori se imenica *pad* koja označava epizodičnu situaciju (npr. *pad s kreveta*). Međutim, u korpusima nema primjera takvih konstrukcija nastalih nominalizacijom nekih glagolskih frazema. Mogući je razlog taj što se nominalizacija oslanja ne samo na ograničenja koja se tiču tvorbe odglagolnih imenica, poput glagolskog vida u hrvatskome, već ovisi i o načinu konceptualne reifikacije događaja koji opisuje pojedini glagolski frazem s obzirom na njegovo konstrukcijsko značenje. Tako glagolski frazem *be*

bitten by the acting bug ('zainteresirati se za glumu') priziva sliku osobe koju je ugrizao insekt pa se „zarazila“ glumom. Imenska konstrukcija *the bite of the acting bug* u primjeru (248) profilira rezultat tog procesa i može se interpretirati kao 'zaraženost glumom'. Rezultativno značenje imaju i imenski oblici *izlazak iz škripca* ('rješenje problema') u primjeru (249) i *prelazak Rubikona* ('donošenje velike odluke') u primjeru (250). U svim trima primjerima proces je konceptualiziran kao pojedinačni događaj i kodira se imenicama koje profiliraju epizodične situacije. S druge strane, imenska konstrukcija *padanje s nogu od umora* (primjer 251) u značenju 'premorenost' uključuje sve faze događaja neomeđenog u vremenu i kodira se imenicom koja profilira trajnu situaciju. Valja napomenuti da to što se konstrukcije poput *the biting of the acting bug* ili *izlaženje iz škripca* ne javljaju u korpusu nikako ne znači da one nisu moguće, već to samo pokazuje da se proces koji profilira glagolski frazem može konceptualno reificirati na različite načine te da način reifikacije tog procesa nije moguće predvidjeti. To potvrđuje kognitivnolingvističku postavku da je značenje dinamično i subjektivno.

U prethodnim smo odjeljcima pokazali da konstrukcije nastale nominalizacijom glagolskih frazema mogu predstavljati konceptualnu reifikaciju samoga procesa. Reificirani proces može biti neomeđen u vremenu (trajna situacija) ili ima jasne vremenske granice te predstavlja pojedinačni događaj (epizodična situacija). Nominalizirani glagolski frazemi također mogu profiliraju sudionike događaja, i to apstraktne entitete i osobe. O tome će više riječi biti u sljedećim dvama odjeljcima.

7.2.4.3. Apstraktni entiteti

Izrazi u ovoj skupini profiliraju konceptualno neovisne entitete, po čemu su bliski prototipnim imenicama. U hrvatskome apstraktni entiteti mogu biti izraženi konstrukcijama s imenicama na *-nje* koji se tvore od svršenih glagola. To pokazuju sljedeći primjeri:

(252) Smeđa je nažalost bila udomljena na selo uz sva *obecanja brda i dolina*, ali Udruga radi ugovor i provjere udomitelja, tako da je Smeđa pronađena u lošem stanju, na LANCU.

(obecavati/obecati brda i doline)

(253) Htjela sam potaknuti ljude koji imaju *saznanja iz prve ruke* da ih podijele s nama koji ih nemamo.

(saznati iz prve ruke)

Ti primjeri pokazuju da se u hrvatskome odglagolne imenice na *-nje* razlikuju po stupnju opredmećivanja relacije s obzirom na vid glagola. Konstrukcije s imenicama koje se tvore od nesvršenih glagola (poput *davanje oduška* čemu i *stavljanje soli na ranu*) profiliraju događaje koji nisu omeđeni u vremenu te su stoga bliže tvarnim (nebrojivim) imenicama. S druge strane, konstrukcije s imenicama koje se tvore od svršenih glagola bliže su brojivim imenicama, zbog čega i podliježu umnožavanju, kao u izrazima *obećanja brda i dolina* i *saznanja iz prve ruke*.

Za razliku od nominaliziranih konstrukcija koje profiliraju situacije, čija je glava relacijska imenica nastala od glagola u sastavu frazema, kod leksičkih jedinica koje profiliraju apstraktne entitete iz glagolskog se frazema najčešće izdvaja jedna ili više imenskih sastavnica koje označavaju sudionike događaja. U engleskome i hrvatskome apstraktni se entiteti kodiraju dvjema sličnim vrstama konstrukcija. U jednoj se iz glagolskog frazema izdvaja imenica ili imenska sintagma kojoj je pridružena semantička uloga teme. To pokazuju sljedeći primjeri:

(254) Stanley Kubrick wanted “*free rein*” to use music from “Atom Heart Mother” in his film “A Clockwork Orange.”

(give someone (a) free rein)

(255) Dmitry Korchak had the handicap of fighting with the memory of Juan Diego Flórez in the character of Count Almaviva. This is a *losing battle* for any tenor.

(fight a losing battle)

(256) This year’s Summer Olympics in Beijing is a *wedge* between international politics, individual freedom and human rights rather than competition between world class athletics.

(drive a wedge between someone)

(257) U normalnim okolnostima, dakle sa uređenim popisom birača, sa dobrom mobilizacijom birača i bez petljanja glasača iz BiH i Srbije – ovo bi bili istinski izbori promjena, *nova stranica* za Republiku Hrvatsku.

(okrenuti novu stranicu)

(258) Dodjela sredstava se nastavlja, a u iščekivanju *zelenog svjetla* je Šibenska udruga mladih.

(davati/dati zeleno svjetlo komu, čemu)

(259) Ovaj blog mi je *odušak* za svaku vrstu frustracije koja me ikad pogodila.

(davati/dati oduška čemu)

Imenice i imenske sintagme u primjerima (254–259) profiliraju sudionike koji se konceptualiziraju kao stvari. Njihova se značenja mogu interpretirati ovako: *free rein* ‘sloboda’ (dosl. slobodne uzde), *a losing battle* ‘uzaludan pokušaj’ (dosl. izgubljena bitka), *a wedge (between someone)* ‘razdor (među kim)’ (dosl. klin (među kim)), *nova stranica* ‘novi početak’, *zeleno svjetlo* ‘dopuštenje’, *odušak* ‘aktivnost za odmor od napora’. Korpusni podaci pokazuju da je ovakva vrsta nominalizacije tipična za glagolske frazeme koji opisuju prijenos energije s jednog sudionika na drugoga. U njima je leksički specificiran samo sudionik na kojeg se prenosi energija, točnije tema. Što se tiče drugih sudionika, poznata su samo njihova semantička obilježja. Na primjer, agens i primatelj su tipično osobe ili entiteti koji se konceptualiziraju kao osobe (*Republika Hrvatska* u primjeru 257 ili *Šibenska udruga mladih* u primjeru 258). Sudionik koji ima ulogu teme može se izdvojiti u procesu nominalizacije jer profilira konceptualno neovisni entitet i ima specifično značenje.

Druga vrsta konstrukcije koja profilira apstraktni entitet sastavljena je od imenice kojoj je u glagolskom frazemu pridružena semantička uloga teme i prijedložne skupine koja označava cilj. Ovo su primjeri iz engleskog:

(260) We publicised every single event in the run up to the launch of National Insect Week and beyond. A ***pat on the back*** for us!

(give someone a pat on the back)

(261) Learned later that he’d been cheating on me, but really, that was just ***salt to the wound*** at that point.

(add salt to the wound)

(262) But I wanted to get rid of my job more than ever. Ever Monday morning was ***fuel to the fire***.

(add fuel to the fire)

U konstrukcijama u primjerima (260–262) suodnos dvaju entiteta izražen je prijedlogom. To pokazuje relacijsku narav prijedloga, po čemu su oni slični glagolima, no za razliku od glagola riječ je o relaciji gdje nema protoka vremena. Prijedlozi profiliraju prostorne odnose između dvaju sudionika, lika prvog plana (engl. *trajectory*) i lika drugog plana (engl. *landmark*), pri čemu potonji služi kao referentna točka na osnovi koje određujemo položaj lika prvog plana (Langacker 1987: 231–243).⁸⁸ Na primjer, u izrazu *salt to the wound* lik prvog plana je *salt*

⁸⁸ Prijevodi engleskih termina *trajectory* i *landmark* prema Stanojević (2013).

‘sol’, a lik drugog plana *the wound* ‘rana’. Prijedlozi opisuju i narav prostornog odnosa među entitetima. Tako je u izrazu *a pat on the back* (dosl. tapšanje po leđima, primjer 260) profiliran kontakt dvaju entiteta. U izrazima *salt to the wound* (dosl. sol na ranu, primjer 261) i *fuel to the fire* (dosl. gorivo na vatru, primjer 262) profilirano je kretanje lika prvog plana u smjeru lika drugog plana.⁸⁹ Te složene leksičke jedinice profiliraju apstraktne entitete čija značenja možemo interpretirati ovako: *a pat on the back* ‘odobravanje, čestitka’, *salt to the wound* ‘bolan podsjetnik’ i *fuel to the fire* ‘dodatno pogoršanje’.

U hrvatskome nalazimo sintagme slične strukture koje čine imenica i prijedložno-padežni izraz u akuzativu s prijedlogom *u* ili *na*. One su sastavljene od nerelacijske imenice kojoj je u glagolskom frazemu pridružena semantička uloga teme i prijedložne skupine u akuzativu koja označava cilj. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(263) Ovdje odgovaram da nas moderatori ne bi ubili zbog chata. Uh, ovo je sad bila ***buba u uho***.

(baciti (staviti) bubu u uho komu)

(264) Ovaj Googleov projekt je ***nož u leđa*** američkim pružateljima internetskih usluga, kao što su AT&T i Comcast Corp.

(zabiti/zabijati nož u leđa komu)

(265) Karikatura Muhameda je bila ***rukavica u lice***, ispitivanje tolerancije.

(baciti/bacati rukavicu u lice komu)

(266) (...) da bi kasnije navečer bila emisija u kojoj su stručnjaci objašnjavali moguće uzroke nesreće... kao da će to umanjiti broj žrtava, vratiti ih... a to je samo bila ***sol na ranu***.

(stavljati/staviti sol na ranu)

(267) Prva je utakmica u španjolskoj prijestolnici završila rezultatom 29-29 što je svakako bila ***voda na mlin*** njemačkog sastava.

(tjerati (navoditi) vodu na čiji mlin)

Ti primjeri pokazuju da glagolski frazemi poput *baciti rukavicu u lice* komu i *tjerati (navoditi) vodu na čiji mlin* opisuju događaj u kojem agens prenosi energiju na temu i uzrokuje njezino kretanje prema cilju. S druge strane, imenske konstrukcije *rukavica u lice* i *voda na čiji mlin* profiliraju apstraktne entitete (čija se značenja mogu interpretirati kao ‘izazov’ odnosno

⁸⁹ Silić i Pranjković to značenje prijedloga u hrvatskome nazivaju *usmjerena prostornost* odnosno *direktivna lokalnost* (Silić i Pranjković 2005: 246).

‘prednost’). Njima je proces i dalje konceptualni temelj te zadržavaju značenje direktivnosti, što je vidljivo iz akuzativno kodirane imenice u prijedložnoj skupini. Imenske konstrukcije poput *rukavica u lice* i *voda na čiji mlin* pokazuju i jedan aspekt reifikacije koji nalazimo samo kod metaforičkih konstrukcija. Naime, u nemetaforičkim konstrukcijama s prijedlozima *u* i *na* direktivnost je u prijedložnoj skupini sadržana ako je konstrukcijska glava odglagolna imenica, na primjer *ulazak u kuću* i *penjanje na stijene*, što proizlazi iz njezine relacijske naravi.⁹⁰ Ako je glava takve konstrukcije nerelacijska imenica, relacija može biti sadržana samo ako je prijedložno-padežni izraz u lokativu (na primjer, *nož u leđima*). S druge strane, u metaforičkim konstrukcijama reificirani je proces moguće kodirati nerelacijskom imenicom i prijedložno-padežnim izrazom u akuzativu, poput *nož u leđa* (u značenju ‘izdaja’). Takav bi način reifikacije procesa koji opisuje glagolski frazem mogao biti posljedica subjektivizacije (Langacker 2000b). To znači da konceptualizator mora „rekonstruirati“ relaciju koja je izražena glagolom, zbog čega u nominaliziranim konstrukcijama poput *rukavica u lice*, *buba u uho*, *voda na čiji mlin*, *sol na ranu* i *nož u leđa* imenica koja označava cilj ostaje u akuzativu.

U ovom smo odjeljku pokazali da rezultat reifikacije glagolskih frazema može biti sudionik procesa koji se konceptualizira kao apstraktni entitet. Iz glagolskog se frazema izdvaja jedna ili više sastavnica koje označavaju sudionike događaja. Nominalizirane konstrukcije koje profiliraju sudionike razlikuju se od onih koje profiliraju situacije po većem stupnju opredmećenja relacije i bliže su prototipnim imenicama. Osim na apstraktne entitete, konstrukcije koje profiliraju sudionike mogu se odnositi i na osobe, o čemu ćemo govoriti u sljedećem odjeljku.

7.2.4.4. Osobe

Izrazi u ovoj skupini predstavljaju najveći pomak u opredmećenju procesa izraženog glagolskim frazedom i zbog toga su najbliži prototipnim imenicama od svih četiriju vrsta nominaliziranih glagolskih frazema (a to su trajne situacije, epizodične situacije, apstraktni entiteti i osobe). Glave su tih konstrukcija agentivne imenice koje profiliraju subjekt glagola, a tvore se dodavanjem sufiksa glagolu u sastavu frazema. U engleskome je to najčešće sufiks *-er*, a u hrvatskome sufiks *-ač*.⁹¹ To ilustriraju sljedeći primjeri:

⁹⁰ Više o akuzativu s prijedlozima u hrvatskome unutar kognitivnolingvističkog teorijskog okvira vidi Belaj i Tanacković Faletar (2014: 418–436).

⁹¹ U engleskome se sufiksom *-er* tvore i imenice koje označavaju stvari. Nemetaforičke konstrukcije s odglagolnom imenicom na *-er* profiliraju osobe (*business owner* ‘vlasnik tvrtke’) i predmete (*record player* ‘gramofon’), a metaforičke konstrukcije profiliraju osobe i apstraktne entitete. Na primjer, u korpusu enTenTen13

- (268) She sees herself as a **bridge builder** between the gay community and church hierarchy and decided long ago not to come out as gay or straight.
(build bridges between someone)
- (269) How did Ronnie describe the path to becoming a **shot caller** in the penitentiary?
(call the shots)
- (270) Koliko je vama uopće jasno da ona doista zna što govori, argumentirano i precizno?
Takve trebamo, a ne **prodavače magle**.
(prodavati maglu)

Ti primjeri pokazuju da je profil pomaknut s procesa na vršitelja radnje. Tako se *bridge builder* može interpretirati kao ‘onaj koji uspostavlja suradnju između dviju suprotstavljenih strana’, *shot caller* ‘onaj koji vodi glavnu riječ’, a *prodavač magle* kao ‘onaj koji daje lažna obećanja’. Također, engleski primjeri (268) i (269) pokazuju da agentivna imenica kao glava konstrukcije može biti desni član, dok je na lijevoj strani zavisni član (kao i u konstrukcijama koje profiliraju trajne situacije, poput *envelope pushing*, *bandwagon-jumping* itd.). Pritom zavisni članovi u tim primjerima označavaju objekt radnje (*build bridges* ‘graditi mostove’ odnosno *call the shots* ‘voditi glavnu riječ’).

7.2.5. Rasprava

Vidjeli smo da nominalizacija glagolskih frazema kao jezični izraz konceptualnog pomaka od relacije (izražene glagolskom sastavnicom) prema stvari (izražene imenicom ili imenskom sintagmom) ima slične značajke u engleskome i hrvatskome. Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju da nominalizirane konstrukcije nastale od glagolskih frazema imaju vrlo slična strukturna i značenjska obilježja i u drugim europskim jezicima (na primjer, u poljskome Bąba 2003, 2006; Lewicki 2003; u njemačkome Ptashnyk 2005; u ruskome Ermakova 2008). To potvrđuje da je nominalizacija glagolskih frazema univerzalan proces u kojem se relacija konceptualizira kao stvar.

Rezultati pokazuju da se u engleskome i hrvatskome reifikacija tipično izražava odglagolnim imenicama, koje od glagola nastaju tvorbenim načinima tipičnim za pojedini jezik. Dvama jezicima zajednička je tvorba odglagolnih imenica sufiksima (na primjer, sufiksima *-ing*, *-ion* i *-er* u engleskome odnosno *-nje*, *-ak* i *-ač* u hrvatskome), dok konverziju kao vrstu tvorbe

javlja se oblik *tide turner*, koji je nastao nominalizacijom glagolskog frazema *turn the tide* ‘preokrenuti situaciju u čiju korist’. Ta se imenska konstrukcija može odnositi na osobu i postupak zbog kojeg se situacija izmijenila.

nalazimo samo u engleskome (na primjer, *to race against the clock* ‘utrkvati se s vremenom’ i *a race against the clock* ‘utrka s vremenom’). Budući da su engleski i hrvatski strukturno različiti jezici, među njima postoje i određene razlike u tipovima nominaliziranih konstrukcija koje nastaju od glagolskih frazema. Tako su samo engleskome svojstvene konstrukcije u kojima se zavisni član pojavljuje u prvome dijelu, a odglagolna imenica kao glava u drugome dijelu, poput *bandwagon-jumping* (‘priključivanje većini’), *a tooth and nail fight* (‘borba rukama i nogama’) i *a shot caller* (‘onaj koji vodi glavnu riječ’). Također, u nekim nominaliziranim konstrukcijama u engleskome odglagolna imenica može biti i lijevi i desni član, na primjer *the passing of the buck* i *buck passing* (‘prebacivanje odgovornosti’). Tvorba varijantnih oblika frazema u kojima je odglagolna imenica desni član uobičajen je u germanskim jezicima, dok su u hrvatskome odglagolne imenice tvorene sufiksima *-nje*, *-ak* i *-ač* uvijek u prvom dijelu višechlanih metaforičkih konstrukcija (na primjer, *gubljenje živaca*, *prelazak Rubikona* i *prodavač magle*). Ta je strukturna razlika vidljiva i u složenicama koje nastaju od pridjevskih poredbenih frazema poput *cold as ice* (‘hladan kao led’), a u germanskim jezicima imaju strukturu imenica + pridjev, na primjer u engleskome *ice-cold* (‘ledeno hladan’) i *crystal-clear* (‘kristalno čist’); u švedskome *stenhård* (dosl. kameno tvrd) i *fjäderlätt* (‘perolak’) (više o tome vidi Moon 2008; Novoselec i Parizoska 2012). Budući da je hrvatski jezik s bogatom fleksijom, u njemu odnos između glave i zavisnog člana takvih konstrukcija mora biti morfološki označen, kao u izrazima *krvavo crven* i *olovno težak*. Zanimljivo je da se i u nekim slavenskim jezicima glagolski frazemi mogu javiti u nominaliziranim konstrukcijama s odglagolnom imenicom kao desnim članom. Tako u ruskome nalazimo oblike poput *душещипание* (‘ganutost’; od *щипать душу* dosl. štipati dušu ‘ganuti’), *головоломка* (‘zagonetka’; od *ломать голову* ‘razbijati glavu’) i *бумагомаратель* (‘piskaralo’; od *марать бумагу* dosl. prljati papir ‘piskarati’).

Kad je riječ o tome što profiliraju konstrukcije nastale nominalizacijom glagolskih frazema, naši rezultati potvrđuju kognitivnolingvističku postavku da pomak od relacije prema stvari može biti reifikacija samog procesa ili sudionik procesa. U nominaliziranim konstrukcijama koje profiliraju situacije – poput *bandwagon-jumping*, *a fall from grace*, *stavljanje karata na stol* i *prelazak Rubikona* – reificira se cijela relacija, što znači da se zadržava isti odnos među sudionicima, a mijenja se samo vremenski profil. Točnije, relacija je prikazana holistički, bez protjecanja u vremenu. Istovremeno, sudionika relacije ostavljamo nejasnim, što je slično tome kao da smo upotrijebili pasiv. Dakle, reifikacija u tom smislu služi defokusiranju agensa.

Rezultati također pokazuju da se u obama jezicima od glagola u sastavu nekih frazema mogu tvoriti imenice koje profiliraju i trajne i epizodične situacije, tj. one koje su neomeđene u

vremenu odnosno one koje predstavljaju pojedinačne događaje (pri čemu među dvjema konstrukcijama mogu postojati razlike u frekvenciji pojavljivanja u korpusu). S druge strane, neki glagolski frazemi imaju nominalizirane oblike sa samo jednom vrstom odglagolne imenice koja profilira situaciju premda za to ne postoje ograničenja na razini tvorbe (kao kod frazema s glagolima *bacati* i *stavljati* u hrvatskome, od kojih se sufiksom *-nje* mogu tvoriti samo odglagolne imenice koje profiliraju trajne situacije).⁹² Na primjer, u hrvatskome su to frazemi u čijem su sastavu glagoli *dolaziti*, *izlaziti*, *padati* i *prelaziti*, od kojih se tvore imenice *dolaženje* i *dolazak*, *izlaženje* i *izlazak*, *padanje* i *pad* odnosno *prelaženje* i *prelazak*. Međutim, u konstrukcijama s metaforičkim značenjem ne javljaju se uvijek obje imenice. U takvim slučajevima na nominalizaciju utječe frazeološko značenje cijelog izraza. Ovisno o tome kako se reificira proces koji opisuje glagolski frazem (točnije, uključuje li sve faze događaja ili samo rezultat), u nominaliziranoj će se konstrukciji javiti imenica koja profilira trajnu ili epizodičnu situaciju. Na primjer, frazem *padati/pasti u nemilost* u hrWaC-u se pojavljuje kao *padanje u nemilost* i *pad u nemilost*, dok se frazem *padati/pasti s nogu (od umora)* javlja samo kao *padanje s nogu (od umora)*. Ti primjeri pokazuju da su kod nominalizacije glagolskih frazema na djelu ne samo globalna ograničenja poput glagolskog vida, već i lokalno ograničenje – konstrukcijsko značenje pojedinog izraza.

Osim situacija, nominalizirane konstrukcije mogu profilirati apstraktne entitete i osobe. U prvu skupinu spadaju oblici poput *a losing battle* ‘izgubljena bitka’ i *sol na ranu*, a u drugu *a shot caller* ‘onaj koji vodi glavnu riječ’ i *prodavač magle*. Za razliku od konstrukcija koje profiliraju situacije u kojima je relacija prikazana atemporalno, ovdje je riječ o pobližem određivanju nekog sudionika relacije, dakle o većem stupnju opredmećenja procesa koji opisuje glagolski frazem. Takve nominalizirane konstrukcije nalazimo i u drugim slavenskim i neslavenskim jezicima, što dodatno potvrđuje univerzalnost reifikacije u kojoj se profil pomiče na sudionika događaja. To su, na primjer, u njemačkome *schmutzige Wäsche* ‘prljavo rublje’ (od *schmutzige Wäsche waschen* ‘iznositi prljavo rublje’); u poljskome *niedźwiedzia przysługa* ‘medvjeda usluga’ (od *oddać (wyświadczyć, wyrządzić) niedźwiedzią przysługę* ‘napraviti medvjedu uslugu komu’); u ruskome *палки в колёса* ‘klip pod noge’ (od *вставлять палки в колёса* ‘bacati klipove pod noge’) i *коптитель неба* ‘besposličar’ (od *коптить небо* ‘krasti

⁹² Zanimljivo je da u poljskome nominalizacijom glagolskih frazema s pomoću sufiksa *-nie* nastaju konstrukcije s imenicama koje se tvore od nesvršenih i svršenih glagola (Bąba 2006). Na primjer, glagolski frazem *rzucac/rzucic kogoś na głęboką wodę* (‘bacati/baciti u vatru koga’) javlja se u oblicima *rzucanie kogoś na głęboką wodę* i *rzucenie kogoś na głęboką wodę*. U tom se smislu poljski razlikuje od hrvatskoga, kao i od ruskoga. Opširnije o razlikama među slavenskim jezicima u tvorbi odglagolnih imenica vidi npr. Comrie i Thompson (2007); Pchelintseva (2015).

Bogu dane’).

Općenito govoreći, rezultati pokazuju da se kod glagolskih frazema najčešće javljaju one vrste reifikacije u kojima je zadržana relacija. U hrvatskome su to nominalizirane konstrukcije s odglagolnom imenicom na *-nje*, koje profiliraju trajne situacije. To je u skladu s rezultatima istraživanja nominalizacije frazema u poljskome (Bąba 2006) i ruskome (Ermakova 2008), u kojima su trajne situacije također najčešći tip reifikacije glagolskih frazema. To se može objasniti time što su imenice na *-nie* u svim modernim slavenskim jezicima „značenjski najbliže povezane s glagolima od kojih su nastale” (Dickey 2000: 236) – one uključuju sve faze događaja koji profilira glagol, a sufiks pokazuje da se događaj konceptualizira bez protjecanja u vremenu. To se jasno vidi i u metaforičkim konstrukcijama s odglagolnom imenicom na *-nje* u hrvatskome.

Relacija je zadržana i u nominaliziranim konstrukcijama sastavljenim od imenice s pridruženom ulogom teme i prijedložne skupine kojom se izriče cilj kretanja, npr. u engleskome *fuel to the fire* ‘ulje na vatru’; u hrvatskome *rukavica u lice* ‘izazov’ i *sol na ranu* ‘podsjećanje na nešto bolno’. U njima je relacija izražena prijedlogom, a u hrvatskome još i imenicom kodiranom akuzativom. Nominalizirane konstrukcije u hrvatskome s temom i prijedložno-padežnim izrazom koji profilira cilj imaju slična obilježja i u drugim slavenskim jezicima: tema je nerelacijska imenica, a cilj je izražen prijedložnom skupinom s *u* ili *na* i imenicom u akuzativu, poput *палки в колѐса* u ruskome (dosl. štapovi u kotače ‘prepreka’) i *woda na młyn* u poljskome (dosl. voda na mlin ‘prednost’). Ovaj je tip reifikacije svojstven samo metaforičkim konstrukcijama i mogući je rezultat subjektivizacije. U tim se konstrukcijama glagol može izostaviti budući da dane koncepte možemo razumjeti s pomoću imenica, a relacija je prisutna u prijedlogu (koji izražava prostorni odnos dvaju entiteta) i akuzativu koji označava direktivnost. To ujedno pokazuje da struktura zajedno sa značenjem čine frazem prepoznatljivim: može se izostaviti ono što neće narušiti strukturu i značenje u tolikoj mjeri da postane neprepoznatljivo.

Relacija je također prisutna, premda samo implicitno, i u nominaliziranim konstrukcijama koje profiliraju apstraktni entitet kojem je u glagolskom frazemu pridružena uloga teme, poput *free rein* ‘sloboda’ (od *give someone free rein* ‘dati odriješene ruke komu’), *wedge* ‘razdor’ (od *drive a wedge between someone* ‘unijeti razdor među koga’), *zeleno svjetlo* (od *davati/dati zeleno svjetlo* komu, čemu ‘dati dopuštenje’) i *nova stranica* (od *okrenuti novu stranicu* ‘započeti nešto novo’). U takvim se slučajevima iz glagolskog frazema izdvaja sudionik koji je leksički specificiran i samim time je istaknut. Premda u tim konstrukcijama relacija nije eksplicitno izražena, da bismo ih razumjeli, moramo prizvati cijeli događaj u kojem agens

prenosi energiju na temu i uzrokuje neku promjenu njezina stanja. Tako, na primjer, agens stavlja temu na određeno mjesto u frazemu *drive a wedge between someone*, djeluje energijom na temu i uzrokuje promjenu njezina stanja u *okrenuti novu stranicu*, a u frazemu *davati/dati zeleno svjetlo* komu, čemu dolazi do razmjene predmeta (teme) između agensa i primatelja. Kao i kod nominaliziranih konstrukcija tipa *rukavica u lice* i *sol na ranu*, glagol se može izostaviti jer je za razumijevanje frazeološkog značenja nužno prizivanje konceptualno autonomnih entiteta koje profiliraju imenice.

Rezultati također pokazuju da je najmanje česta reifikacija glagolskih frazema ona u kojoj se profil pomiče na osobu, a to su konstrukcije s agentivnim imenicama poput *a shot caller* ('onaj koji vodi glavnu riječ') i *prodavač magle* ('prevarant'). U tim se slučajevima osobi pripisuje neka stalna osobina, što znači da je specificiran inače razmjerno shematičan izraz koji profilira relaciju. Mogući razlog zbog kojeg je ovaj tip reifikacije najmanje čest mogla bi biti stalnost agentivnih imenica koja nije kompatibilna s naravi glagolskih frazema. Naime, glagolski frazemi opisuju pojedine događaje i ne služe za pripisivanje stalnih osobina sudionicima. S druge strane, u nominaliziranim konstrukcijama s agentivnim imenicama pomicanje profila označava promjenu u konceptualizaciji s događaja na osobu. Taj se podatak može povezati s frekvencijom pojedinih strukturnih tipova frazema (i to samo u engleskome budući da za hrvatski jezik ti podaci ne postoje). Tako korpusno istraživanje u engleskome koje je provela Moon (1998) pokazuje da frazemi sa strukturom glagolskog spoja riječi čine 40 % ukupnog broja frazeoloških izraza u bazi podataka koja se sastoji od 6776 jedinica. Za usporedbu, imenske sintagme čine 9 % ukupnog broja izraza u toj bazi podataka (na primjer, *the black sheep of the family* 'crna ovca', *a wet blanket* 'mrtvo puhalo'). Štoviše, 36 % frazema sa strukturom imenskog spoja riječi profiliraju situacije (npr. *funny business* 'mutna posla'), dok osobe profilira 14 % takvih frazema, a predmete njih 11 %. To pokazuje da velik broj frazema u engleskome opisuje događaje, dok je znatno manji broj onih koji profiliraju stvari i osobe. Te rezultate dodatno potvrđuju rezultati ovog istraživanja o nominalizaciji glagolskih frazema u engleskome i hrvatskome: najčešće se pojavljuju oni strukturni tipovi nominaliziranih oblika u kojima je zadržana relacija, a po značenju su najčešći oni oblici koji profiliraju situacije.

7.2.6. Frazemi u sastavu imenskih sintagmi

U ovom ćemo odjeljku govoriti o pojavnosti na razmeđu tvorbe i gramatike, a to su frazemi koji se pojavljuju u složenim imenskim sintagmama u svojstvu zavisne sastavnice. Korpusni

podaci pokazuju da u obama jezicima to mogu biti sintagme koje se nalaze u sastavu glagolskih frazema, a samo u engleskome i nekoliko različitih frazeoloških sastavnica zajedno odnosno cijeli glagolski frazem. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(271) Elaborate, *over-the-top designs* are out of reach for many parents, but even in a pinched economy, it seems the last thing they want is a room that looks cheap.

(be over the top)

(272) Bez ikakva novca uloženog u marketing, oslanjajući se samo na *preporuku od usta do usta*, taj je majušni prostor svake večeri iznova, svakih sat vremena nalazio novu i novu publiku.

(ići (prenositi se) od usta do usta)

(273) Danny has tempered the music to reflect his own positive attitude to life with soothing acoustic tones and *heart on the sleeve lyrics* delivered with conviction, warmth and honesty.

(wear your heart on your sleeve)

(274) However, the saddest thing is that the Club should have held a *clear-the-air meeting* with the fans – but I guess they were too frightened.

(clear the air)

Primjeri (271) i (272) ilustriraju prijedložne konstrukcije, primjer (273) konstrukciju sastavljenu od dvaju različitih dijelova glagolskog frazema (imenice i prijedložnog izraza), a primjer (274) cijeli glagolski frazem koji se u imenskoj sintagmi javlja kao zavisna sastavnica.

U nastavku ćemo opisati ustroj imenskih sintagmi u engleskome i hrvatskome, a zatim prikazati rezultate koji se odnose na frazeološke konstrukcije koje se uvrštavaju u imenske sintagme kao zavisne sastavnice. Opisat ćemo njihova strukturna i značenjska svojstva, te funkcije unutar imenske sintagme.

7.2.6.1. Ustrojstvo imenskih sintagmi

U imenskim je sintagmama glavna sastavnica imenica, koja profilira stvar. Uz imenicu se kao zavisne sastavnice mogu uvrstiti druge riječi čija gramatička svojstva ona kao glava određuje. Neke od tih jedinica služe kao elementi usidrenja (engl. *grounding*⁹³), što znači da pokazuju na

⁹³ Prijevod kognitivnolingvističkog termina *grounding* prema Stanojević (2013).

koji se način može pristupiti imenici u govornom izričaju. Drugim riječima, one imaju funkciju referencije. U engleskom jeziku to su, na primjer, određeni i neodređeni član, te pokazne zamjenice. Uz imenicu se još mogu uvrstiti i različiti atributi (engl. *modifiers*) koji imaju funkciju kvalifikacije, tj. oni označavaju neko svojstvo imenice.⁹⁴

Atributi su po svojoj strukturi na različitoj razini složenosti pa mogu biti izraženi jednom riječju ili konstrukcijom. U potonjem se slučaju pojedine leksičke jedinice kombiniraju u konstrukciju koja se potom uvrštava u imensku sintagmu kao zavisna sastavnica i određuje ju po nekom svojstvu. Pogledajmo nekoliko primjera konstrukcija kao atributa u engleskome (preuzeto iz Biber i dr. 1999 i Langacker 2008):

(275) *quite pale skin*

(276) *offshore investment portfolios*

(277) *the box on the top shelf*

(278) *the only student to hand in her assignment*

(279) *that man complaining to the waiter*

(280) *the documents that I shredded*

U tim su primjerima u službi atributa različiti tipovi konstrukcija: pridjevska (275), imenska (276), prijedložna (277), infinitivna (278) i participska (279), te odnosna rečenica (280).⁹⁵

I u hrvatskome u službi atributa mogu dolaziti konstrukcije. Tipično su to besprijedložne konstrukcije u nekom od kosih padeža i prijedložno-padežni izrazi, a još mogu biti infinitiv i zavisna surečenica. To ilustriraju sljedeći primjeri (preuzeto iz Silić i Pranjković 2005):

⁹⁴ U funkcionalističkim gramatikama engleskoga jezika (npr. Quirk i dr. 1985; Biber i dr. 1999; Huddleston i Pullum 2002), kao i u kognitivnim gramatikama (Radden i Dirven 2007; Langacker 2008) atribut kao kategorija obuhvaća pridjeve, imenice, participe, prijedložne izraze i odnosne rečenice. S druge strane, za pridjevne zamjenice, članove, brojeve i kvantifikatore obično se upotrebljava naziv *determinatori* (engl. *determiners*). U hrvatskim se tradicionalnim gramatikama atributima smatraju pridjevi, oblici kosih padeža, prijedložno-padežni izrazi, prilozi, kao i pridjevne zamjenice, brojevi, te kvantifikatori tipa *malo* i *mnogo* (vidi npr. Barić i dr. 1990; Silić i Pranjković 2005). U kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 122–168) za odnosne, gradivne i opisne pridjeve upotrebljava se naziv *pridjevna premodifikacija*, a naziv *usidrenje* za brojeve, kvantifikatore i determinatore (u koje se ubrajaju posvojni pridjevi, posvojne i pokazne zamjenice). Međutim, ondje se pogrešno navodi da u kognitivnoj gramatici kategorija modifikatora osim atributa uključuje i kvantifikatorske i determinatorske pridjevne zamjenice (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 122, fusnota 120). U kognitivnoj gramatici determinatori i modifikatori zasebna su kategorija: determinatori služe za usidrenje, dakle imaju funkciju referencije, dok modifikatori imaju funkciju kvalifikacije (vidi Radden i Dirven 2007, poglavlja 5, 6 i 7; Langacker 2008: 123, 272–275). Istodobno valja upozoriti da se ta kategorizacija odnosi na engleski jezik. Prema Langackeru (2008: 312), globalni je ustroj imenskih sintagma u engleskome jeziku [USIDRENJE [(MODIFIKATORI) [GLAVNA IMENICA] (MODIFIKATORI)]]].

⁹⁵ U engleskim se gramatikama odnosne rečenice (engl. *relative clauses*) smatraju zavisnim sastavnicama unutar složene imenske sintagme, dok se u hrvatskim gramatikama klasificiraju kao zavisne surečenice koje po nekom svojstvu određuju imenicu iz osnovne surečenice.

- (281) *kuća našega susjeda*
 (282) *haljina s dugim rukavima*
 (283) *sposobnost riješiti zadatak*
 (284) *zadovoljstvo što ste s nama*

Kad je riječ o položaju atributa u odnosu na imenicu, oni u engleskome i hrvatskome mogu dolaziti ispred i iza glave. U obama su jezicima prototipni predatributi pridjevi (a u engleskome još i imenice)⁹⁶, a prototipni su zaatributi prijedložni izrazi i surečenice. Položaj u odnosu na glavu ovisi o nekoliko temeljnih čimbenika, a jedan je razina složenosti jedinice koja ima funkciju atributa. Kad govorimo o višečlanim leksičkim jedinicama kao atributima, u engleskome i hrvatskome pridjevi odnosno participi s modifikatorima koji im prethode dolaze ispred imenice na koju se odnose, na primjer *very anxious patients* ('vrlo zabrinuti pacijenti'), *soundly sleeping fans* ('obožavatelji koji čvrsto spavaju'), *a badly written article* ('loše napisan članak'); *vrlo ponosan mentor*, *iznova narasli apetiti Katoličke crkve*, *netom izgubljeni kilogrami*. Ako je takav atribut na većoj razini složenosti (na primjer, pridjev s dopunom), tada dolazi iza glave, npr. *a woman anxious about love* ('žena zabrinuta zbog ljubavi'), *knjiga napisana na američkom engleskom*.⁹⁷ Položaj atributa u odnosu na glavu također ovisi o strukturnoj naravi pojedinog jezika. To je, na primjer, slučaj s imenskim konstrukcijama. U engleskome imenske konstrukcije bez obzira na razinu složenosti mogu doći ispred glave, kao u primjerima *jar lid factory* ('tvornica poklopaca za staklenke'), *jar lid factory supervisor* ('nadglednik tvornice poklopaca za staklenke'), *jar lid factory supervisor training school* ('strukovna škola za nadglednike tvornicâ poklopaca za staklenke') (primjeri iz Langacker 2008: 166). S druge strane, u hrvatskome besprijedložne konstrukcije u kosim padežima dolaze iza glave, na primjer *žena duge kose*, *izvještaj Upravnom odboru*, *jurnjava starinskim autima*, *pjevačica osrednjih glasovnih mogućnosti*.

U engleskome se ispred glave mogu uvrštavati i drugi tipovi konstrukcija osim imenskih i pridjevskih, na primjer priložne (*far-away places* 'udaljena mjesta'), prijedložne (*round-the-clock service* 'usluga od 0 do 24'), te rečenice (*today's meet the people (if they can find you) tour* 'današnji obilazak u stilu "susrećem se s ljudima (ako me nađu)') (primjeri iz Quirk i dr.

⁹⁶ Na temelju podataka iz *Longmanova korpusa pisanog i govornog engleskog (Longman Spoken and Written English Corpus)* Biber i dr. (1999: 589) pokazuju da su imenice druga najtipičnija vrsta riječi u engleskome koja dolazi u službi predatributa (nakon pridjeva).

⁹⁷ U obama se jezicima pridjevi s dopunama mogu uvrštavati i ispred glave, kao u primjerima *a pleasant to read book* ('knjiga koju je lijepo čitati') i *moru okrenut prozor*. Detaljnije o položaju pridjeva s dopunom u engleskome i hrvatskome iz kognitivnogramatičke perspektive vidi Stanojević, Kryzan-Stanojević i Parizoska (2011). Za hrvatski vidi također Marković (2010).

1985). U engleskome se takve konstrukcije obrađuju ili u sklopu gramatike ili tvorbe riječi i ne postoji jedinstveno mišljenje o tome o kakvoj je pojavnosti riječ. U gramatici *A Comprehensive Grammar of the English Language* Quirk i suradnici (1985: 1336–1337) određuju ih kao predatribute unutar imenske sintagme. Međutim, autori ujedno ističu da su neke od tih struktura razmjerno leksikalizirane pa ih se može smatrati rezultatom tvorbe, točnije konverzije, poput *with-it* ('moderan, u trendu') u primjeru *a with-it dress* ('trendi haljina'). Drugi autori takve konstrukcije obrađuju u sklopu tvorbe riječi. Na primjer, Bauer ih klasificira kao frazne složenice (engl. *phrasal compounds*; Bauer 1983), ali ujedno postavlja pitanje jesu li to doista jedinice koje se tvore slaganjem ili je riječ o leksikaliziranim sintaktičkim konstrukcijama (za raspravu o fraznim složenicama vidi također Lieber 1992; Meibauer 2007; Trips 2016). I u hrvatskome prijedložno-padežni izrazi mogu doći ispred glave, na primjer u konstrukciji *od kamena kuća*. Međutim, to se u tradicionalnim hrvatskim gramatikama smatra stilski obilježenim redosljedom riječi, odnosno nalazimo ga kod frazeologiziranih konstrukcija (Silić i Pranjković 2005: 314), poput *na vrbi svirala*.

Kad govorimo o integriranju pojedinih leksičkih jedinica u konstrukcije, te kombiniranju tih konstrukcija u još veće konstrukcije, jedno od najvažnijih pitanja iz kognitivnolingvističke perspektive jest njihovo značenje. Dosadašnji primjeri složenih atributa pokazuju da svaka sastavnica konstrukcije pridonosi njezinu značenju, ali i to da značenje konstrukcije ne proizlazi nužno iz značenja pojedinih sastavnica, što je slučaj kod metaforičkih izraza. Stoga konstrukcije koje se uvrštavaju kao atributi u složene imenske sintagme treba promatrati na skali: od onih za čija se značenja može reći da su do neke mjere kompozicionalna (na primjer, *a badly written article* ('loše napisan članak') i *žena duge kose*) do onih čija značenja proizlaze iz cijele konstrukcije, poput *under-the-weather* ('indisponiran'), *tongue-in-cheek* ('ironičan') i *iznova narasli apetiti*. Važnost konstrukcijskog značenja osobito je vidljiva u slučajevima kad se frazemi odnosno njihovi dijelovi kombiniraju s drugim jedinicama u veće konstrukcije. Na primjer, frazem *round the clock* ('dan i noć') javlja se s imenicama u konstrukcijama poput *round-the-clock surveillance* ('24-satni nadzor'), a dijelovi frazema *live from hand to mouth* ('živjeti od danas do sutra') javljaju se u konstrukcijama poput *hand-to-mouth existence* ('puko preživljavanje').

Vidjeli smo da se u engleskome i hrvatskome u imenske sintagme kao zavisne sastavnice mogu uvrštavati konstrukcije na različitoj razini složenosti, te da neke od njih mogu imati metaforička značenja. Štoviše, u imenske se sintagme kao atributi mogu uvrštavati i frazemi odnosno njihovi pojedini dijelovi. Možemo pretpostaviti da frazeološke konstrukcije koje se javljaju u službi atributa imaju istu funkciju u različitim jezicima, a ta je da označavaju imenicu

po nekom svojstvu. Također, možemo pretpostaviti da su njihova značenja povezana sa značenjima koja imaju kao sastavnice frazema. Istodobno, kod frazeoloških konstrukcija kao atributa u engleskome i hrvatskome očekujemo i određene razlike. Jedna se moguća razlika odnosi na to koji se dijelovi frazema mogu uvrstiti u imenske sintagme, a druga na položaj frazeoloških konstrukcija u odnosu na glavu imenske sintagme.

7.2.6.2. Frazeološke konstrukcije kao atributi – rezultati

Rezultati pokazuju da se u složene imenske sintagme u engleskome i hrvatskome kao zavisne sastavnice uvrštavaju dijelovi frazema koji su po strukturi imenske i prijedložne konstrukcije. Samo u engleskome to mogu biti i konstrukcije sastavljene od nekoliko različitih frazeoloških sastavnica te cijeli glagolski frazem. Kad je riječ o položaju frazeoloških konstrukcija unutar imenske sintagme, u engleskome se one mogu uvrštavati ispred i iza glavne sastavnice, dok u hrvatskome uvijek dolaze iza glavne. U nastavku ćemo opisati strukturalna i značenjska obilježja tih konstrukcija, te njihove funkcije unutar složene imenske sintagme.

7.2.6.2.1. Imenske konstrukcije

Imenske konstrukcije u složenoj imenskoj sintagmi imaju funkciju kvalifikacije, dakle pobliže opisuju stvar koju profilira glava cijele sintagme. U engleskome imenske konstrukcije kao atributi tipično dolaze ispred, a u hrvatskome iza glave. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(285) Eager to feed their growing populations, countries are buying up prime farmland in Africa at **rock bottom prices**.

(hit rock bottom)

(286) Guns save more people than they kill. Left wing media, You really need to start doing your job and drop the **high horse attitude**.

(get (climb) on your high horse)

(287) Ogovaranja se obično odvijaju prema **principu pokvarenog telefona**, pri čemu svatko u lancu dodaje ili uklanja podatke po volji.

(igrati se pokvarenog (gluhog) telefona)

U primjerima (285–287) glava cijele konstrukcije profilira apstraktan entitet (*prices* ‘cijene’, *attitude* ‘stav’ odnosno *princip*), a atribut opisuje njegovo svojstvo. Pritom su konstrukcijska

značenja atributa povezana s metaforičkim referentima na koje se odnose u glagolskim frazemima *hit rock bottom* (dosl. pasti na samo dno ‘dosegnuti najnižu razinu’), *get (climb) on your high horse* (dosl. popeti se na visokog konja ‘praviti se važan, dići nos’) odnosno *igrati se pokvarenog (gluhog) telefona* ‘prenositi netočne informacije’. Zbog toga se značenja složenih imenskih sintagmi u primjerima (285–287) mogu interpretirati ovako: *rock bottom prices* kao ‘najniže moguće cijene’, *high horse attitude* kao ‘nadmen stav’, a *princip pokvarenog telefona* kao ‘prenošenje netočnih informacija’. Još jedan argument u prilog tvrdnji da atributi nasljeđuju profil frazeološke konstrukcije jesu podaci o imenicama s kojima se supojavljaju. Tako se, na primjer, *rock bottom* (dosl. samo dno ‘najniža razina’) u korpusu enTenTen13 najčešće pojavljuje s imenicama *prices* ‘cijene’ i *interest rates* ‘kamatne stope’. Atribut *rock bottom* te imenice smješta na skali od najniže do najviše moguće cijene odnosno kamatne stope, što je odraz konceptualne metafore MANJE JE DOLJE.

7.2.6.2.2. Prijedložne konstrukcije

Kao i imenske konstrukcije, prijedložne konstrukcije unutar složene imenske sintagme imaju funkciju kvalifikacije, pri čemu prijedložna konstrukcija profilira relaciju (za razliku od imenske konstrukcije koja profilira stvar). Prijedložne konstrukcije opisuju shematične relacije između dvaju entiteta koje su utemeljene na predodžbenim shemama poput IZVORA (izraženoj prijedlogom *from* ‘od’), VERTIKALNOSTI (izraženoj prijedlozima *iznad* i *ispod*), SPREMNIKA (izraženoj prijedlogom *u*), itd. (više o prijedložnim konstrukcijama kao atributima u kognitivnoj gramatici vidi Radden i Dirven 2007: 159–160).

Prijedložne konstrukcije kao sastavnice glagolskih frazema profiliraju apstraktne relacije i taj profil nasljeđuju kao atributi unutar složenih imenskih sintagmi. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(288) Smiley entertained the crowd with his high-pitched, rapid fire delivery about Wal-Mart greeters being really old and his experience in a *behind-the-times Oklahoma hospital*.

(be behind the times)

(289) Which remedies can you use for a bit *under the weather feeling* or a fully established flu?

(be (feel) under the weather)

(290) Meni se ne sviđaju provokacije i *uvrede ispod pojasa*, pa tko mi je kriv.

(udariti ispod pojasa)

Značenje konstrukcije *behind-the-times* (primjer 288) može se tako interpretirati kao ‘zastario’ s obzirom na konceptualnu metaforu VRIJEME JE PREDMET KOJI SE GIBA, a značenje *under the weather* (primjer 289) kao ‘indisponiran’ s obzirom na konceptualnu metaforu BOLEST I SMRT SU DOLJE. S obzirom na značenje glagolskog frazema *udariti ispod pojasa* ‘nepošteno, podmuklo napasti’, značenje sintagme *uvrede ispod pojasa* u primjeru (290) može se interpretirati kao ‘niske uvrede’.

Primjeri (288) i (289) ujedno pokazuju da u engleskome prijedložne konstrukcije kao zavisne sastavnice mogu doći i ispred glavne, a relacijski izrazi koji se pojavljuju u predatributnom položaju neko svojstvo opisuju kao inherentno stvari koju profilira imenica. Na primjer, kad se u sintagmi *behind-the-times hospital* bolnica opisuje kao zastarjela, riječ je o bitnom svojstvu koje ju određuje. Razlog zbog kojeg prijedložne konstrukcije poput *behind the times* i *under the weather* u engleskome mogu dolaziti u funkciji predatributa jest taj da su gramatikalizirane.⁹⁸ To je vidljivo iz njihovih sintaktičkih i značenjskih karakteristika: sintaktički se ponašaju kao jedna riječ, a značenja im se proširuju na nove kontekste. Na primjer, *under the weather* (‘pomalo bolestan’) kao dio kopulativne konstrukcije *be under the weather* supojavljuje se s imenicama koje označavaju osobe i s osobnim zamjenicama. Kao predatribut ta se konstrukcija supojavljuje i s imenicama koje označavaju emocije i stanja, poput *feeling* (‘osjećaj’) u *under-the-weather feeling* (‘osjećaj kao da si bolestan’).

7.2.6.2.3. Konstrukcije sastavljene od različitih dijelova frazema

Samo se u engleskome kao atribut u imenskoj sintagmi može pojaviti konstrukcija sastavljena od nekoliko različitih dijelova glagolskog frazema. Za razliku od hrvatskoga, u engleskome je to moguće jer odnos među članovima konstrukcije ne mora biti morfološki označen. Jedan je takav primjer konstrukcija *head to head*, sastavljena od dviju imenica i prijedloga u sastavu frazema *go head to head* (dosl. ići glavom o glavu ‘izravno se sukobiti’). To ilustrira sljedeći primjer:

⁹⁸ Više o gramatikalizaciji vidi Heine i Kuteva (2002); Hopper i Traugott (2003).

(291) Even those who have never even ridden a train can get caught up in the *head to head conflict* with none other than The RAILFANatic.

(go head to head)

Korpusni podaci pokazuju da se konstrukcija *head to head* kao atribut najčešće pojavljuje s imenicama koje opisuju neposrednu interakciju dvaju entiteta, tipično osobâ, sportskih momčadi i organizacija. To su imenice *competition* ‘natjecanje’, *battle* ‘borba’, *confrontation* ‘sukob’, *meeting* ‘sastanak’ i *conflict* ‘sukob’. Stoga se značenje atributa *head to head* u složenim konstrukcijama poput *head to head conflict* u primjeru (291) može interpretirati kao ‘izravan’.

Drugi je primjer konstrukcija sastavljena od dijelova glagolskog frazema *wear your heart on your sleeve* (dosl. nositi srce na rukavu ‘otvoreno pokazivati osjećaje’). U korpusu enTenTen13 kao zavisna sastavnica složenih imenskih sintagmi javlja se konstrukcija *heart on the sleeve*, sastavljena od imenice *heart* (‘srce’) koja u glagolskom frazemu označava sudionika, te prijedložne konstrukcije *on the sleeve* (‘na rukavu’) koja označava mjesto. Složena konstrukcija *heart on the sleeve* kao atribut se upotrebljava u značenju ‘iskren, otvoren’. To ilustriraju sljedeći primjeri:

- (292) a. I guess I’ve learned my lessons when it comes to giving up information when you’re first getting to know someone. I’m still the *heart-on-the-sleeve guy*, but I choose to wait it out until the time is right.
- b. Danny has tempered the music to reflect his own positive attitude to life with soothing acoustic tones and *heart on the sleeve lyrics* delivered with conviction, warmth and honesty.
- c. I’m filled with respect and admiration for such a *heart-on-the-sleeve approach*.
- d. He continues with clever use of lyrics, torturing himself with some blunt visuals and *heart-on-the-sleeve honesty*.

Ti primjeri pokazuju da se konstrukcija *heart on the sleeve* upotrebljava s konkretnim i apstraktnim imenicama, točnije s imenicama koje označavaju osobe (*guy* ‘momak’), apstraktne entitete (*lyrics* ‘tekst pjesme’), te stavove i emocije (*approach* ‘pristup’, *honesty* ‘iskrenost’). Također, primjer (292d) pokazuje da ta konstrukcija funkcionira kao intenzifikator pa se *heart-on-the-sleeve honesty* može interpretirati kao ‘potpuna iskrenost’. U tom je slučaju riječ o izmjeni značenja i prijelazu u službu gramatičkog elementa (intenzifikatora), što je rezultat većeg

stupnja gramatikalizacije. To je osobito vidljivo u usporedbi s kolokacijama u kojima se ta konstrukcija pojavljuje s drugim apstraktnim imenicama, poput *approach* ‘pristup’, gdje zadržava značenje ‘iskren, otvoren’.

7.2.6.2.4. Glagolske konstrukcije

U engleskome atribut u imenskoj sintagmi može biti cijeli glagolski frazem, a uvrštava se ispred glavne sastavnice. To pokazuju sljedeći primjeri:

(293) Moreover, the potential for ***break-the-bank*** *private litigation* has diminished as the slew of lawsuits remains mired in the courts for now.

(break the bank)

(294) While he admits to having ***clear the air*** *talks* with Ferguson, as he sought assurances about his future, Rooney remains adamant that no formal transfer request was put in.

(clear the air)

(295) As he showed in his ***jump-the-gun*** *trade* to acquire quarterback Mike Reilly, Hervey doesn't see his itchy trigger finger as a detriment.

(jump the gun)

U tim su primjerima u funkciji atributa glagolske konstrukcije, koje opisuju događaje. Tako *break the bank* znači ‘potrošiti previše’, *clear the air* ‘otkloniti nesporazum’, a *jump the gun* ‘nešto učiniti nepromišljeno ili nespremno’. Premda glagoli opisuju relacije koje protječu u vremenu, u primjerima (293–295) relacija je prikazana atemporalno, što se vidi po tome da u glagolu nisu označeni vrijeme i vid. Budući da imenica kao glava cijele konstrukcije nameće holističko promatranje relacije, glagolski se frazemi mogu uvrstiti u imensku sintagmu kao atributi.

Kad se glagolska konstrukcija uvrštava kao zavisna sastavnica u imensku sintagmu, ona nasljeđuje profil glagolskog frazema, a to je situacija koju taj frazem opisuje. To je vidljivo po imenicama s kojima se te konstrukcije supojavljaju u korpusu enTenTen13. Jedan je takav primjer konstrukcija *break-the-bank* (293) koja se kao atribut upotrebljava u značenju ‘skup’, a ono je povezano sa značenjem glagolskog frazema *break the bank* (‘potrošiti previše’). Konstrukcija *break-the-bank* u korpusu se supojavljuje s imenicama poput *litigation* ‘parnica’, *lawsuit* ‘sudska tužba’, *wedding* ‘vjenčanje’, *restaurant* ‘restoran’, *strategy* ‘strategija’ i *plan* ‘plan’. Drugi je primjer konstrukcija *clear-the-air* (294), čiji su tipični kolokati imenice *meeting*

‘sastanak’ i *talks* ‘razgovori’. Imenske sintagme *clear-the-air meeting* i *clear-the-air talks* odnose se na situacije u kojima dvije ili više osoba razmjenjuju mišljenja kako bi otklonile poteškoće prethodno nastale u međusobnoj komunikaciji.

7.2.7. Rasprava

Vidjeli smo da se pojedini dijelovi frazema pa i cijeli glagolski frazemi mogu uvrštavati u imenske sintagme kao atributi. Na nižoj razini pojedine leksičke jedinice integrirane su u konstrukcije koje imaju metaforička značenja, a one mogu biti imenske (*rock bottom*, *pokvareni telefon*), prijedložne (*behind the times*, *ispod pojasa*) i glagolske (*clear the air*). One se kombiniraju s imenicama u još složenije konstrukcije u kojima imaju funkciju zavisne sastavnice, na primjer ***rock bottom prices***, ***uvreda ispod pojasa***, ***clear-the-air meeting***.

U imenske se sintagme kao atributi lako mogu integrirati konstrukcije čija je glava također imenica budući da one profiliraju konceptualno neovisne entitete. Te konstrukcije mogu biti sastavljene od dviju imenica (npr. u engleskome *rock bottom*) i pridjevno-imeničke konstrukcije (npr. u hrvatskome *pokvareni telefon*). Zavisne sastavnice u imenskim sintagmama mogu biti i jedinice koje profiliraju relacije, na primjer prijedlozi, kao u izrazu ***uvreda ispod pojasa***. Premda su prijedlozi relacijski izrazi, imenica koja je glava cijele sintagme nameće holističko promatranje relacije. Stoga je frazeološkim konstrukcijama koje su zavisne sastavnice u imenskim sintagama, bez obzira na to profilira li njihova glava stvar ili relaciju, zajedničko to da označavaju neprocesualne relacije (Langacker 2008: 124). To je ujedno i razlog zbog kojeg se glagol odnosno glagolska skupina ne može izravno uvrstiti uz imenicu kao atribut. Naime, od svih vrsta relacijskih izraza – a to su pridjevi, prilozi, prijedlozi i glagoli – samo glagol odnosno konstrukcije čija je glava glagol opisuju relaciju koja se odvija u vremenu, što nije kompatibilno s holističkim promatranjem odnosa među sudionicima koje je temelj imenskih sintagmi. Glagol odnosno glagolska skupina može se uvrstiti u imensku sintagmu kao atribut samo ako relaciju prikazuje atemporalno. Zbog toga se u engleskome kao atribut može uvrstiti cijeli glagolski frazem kad u glagolu nisu označeni vrijeme i vid, kao u izrazu ***clear-the-air meeting*** (u hrvatskome to nije moguće jer gramatički odnosi unutar glagolske skupine moraju biti morfološki označeni). U engleskome su takvi primjeri slični onima u kojima se kao atributi uvrštavaju nelični glagolski oblici, na primjer infinitiv ili particip (vidi 7.2.6.1.) jer oni također relaciju prikazuju atemporalno. Drugim riječima, te konstrukcije i dalje označavaju proces, ali ga prikazuju holistički. Stoga konstrukcije poput ***clear-the-air meeting***, koje predstavljaju višu razinu konceptualne organizacije (s imenicom kao glavnom sastavnicom i

glagolskom skupinom kao zavisnom), profiliraju neprocesualne relacije.

Dijelovi frazema odnosno cijeli frazemi koji se uvrštavaju kao atributi u imenske sintagme imaju funkciju kvalifikacije, što znači da pobliže opisuju stvar koju profilira glava cijele konstrukcije. Pritom atribut nasljeđuje profil konstrukcije koja je sastavnica glagolskog frazema, pa profilira stvar ako je riječ o imenskoj konstrukciji odnosno relaciju ako je riječ o prijedložnoj ili glagolskoj konstrukciji. Kad je riječ o imenskim konstrukcijama koje su sastavnice glagolskih frazema, podaci iz korpusâ enTenTen13 i hrWaC pokazuju da se neke od njih mogu uvrstiti kao atributi u složenije konstrukcije, a neke se upotrebljavaju i kao samostalne jedinice. Na primjer, *rock bottom* (dosl. samo dno ‘najniža razina’) javlja se kao atribut u imenskim konstrukcijama koje profiliraju stvari, poput *rock bottom prices* (‘najniže moguće cijene’), te kao dopuna u konstrukcijama koje profiliraju relacije – glagolskim (*hit rock bottom* ‘dosegnuti najnižu razinu’) i prijedložnim (*at rock bottom* ‘na najnižoj razini’). S druge strane, neke se imenske konstrukcije u potpunosti izdvajaju iz glagolskog frazema i profiliraju konceptualno neovisne entitete. Takva je, na primjer, konstrukcija *pokvareni telefon* u značenju ‘netočna informacija’, koja je po svojim gramatičkim svojstvima bliska prototipnim imenicama pa podliježe umnožavanju (*Sve su to pokvareni telefoni*) i uz nju se mogu uvrštavati atributi (*To da su gljive nađene u blizini lješnjaka bio je klasični pokvareni telefon*). Ta dva primjera pokazuju da imenske konstrukcije koje su sastavnice glagolskih frazema mogu biti na različitom stupnju nominalizacije. Mogući razlog zbog kojeg konstrukcija *rock bottom* nije u potpunosti nominalizirana jest da označava metaforičko mjesto, dok *pokvareni telefon* profilira stvar, po čemu je bliža prototipnim imenicama. Razlika u stupnju nominalizacije također postoji kod konstrukcija sastavljenih od više različitih dijelova frazema, a koje u sebi sadrže relaciju izraženu prijedlogom. Na primjer, u engleskome je ta razlika vidljiva između konstrukcija *head to head* (‘izravan’) i *heart on the sleeve* (‘iskren, otvoren’). Dok se *heart on the sleeve* javlja samo kao atribut u složenijim konstrukcijama (npr. *heart on the sleeve approach* ‘iskren pristup’), *head to head* označava konceptualno neovisan entitet, te u sebi sadržava značenje ‘izravan’ (kao u konstrukciji *a head to head with Italy for the title* ‘izravna borba s Italijom za naslov’). Bez obzira na stupanj nominalizacije, vidljivo je da su značenja navedenih imenskih konstrukcija povezana s metaforičkim referentima na koje se odnose u glagolskim frazemima. Točnije, njihova su značenja kao atributa u imenskim sintagmama zasnovana na značenju koja imaju u glagolskom frazemu.

Kad je riječ o položaju frazeoloških konstrukcija kao atributa u odnosu na glavu cijele imenske sintagme, između engleskog i hrvatskog postoje razlike. Tako u engleskome imenske konstrukcije kao atributi tipično dolaze ispred, a u hrvatskome iza glave. Prijedložne

konstrukcije u hrvatskome dolaze iza glave, a u engleskome se mogu uvrštavati i ispred glave, kao u izrazima *behind-the-times hospital* ('zastarjela bolnica') i *under-the-weather feeling* ('osjećaj kao da si bolestan'). Međutim, korpusni podaci pokazuju da u engleskome u funkciji predatributa dolaze samo određeni tipovi metaforičkih prijedložnih konstrukcija, na primjer one s prijedlozima *behind* ('iza'), *under* ('ispod') i *over* ('preko', kao u *over-the-top designs*). Mogući razlog za to jest da se prostorni odnosi izraženi tim prijedlozima (predodžbene sheme ispred–iza, gore–dolje, iznad–ispod) lako mogu metaforički preslikati na kvalitativne odnose. Tako konstrukcije s prijedlozima *behind*, *under* i *over* neko svojstvo imenice smještaju na skali i ono je podložno povećavanju, smanjivanju i intenziviranju. Po tome su značenjski bliske kvalitativnim pridjevima koji su prototipni atributi i zbog toga se vjerojatno mogu gramatikalizirati. Korpusni podaci za engleski također pokazuju da su neke prijedložne konstrukcije na još većem stupnju gramatikalizacije pa u složenim imenskim sintagmama funkcioniraju kao intenzifikatori. To je, na primjer, *heart on the sleeve* u izrazu *heart on the sleeve honesty* ('potpuna iskrenost'). Ti su podaci u skladu s rezultatima prethodnih frazeoloških istraživanja koja pokazuju da kod određenih frazeoloških konstrukcija dolazi do gramatikalizacije, točnije do takve promjene značenja da one prelaze u službu gramatičkog elementa (Parizoska i Novoselec 2014; Parizoska i Filipović Petrović 2017). U engleskome je jedan takav primjer složenica *stone-cold* (dosl. ledeno hladan), koja predstavlja varijantni oblik poredbenog frazema *cold as stone* ('hladan kao led'), a funkcionira kao intenzifikator u ustaljenim izrazima *stone-cold sober* ('potpuno trijezan') i *stone-cold certain* ('posve siguran'). U hrvatskome je jedan takav primjer konstrukcija *kao pas*, koja se javlja u poredbenim frazemima s većim brojem različitih pridjeva i glagola u značenju 'jako' odnosno 'mного'. To su pridjevi *umoran*, *ljut*, *gladan*, *ljubomorán*, *živčan*, *nervozan*, *ružan*, *bolestan*, *žedan*, *lijen* i *tužan*, te glagoli *lagati* i *raditi*. Tako, na primjer, *nervozan kao pas* i *lijen kao pas* imaju značenje 'jako nervozan' odnosno 'jako lijén', a *lagati kao pas* i *raditi kao pas* znače 'mного lagati' odnosno 'mного, previše raditi'.

Općenito govoreći, premda postoje određene strukturne razlike između engleskog i hrvatskog kod uvrštavanja frazeoloških sastavnica kao atributa u imenske sintagme (s obzirom na vrstu konstrukcija i njihov položaj u odnosu na glavu cijele sintagme), u obama jezicima dijelovi frazema koji se javljaju kao atributi imaju istu funkciju, a ta je da označavaju imenicu po nekom svojstvu. Također, pokazalo se da su značenja takvih predatributa povezana sa značenjima koja imaju kao sastavnice frazema: imenske konstrukcije profiliraju konceptualno neovisne entitete, a prijedložne konstrukcije profiliraju prostorne odnose između entiteta koji se metaforički preslikavaju na emocije i stanja.

7.3. Gramatičke promjene

U 4. smo poglavlju pokazali da su glagolski frazemi jezična manifestacija događajnih shema koje opisuju situacije, relacije između sudionika koji su dio njih i okolnosti (mjesto, način itd.). Događajne se sheme u jeziku izražavaju različitim vrstama rečenica koje se sastoje od subjekta i predikata i(li) drugih članova rečeničnoga ustrojstva, a kojima se pridružuju semantičke uloge (npr. agens, tema, mjesto). S obzirom na to da se ista situacija koju jezično uobličuje neki glagolski frazem može opisati na različite načine, to se odražava u gramatičkim oblicima u kojima se dani frazem pojavljuje. Korpusni podaci pokazuju da se u konvencionalnoj upotrebi javljaju sljedeće vrste promjena:

- izmjena redoslijeda sastavnica
- pasiv i medijalne konstrukcije
- prijelazne, neprijelazne i povratne konstrukcije
- konstrukcije s elidiranim samoznačnim glagolom
- negacija
- leksičko-gramatičke promjene (promjene gramatičkog oblika frazema koje su uvijek popraćene zamjenom glagola, npr. stativne i dinamične konstrukcije poput *biti u gabuli/upasti u gabulu*, uzrokovano kretanje i samostalno kretanje poput *get behind the eight ball/put someone behind the eight ball*)

U nastavku ćemo pokazati kako različite vrste gramatičkih oblika služe za različit opis određenog događaja koji glagolski frazem izražava. To se konkretno odnosi na broj sudionika unutar događajne sheme, pridruživanje pojedinih sintaktičkih funkcija sudionicima sa specifičnim semantičkim ulogama, te promjene odnosa lika i pozadine. Budući da gramatika ima važnu ulogu u određivanju značenja jezičnih jedinica (Langacker 1991, 2008), pretpostavljamo da na vrste gramatičkih oblika u kojima se određeni frazem može pojaviti utječe konfiguracija elemenata unutar događajne sheme koju on odražava, na primjer prijenos energije s agensa na temu, samostalno kretanje entiteta prema cilju ili pod utjecajem vanjske sile itd. Istodobno, pretpostavljamo da će razlike među gramatičkim oblicima frazema u engleskome i hrvatskome biti povezane sa strukturnom naravi pojedinoga jezika.

7.3.1. Redosljed sastavnica

Rezultati pokazuju da kod nekih frazema sastavnice mogu zamjenjivati mjesta, pri čemu ne dolazi do promjene frazeološkog značenja. To ilustriraju sljedeći primjeri:

- (296) a. He went missing from Raleigh Gardens/Brixton Hill on 11th June and we *have searched high and low*.
- b. If you've *searched low and high* and cannot find your chosen tile, which is fine. You have several alternatives here.
(search high and low)
- (297) a. Matić je umjetnik i kulturni začinjavac koji *se* uvijek *zubima i noktima bori* za ostvarenje svojih planova i ciljeva...
- b. Kasnije novinarka koje tako formiraju javno mnijenje vrište o neravnopravnom položaju žene u društvu, *noktima i zubima bore se* protiv percipiranja žene kao isključivo seksualnog objekta itd. itd.
(boriti se zubima i noktima)

U tim primjerima ne dolazi do promjene značenja, tj. oba oblika imaju značenje 'tražiti na sve strane' (*search high and low / search low and high*) odnosno 'žestoko se boriti' (*boriti se zubima i noktima / boriti se noktima i zubima*).

S druge strane, kod nekih se frazema uslijed promjene uobičajenog redosljeda sastavnica mijenja i frazeološko značenje. To pokazuju sljedeći primjeri:

- (298) a. I think exactly what occurs is in some cases you get so caught up in the daily challenges of running a company you *can't see the forest for the trees*.
- b. He pointed out that Taine had overlooked that art history is about works produced by individual artists; Taine, he complained "*cannot see the trees for the forest*".
(not see the forest for the trees)
- (299) a. A forum participant said, "*They are putting the cart before the horse*. No one will invest if they do not fix the politics first. Bad politics is bad for business".

b. Remember, your home on the web is not a “destination” site and until your buzz is really happening it is unlikely to get a high volume of traffic. So, why not *put the horse before the cart*. Utilize social media and any other means at your disposal to pull people to your home on the Web with an attractive incentive and watch your list mushroom in size.

(put the cart before the horse)

(300) a. Jesmo li mi u nekim industrijskim granama koje su ostale državne, poput brodogradnje, zapravo *prešli s konja na magarca* i uveli tvrdi komunizam umjesto samoupravnog socijalizma?

b. *Prešla sam s magarca na konja*, tj. dobila sam svoj komp, ali imam problem s „izgubljenom lozinkom“ pa ne mogu davati, a mislim ni primati komentare...

(prijeći s konja na magarca)

Za razliku od primjera (296) i (297), u kojima u imenskoj sintagmi oba elementa imaju status lika (*high and low* odnosno *zubima i noktima*), u frazemima u primjerima (298–300) dvije imenice imaju različitu važnost u konstruiranju scene: jedan entitet ima status lika, dok drugi entitet predstavlja pozadinu. Promjena redosljedna sastavnica odražava promjenu odnosa lika i pozadine, što dovodi do promjene frazeološkog značenja. Tako se u primjeru (298a) oblik *not see the forest for the trees* (dosl. od drveća ne vidjeti šumu) upotrebljava u značenju ‘od detalja ne vidjeti ono najvažnije’, a oblik *not see the trees for the forest* (dosl. od šume ne vidjeti drveće) u (298b) možemo interpretirati kao ‘od velikih stvari ne vidjeti detalje’. U primjeru (299a) izraz *put the cart before the horse* (dosl. staviti kola ispred konja) ima značenje ‘rješavati što krivim redosljedom’, a *put the horse before the cart* (dosl. staviti konja ispred kola, primjer 299b) znači ‘rješavati što uobičajenim redosljedom’. Najzad, u primjeru (300a) oblik *prijeći s konja na magarca* upotrebljava se u značenju ‘ići s boljega na gore’, a *prijeći s magarca na konja* (300b) možemo interpretirati kao ‘ići s gorega na bolje’.

Svi ti primjeri odražavaju aspekt predočavanja scene koji je u kognitivnoj gramatici poznat pod nazivom *ikoničnost* (engl. *iconicity*), a on pokazuje da jezične strukture odražavaju one konceptualne.⁹⁹ Tako, na primjer, poredak surečenica u nezavisnosloženim rečenicama *Marica se udala i rodila dijete* odnosno *Marica je rodila dijete i udala se* (primjer iz Tabakowska 2005: 51) odražava kronologiju događaja o kojima one govore. Načelo ikoničnosti upravlja i redosljedom sastavnica u varijantnim oblicima frazema u primjerima (298–300), zbog čega i

⁹⁹ Više o utjecaju reda riječi na značenje u kognitivnoj gramatici vidi Tabakowska (2003: 7); Ungerer i Schmid (2006: 301–302); Radden i Dirven (2007: 53).

dolazi do promjene frazeološkog značenja. Za razliku od toga, u primjerima (296) i (297) poredak koji bi proizlazio iz ikoničnosti nema važnosti. Kod ikoničnosti je, dakle, riječ o konstruiranju scene iz različitih perspektiva, što se u jeziku izražava i drugim sredstvima, poput npr. aktiva i pasiva. O tome će biti više riječi u sljedećim odjeljcima.

7.3.2. Pasiv i medijalne konstrukcije

Glagolski frazemi koji su po strukturi aktivne prijelazne konstrukcije javljaju se i u pasivnom obliku. Ti frazemi opisuju prijenos energije od njezina izvora – agensa ili nekog drugog činitelja – na temu kod koje uslijed djelovanja sile dolazi do promjene stanja ili mjesta. U aktivnoj je konstrukciji agens istaknut iz pozadine koju čini ostatak rečenice dok u pasivnoj konstrukciji status istaknutog lika dobiva sudionik kojemu je pridružena neka semantička uloga iz domene trpitelja (engl. *undergoer*) – tema, pacijens, primatelj itd. To je odraz temeljne funkcije pasiva u jeziku – defokusiranje agensa (Shibatani 1985).¹⁰⁰ Kao i kod nemetaforičkih glagolskih skupina, pasiv ima istu tu funkciju kod glagolskih frazema.

U engleskome i hrvatskome glagolski frazemi koji podliježu pasivizaciji javljaju se u trima tipičnim vrstama rečeničnog ustroja: s izravnim objektom, s izravnim objektom i adverbijalnom dopunom, te s dva objekta.

U prvoj su skupini pasivni oblici glagolskih frazema koji odražavaju shemu akcije, dakle prijenos energije s agensa na temu, što uzrokuje promjenu njezina stanja pod utjecajem djelovanja sile. U tim konstrukcijama status istaknutog lika – odnosno u Langackerovoj terminologiji lika prvog plana¹⁰¹ – ima tema koja je leksikalizirana. To ilustriraju sljedeći primjeri:

- (301) What changed was the way knowledge was shared and how *bridges were built* between those who practiced “useful” and scientific knowledge.
(build bridges)

¹⁰⁰ U tradicionalnim se gramatikama obično ističe da se pasiv upotrebljava kad je vršitelj radnje nevažan ili nepoznat. Neki autori tvrde da je pasivna konstrukcija strategija topikalizacije neke druge semantičke uloge osim agensa (opširnije o pragmatičkoj funkciji pasiva vidi Givón 2001). Više o pasivu u kognitivnoj gramatici vidi Langacker (2008: 382–390), a o pasivu u hrvatskome Belaj (2004).

¹⁰¹ Langacker se koristi terminima lik prvog plana (engl. *trajectory*) i lik drugog plana (engl. *landmark*) za entitet koji je u glavnom odnosno sporednom fokusu unutar profilirane relacije (Langacker 2008: 70). Na razini rečenice lik prvog plana izražen je kao subjekt, a lik drugog plana kao izravni objekt.

- (302) The manuscript of the Gerusalemme itself was retained, and *a deaf ear was turned to* the poet's entreaties for its restoration.
(turn a deaf ear to someone/something)
- (303) KBC to uvjetuje dogovorom o uvjetima pod kojima bi se u roku od tri do pet godina povukla iz vlasništva, a o tome za sada nije *pronađen zajednički jezik*.
(pronaći zajednički jezik)
- (304) Prošlotjedni Kongres hotelijera bio je u znaku kadrova kao osnovi razvoja hotelijerstva gdje *je* ponovno *otkrivena topla voda* – bez većeg ulaganja u obrazovanje i inoviranje znanja zaposlenika hrvatsko hotelijerstvo ne može ići u korak sa svjetskim.
(otkrivati/otkriti toplu vodu)
- (305) Tko je stvorio višak? Nažalost, zbog politikantskog rada *izgubljen je kompas* i mnoge sredine o kojima je država vodila brigu gomilaju i danas kadrove tamo gdje ne treba.
(izgubiti kompas)

U drugoj su skupini frazemi koji odražavaju shemu uzrokovanog kretanja: oni opisuju kretanje teme prema nekom mjestu odnosno promjenu njezina položaja nakon djelovanja agensa ili nemogućnost gibanja jer je agens energijom drži na određenom mjestu. Po strukturi su to aktivne prijelazne konstrukcije s izravnim objektom (koji može i ne mora biti leksički specificiran) i adverbijalnom dopunom koja označava mjesto. Subjekt je pasivne konstrukcije tema, a u sljedećim je primjerima leksikalizirana:

- (306) This video is very old, but *the point* still *needs to be driven home* so that those of you who absolutely don't get it will.
(drive the point home)
- (307) He also warned that the carrier would not have an easy time going up against established OTT players. "Failing that, the risk is that *all its eggs will be put in one basket*."
- (put all your eggs in one basket)
- (308) Prodaja je krenula nizbrdo, a *ključ u bravu je stavljen* 1967. godine.
(staviti ključ u bravu)

U nekim frazemima s istom strukturom tema (koja dolazi u službi subjekta pasivne rečenice) nije leksički specificirana:

(309) Fears that *England will be thrown to the lions* in this week's World Cup draw in Brazil have grown after Fifa "threw a procedural curveball" that could leave Roy Hodgson's team in a group with Brazil, USA and Italy or Holland.

(throw someone to the lions)

(310) Alex learns her secret when she tags along with her, but *Hal is kept in the dark*.

(keep someone in the dark)

(311) Ipak, sada kada znamo da je za vrijeme napada bio nenaoružan, također znamo da nije trebao biti ubijen već *doveden pred lice pravde*.

(izvesti (dovesti) pred lice pravde koga)

(312) Trenutna situacija gdje se vode bjesomučne rasprave oko nadgradnje, dok se temelji raspadaju i sve brže tonu samo pogoduje tome da nitko ne nauči ništa i da *sav trud bude bačen u vjetar*.

(bacati/baciti u vjetar što)

(313) Potvrda tomu je pojava nekolicine doista kvalitetnih *komentatora* koji doista imaju što za pružiti svima nama, a koji *su dočekani na nož*.

(dočekivati/dočekati na nož koga, što)

U svakom od navedenih frazema tema je specifična premda nije leksikalizirana. U primjerima (309–311) to je osoba: *throw someone to the lions* (dosl. baciti lavovima koga 'žrtvovati'), *keep someone in the dark* (dosl. držati u mraku koga 'kriti informacije od koga'), *izvesti (dovesti) pred lice pravde* koga ('pokrenuti kaznenu odgovornost protiv koga'; obično je riječ o počinitelju nekog kaznenog djela). U frazemu *baciti u vjetar* što ('potratiti', primjer 312) imenice kojima je tipično pridružena semantička uloga teme jesu *novac, godine, vrijeme, trud* i *glas* (u značenju 'pojedinačno izjašnjavanje'). Najzad, na nož može biti dočekana osoba (*komentatori* u primjeru 313) ili apstraktan entitet koji se metonimijski odnosi na djelovanje ljudskog referenta (npr. prijedlog, izjava, potez) u značenju 'biti napadnut, oštro kritiziran'.

U trećoj su skupini frazemi koji odražavaju shemu prijenosa, točnije razmjenu teme između agensa i primatelja. To se u engleskome i hrvatskome tipično izražava dvostruko prijelaznom konstrukcijom.¹⁰² Ova skupina glagolskih frazema pokazuje jednu razliku između dvaju jezika

¹⁰² U engleskome se shema prijenosa u aktivnom obliku izražava dvjema konstrukcijama: s neizravnim i izravnim objektom ili s izravnim i prijedložnim objektom. Riječ je o pojavnosti za koju je uobičajen naziv *dativna*

kad je riječ o pasivizaciji. Naime, u engleskome se aktivne konstrukcije s dva objekta u pasivu mogu javiti u dvama različitim strukturnim oblicima s obzirom na to koji sudionik ima funkciju subjekta. To ćemo ilustrirati na primjeru frazemâ *give someone/something a wide berth* ('zaobilaziti u širokom luku koga, što') i *pay lip service to someone/something* ('dodvoravati se komu, čemu'):

- (314) a. *A few of the dishes were given a wide berth*, until detective Henri Brown had tried them all and announced them fit for consumption.
b. The communal eating area was crowded when they arrived, but not crowded enough to prevent *a wide berth being given to Quiddlepeg and his family*.
- (315) a. People aren't idiots. They often know when *they're being paid lip service*.
b. When *lip service is paid to the review process* project failure may just be around the corner.

Rečenice (314a) i (315a) primjeri su pasivnih konstrukcija u kojima je subjekt primatelj, dok u rečenicama (314b) i (315b) funkciju subjekta ima tema. Svi dosad navedeni primjeri pokazuju da je upotreba glagolskih frazema u pasivu jezični izraz promjene odnosa lika i pozadine: agens je defokusiran, a istaknuti lik u pasivnoj rečenici postaje tema ili primatelj, dakle sudionik događaja zahvaćen djelovanjem energije.

U hrvatskome se glagolski frazemi osim u pasivu pojavljuju i kao medijalne konstrukcije s česticom *se* i aktivnim oblikom glagola.¹⁰³ Na primjer, neki od frazema koje smo naveli u prethodnim primjerima, u korpusu hrWaC javljaju se ne samo kao pasivne, već i kao medijalne konstrukcije. To su *pronaći zajednički jezik*, *otkrivati/otkriti toplu vodu*, *izvesti pred lice pravde koga*, *bacati/baciti u vjetar* što i *dočekivati/dočekati na nož koga*, što:

(316) Zato bih volio da *se pronađe neki zajednički jezik*.

(317) Zašto *se* sada *otkriva topla voda*? Deloitte je napravio izvrsnu studiju i samo je treba provesti.

alternacija (engl. *dative shift*), koju nalazimo i u hrvatskome, a podliježu joj glagoli poput *darivati*, *nuditi* i *posluživati*, npr. *poslužiti goste čajem* / *poslužiti gostima čaj* (opširnije o tome vidi Zovko Dinković 2007). Dativnu alternaciju u engleskome nalazimo i kod glagolskih frazema, na primjer *give someone/something the green light* ('dati komu, čemu zeleno svjetlo') i *give the green light to someone/something* ('dati zeleno svjetlo komu, čemu').¹⁰³ U tradicionalnim gramatikama hrvatskoga jezika taj se tip konstrukcije naziva refleksivnim pasivom ili *se* pasivom. U kognitivnoj gramatici uvrježen je naziv *medijalna konstrukcija* (engl. *the middle voice* ili *the middle construction*). O medijalnim konstrukcijama iz kognitivnolingvističke perspektive u engleskome vidi Kemmer (1993), Radden i Dirven (2007: 289–291); u španjolskome Maldonado (2002), Langacker (2008: 385–386); u poljskome Tabakowska (2003); u hrvatskome Stanojević i Kryžan-Stanojević (2009).

- (318) Od nadležnih državnih tijela očekujemo brzu, odlučnu i efikasnu istragu i poduzimanje mjera kako bi *se* počinitelji što prije pronašli i *izveli pred lice pravde*.
- (319) Ionako siromašna zdravstvena blagajna time se besmisleno iscrpljuje, a 20 do 30 posto novca predviđenog za lijekove *baca se u vjetar*.
- (320) U stvarnosti, svaka promjena *se dočekuje na nož* i to na svim razinama.

Ti primjeri pokazuju ključnu razliku između pasiva i medijalne konstrukcije. Pasiv profilira cijeli tijek prijenosa energije s agensa na temu, pri čemu je agens defokusiran iako je implicitno prisutan (npr. *pronađen je zajednički jezik*). S druge strane, medijalna konstrukcija priziva djelovanje sile, ali profilira samo ono što se događa temi (npr. *pronašao se zajednički jezik*). Zbog toga vršitelja radnje u medijalnu konstrukciju nije moguće dodati, za razliku od pasiva gdje oznaka za vršitelja radnje ima ustrojstvo *by* + imenica u engleskome odnosno *od* + genitiv ili *od strane* + genitiv u hrvatskome.¹⁰⁴

Evo još nekoliko primjera glagolskih frazema u hrvatskome koji se javljaju kao medijalne konstrukcije, a koje predstavljaju alternativu aktivnim prijelaznim konstrukcijama u kojima je agens istaknuti lik:

- (321) No, tijekom saborske rasprave zastupnici većinske stranke upozoravali su da je svatko nevin dok mu se ne dokaže suprotno, dok su oporbenjaci nastojali što bolje iskoristiti ovaj sigurni zgoditak. *Ruka se u vatru stavljala* za njega.
(stavljati/staviti (davati/dati) ruku u vatru za koga)
- (322) Nažalost, većina ljudi počinje biti ekološki svjesna tek kada *ih se lupi po džepu* – sjetimo se samo primjera povratne ambalaže s naknadom od 50 lipa.
(opaliti (udariti, lupiti) po džepu koga)
- (323) Mijenjale su se stranke kao košulje, *tuklo se iz svih oružja* protiv dojučerašnjih kolega, a sve s ciljem biti na vlasti.
(pucati (napadati, tući) iz svih oružja)

Primjeri (321–323) pokazuju da medijalna konstrukcija ima reduciranu agentivnost u odnosu na aktiv (Langacker 2008: 385). Upotreba glagolskih frazema u medijalnoj konstrukciji, baš kao i u pasivu, služi za isticanje teme, s tom razlikom da u medijalnoj konstrukciji vršitelj nije

¹⁰⁴ Radden i Dirven (2007: 290) to pokazuju na primjeru neovjerene medijalne konstrukcije u engleskome u koju je dodan vršitelj: **The book sold 50,000 copies by the bookseller* ('Knjiga se prodala u 50 000 primjeraka od strane prodavača knjiga'). S druge strane, u pasivnu se rečenicu može dodati vršitelja: *The book was sold by the bookseller* ('Knjiga je prodana od strane prodavača knjiga').

prisutan ni implicitno.

Vidjeli smo da se u glagolskim frazemima koji opisuju prijenos energije s agensa na temu isti događaj može konstruirati iz različitih perspektiva, tako da status istaknutog lika dobiva agens (što se izražava aktivnim oblikom) ili trpitelj (npr. tema ili primatelj, što se izražava pasivom odnosno medijalnom konstrukcijom). Korpusni podaci pokazuju da je pojavljivanje u aktivu, pasivu i(li) medijalnoj konstrukciji različito kod svakog pojedinog frazema i ovisi o frazeološkom značenju. S pomoću frekvencije možemo utvrditi u kojem se obliku odnosno oblicima određeni frazem javlja, a to pokazuje uobičajen način konstruiranja događaja koji on opisuje. Tako se neki frazemi najčešće javljaju u aktivnom obliku, a pasiv je znatno rjeđi, na primjer *build bridges* ('graditi mostove'), *pronaći zajednički jezik* ('uzajamno se shvaćati'), *otkrivati/otkriti toplu vodu* ('iznijeti poznate činjenice'). Upotrebom aktivnog oblika kod tih je frazema istaknut agens kao izvor energije. S druge strane, neki se frazemi podjednako javljaju u aktivnom i pasivnom obliku. Na primjer, u korpusu enTenTen13 ima 2434 primjera aktivne konstrukcije *keep someone in the dark* (dosl. držati u mraku koga 'zatajiti informacije od koga') i 2174 primjera pasivne konstrukcije *be kept in the dark* (dosl. biti držan u mraku 'ne znati informacije'). To pokazuje da se isti događaj prikazuje iz dviju različitih perspektiva, tako da istaknuti sudionik postaje agens (aktivni oblik) odnosno tema (pasivni oblik).

Kad je riječ o frazemima koji odražavaju shemu prijenosa, u engleskome se oni mogu javiti u dvama pasivnim oblicima (s primateljem odnosno temom kao subjektom), a među njima također postoje razlike u frekvenciji. Na primjer, frazem *give someone/something a wide berth* ('zaobilaziti u širokom luku koga, što') češće se javlja u pasivnom obliku u kojem je subjekt primatelj (*someone/something is given a wide berth*, 179 primjera). U toj je konstrukciji istaknut sudionik kod kojeg dolazi do promjene u osobnoj sferi, točnije do negativne promjene zbog toga što ga drugi izbjegavaju. S druge strane, u korpusu se javlja samo 5 primjera pasivne konstrukcije *a wide berth is given to someone/something* s temom kao subjektom.

Individualne razlike vidljive su i među frazemima u hrvatskome kad je riječ u upotrebi u aktivu odnosno oblicima u kojima je lik prvog plana tema. Na primjer, frazem u značenju 'izložiti koga kaznenoj odgovornosti' najčešće se javlja kao medijalna konstrukcija (*izvede se pred lice pravde* koga, 90 primjera) i u pasivu (*izveden je pred lice pravde* tko, 81 primjer), a manje često u aktivnom obliku (*izvesti pred lice pravde* koga, 33 primjera). Vidljivo je da se taj frazem tipično javlja u konstrukcijama u kojima je istaknut sudionik zahvaćen prijenosom energije, što znači da je fokus na pokretanju odgovornosti protiv počinitelja kaznenog djela. Zanimljiv je frazem *opaliti (udariti, lupiti) po džepu* koga ('izložiti velikom trošku koga') jer postoje razlike između njegovih pojedinih varijantnih oblika. Oblici s glagolom *opaliti* odnosno

udariti u korpusu se najčešće pojavljuju kao aktivne i medijalne konstrukcije, dok se pasivni oblik javlja razmjerno rijetko (4 primjera *opaljen je po džepu tko* odnosno 3 primjera *udaren je po džepu tko*). S druge strane, varijantni oblik s glagolom *lupiti* u korpusu se uopće ne javlja u pasivu, već kao aktivna i medijalna konstrukcija (*lupiti po džepu koga* odnosno *lupi se po džepu koga*).

Korpusni podaci pokazuju i određene tendencije odnosno promjene u upotrebi frazema u aktivnom odnosno pasivnom i njemu srodnih oblicima. Na primjer, kada u hrvatskome želimo reći da je nešto posve jasno ili očito, tipičan je jezični izraz te situacije medijalna konstrukcija *vidi se iz aviona* što. U korpusu hrWaC ima ukupno 919 primjera te konstrukcije, s glagolom *vidjeti* u sadašnjem i prošlom vremenu. U korpusu nalazimo i 15 primjera aktivne konstrukcije *vidjeti iz aviona* što:

- (324) Svatko ko zna išta o golmanima *iz aviona vidi* da je najbolji.
- (325) (...) ali *iz aviona* svaka budala *vidi* da je Đikić pravi znanstvenik i ide za znanošću i ljudi kod nas bi trebali biti sretni da nam i pomaže.
- (326) Cibalia vodi 2:0 i pukne na kraju, a onda se nađeš ti i tvoji iskompleksirani kompanjoni koji *vide iz aviona* da je Cibalia prodala utakmicu.
- (327) Neisplativost je Doležal mogao *vidjeti iz aviona*: rashodi su bili 12,3 milijuna, a prihodi tek 4,3 milijuna kuna.

Ti primjeri pokazuju da se događaj koji opisuje taj frazem jezično može oblikovati i tako da se istakne doživljač, koji ima funkciju subjekta. Zanimljivo je da se aktivna konstrukcija *vidjeti iz aviona* što u značenju 'razumjeti, shvatiti u potpunosti' najčešće susreće u tekstovima s internetskih foruma, koji su bliski govornome jeziku i pokazatelj su promjena u jeziku odnosno daju naznake u kojem bi se smjeru promjene mogle odvijati.

Općenito govoreći, kod svih glagolskih frazema koji su po strukturi prijelazne konstrukcije u kojima subjekt i objekt imaju metaforičke referente postoji mogućnost upotrebe u aktivu i pasivu te kao medijalnih konstrukcija. To ovisi o načinu konstruiranja scene, točnije o tome koji je sudionik događaja istaknut. Frazemi u kojima je istaknut agens ili drugi izvor energije tipično se javljaju u aktivnome obliku, dok je kod frazema u kojima se ističe sudionik zahvaćen djelovanjem sile agens defokusiran ili ga uopće nema, te se tipično upotrebljavaju u pasivu odnosno kao medijalne konstrukcije.

7.3.3. Prijelazne, neprijelazne i povratne konstrukcije

U prethodnom smo odjeljku vidjeli da se glagolski frazem koji je po strukturi aktivna prijelazna konstrukcija može javiti u pasivnom obliku, čime je defokusiran agens, ili kao medijalna konstrukcija koja profilira samo temu, bez implicitne prisutnosti agensa. U ovom ćemo odjeljku pobliže promotriti frazeme koji se javljaju kao prijelazne, neprijelazne i povratne konstrukcije, što su također načini konstruiranja istog događaja iz različitih perspektiva.

U engleskome se glagolski frazemi koji su po strukturi prijelazne konstrukcije s izravnim objektom mogu javiti kao neprijelazne konstrukcije s neagentivnim subjektom, a u njima dolazi isti glagol bez popratnih morfoloških promjena. U hrvatskome glagolski frazemi koji su po strukturi prijelazne konstrukcije javljaju se kao neprijelazne konstrukcije s povratnim odnosno uzajamnopovratnim glagolima.

Pogledajmo prvo engleske frazeme koji se javljaju s istim glagolom u prijelaznom i neprijelaznom značenju. Promjena stanja nekog entiteta pod utjecajem djelovanja sile može se izraziti kao prijelazna konstrukcija s agentivnim subjektom i izravnim objektom odnosno kao neprijelazna konstrukcija u kojoj izravni objekt prijelazne konstrukcije postaje subjekt. To ćemo ilustrirati na primjeru frazema *change your tune* ('promijeniti ploču') i *clear the air* ('raščistiti situaciju'):

- (328) a. During the Maoist politburo meeting on April 20, Dahal suddenly **changed his tune**.
- b. **Her tune changed** after working with Wesley in the set.
- (329) a. Once you have **cleared the air** about who is paying for the event, you will need to set a budget that is both realistic and sensible for the occasion.
- b. On any bad news about a company whose stock you own, sell. Wait until **the air clears** and the stock begins rising again before repurchasing.

U rečenicama (328a) i (329a) profilirano je djelovanje agensa silom na temu i promjena njezina stanja ili mjesta kao posljedica tog djelovanja. S druge strane, neprijelazne konstrukcije u primjerima (328b) i (329b) profiliraju promjenu stanja ili mjesta teme bez izravnog upućivanja na agensa odnosno silu koja uzrokuje promjenu.

U engleskome se frazemi koji opisuju kretanje mogu javiti s istim glagolom kao prijelazne konstrukcije u kojima jedan sudionik prenošenjem energije na drugoga uzrokuje njegovo gibanje. Riječ je o frazemima u čijem je sastavu glagol kretanja *get*: *get back on track* ('vratiti

se u normalu’), *get into hot water* (‘upasti u gabulu’) i *get off the ground* (‘zaživjeti, pokrenuti se’):

- (330) a. These past two weeks have been a little crazy. So I apologize for the missed posts. I ***will get back on track***, I promise!
b. They currently live with their father while I am staying in a homeless shelter ***getting my life back on track***.
- (331) a. Thus, if California were to ***get into hot water***, it could seek assistance in Washington, and probably come away with some funds.
b. Your continuous lies are going to ***get you into hot water*** one of these days.
- (332) a. If I were a start-up ***getting off the ground*** today, I would start in San Francisco.
b. The website offers up no less than 24 proven methods to help ***get your business off the ground*** without spending a fortune.

Rečenice (330a–332a) primjeri su neprijelaznih konstrukcija sa subjektom koji se samostalno kreće, dok su frazemi u primjerima (330b–332b) prijelazne konstrukcije s agentivnim subjektom, temom koja se kreće pod utjecajem njegova djelovanja i adverbijalnom dopunom koja označava mjesto. U tim primjerima opis dvaju različitih događaja upotrebom istog glagola moguć je jer je riječ o shematičnom glagolu *get* koji se može upotrijebiti u značenju ‘doći’ te opisuje kretanje jednog entiteta prema cilju, kao i u značenju ‘dovesti’ pa opisuje pomicanje jednog entiteta pod djelovanjem energije drugoga. Tako se *get my life back on track* (330b) može interpretirati kao ‘vratiti svoj život u normalu’, *get you into hot water* (331b) kao ‘uvaliti te u gabulu’, a *get your business off the ground* (332b) kao ‘pokrenuti posao’.

U hrvatskome se frazemi s prijelaznim glagolom mogu javiti kao konstrukcije s povratnim glagolom i obrnuto. To ilustriraju sljedeći primjeri:

- (333) a. Propadaju male tvrtke, crkavaju velike, a u isto vrijeme ***se na mala vrata*** (čut ćete za najviše dva tjedna) ***vraća*** projekt AFKO.
b. Novi koncept Audi A1 e-tron ***na mala vrata ponovo vraća*** Wankel motor, ali ovaj put u kombinaciji s električnim pogonom.
- (334) a. Kad neki stranac progovori riječ hrvatskog i četiri puta fula padež, rod i broj, klanjamo mu se i ***hvalimo*** ga ***na sva zvona***.
b. Moj lj i ja se nismo povjerali ni najboljim prijateljima, baš nikom. Netko to trubi i ***hvali se na sva zvona***.

- (335) a. I strah me (naravno) da ne budem gadura pod stare dane, da ne maltretiram svoju djecu i unučad, da ih ne sramotim i sl. Zato sam sinu rekla da me u takvom slučaju *prizove k pameti* slobodno.
- b. Nekoć mu je smetala elita koju je ista tradicija izbacila na vlast u vidu Partije. No, kada *se prizvao k pameti*, ispravno je shvatio: pa, čekaj, nisam ni ja veslo sisao.

Ti primjeri pokazuju da konstrukcije s povratnim glagolom opisuju prijenos energije agensa na sebe samog. Drugim riječima, kod povratnih glagola isti je sudionik lik prvog plana i lik drugog plana (Langacker 2008: 306, fusnota 30).

U hrvatskome se neki frazemi javljaju u dvama varijantnim oblicima od kojih je jedan uzajamnopovratna, a drugi prijelazna konstrukcija:

- (336) a. Đekić iznosi i razlaže zanimljiva razmišljanja poput onih kako *se* i zašto riječka i zagrebačka pop-rock scena oduvijek *gledaju preko nišana*.
- b. Dok u Milanellu Ronaldinhu ne zamjeraju na izlasku, u Interovoj bazi Appiano Gentile Adriana svi *gledaju „preko nišana“*.

U uzajamnopovratnoj konstrukciji u (336a) sudionici relacije koju opisuje frazem u značenju ‘neprijateljski odnosi’ dva su entiteta u funkciji subjekta, a rečenica (336b) ilustrira prijelaznu konstrukciju sa subjektom i izravnim objektom.

Vidjeli smo da se u engleskome relacija između sudionika događaja s obzirom na prijenos energije može izraziti na dva načina: kao prijelazna konstrukcija koja opisuje djelovanje agensa ili nekog drugog činitelja na temu, kao u frazemu *change your tune* (dosl. promijeniti pjesmu ‘promijeniti stav’), ili kao neprijelazna konstrukcija s neagentivnim subjektom, poput *someone’s tune changed* (dosl. promijenila se čija pjesma ‘promijenio se čiji stav’). Potonja vrsta konstrukcije profilira proces koji zahvaća temu bez prizivanja sile koja izaziva promjenu. Glagolski frazemi u engleskome mogu se pojaviti kao prijelazne i neprijelazne konstrukcije s istim glagolom bez popratnih morfoloških promjena jer rečnični subjekt i objekt nisu padežno označeni. S druge strane, u hrvatskome izravni objekt prijelazne konstrukcije ne može biti kodiran kao subjekt neprijelazne konstrukcije s istim glagolom jer se takve promjene uvijek javljaju u kombinaciji s morfološkim i leksičkim promjenama. U hrvatskome se frazemi s prijelaznim glagolom, poput *hvaliti na sva zvona* koga (‘otvoreno, javno hvaliti koga’), mogu javiti kao konstrukcije s povratnim glagolom – *hvaliti se na sva zvona* (‘otvoreno se hvaliti’). Za razliku od prijelaznih, povratne konstrukcije uključuju samo jednog sudionika (prototipno

ljudskog referenta) koji je izvor energije i istodobno se mijenja pod utjecajem njezina djelovanja (Kemmer 1993: 52).

7.3.4. Konstrukcije s elidiranim samoznačnim (glavnim) glagolom¹⁰⁵

Kod engleskih i hrvatskih glagolskih frazema opis neke scene iz različitih perspektiva manifestira se i tako da se oni upotrebljavaju u oblicima u kojima nije izražen samoznačni glagol. U takvim je slučajevima izostavljen istaknuti element – glagol koji opisuje specifičan proces – pa se veza sa situacijom koju opisuje frazem, njezinim sudionicima i okolnostima radnje uspostavlja s pomoću različitih elemenata usidrenja (engl. *grounding*).¹⁰⁶ Kao i kod nemetaforičkih konstrukcija, dijelovi frazema koji služe za usidrenje imaju funkciju referencije jer upućuju sugovornika na to kako može pristupiti određenoj jezičnoj situaciji. S obzirom na strukturne razlike između engleskog i hrvatskog, konstrukcije s elidiranim samoznačnim glagolom u tim jezicima sadrže različite jezične elemente usidrenja situacije. Te se konstrukcije javljaju u tri strukturna tipa, od kojih se dva javljaju samo u hrvatskome, a jedan u obama jezicima.

U prvoj su skupini frazeološke konstrukcije u hrvatskome sa suznačnim glagolom i sastavnicama frazema koje označavaju sudionike ili okolnosti glagolske radnje. To pokazuju sljedeći primjeri:

(337) O braku još uvijek ne razmišlja, iako je u vezi već pet godina. ***Pred oltar će*** kad ode u penziju, kako je sama istaknula.

(stati pred oltar)

(338) Nadam se samo da ***će*** nekome ubrzo „***iz dupeta u glavu***“ jer je nova sezona na vratima.

(doći iz dupeta u glavu)

(339) To je nepošteno s njene strane. Jer ona ***bi i ovce i novce*** – i mužića s dječicom, i fatalnu ljubav.

(htjeti ovce i novce)

¹⁰⁵ U tradicionalnim engleskim gramatikama za glagol koji može stajati samostalno upotrebljava se naziv *glavni glagol* (engl. *main verb*) ili *leksički glagol* (engl. *lexical verb*) te stoji u opreci s pomoćnim glagolom (engl. *auxiliary verb*) i modalnim glagolom (engl. *modal verb*). U hrvatskim se gramatikama radi podjela između samoznačnih i suznačnih glagola, a u potonje spadaju pomoćni, modalni, fazni i perifrazni glagoli (Silić i Pranjaković 2005: 184). Nazivom *samoznačni glagol* koristit ćemo se za glagol koji u frazemu stoji samostalno.

¹⁰⁶ Više o usidrenju u kognitivnoj gramatici vidi Langacker (1991: 240–281); Radden i Dirven (2007: 48–51; 9. i 10. poglavlje); Stanojević (2013: 59–60).

(340) Sad **bih mogla u krpe**, odmoriti se, napuniti baterije za sutrašnje štrebanje.

(ići (otići) u krpe)

(341) **Mogao bih nadugačko i naširoko** o komunikaciji s životinjama, to je jedna vrsta učenja stranog jezika.

(objašnjavati (raspravljati) nadugačko i naširoko)

Primjeri (337) i (338) ilustriraju konstrukcije s nenaglašenim oblikom pomoćnog glagola *htjeti* i prijedložnom sintagmom koja opisuje kretanje entiteta prema određenom mjestu (što odražava predožbenu shemu ISHODIŠTA, PUTA I CILJA). Izostavljanje samoznačnoga glagola koji je u obama primjerima glagol kretanja moguće je zbog drugih elemenata u sastavu frazema koji imaju funkciju usidrenja: pomoćnim glagolom *htjeti* izraženo je vrijeme, a prijedlozima i akuzativom direktivnost. Primjer (339) ilustrira upotrebu glagola *biti* u značenju 'htjeti, željeti' koje proizlazi iz konstrukcijskog značenja kondicionala. Budući da se glagol *biti* u oblicima *bih*, *bi*, *bismo* i *biste* upotrebljava samo u kondicionalu čije je temeljno značenje želja, moguće je izostaviti samoznačni glagol (npr. *htjeti* u *htjeti i ovce i novce*) jer *biti* služi za izricanje želje. Najzad, primjeri (340) i (341) ilustriraju konstrukciju s pomoćnim glagolom *biti* i modalnim glagolom *moći* koji zajedno te u kombinaciji s drugim jezičnim jedinicama upućuju na specifičan proces koji opisuje elidirani glagol. U rečenici (340) relaciju profilira akuzativ s prijedlogom koji označava kretanje prema cilju pa se stoga može izostaviti glagol kretanja. U rečenici (341) sintagma *nadugačko i naširoko* izriče okolnosti radnje, točnije način (u značenju 'opširno i s detaljima'), zbog čega je u tom frazemu moguće izostaviti glagol komunikacije.

U drugoj su skupini konstrukcije sastavljene od imenica i(li) akuzativnih prijedložnih sintagmi, koje također nalazimo samo u hrvatskome. Za razliku od prethodne, u ovoj skupini nema suznačnih glagola koji u kombinaciji s drugim elementima služe za usidrenje situacije, već na relaciju upućuju prijedlozi, prezentativne čestice i padeži koji označavaju usmjerenost. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(342) Tinči, naravno da primamo organizirane i neorganizirane, pozvana si, samo dođi.

Evo na znanje i ostalim ljubiteljima gljiva, gljivarenja i druženja.

(dati/davati (staviti/stavljati) na znanje)

(343) Carlos, uvijek sam ti se divila, a **ti meni nož u leđa**.

(zabiti/zabijati nož u leđa komu)

(344) Moderatori **ključ u bravu**. Šuker kaže da neće biti novaca za mirovine na jesen.

(staviti/stavljati ključ u bravu)

(345) Rečeno nam je *jezik za zube* ili otkaz.

(držati jezik za zubima)

U primjeru (342) kao element usidrenja situacije služi čestica *evo*, koja profilira pozadinski okvir unutar kojeg se konceptualizira prijenos energije s jednog sudionika na drugoga, kodiran akuzativnom prijedložnom sintagmom *na znanje*. Čestica *evo* ima svoju uobičajenu funkciju, a to je upućivanje na predmete, procese ili događaje koji su prisutni u govornome činu (Silić i Pranjković 2005: 257; Stanojević i Dickey 2017). Konstrukcija *evo na znanje* označava prijenos predmeta od agensa u područje osobne sfere primatelja, točnije prenošenje obavijesti, zbog čega se i može izostaviti glagol transfera. U primjeru (343) prijenos je izražen oblikom osobne zamjenice u dativu (*meni*), a to je padež čije je temeljno značenje usmjerenost. Najzad, u primjerima (344) i (345) moguće je izostaviti glagol jer akuzativna prijedložna sintagma označava direktivnost. Točnije, akuzativ s prijedlogom profilira čitav tijek kretanja jednog entiteta (*ključ* odnosno *jezik*) do drugog entiteta kao završne točke (*brava* odnosno *zubi*). Općenito govoreći, sve su te konstrukcije usmjerene na sugovornika, tj. pozivaju sugovornika na obavljanje određene radnje i po tome su značenjski bliske zapovjednom načinu. Tako se konstrukcije *ključ u bravu* i *jezik za zube* mogu interpretirati kao ‘prestani(te) raditi’ odnosno ‘zašuti(te)’.

U trećoj su skupini frazeološke konstrukcije s elidiranim glagolima koje nalazimo u obama jezicima. Riječ je o sintagmama s prijedlogom *with* (‘s’) u engleskome odnosno *s* u hrvatskome:

(346) *With over 80 feature films under his belt* Feldman is a proud husband and father and a dedicated musician with his band The Truth Movement.

(have something under your belt)

(347) Samo nešto bolje stoje zaposleni u Dubrovačko-neretvanskoj županiji u kojoj njih 19 450 prosječno prima 4367 kuna mjesečno, a najbolje premda jedva *s glavom iznad vode* Zadrani.

(držati glavu iznad vode)

U tim primjerima prijedložne konstrukcije opisuju okolnosti radnje, te su zbog toga po značenju bliske priložnim oznakama.

Vidjeli smo da se glagolski frazemi mogu javiti kao konstrukcije s elidiranim samoznačnim glagolom, pri čemu drugi dijelovi frazema služe za usidrenje, a svaki je od tih elemenata vezan uz naše znanje, te na taj način možemo pristupiti situaciji koju opisuju određeni frazem. Budući

da je iz tih konstrukcija izostavljena jedinica koja označava proces, elementi koji služe za opis prijenosa energije te vremensko i načinsko određivanje glagolske radnje relacijske su naravi. To su suznačni glagoli (pomoćni i modalni), prijedlozi koji označavaju prostorne odnose, u hrvatskome akuzativ i dativ koji označavaju usmjerenost, prezentativi poput čestice *evo*, te konstrukcije koje označavaju okolnosti radnje među kojima je i instrumental s prijedlogom *with* odnosno *s*. Kombinacija tih različitih elemenata omogućuje rekonstrukciju relacije koja je u frazemu izražena glagolom. Budući da konstruiranje relacije među sudionicima presudno ovisi o konceptualizatoru, riječ je o subjektiviziranim konstrukcijama (u Langackerijanskom smislu). Razlog zbog kojeg frazeološke konstrukcije s elidiranim glagolom u hrvatskome nalazimo znatno češće nego u engleskome jest taj da se u hrvatskome situacija usidruje morfološkim elementima, točnije kod glagola kategorijama lica, broja, vremena i načina te kod imenica padežima s prijedlozima.

7.3.5. Negacija

Poput elemenata usidrenja, i negacija služi za uspostavljanje veze s nekom jezičnom situacijom. Točnije, niječne riječi u glagolskim frazemima prizivaju određenu situaciju kao pozadinu onoga što se negira. Langacker tu konceptualnu osnovu za značenja jezičnih jedinica naziva *prostorom trenutnog diskursa* (engl. *current discourse space (CDS)*; Langacker 2001) i definira ga kao umni prostor koji sadrži zajedničko znanje koje dijele govornik i slušatelj. Na primjer, kad u engleskome upotrijebimo frazem *not see eye to eye* (dosl. ne gledati istim očima ‘ne slagati se’), niječna riječ *not* služi nam kao veza sa situacijom u kojoj dvije osobe dijele mišljenje ili stav o čemu (tj. gledaju na nju istim očima). U hrvatskim frazemima tu funkciju povezivanja umnih prostora ima niječna riječ *ne*. Kako bismo razumjeli izraz *ne zatvarati oči* pred čim (‘suočiti se s činjenicama’), moramo zamisliti situaciju u kojoj neka osoba namjerno ignorira činjenice, tj. zatvara oči pred čim.¹⁰⁷

S druge strane, u obama su jezicima neki glagolski frazemi konvencionalizirani ili se tipično upotrebljavaju u niječnome obliku. U engleskome su to, na primjer, *not put a foot wrong* (dosl. ne zakoračiti krivo ‘ne povući nijedan krivi potez’), *not sleep a wink* (dosl. ni oka ne sklopiti ‘ne zaspati ni na trenutak’), *pull no punches / not pull any punches* (dosl. ne suzdržavati se od udaraca ‘govoriti bez dlake na jeziku’). U hrvatskome su to frazemi *ne ostati dužan* komu (‘vratiti istom mjerom’), *ne dolazi u obzir* što (‘neprihvatljivo je što’), *ne drži vodu* što

¹⁰⁷ Više o negaciji u jeziku vidi Zovko Dinković (2013).

(‘neuvjerljivo, neodrživo je što’), *nemati sve daske u glavi* (‘biti lud, blesav’), *nemati dlake na jeziku* (‘biti otvoren’). Neki se takvi frazemi upotrebljavaju i u jesnome obliku, kao u sljedećim primjerima:

(348) There are several reasons. First, ESPN hates me because I’m too honest when they screw up. Lots of people *pull punches* to curry favor. Not me.

(pull no punches/not pull any punches)

(349) Sljedeća utakmica je protiv Segeste. Što možemo očekivati? Armin: Samo pobjeda *dolazi u obzir*. Sve ostalo bi bilo ravno katastrofi.

(ne dolazi u obzir što)

(350) Ako je to sve istina onda ova teorija o jezeru *drži vodu*.

(ne drži vodu što)

Niječni oblik svakog od tih frazema smješta događaj koji on opisuje u virtualni umni prostor. To ujedno znači da pri konstruiranju značenja frazema trebamo prizvati stvarnu situaciju. Upotrebom jesnoga oblika ta se situacija „vraća“ u stvarni prostor. U primjerima (348–350) jesni oblik služi za konstruiranje i interpretaciju značenja frazema na sljedeći način: *pull punches* (dosl. suzdržavati se od udaraca) ‘ne kritizirati otvoreno’, *dolazi u obzir* što ‘prihvatljivo je što’, *drži vodu* što ‘uvjerljivo je što’.

U hrvatskome je jedno od sredstava izražavanja negacije glagol *nemati*, koji se javlja u niječnim oblicima frazema s glagolom *imati*. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(351) a. U to vrijeme on je slobodno šetao svijetom, čak je bio i u Americi, pa je trebalo *imati petlje* da se netko upusti u to.

b. Zašto u ovoj zemlji nitko *nema petlje* reći što se dogodilo?

(352) a. Prvu godinu bilo je poprilično teško doći do neke osobe u mjestu koja *ima sluha* za karneval.

b. Žalosno je da grad *nema sluha* za zoološki vrt i životinje nego se prepucavaju oko kipova i spomenika i na to troše vrime i novac.

Značenja tih frazema mogu se interpretirati kao ‘imati hrabrosti, biti hrabar’ (*imati petlje*, 351a) odnosno ‘imati razumijevanja za što’ (*imati sluha* za što, 352a). Njihovi niječni parnjaci upotrebljavaju se u značenju ‘nemati hrabrosti’ (*nemati petlje*, 351b) odnosno ‘nemati razumijevanja za što’ (*nemati sluha* za što, 352b). U tim oblicima glagol *nemati* označava

nepostojanje ili neprisutnost čega.

7.3.6. Rasprava

U ovom smo odjeljku opisali pet vrsta gramatičkih promjena kod glagolskih frazema koje služe za različite načine predočavanja scene odnosno kao veza s jezičnom situacijom koja služi kao pozadina za razumijevanje određenog izraza. Tako je izmjena redoslijeda sastavnica te upotreba frazema u aktivu ili pasivu odnosno medijalnoj konstrukciji odraz promjene odnosa lika i pozadine. U potonjem slučaju u aktivu je istaknut izvor energije (tipično agens), dok je u pasivu i medijalnoj konstrukciji istaknut sudionik zahvaćen djelovanjem energije. Prijelazne, neprijelazne i povratne konstrukcije opisuju promjenu stanja ili kretanje nekog entiteta pod utjecajem djelovanja sile eksplicitnim prizivanjem uzročnog elementa odnosno bez izravnog upućivanja na izvor energije. Općenito govoreći, sve su te promjene jezični izraz konstruiranja situacije koju opisuje frazem iz različitih perspektiva, a u kojima specifični sudionik postaje istaknut. Cjelovitu sliku relacija između sudionika u tim konstrukcijama daje Kemmer (1993: 73) s pomoću skale događaja s obzirom na stupanj do kojega se njegovi sudionici mogu jasno razabrati kao individualni. Na jednom su kraju skale događaji s dvama entitetima koji imaju različite semantičke uloge (agens i tema) te je riječ o prototipnim prijelaznim konstrukcijama. Na drugome su kraju događaji koji uključuju jednog sudionika, a to su prototipne neprijelazne konstrukcije. Povratne i medijalne konstrukcije na sredini su skale. Pritom su povratne konstrukcije po svojim obilježjima bliže prijelaznima budući da je inicijator radnje istodobno i zahvaćen njome (kao u frazemu *hvaliti se na sva zvana*), a medijalne su bliže neprijelaznima (kao u frazemu *baca se novac u vjetar*), s tom razlikom da medijalne konstrukcije ne profiliraju uzrok radnje. Iz toga je vidljivo da upotreba glagolskog frazema u svakoj od tih konstrukcija omogućuje konceptualizatoru da usredotoči pažnju na jedan element, dok ostali elementi ostaju u drugom planu.

Oblici frazema s elidiranim samoznačnim glagolom i niječni oblici služe nam kao pozadina na temelju koje možemo konstruirati i interpretirati određenu situaciju. Tako se kod frazema s elidiranim samoznačnim glagolom odnos među sudionicima događaja može rekonstruirati s pomoću različitih elemenata usidrenja koji su relacijske naravi. Dijelovi frazema koji služe za usidrenje upućuju sugovornika na to kako da prepozna frazeološku konstrukciju bez izraženog samoznačnoga glagola kao relacijsku. To su, na primjer, modalni glagoli, prijedložne konstrukcije, padeži koji označavaju direktivnost, te prezentativne čestice poput *evo*. Kad je riječ o negaciji, niječna riječ u obama jezicima (*not* odnosno *ne*) i glagol *nemati* u hrvatskome

situaciju koju opisuje glagolski frazem prizivaju kao pozadinu na temelju koje možemo konstruirati značenje niječnoga oblika. Općenito govoreći, sve te promjene pokazuju da se glagolski frazem u upotrebi „prilagođava“ određenoj situaciji s pomoću gramatičkih konstrukcija koje su govorniku dostupne u pojedinom jeziku.

7.3.7. Leksičko-gramatičke promjene

U prethodnim smo odjeljcima opisali promjene koje služe za opis situacije iz različitih perspektiva, pri čemu određeni sudionik postaje lik prvog plana. To se odražava upotrebom glagolskog frazema u različitim gramatičkim konstrukcijama, na primjer u aktivnom i pasivnom obliku ili kao prijelazna odnosno povratna konstrukcija. U sljedećim ćemo odjeljcima govoriti o različitim gramatičkim opisima relacije između sudionika nekog događaja koji su uvijek popraćeni leksičkim promjenama. Ovdje valja ponoviti da u kognitivnoj gramatici događaj (engl. *event*) obuhvaća procese i stanja.¹⁰⁸

Rezultati pokazuju da se situacija koju izražava neki glagolski frazem može opisati na različite načine: statično ili dinamično, kao samostalno kretanje jednog sudionika ili njegovo premještanje s jednog mjesta na drugo pod utjecajem djelovanja vanjske sile, kao kretanje prema cilju ili kretanje od ishodišta, kao kretanje prema gore ili prema dolje. S obzirom na specifičnu vrstu situacije te broj i vrstu sudionika koji su dio nje – npr. tema koja se nalazi na nekom mjestu, agentivni subjekt koji se samostalno kreće, agens koji premješta temu s jednog mjesta na drugo, razmjena teme između agensa i primatelja – frazemi se javljaju u nekoliko vrsta gramatičkih konstrukcija s glagolima iz različitih semantičkih polja. Ti se glagoli po značenju mogu podijeliti u sljedeće skupine:¹⁰⁹

- stativni glagoli (*biti, nalaziti se, ležati, sjediti, stajati, spavati, živjeti*)
- glagoli kretanja (*come* ‘doći’, *go* ‘ići’), uključujući glagole kretanja prema cilju (*ući, uletjeti*) i glagole kretanja od ishodišta (*izaći, vratiti se*), glagole kretanja prema gore (*climb* ‘popeti se’) i glagole kretanja prema dolje (*fall* ‘pasti’, *sići*)
- glagoli pomicanja i stavljanja (*put* ‘staviti’, *baciti, gurati*) uključujući glagole nošenja i slanja (*bring* ‘donijeti’, *odnijeti, slati*) te glagole uklanjanja i odvajanja

¹⁰⁸ U tome je razlika u odnosu na tradicionalne gramatike, osobito gramatike hrvatskoga jezika, koje s obzirom na značenje glagola rade podjelu na radnje, stanja i zbivanja.

¹⁰⁹ Nazivi značenjskih skupina preuzeti su iz Šojat (2012) te Brač i Bošnjak Botica (2015), a podjele glagola po skupinama u tim radovima oslanjanju se na elektroničku leksičku bazu engleskoga jezika *WordNet*.

(*izvaditi, skinuti*)

- glagoli posjedovanja, uzimanja i davanja, mijenjanja posjednika (*have* ‘imati’, *give* ‘dati’, *get* ‘dobiti’, *kupiti, prodati*)

U ovom ćemo potpoglavlju opisati tri skupine leksičko-gramatičkih varijantnih oblika glagolskih frazema s obzirom na to kakve događaje opisuju: 1) stativne konstrukcije kojima se opisuje stanje, 2) dinamične konstrukcije koje opisuju gibanje i 3) frazemske antonime koji odražavaju direkcionalnu opoziciju. Neki frazemi u drugoj skupini imaju vrlo promjenjiv leksički sastav i strukturu te se javljaju u četirima ili više različitih oblika.

U nastavku ćemo opisati i oprimjeriti navedene tri skupine varijantnih oblika. Pokazat ćemo da u leksičko-gramatičkim promjenama kojima podliježu frazemi u jednakoj mjeri sudjeluju značenje i gramatička struktura. Točnije, pokazat ćemo da su oblici u kojima se određeni frazem javlja ograničeni frazeološkim značenjem, njegovom konceptualnom motivacijom, te vrstom događajne sheme (engl. *event schema*; vidi 4. poglavlje) koju on jezično uobličuje. U svim primjerima varijantni se oblici navode po frekvenciji pojavljivanja u korpusu, počevši od najfrekventnijeg.

7.3.7.1. Stativne konstrukcije kojima se opisuje stanje

U ovoj su skupini frazemi koji se u korpusu tipično javljaju kao konstrukcije sastavljene od kopulativnoga glagola *biti* ili nekog drugog stativnog glagola i prijedložnog izraza kojim se izriče mjesto, a metaforički se odnosi na stanje. Drugi je oblik dinamična konstrukcija s glagolom promjene stanja (engl. *change-of-state verb*). Pogledajmo dva primjera iz engleskog:

(353) **be** beyond the pale

go beyond the pale

(354) **stand** on your own two feet

get (back) on your own two feet

Stativni oblici tih frazema imaju značenja ‘biti neprihvatljiv, neumjestan’ (*be beyond the pale*) odnosno ‘biti samostalan ili financijski neovisan’ (*stand on your own two feet*). Njihovi dinamični oblici opisuju dolazak u određeno stanje: *go beyond the pale* ‘postati neprihvatljiv’ odnosno *get (back) on your own two feet* ‘(ponovno) stati na noge’. Budući da ti frazemi odražavaju konceptualizaciju stanja kao mjesta (što je kodirano prijedložnim izrazom),

promjena mjesta metaforički se preslikava na promjenu stanja. Zbog toga se u dinamičnim oblicima javljaju glagoli kretanja *go* ‘ići’, *get* ‘doći’ odnosno *get back* ‘vratiti se’.

U hrvatskome se promjena stanja označava i padežno ako je riječ o glagolu koji opisuje kretanje prema cilju:

(355) **biti, nalaziti se** između dvije vatre

naći se između dvije vatre

(356) **biti, nalaziti se** na udaru (pod udarom)

naći se na udaru (pod udarom), **doći** na (pod) udar

(357) **biti** u krvi komu

ući u krv komu

Frazemi u značenju ‘biti u dvostrukoj opasnosti’ (*biti između dvije vatre*), ‘biti napadnut’ (*biti na udaru (pod udarom)*) i ‘u navici je komu što’ (*biti u krvi komu*) u dinamičnim se varijantama javljaju s glagolima kojima se izriče završni dio radnje: *naći se* i *doći* opisuju dolazak na cilj, a *ući* ulazak u spremnik. Budući da *doći* i *ući* označavaju kretanje prema cilju odnosno unutrašnjosti spremnika, prijedložno-padežni izrazi u frazemima *doći na (pod) udar* odnosno *ući u krv komu* kodirani su akuzativom čije je temeljno značenje usmjerenost. Dinamične varijante frazema u primjerima (355–357) koje opisuju promjenu stanja mogu se interpretirati kao ‘dospjeti u opasnost’ (*naći se između dvije vatre*), ‘postati izložen napadu’ (*naći se na udaru* odnosno *doći pod udar*) i ‘ući u naviku komu’ (*ući u krv komu*).

U prethodnim se primjerima u dinamičnim varijantama javljaju glagoli kretanja čija su značenja razmjerno shematična, te zbog toga promjenu stanja opisuju na neutralan način. Neki se frazemi u obama jezicima javljaju s glagolima koji opisuju specifičan način kretanja, te stoga dinamične varijante opisuju specifičnu vrstu promjene. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(358) **be** behind the times

fall behind the times

(359) **živjeti** pod čijom čizmom

pasti pod čiju čizmu

(360) **stajati** na putu komu

ispriječiti se na putu komu

Dinamični oblici frazema u primjerima (358) i (359) opisuju naglu promjenu, što se izražava glagolima *fall* ‘pasti’ (*fall behind the times* ‘postati staromodan’) odnosno *pasti* (*pasti pod* čiju *čizmu* ‘dospjeti pod okupaciju ili tuđinsku vlast’). Dinamični varijantni oblik *ispriječiti se na putu* komu u primjeru (360) opisuje početak neočekivane promjene i može se interpretirati kao ‘postaviti se kao zapreka, smetnja komu’.

Neki frazemi koji se u korpusu tipično javljaju kao stativne konstrukcije koje označavaju mjesto na kojem se nalazi tema (što se u nekim slučajevima metaforički preslikava na stanje) imaju dinamične oblike s dvama sudionicima – agensom i temom – koji su kodirani kao subjekt odnosno izravni objekt. Ti oblici opisuju promjenu mjesta teme kao posljedicu prijenosa energije s agensa:

- (361) **be** under lock and key
put something/someone under lock and key
- (362) **be** over the moon
send someone over the moon
- (363) **biti** na rubu živaca
dovesti na rub živaca koga
- (364) **biti** na koljenima
baciti na koljena koga

Frazem *be under lock and key* (dosl. biti pod lokotom i ključem) u primjeru (361) upotrebljava se u dvama značenjima – ‘zaključan’ o predmetima (npr. o nakitu zaključanom u ladici) i ‘u zatvoru’ kad je riječ o počinitelju kaznenog djela. Stativnim oblikom s glagolom *be* (‘biti’) izriče se mjesto na kojem se neki predmet ili osoba nalazi, dok dinamični oblik s glagolom *put* (‘staviti’) opisuje proces u kojem agentivni subjekt smješta predmet ili osobu na mjesto koje se konceptualizira kao spremnik (npr. ladica, ormar, banka, zatvor). U primjerima (362–364) stativne varijante frazema opisuju položaj entiteta na nekom mjestu, što se metaforički preslikava na stanje (*over the moon* (dosl. preko Mjeseca) ‘jako sretan’, *na rubu živaca* ‘iznerviran’, *na koljenima* ‘upropašten’ ili ‘pobijeden’). Njihove dinamične varijante opisuju proces u kojem agens dovodi temu u određeno stanje, zbog čega se u njima javljaju glagoli pomicanja i stavljanja (*send* ‘poslati’, *dovesti*, *baciti*). Ovisno o značenju pojedinoga glagola, promjena stanja teme pod utjecajem djelovanja agensa može se opisati neutralno kao u izrazima *send someone over the moon* (dosl. poslati koga preko Mjeseca ‘usrećiti koga’) i *dovesti na rub živaca koga* (‘iživcirati’) ili kao iznenadan proces u izrazu *baciti na koljena koga*

(‘upropastiti ili pobijediti koga’).

U prethodnim primjerima stativne konstrukcije sadrže glagole kojima se izriče postojanje, boravljenje i položaj tijela. U sljedećim je primjerima u sastavu frazema glagol *imati*, kojim se izražava posjedovanje (365) odnosno mjesto (366–368):

(365) **imati** muda

skupiti muda

(366) **imati** koga na piku

uzeti koga na pik

(367) **have** something under your belt

get something under your belt

(368) **have** something at your fingertips

get something at your fingertips

U stativnoj varijanti *imati muda* u primjeru (365) glagol *imati* upotrebljava se u prototipnom značenju: riječ je o apstraktnom posjedovanju, što se odražava u frazeološkom značenju ‘imati hrabrosti’. Dinamična varijanta *skupiti muda* (‘skupiti hrabrosti, osmjeliti se’) opisuje proces u kojem agens stavlja drugi entitet unutar svoje domene. S druge strane, u stativnim konstrukcijama *imati na piku* koga (‘željeti napakostiti komu’), *have something under your belt* (dosl. imati što pod pojasom ‘ostvariti što’) i *have something at your fingertips* (dosl. imati što na vrhovima prstiju ‘imati nadohvat ruke’) subjekt je referentna točka za određivanje položaja objekta. Tako se, na primjer, frazemom *have something under your belt* opisuje bilo kakva vrsta životnog ili profesionalnog iskustva koje je neka osoba stekla, a to se izražava kao položaj unutar konceptualne domene subjekta. Dinamične varijante frazema u primjerima (366–368) opisuju kretanje i dolazak nekog entiteta u domenu subjekta, tj. pod njegovu kontrolu.

Većina frazema koje smo dosad opisali javljaju se u dvama varijantnim oblicima, stativnom i dinamičnom. Manji broj frazema koji opisuju stanja ima dva dinamična varijantna oblika, te se javljaju kao neprijelazna i prijelazna konstrukcija. To su, na primjer, frazemi *behind the eight ball* (‘biti u neprilici’) i *biti pod upitnikom* (‘neizvjesno je što’):

(369) **be** behind the eight ball

get behind the eight ball

put someone behind the eight ball

- (370) **biti** pod upitnikom
doći pod upitnik
staviti, dovesti pod upitnik što

U tim primjerima dinamični varijantni oblik koji je neprijelazna konstrukcija opisuje dolazak entiteta u neko stanje, što se konceptualizira kao samostalno kretanje (*get behind the eight ball* ‘doći u nepriliku’, *doći pod upitnik* ‘postati neizvjestan’). Prijelazna konstrukcija opisuje dovođenje entiteta u određeno stanje, što se konstruira kao njegovo premještanje s jednog mjesta na drugo pod utjecajem vanjske sile (*put someone behind the eight ball* ‘dovesti u nepriliku koga’, *staviti pod upitnik* što ‘učiniti neizvjesnim što’).

Vidjeli smo da se frazemi kojima se izriču stanja javljaju i kao dinamične konstrukcije koje opisuju promjenu stanja. Te su promjene odraz konceptualizacije stanja kao položaja entiteta na nekom mjestu odnosno promjene stanja kao kretanja, a oslanjaju se na konceptualne metafore STANJA SU LOKACIJE I PROMJENA JE KRETANJE. U sljedećim ćemo odjeljcima pobliže razmotriti frazeme koji opisuju procese, a javljaju se u nekoliko varijantnih oblika koji odražavaju različite načine opisa relacije sudionika nekog događaja.

7.3.7.2. Dinamične konstrukcije koje opisuju gibanje

U ovoj su skupini glagolski frazemi koji odražavaju predodžbenu shemu ISHODIŠTA, PUTA I CILJA (engl. *the SOURCE-PATH-GOAL schema*). Oni opisuju gibanje nekog entiteta od ishodišta prema cilju, koji najčešće ima oblik prijedložnog izraza, npr. *rise through the ranks*; *izaći na vidjelo*, *baciti u vatru* koga. Isti se događaj konstruira na tri osnovna načina. Jedan je stativna varijanta koja opisuje samo jednu fazu procesa, najčešće rezultat, poput *the cat is out of the bag* (dosl. mačka je van vreće ‘tajna je otkrivena’; cijeli proces opisuje oblik *let the cat out of the bag* dosl. pustiti mačku iz vreće ‘odati tajnu’). Drugi je način konstruiranja događaja samostalno kretanje agentivnog subjekta (engl. *self-motion*) odnosno kretanje predmeta (engl. *object motion*). To se izražava neprijelaznom konstrukcijom s glagolima kretanja, na primjer *doći u škripac* ‘doći u neugodnu situaciju’ odnosno *come to a head* ‘kulminirati’. Treći je način uzrokovano kretanje (engl. *caused motion*), točnije premještanje entiteta s jednog mjesta na drugo zbog djelovanja vanjske sile, a to se jezično oblikuje prijelaznom konstrukcijom s glagolima pomicanja i stavljanja, na primjer *bring something to a head* ‘dovesti do kulminacije što’ i *dovesti, stjerati u škripac* koga ‘dovesti u neugodnu situaciju koga’. Također, isti se događaj može konceptualizirati i kao gibanje u suprotnim smjerovima, što se kodira

prijedložnim antonimskim parnjacima. To može biti, na primjer, kretanje prema gore i prema dolje (*put something/someone on a pedestal* ‘staviti na pijedestal koga, što’ i *take something/someone off a pedestal* ‘skinuti s pijedestala koga, što’), stavljanje u spremnik i vađenje iz spremnika (*spremiti, strpati u ladicu* što ‘odgoditi rješavanje problema’ i *izvaditi, izvuci iz ladice* što ‘nakon duljeg vremena početi rješavati neki problem’), itd. Neki izrazi u ovoj skupini shematični su frazemi koji se javljaju u četirima ili više različitih varijantnih oblika, te izražavaju gibanje i mirovanje, samostalno i uzrokovano kretanje, te kretanje u suprotnim smjerovima.

7.3.7.3. Cijeli proces i rezultat procesa

U ovoj su skupini frazemi koji opisuju cijeli proces gibanja nekog entiteta prema cilju, a imaju i stativne varijantne oblike koji opisuju samo završni dio procesa, tj. rezultat. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(371) **go** into overdrive

be in overdrive

(372) **get** the word out

the word **is** out

(373) **staviti** karte na stol

karte **su na stolu**

(374) **staviti** glavu na panj

čija glava **je na panju**

U tim primjerima dinamične varijante frazema opisuju kretanje odnosno premještanje entiteta na neko mjesto. Neprijelazna konstrukcija u (371) sastavljena je od subjekta (agensa) i adverbijalne dopune kojom se izriče cilj, a prijelazne konstrukcije u (372–374) sadrže subjekt (agens), izravni objekt (temu) i adverbijalnu dopunu. Ti frazemi imaju sljedeća značenja: ‘ubaciti u petu brzinu’ (*go into overdrive*), ‘proširiti vijest’ (*get the word out*), ‘otkriti svoje namjere’ (*staviti karte na stol*) i ‘svjesno se izvrnuti riziku’ (*staviti glavu na panj*). Njihovi su stativni oblici rezultativne konstrukcije u kojima u službi subjekta dolazi tema, i mogu se interpretirati ovako: *be in overdrive* ‘raditi sto na sat, biti u petoj brzini’, *the word is out* ‘informacija je objavljena’, *karte su na stolu* ‘namjere su otkrivene’, *čija glava je na panju* ‘svjesno se izvrnuo riziku tko’.

7.3.7.4. Samostalno kretanje i uzrokovano kretanje

Glagolski frazemi u ovoj skupini tipično se javljaju u dvama varijantnim oblicima. Jedan je neprijelazna konstrukcija sa subjektom i adverbijalnom dopunom koja opisuje kretanje jednog sudionika prema cilju, a drugi prijelazna konstrukcija sa subjektom, izravnim objektom i adverbijalnom dopunom koja opisuje premještanje teme s jednog mjesta na drugo kao posljedica djelovanja agensa.

U engleskome se u varijantnim oblicima koji izražavaju samostalno kretanje odnosno uzrokovano kretanje najčešće izmjenjuju glagoli *come* ‘doći’ i *bring* ‘donijeti’:

(375) **bring** something to a boil

come to a boil

(376) **come** under fire

bring someone under fire

(377) **call, bring** something into question

come into question

(378) **bring** the curtain down

the curtain **comes** down

(379) **come** full circle

bring someone/something full circle

U primjerima (375–377) varijantni oblici označavaju primicanje cilju nekog entiteta koji se kreće: *to a boil* (dosl. do vrenja) odnosi se na dolazak neke situacije do kritične točke; *under fire* (dosl. pod paljbu) opisuje izloženost neke osobe ili njezinih postupaka kritici, a *into question* (dosl. u pitanje) na neizvjesnost ostvarenja nekog plana. Oblici s imenicom *curtain* (‘zavjesa’) u primjeru (378) opisuju spuštanje zavjese, što se metaforički preslikava na završetak ili obustavu kakve aktivnosti. Najzad, varijante s imenskom sintagmom *full circle* (‘puni krug’) u primjeru (379) opisuju vraćanje sudionika (samostalnim kretanjem ili pod utjecajem djelovanja vanjske sile) na početnu točku kružnog kretanja.

Osim glagola *come* i *bring*, u engleskim se frazemima javljaju i drugi glagoli koji opisuju kretanje, poput *put* ‘staviti’ i *go* ‘ići’:

(380) **put** someone through the wringer

go through the wringer

(381) **put** someone/something under the spotlight

come under the spotlight

Frazem *put someone through the wringer* (dosl. staviti kroz žrvanj koga ‘izmaltretirati koga’) javlja se i kao neprijelazna konstrukcija s agentivnim subjektom *go through the wringer* (dosl. proći kroz žrvanj ‘proći kalvariju’). Glagol *go* profilira samostalno kretanje od ishodišta, a prijedlogom *through* ‘kroz’ izriče se prolazak kroz neki prostor. Frazem *put someone/something under the spotlight* (dosl. staviti pod reflektor koga, što ‘staviti u središte pozornosti’) u korpusu nalazimo i kao neprijelaznu konstrukciju *come under the spotlight* (dosl. doći pod reflektor ‘doći u središte pozornosti’). Oba se varijantna oblika upotrebljavaju s imenicama koje imaju ljudske referente, s onima koje se metonimijski odnose na ljude (npr. nogometni klubovi), te s imenicama koje označavaju apstraktne entitete, npr. *issue* ‘problem’ i *decision* ‘odlučka’.

U hrvatskome, koji je morfološki bogat jezik, varijantni oblici frazema sadrže glagole s prefiksima koji specificiraju smjer kretanja. Pogledajmo sljedeće primjere:

(382) **doći** na svijet

donijeti na svijet koga

(383) **odlaziti/otići** u nepovrat

odnijeti u nepovrat što

(384) **ulaziti/ući** na velika vrata

uvoditi/uvesti na velika vrata što

(385) **izaći** na ulicu

izvesti na ulicu koga

Oblici koji su neprijelazne konstrukcije imaju sljedeća značenja: *doći na svijet* ‘roditi se’, *otići u nepovrat* ‘propasti, nestati zauvijek’, *ulaziti/ući na velika vrata* ‘pojavit se u javnosti uz široku podršku’, *izaći na ulicu* ‘masovno prosvjedovati’. Glagoli u prijelaznim konstrukcijama imaju isti prefiks, a svaki od njih označava određeni smjer kretanja: *do-* izražava primicanje ciljnoj točki, *od-* odmicanje od ishodišne točke, *u-* ulazak u neki prostor, a *iz-* izlazak iz nekog prostora.

U prethodnim primjerima glagoli kretanja odnosno pomicanja razmjerno su shematičnih značenja i frazemi u čijem su sastavu profiliraju entitet koji se giba, put kojim se kreće, ishodište i cilj. Na primjer, *come* ‘doći’ i *ući* označavaju primicanje cilju, a *put* ‘staviti’ i *donijeti*

premještanje nekog entiteta od početne točke do cilja. U varijantnim oblicima nekih frazema u obama jezicima nalazimo glagole specifičnijih značenja koji opisuju i način kretanja odnosno pomicanja. Pogledajmo nekoliko primjera varijantnih oblika s prijelaznim glagolima u engleskome:

(386) **go** off the deep end

send, push someone off the deep end

(387) **go** over the edge

push, send, put, tip, drive someone over the edge

(388) **get** into a spin

send, put, throw someone into a spin

Frazemi u (386–388) koji su neprijelazne konstrukcije opisuju emocionalna stanja velikog intenziteta koje neka osoba više ne može kontrolirati i upotrebljavaju se u sljedećim značenjima: ‘šenući’ (*go off the deep end*), ‘puknuti’ (*go over the edge*) i ‘poludjeti’ (*get into a spin*). U prijelaznim oblicima koji opisuju kako jedan sudionik dovodi drugoga u neko teško emocionalno stanje, osim shematičnih glagola *send* ‘poslati’ i *put* ‘staviti’ nalazimo i glagole specifičnijih značenja koji označavaju pomicanje s pomoću snage: *push* ‘gurnuti’, *tip* ‘prevrnuti’, *drive* ‘tjerati’ i *throw* ‘baciti’. Budući da frazemi u tim primjerima opisuju afektivna stanja, u njima se javljaju glagoli u čija je značenja integriran način kretanja.

I u hrvatskim se frazemima javljaju glagoli čija značenja specificiraju način gibanja. Pogledajmo sljedeće primjere:

(389) **ići** od vrata do vrata

šetati od vrata do vrata koga

(390) **upasti, uletjeti** u žrvanj

ubaciti, uhvatiti, gurnuti u žrvanj koga

U (389) prijelazna konstrukcija *šetati od vrata do vrata* koga opisuje premještanje nekog entiteta u različitim smjerovima bez određenog cilja, što se odražava u značenju ‘slati koga da traži rješenje na raznim mjestima’. Frazem u primjeru (390) opisuje tešku situaciju koja je kodirana prijedložno-padežnim izrazom *u žrvanj*, a što je odraz konceptualizacije događaja kao SPREMNIKA. U varijantnim oblicima koji su neprijelazne konstrukcije glagoli označavaju ulazak u spremnik uzrokovan gubitkom ravnoteže (*upasti u žrvanj*) i kretanje velikom brzinom prema

unutrašnjosti spremnika (*uletjeti u žrvanj*), što se metaforički preslikava na iznenađan dolazak neke osobe u tešku situaciju. Glagoli u prijelaznim konstrukcijama opisuju stavljanje entiteta u spremnik upotrebom snage (*ubaciti u žrvanj* i *gurnuti u žrvanj*) i hvatanje brzim pokretom (*uhvatiti u žrvanj*).

U hrvatskome u nekim varijantnim oblicima koji su prijelazne konstrukcije djelovanje agensa energijom na temu izriče se različitim glagolima shematičnijih i specifičnijih značenja. Pogledajmo dva frazema koji opisuju kretanje u spremnik:

(391) **padati/pasti** u očaj

bacati/baciti, tjerati/natjerati, dovoditi u očaj koga

(392) **odlaziti/otići** u ropotarnicu povijesti

poslati, baciti, odbaciti, pospremiti, smjestiti u ropotarnicu povijesti koga

U (391) kao spremnik se konceptualizira teško emocionalno stanje (*očaj*), a u (392) prostorija u kojoj se drže nepotrebne stvari, što se metaforički odnosi na zaborav (*ropotarnica povijesti*). S obzirom na značenje pojedinog frazema, glagoli u njegovu sastavu na različite načine opisuju pomicanje teme prema mjestu kodiranom prijedložno-padežnim izrazom. U (391) od sva tri glagola najshematičnije značenje ima *dovoditi*, koji profilira pomicanje teme prema spremniku kao ciljnoj točki, dok glagoli *baciti* i *tjerati* profiliraju upotrebu snage odnosno prisile pri pomicanju teme ka spremniku. U (392) glagol *poslati* profilira pomicanje nekog entiteta prema spremniku, glagoli *baciti* i *odbaciti* promjenu mjesta teme upotrebom snage (a prefiks *od-* odmicanje od ishodišne točke), a glagoli *pospremiti* i *smjestiti* stavljanje nekog entiteta u spremnik.

Frazemi koji opisuju gibanje pokazuju jednu zanimljivu razliku između engleskog i hrvatskog koja proizlazi iz strukturne naravi dvaju jezika. Prema podacima iz korpusa enTenTen13, u engleskome se u varijantnim oblicima frazema koji opisuju pomicanje i stavljanje upotrebljava vrlo ograničen broj glagola, a najčešći su *bring* ‘donijeti’, *drive* ‘tjerati’, *push* ‘gurnuti’, *put* ‘staviti’, *send* ‘slati’, *take* ‘odvesti’ i *throw* ‘baciti’. U hrvatskome, koji je morfološki izrazito bogat jezik, u sastavu frazema koji opisuju gibanje nalazimo čitav niz različitih glagola u kojima je specificiran način kretanja odnosno pomicanja, a prefiksima se može dodatno kodirati smjer kretanja. To ćemo ilustrirati na primjerima dvaju frazema u engleskome i hrvatskome koji imaju sličan leksički sastav i značenje.

Prvi je primjer frazem koji opisuje zatvaranje počinitelja kaznenog djela, a u kojem se cilj kretanja izražava prijedložnim izrazom *behind bars* odnosno *iza rešetaka*:

(393) **end up, wind up** behind bars

put someone behind bars, **be locked up** behind bars

(394) **završiti, naći se** iza rešetaka

strpati, staviti, smjestiti, pospremiti, poslati, baciti, zatvoriti iza rešetaka koga

Neprijelazna konstrukcija u značenju ‘dospjeti u zatvor’ u obama jezicima sadrži glagole koji opisuju završni dio radnje, a to je dolazak na cilj (npr. *end up behind bars; završiti, naći se iza rešetaka*). U prijelaznoj konstrukciji u značenju ‘zatvoriti koga’ u engleskome nalazimo samo dva glagola koji opisuju stavljanje na neko mjesto – jedan sa shematičnijim značenjem (*put* ‘staviti’), a drugi sa specifičnijim (*lock up* ‘zaključati’). U hrvatskome prijelazna konstrukcija sadrži ukupno sedam glagola: dva shematična glagola koji opisuju premještanje nekog entiteta s jednog mjesta na drugo (*staviti* i *poslati*), četiri glagola koji opisuju specifične načine stavljanja u spremnik (*strpati, smjestiti, pospremiti* i *zatvoriti*), te jedan glagol koji opisuje premještanje upotrebom snage (*baciti*).

Drugi je primjer frazem koji opisuje objavu nekih činjenica u javnosti. To se označava prijedložnim izrazom *to light* (dosl. na svjetlo) odnosno *na vidjelo*, što je odraz motiviranosti konceptualnom metaforom ZNANJE JE GLEDANJE:

(395) **come** to light

bring something to light

(396) **izlaziti/izaći, dolaziti/doći, izbijati/izbiti, isplivati** na vidjelo

iznositi/iznijeti, istjerati, izvući na vidjelo što

U engleskome frazemu pojavljuje se po jedan glagol u neprijelaznoj i prijelaznoj konstrukciji, a oba opisuju primicanje ciljnoj točki nekog entiteta koji se kreće (*come* ‘doći’ odnosno *bring* ‘donijeti’). Varijantni oblici hrvatskoga frazema osim *dolaziti/doći* sadrže i glagole s prefiksom *iz-* koji označava napuštanje zatvorenog prostora i pojavljivanje na površini. Glagoli *izaći* i *iznijeti* taj događaj opisuju na razmjerno neutralan način, dok je u značenja drugih glagola integriran način kretanja (*izbiti, istjerati, izvući*) odnosno medij u kojem se neki entitet kreće (*isplivati*).

Kad je riječ o prefigiranim glagolima u sastavu frazema u hrvatskome, u varijantnim oblicima nekih izraza javljaju se prefiksi istooblični s prijedlozima, čime se intenzivira značenje glagola. Tako u sljedećim primjerima kombinacija prefiksa *u-* i prijedloga *u* intenzivira značenje kretanja u spremnik:

(397) **baciti, ubaciti** u vatru koga

skočiti, uskočiti u vatru

(398) **pasti, upasti, uletjeti** u klopku

uhvatiti, uloviti, uvući u klopku koga

U tim primjerima kao spremnici se konceptualiziraju opasna situacija (*vatra*) odnosno nepravilica u koju neka osoba dolazi zbog obmane (*klopka*). Varijantni oblici *ubaciti u vatru* koga, *uskočiti u vatru* i *upasti u klopku* odražavaju dvostruku motivaciju predodžbenom shemom SPREMNIKA: ulazak u spremnik kodiran je prijedlogom *u*, a prefiksom *u-* koji se dodaje svršenim glagolima *baciti*, *skočiti* i *pasti* izriče se kretanje prema unutrašnjosti spremnika.¹¹⁰ U varijantnim oblicima *uhvatiti u klopku* koga i *uloviti u klopku* koga glagol s prefiksom *u-* izražava svršenost radnje, a u konstrukcijama *uvući u klopku* koga i *uletjeti u klopku* ima i dodatno značenje ‘staviti što u što’ odnosno ‘ući u što’.

7.3.7.5. Shematični frazemi

U prethodnim smo odjeljcima govorili o frazemima koji imaju do najviše tri varijantna oblika. Određeni broj glagolskih frazema u našem korpusu u obama jezicima ima vrlo promjenjiv leksički sastav i strukturu i javljaju se u četirima ili više varijantnih oblika. To su izrazi s prostornim prijedlozima koji opisuju položaj entiteta na nekom mjestu ili gibanje prema cilju odnosno od ishodišta. U našem korpusu prostorne prijedloge u svom sastavu ima 208 engleskih i 270 hrvatskih frazema. Među tim su frazemima najpromjenjiviji oni u čijem su sastavu prijedlozi *in(to)* i *on* u engleskome, te *u* i *na* u hrvatskome, a odražavaju predodžbenu shemu SPREMNIKA odnosno POVRŠINE.¹¹¹ Ti frazemi imaju isti konceptualni sadržaj, a realiziraju se s pomoću čitavog niza leksičko-gramatičkih oblika koji odražavaju specifične načine konstruiranja događaja. Varijantnim je oblicima zajednički element oznaka za mjesto koja je kodirana prijedložnim izrazom, a događaj se različito konceptualizira tako da se mijenja broj sudionika i prostorna relacija. U obama jezicima shematični se frazemi javljaju u istim vrstama oblika, a to su:

¹¹⁰ Zanimljiv je podatak iz studije o prefiksima i prijedlozima Ljiljane Šarić, koja pokazuje da se kretanje u spremnik u hrvatskome redovito leksikalizira tako što se prefiks *u-* dodaje glagolima koji opisuju samostalno kretanje (Šarić 2014: 182).

¹¹¹ Opširnije o predodžbenim shemama u kognitivnoj lingvistici vidi Johnson (1987); Lakoff i Turner (1989); Hampe (2005). O prijedložnim konstrukcijama kao jezičnim manifestacijama predodžbenih shema u engleskome vidi Rudzka-Ostyn (2003); u hrvatskome Šarić (2008, 2014).

- konstrukcije koje opisuju položaj nekog entiteta u prostoru – mirovanje i(li) nemogućnost kretanja zbog djelovanja vanjske sile
- dinamične neprijelazne konstrukcije koje opisuju kretanje jednog sudionika
- dinamične prijelazne konstrukcije koje opisuju premještanje entiteta s jednog mjesta na drugo zbog djelovanja agensa
- antonimske konstrukcije s prijedložnim parnjacima koje opisuju kretanje i(li) premještanje u suprotnim smjerovima

Dat ćemo nekoliko primjera frazema s prijedlozima *in(to)* odnosno *u*, te *on* odnosno *na*.

Prvu skupinu čine frazemi čija su značenja motivirana predodžbenom shemom SPREMNIKA, a to je kodirano prijedlogom *in(to)* u engleskome odnosno u hrvatskome prijedlogom *u*. Pogledajmo dva primjera iz engleskog:

(399) **be in** the loop

get in the loop

get someone in the loop

keep someone **in** the loop

be, feel out of the loop

leave, keep someone **out of** the loop

(400) **send, throw, put** something **into (in)** a tailspin

go into a tailspin

be in a tailspin

pull out of a tailspin

pull something **out of** a tailspin

U primjeru (399) kao spremnik se konceptualizira petlja (*loop*), koja se metaforički odnosi na skupinu ljudi koja ima određene informacije i donosi odluke. Neka osoba ima pristup tim informacijama ako se nalazi unutar skupine (*be in the loop* ‘biti informiran’) ili ako postane njezinim dijelom (*get in the loop* ‘dobiti informacije’). Također, članovi skupine mogu prihvatiti nekoga izvana (*get someone in the loop*) ili osobu koja je već dio skupine svojom energijom držati unutra (*keep someone in the loop*), a to znači da ona zadržava pristup informacijama. Najzad, antonimski varijantni oblici koji opisuju položaj izvan spremnika pokazuju da osoba koja se nalazi izvan određene grupe ljudi ili ako joj nije dopušten ulazak u

grupu nema pristup nekim važnim informacijama. To je izraženo neutralno u konstrukciji *be*, *feel out of the loop* (dosl. biti, osjećati se izvan petlje ‘nemati informacije’) odnosno kao dinamika sile u *leave, keep someone out of the loop* (dosl. ostaviti, držati koga izvan petlje ‘držati koga u neznanju’).

U primjeru (400) imenica *tailspin* označava strmoglav pad aviona, a metaforički se odnosi na veliko opadanje razine ili smanjenje vrijednosti čega (tipično je riječ o gospodarstvu, tržištu i dionicama na burzi). Položaj u spremniku kodiran je prijedlogom *in* (*be in a tailspin* ‘biti u velikom padu’), a kretanje odnosno stavljanje u spremnik i njegovom inačicom *into*, koja u odnosu na *in* označava dublje prodiranje u unutrašnjost spremnika. Upotrebom prijedloga *into* u dinamičnim konstrukcijama s glagolima kojima se izriče kretanje i premještanje intenzivira se značenje naglog i neočekivanog dolaska u lošu situaciju (npr. *send something into a tailspin* ‘uzrokovati strmoglav pad čega’). Izlazak iz loše situacije kodiran je prijedlogom *out of* ‘iz’, a ta konceptualizacija događaja u korpusu se javlja kao neprijelazna konstrukcija s jednim sudionikom koji se vlastitim snagama kreće iz unutrašnjosti spremnika (*pull out of a tailspin*), te kao prijelazna konstrukcija u kojoj jedan sudionik s pomoću sile izvlači drugoga iz spremnika (*pull something out of a tailspin*).

U hrvatskim frazemima motiviranim predodžbenom shemom SPREMNIKA promjene prostornih odnosa među sudionicima osim prijedlozima označavaju se i padežima i glagolskim prefiksima. Pogledajmo frazeme u kojima se kao spremnik konceptualiziraju loše raspoloženje (*bed*, primjer 401) odnosno teška situacija (*gabula*, primjer 402):

(401) **biti u bedu**

padati/pasti u bed

bacati/baciti u bed koga

izaći, izvući se iz beda

izvući iz beda koga

(402) **biti, nalaziti se u gabuli**

upasti u gabulu; naći se u gabuli

uvaliti, dovesti u gabulu koga

izvlačiti se/izvući se iz gabule

izvlačiti/izvući, vaditi/izvaditi iz gabule koga

Ti primjeri pokazuju da se različitim padežima s prijedlogom *u* kodiraju mirovanje odnosno kretanje: lokativom se izriče položaj nekog entiteta u unutrašnjosti spremnika (npr. *biti u bedu*

‘biti loše volje’), a akuzativom kretanje prema spremniku (npr. *pasti u bed* ‘oneraspoložiti se’) odnosno stavljanje u spremnik (*uvaliti, dovesti u gabulu* koga ‘dovesti u nepriliku koga’). Također, u nekim varijantnim oblicima svršeni se glagol javlja s prefiksom *u-* s pomoću kojeg se intenzivira značenje kretanja prema unutrašnjosti spremnika (npr. *upasti u gabulu*). Prijedlogom *iz* s genitivom kodiran je izlazak nekog entiteta iz spremnika pod utjecajem njegove vlastite energije (npr. *izvući se iz beda*) odnosno vanjske sile (npr. *izvući iz gabule* koga).

U drugoj su skupini vrlo promjenjivih frazema oni s prijedlogom *on* u engleskome odnosno *na* u hrvatskome, a oba označavaju kontakt nekog entiteta s površinom drugoga. Za ilustraciju ćemo navesti frazeme *put something on the back burner* (‘privremeno odgoditi što’) i *biti, nalaziti se na crnoj listi* (‘biti nepoželjan, nepoćudan’):

(403) **put** something **on** the back burner

be on the back burner

take the back burner

get something **off** the back burner

come off the back burner

(404) **biti, nalaziti se na** crnoj listi

naći se, završiti na crnoj listi; **dospjeti, dolaziti/doći na** crnu listu

stavljati/staviti na crnu listu koga

skinuti s crne liste koga

U tim frazemima imenice *back burner* (dosl. stražnji plamenik na štednjaku) i *crna lista* označavaju površinu, a prijedlogom se izražava površinska kontaktnost. Stativne konstrukcije *be on the back burner* (dosl. biti na stražnjem plameniku) i *biti, nalaziti se na crnoj listi* označavaju mjesto, a u hrvatskome je to kodirano lokativom. Konstrukcijama s glagolima kretanja i stavljanja te akuzativom u hrvatskome kodiran je cilj, a krajnja je točka površina predmeta (*put something on the back burner* (dosl. staviti na stražnji plamenik), *doći na crnu listu, staviti na crnu listu* koga). U engleskome je kretanje izraženo i konstrukcijom *take the back burner* (dosl. zauzeti položaj na stražnjem plameniku) koja se sastoji od laganog glagola (engl. *light verb*) i imenske sintagme¹¹², a ima inkoativno značenje (‘biti odgođen’). Napuštanje položaja na površini i udaljšavanje u engleskome se kodira prijedlogom *off*, a u hrvatskome

¹¹² Više o konstrukcijama sastavljenim od laganog glagola i imenice u engleskome (npr. *take a drink* ‘popiti’, *take a look* ‘pogledati’, *take a seat* ‘sjesti’) vidi Gradečak-Erdeljić i Brdar (2012).

konstrukcijom *s* + genitiv. Pritom se u varijantnim oblicima frazema u engleskome javljaju glagoli razmjerno shematičnih značenja koji na neutralan način opisuju udaljavanje od ishodišne točke na površini nekog predmeta (*get* ‘maknuti’ i *come* ‘doći’), dok se u hrvatskome glagolom *skinuti* izriče pomicanje nekog entiteta s povišenog položaja dolje.

Kao što je rečeno, među frazemima koji opisuju prostorne odnose najpromjenjiviji leksički sastav i strukturu imaju oni s prijedlozima *in(to)/u* i *on/na*, te se javljaju u najmanje četirima različitim leksičko-sintaktičkim oblicima. Kad usporedimo izraze s tim dvama prijedlozima, znatno je veći broj shematičnih frazema među onima koji sadrže prijedlog *in(to)/u*. U engleskome dijelu našega korpusa od 42 frazema s prijedlogom *in(to)* njih 11 (26 %) su shematični i to su sljedeći izrazi:

be, get caught in the crossfire ‘trpjeti ni kriv ni dužan’
be in the loop ‘biti informiran’
be in a spin ‘biti uzrujan’
fall into a rut ‘prihvatiti ustaljen način života’
fall into the wrong hands ‘biti dodijeljen pogrešnoj osobi’
get back in the game ‘ponovno se uključiti u što’
get in(o) hot water ‘naći se u neprilici’
get in(to) the groove ‘oraspoložiti se’
put all your eggs in one basket ‘riskirati sve’
send something in(to)a tailspin ‘uzrokovati strmoglav pad čega’
throw your hat in(to) the ring ‘kandidirati se, natjecati se’

U hrvatskome dijelu našega korpusa od 76 frazema s prijedlogom *u* shematično je njih 18 (24 %), a to su:

biti u bedu ‘biti loše volje, u depresiji’
biti u centru (središtu) pažnje (pozornosti) ‘izazvati zanimanje, biti važan’
biti u čijim kandžama ‘biti u čijoj vlasti’
biti u gabuli ‘biti u teškoj situaciji’
biti u igri ‘biti aktivno uključen u što’
biti u modi ‘biti popularan’
biti u škripcu ‘biti u teškoj situaciji’
biti, živjeti u zabludi ‘biti u što pogrešno uvjeren’

doći u formu ‘doći u dobru fizičku kondiciju’
otići u ropotarnicu povijesti ‘otići u zaborav’
pasti u čiju nemilost ‘postati predmetom čije mržnje ili omalovažavanja’
pasti u sjenu ‘postati neprimjetan, nezapažen’
pasti u zaborav ‘biti zaboravljen’
stajati, ležati u ladici (o administrativnom predmetu) ‘ne biti riješen’
ući u štos ‘steći praksu, izvještiti se’
upasti u klopku, zamku ‘nepredviđeno se naći u neprilici’
upasti u žrvanj ‘naći se u teškoj situaciji’
zatvoriti se u svoju ljušturu ‘zatvoriti se u sebe’

Varijantni oblici shematičnih frazema s prijedlogom *in(to)* odnosno *u* nastaju izborom pojedinih glagola i gramatičkih konstrukcija ovisno o načinu na koji govornik portretira scenu, a sve se promjene oslanjaju na predodžbenu shemu SPREMNIKA. Središnji je element tih frazema mjesto koje se konceptualizira kao spremnik (npr. *hot water* ‘vruća voda’, *tailspin* ‘strmoglav pad’, *klopka*, *škripac*), a koje se metaforički odnosi na emociju ili stanje. Taj element služi kao osnova za varijantne oblike koji označavaju položaj entiteta na nekom mjestu, ulazak odnosno stavljanje u spremnik, te izlazak odnosno vađenje iz spremnika. Mogući razlog zbog kojeg u obama jezicima najviše shematičnih frazema ima upravo među onima koji odražavaju predodžbenu shemu SPREMNIKA jest da je riječ o iskustvu o kojem imamo vrlo bogata znanja. Tako Johnson (1987: 21) pokazuje da velik broj predmeta s kojima se svakodnevno susrećemo i koje upotrebljavamo doživljavamo kao spremnike: ljudsko tijelo, prostorije, odjeću, vozila, čaše, kutije, torbe, itd. Predodžbena shema SPREMNIKA pomaže nam razumjeti i apstraktne koncepte, pa se kao spremnici konceptualiziraju različita ljudska iskustva, na primjer događaji, emocije, stanja, život, vrijeme, rasprava, ljudski um, skupine ljudi, itd. Jezične manifestacije te konceptualizacije različiti su metaforički izrazi s prijedlogom *in(to)* odnosno *u*, među koje spadaju i frazemi.¹¹³ Druge predodžbene sheme, poput sheme POVRŠINE koja se u frazeologiji očituje u izrazima s prijedlogom *on* odnosno *na*, ne omogućuju tako raznoliku konceptualizaciju svakodnevnih iskustava.

¹¹³ Više o jezičnim manifestacijama metaforâ spremnika općenito vidi Lakoff i Johnson (1980: 29–32). Za primjere engleskih fraznih glagola koji odražavaju shemu SPREMNIKA vidi Rudzka-Ostyn (2003: 14–74). O shemi SPREMNIKA u hrvatskim frazemima vidi Parizoska (2009); Parizoska i Novoselec (2010).

7.3.7.6. Frazemski antonimi

U ovoj su skupini antonimski parovi frazema koji uključuju promjenu perspektive. S obzirom na njihova značenja, primijenit ćemo Cruseovu podjelu odnosa suprotnosti među leksemima koji se nalaze u direkionalnoj opoziciji (Cruse 1986: 226–240). Frazemi u ovoj skupini dijele se na dvije podskupine: jednu čine konverzivi (engl. *conversives*) s leksičkim parovima *dati* – *dobiti* i *kupiti* – *prodati*, a drugu reverzivi (engl. *reversives*), koji se odnose na suprotan smjer kretanja.

7.3.7.6.1. Konverzivi

Frazemi u ovoj skupini opisuju razmjenu teme između agensa i primatelja. To su, na primjer, u engleskome *give someone (a) free rein* (‘dati veću slobodu komu’), a u hrvatskome *davati/dati zeleno svjetlo* komu, čemu (‘dopustiti, odobriti komu, čemu što’). Ti se frazemi u korpusu tipično javljaju u dvama oblicima ovisno o tome u kojem smjeru ide razmjena, tako da u jednome obliku u službi subjekta dolazi agens, a u drugome primatelj. U prvome su varijantnom obliku profilirana sva tri sudionika koji sudjeluju u prijenosu, a kodirani su kao subjekt, izravni objekt i neizravni objekt. U drugome su obliku profilirana dva sudionika, primatelj i tema, a kodirani su kao subjekt i izravni objekt. To ilustriraju sljedeći primjeri iz engleskoga:

- (405) **give** someone the creeps
get the creeps
- (406) **give** someone/something the thumbs up
get the thumbs up
- (407) **give** someone a taste of their own medicine
get, receive a taste of your own medicine
- (408) **give** someone their marching orders
get, take, receive your marching orders

Varijantni oblici s glagolom *give* ‘dati’ profiliraju cijeli proces prijenosa – djelovanje agensa energijom na temu koja se kreće od njegove konceptualne domene do konceptualne domene primatelja. Ti se varijantni oblici frazema mogu interpretirati kao ‘plašiti koga’ (*give someone the creeps*), ‘odobriti komu što’ (*give someone the thumbs up*), ‘vratiti komu milo za drago’ (*give someone a taste of their own medicine*) i ‘dati komu otkaz’ (*give someone their marching*

orders). S druge strane, oblici s glagolima *get* ‘dobiti’, *receive* ‘primiti’ odnosno *take* ‘uzeti’ profiliraju relaciju između teme i primatelja: tema dolazi u primateljevo konceptualno područje i on nad njom preuzima kontrolu. Pritom izvor može i ne mora biti leksički specificiran, a to ovisi o značenju pojedinog frazema. Na primjer, korpusni podaci za frazem *get the thumbs up* (dosl. dobiti palčeve gore ‘dobiti odobrenje’) pokazuju da ta konstrukcija u 48 % primjera ima oznaku za izvor (*get the thumbs up from someone* ‘dobiti odobrenje od koga’). S druge strane, u frazemu *get a taste of your own medicine* (‘dobiti milo za drago’) izvor je izražen sintagmom s prijedlogom *from* ‘od’ u samo 2 % primjera. To pokazuje da taj frazem ističe ono što se događa nekome tko je predmet osvete, a nije važno tko je osoba koja se osvetila, zbog čega se izvor rijetko profilira.

Hrvatski frazemi koji opisuju prijenos javljaju se u istim dvama tipovima konstrukcija kao engleski – s agensom odnosno primateljem kao subjektom. Ovisno o tome koji je sudionik u službi subjekta, u jednoj varijantnoj konstrukciji tipično dolazi glagol *dati*, a u drugoj *dobiti*:

(409) **dati** zeleno svjetlo komu

dobiti zeleno svjetlo

(410) **dijeliti, davati** lekcije komu

dobivati lekcije

(411) **dobiti** batina (batine)

dati batina (batine) komu

Jedan dio tih frazema u svom sastavu ima i prijedložne izraze koji označavaju mjesto, kao u sljedećim primjerima:

(412) **dobiti** po tamburi

dati po tamburi komu

(413) **dati** po prstima komu

dobiti po prstima

(414) **dati** komu na znanje što

primiti, uzeti na znanje što

Frazemi primjerima (412–414) upotrebljavaju se u značenju ‘istučiti’ (*dati po tamburi komu*), ‘ukoriti, izgrditi koga’ (*dati po prstima komu*) odnosno ‘obavijestiti, upozoriti koga’ (*dati komu na znanje što*). Ti izrazi profiliraju ne samo promjenu u konceptualnoj domeni primatelja (tj.

njegovu pogođenost radnjom), već i mjesto pogođenosti. To su *tambura* ‘glava’, *prsti* odnosno *znanje*, koje se metonimijski odnosi na glavu kao centar razuma.

Kao što je rečeno, frazemi koji opisuju prijenos tipično se javljaju u dvama oblicima, od kojih je u jednome subjekt agens, a u drugome primatelj. Manji broj tih frazema u obama jezicima ima i treći varijantni oblik u kojem je subjekt tema:

(415) I know for certain *the real pat on the back comes* when the war comes to an end and with the return of peace and prosperity to that little island of yours!

(give someone a pat on the back)

(416) Kako policija traga za počiniteljima, službene informacije *stizale su na kapaljku*.

(dobivati na kapaljku što)

(417) Ono što se nije prodalo „stranom“ kapitalu, *otišlo je u ruke* „domaćem“ (...)

(dati (predati) što u ruke komu)

Konstrukcije u primjerima (415) i (416) profiliraju kretanje teme – pohvale (*a pat on the back*) odnosno informacija – bez spominjanja uzročnika gibanja i cilja (premda je zbog upotrebe glagola *come* ‘doći’ odnosno *stizati* jasno je da je riječ o kretanju prema govorniku). Oblik *otići u ruke* komu u primjeru (417) profilira kretanje teme prema konceptualnom području primatelja izraženom imenskom sintagmom *domaći kapital*, koja se metonimijski odnosi na osobe. Budući da ti varijantni oblici opisuju gibanje teme, u njima se javljaju glagoli koji opisuju samostalno kretanje.

Osim frazema koji uključuju leksičke parove *dati* – *dobiti*, u konverzive spadaju i parovi frazema s glagolima *buy* i *sell* u engleskome odnosno *kupiti* i *prodati* u hrvatskome. Oni također označavaju dvije različite perspektive prijenosa:

(418) **buy** a pig in a poke

sell (someone) a pig in a poke

(419) **kupiti** mačka u vreći

prodati mačka u vreći komu

(420) **prodati** u bescjenje što (komu)

kupiti u bescjenje što

Korpusni podaci pokazuju da u varijantnim oblicima frazema s glagolom *sell* u engleskome odnosno *prodati* u hrvatskome primatelj može i ne mora biti leksički izražen. Zbog toga se ti

frazemi javljaju kao prijelazne konstrukcije s dvama sudionicama (agensom i temom) i(li) kao dvostruko prijelazne konstrukcije s trima sudionicima (agensom, primateljem i temom). To ilustriraju sljedeći primjeri:

- (421) a. The government is *selling a pig in a poke*.
b. Except of course when he lies his butt off to *sell you a pig in a poke* in the beginning.
- (422) a. Gavella *ne prodaje mačka u vreći*. Gavellin repertoar zdušno tome svjedoči.
b. Dočekao nas je onaj isti ljubazni mladić koji *nam je prodao mačka u vreći*.
- (423) a. Nedavno smo pisali o tome kako sudovi *prodaju slavonske oranice u bescjenje*, za 200 do 700 kuna.
b. Giro, predivna mi je tvoja Alfa. Stvarno bi bilo šteta da *si je prodao nekom idiotu u bescjenje* kod kojeg bi kroz godinu, dvije završila na otpadu.

U rečenicama (421a–423a) u službi subjekta je agens, a u službi izravnog objekta tema, dok je u dvostruko prijelaznim konstrukcijama u (421b–423b) leksički izražen i treći sudionik, primatelj, koji je kodiran kao neizravni objekt (osobne zamjenice *you* i *mi* te imenska sintagma *neki idiot*). Upotreba tih frazema u korpusu pokazuje da frazeološko značenje utječe na to hoće li primatelj biti leksički specificiran. Na primjer, u frazemima u (421) i (422) primatelj je izražen u 76 % ukupnog broja primjera (*sell someone a pig in a poke*) odnosno 67 % primjera (*prodati mačka u vreći komu*). U engleskome frazemu *sell someone a pig in a poke* ('prodati mačka u vreći komu') važnost primatelja dodatno je naglašena upotrebom pasivne konstrukcije u kojoj je taj sudionik istaknuti lik: od 38 primjera tog frazema, njih 19 ima pasivni oblik s primateljem u službi subjekta (*someone was/has been sold a pig in a poke* 'nekome je prodan mačak u vreći'). To pokazuje da je u tom frazemu pažnja usmjerena na osobu koja je prevarena. S druge strane, frazem u čijem je sastavu prijedložno-padežni izraz *u bescjenje* (u značenju 'za malu količinu novaca', primjer 423) u samo se 9 % primjera javlja kao dvostruko prijelazna konstrukcija u kojoj je primatelj leksički specificiran (*prodati komu u bescjenje* što). Taj se frazem tipično javlja u obliku *prodati u bescjenje* što, u kojem se naglasak stavlja na činjenicu da je nešto prodano vrlo jeftino, a manje je važno komu se prodalo.¹¹⁴

Vidjeli smo da se frazemski konverzivi koji opisuju prijenos tipično javljaju u dvama

¹¹⁴ Više o usmjeravanju pažnje na pojedine elemente komercijalne transakcije, što se očituje upotrebom različitih glagola (*buy* 'kupiti', *sell* 'prodati', *pay* 'platiti', *spend* 'potrošiti', *charge* 'naplatiti' i *cost* 'koštati'), vidi Radden i Dirven (2007: 26–28).

varijantnim oblicima s različitim glagolima transfera. Upotreba specifičnog glagola i gramatičke konstrukcije ovisi o tome koji se aspekt prijenosa profilira. Ako je profiliran cijeli proces u kojem agens inicira gibanje teme koja dolazi pod kontrolu primatelja, to se izražava prijelaznim konstrukcijama s agensom kao subjektom, najčešće s glagolom *give* u engleskome odnosno *dati* u hrvatskome, te s drugim glagolima transfera poput *dijeliti*. Prijelazne konstrukcije u kojima je subjekt primatelj profiliraju dolazak teme u njegovo konceptualno područje i posljedično njegovu pogodnost radnjom, što se izražava glagolima tipa *dobiti* i *primiti*. Kod manjeg broja frazema profilirano je i gibanje teme prema cilju, što se izražava glagolima tipa *doći* i *otići*. Sve to pokazuje da varijantni oblici frazema isti konceptualni sadržaj – razmjenu teme između agensa i primatelja – konstruiraju na različite načine unutar sheme prijenosa.

7.3.7.6.2. Reverzivi

U ovoj su podskupini prostorni antonimi, točnije frazemi koje opisuju kretanje u suprotnim smjerovima. Pogledajmo sljedeće primjere iz engleskoga:

- (424) **get on** your high horse
get, come off your high horse
- (425) **put the lid on** something
take the lid off something

U tim se konstrukcijama promjena prostornog odnosa odražava upotrebom prijedložnih antonimskih parnjaka. Frazem *get on your high horse* (dosl. popeti se na visokog konja) u (424) opisuje penjanje na povišeno mjesto koje označava važan status, a odnosi se na osobu koja smatra da je po nečemu bolja od drugih. Njegov antonimski parnjak *get off your high horse* (dosl. sići s visokog konja) upotrebljavamo kad nekome želimo reći da se prestane praviti važan. U primjeru (425) antonimski par opisuje stavljanje poklopca na neki predmet (*put the lid on something*) odnosno micanje poklopca s predmeta (*take the lid off something*), što se metaforički odnosi na obustavu kakve aktivnosti odnosno njezino ponovno pokretanje.

Primjeri prostornih antonima u hrvatskome su sljedeći:

- (426) **ući u** štos
ispasti, izaći iz štosa

(427) **gurnuti, pomesti pod** tepih što

izvući ispod tepiha što

(428) **plivati sa** strujom

plivati protiv struje

Varijantni oblici u (426) opisuju ulazak u spremnik (*ući u štos* ‘steći praksu, izvještiti se’) odnosno izlazak iz spremnika (*ispasti iz štos* ‘izgubiti vještinu’), a oni u (427) stavljanje s donje strane čega (*gurnuti pod tepih* što ‘skrivati od javnosti što’) odnosno izvlačenje na površinu (*izvući ispod tepiha* što ‘otkriti javnosti što’). Antonimne konstrukcije u (428) opisuju kretanje jednog entiteta pored drugoga odnosno u suprotnom smjeru. To se metaforički preslikava na ponašanje i razmišljanje jedne osobe poput većine u nekoj skupini ili zajednici (*plivati sa strujom*) odnosno suprotno od većine (*plivati protiv struje*).

7.3.8. Rasprava

Vidjeli smo da se ovisno o načinu na koji se neki događaj prikazuje glagolski frazemi javljaju u različitim gramatičkim konstrukcijama, a neke su od njih popraćene zamjenom glagolske sastavnice. Svim je tim konstrukcijama zajedničko to da opisuju relaciju između sudionika iz različitih perspektiva, pri čemu određeni sudionik postaje lik prvog plana. To znači da različiti varijantni oblici nekog glagolskog frazema predstavljaju specifične načine jezične organizacije događaja koji on opisuje ili, u Langackerovoj terminologiji, podešavanje fokusa (engl. *focal adjustments*; Langacker 1987). Riječ je, dakle, o inačicama frazema koje odražavaju govornikov odabir sudionika koji je profiliran (npr. agens, primatelj, tema) te odabir perspektive iz koje prikazuje neki događaj. Na primjer, govornik može opisati istu scenu upotrebom aktivnog ili pasivnog oblika tako da u prvi plan stavi agensa odnosno temu, može opisati cijeli proces sa svim fazama ili samo jedan njegov dio (npr. rezultat) upotrebom akuzativne odnosno lokativne konstrukcije, istu scenu može opisati kao gibanje ili mirovanje, s jednim sudionikom ili s dvama sudionicima itd. Iz toga je vidljivo da su gramatičke i leksičko-gramatičke promjene frazema sustavne. To potvrđuje rezultate ranijih istraživanja promjenjivosti glagolskih frazema u različitim europskim jezicima koja su pokazala da se glagolska sastavnica i gramatička struktura mijenjaju ovisno o tome kako se konstruira relacija među sudionicima nekog događaja (npr. u engleskome Moon 1998; Langlotz 2006; u ruskome Dobrovol'skij 2011; u njemačkome Dobrovol'skij 2015).

Rezultati su također pokazali da iste vrste gramatičkih odnosno leksičko-gramatičkih promjena imaju iste značajke u engleskome i hrvatskome. Na primjer, pasiv u obama jezicima služi za defokusiranje agensa, a u frazemima koji opisuju promjenu stanja upotrebljavaju se glagoli kretanja, što je odraz konceptualne metafore PROMJENA JE KRETANJE koja se javlja u različitim jezicima. Zbog strukturne naravi dvaju jezika postoje i određene različitosti u vrstama varijantnih oblika u kojima se javljaju glagolski frazemi. Točnije, za konstruiranje relacije među sudionicima na određeni način govorniku su u engleskome odnosno hrvatskome dostupne različite konstrukcije. Tako se u engleskome frazemi koji su aktivne prijelazne konstrukcije (npr. *change your tune*) mogu javiti kao neprijelazne konstrukcije s istim glagolom i temom kao subjektom (*someone's tune changes*). U hrvatskome to nije moguće bez popratnih morfoloških promjena pa se ti frazemi javljaju kao povratne ili medijalne konstrukcije (npr. *vraćati na mala vrata* što i *vraćati se na mala vrata*; *prebacivati lopticu* i *prebacuje se loptica*). Usprkos razlikama među dvama jezicima, iz tih je promjena vidljiva simboličnost gramatičkih struktura: aktivne prijelazne konstrukcije uvijek uključuju dva sudionika (agensa i temu) i profiliraju cijeli proces prijenosa energije s jednog entiteta na drugi, dok neprijelazne, povratne i medijalne konstrukcije profiliraju samo jednog sudionika zahvaćenog djelovanjem energije. Pri konstruiranju događaja govornik će se koristiti onim sredstvima koja su mu dostupna u njegovu jeziku i koja su dio njegova vlastita znanja.

Rezultati također pokazuju da na izbor gramatičkih odnosno leksičko-gramatičkih konstrukcija u kojima se neki glagolski frazem javlja utječu konceptualna motivacija frazeološkog značenja i događajna shema koju dani frazem odražava. Kad je riječ o konceptualnoj motivaciji kao ograničavajućem čimbeniku, jedan su takav primjer glagolski frazemi s prijedlogom *in* u engleskome odnosno u hrvatskome s prijedlogom *u*, koji su motivirani predodžbenom shemom SPREMNIKA. Na primjer, hrvatski frazem s prijedložnom konstrukcijom *u + škripac* odražava konceptualizaciju teške situacije kao spremnika u skladu s konceptualnom metaforom STANJA SU SPREMNICI. Statično portretiranje scene (položaj u spremniku) kodira se lokativnom konstrukcijom *u škripcu* sa stativnim glagolima, a dinamično portretiranje scene (ulazak u spremnik) akuzativnom konstrukcijom *u škripac* s glagolima dinamike sile.

Drugi ograničavajući čimbenik je događajna shema koju odražava glagolski frazem: prostorna shema odnosno jedna od shemâ dinamike sile – akcija, prijenos ili kretanje. Prikaz se daje u Tablici 2.

Tablica 2. Događajne sheme kao ograničenje promjenjivosti glagolskih frazema

Vrsta događajne sheme	Leksički oblici	Gramatički oblici
Prostorna shema	<p>glagoli stanja, glagoli kretanja i(li) glagoli pomicanja</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>be beyond the pale/go beyond the pale</i> • <i>be over the moon/send someone over the moon</i> • <i>stajati iza svojih riječi/stati iza svojih riječi</i> • <i>živjeti (biti, sjediti) na grbači komu/sjesti na grbaču komu/natovariti komu na grbaču koga</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • stativna konstrukcija • dinamična neprijelazna konstrukcija i(li) dinamična prijelazna konstrukcija
Shema akcije	<p>glagoli koji opisuju djelovanje agensa energijom na temu</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>not set/written/carved in stone</i> • <i>praviti/raditi od muhe slona</i> • <i>sačuvati/spasiti obraz</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • aktivna prijelazna konstrukcija • pasivna, povratna, medijalna, neprijelazna konstrukcija
Shema prijenosa	<p>glagoli transfera</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>give someone free rein/get free rein</i> • <i>dati zeleno svjetlo komu/dobiti zeleno svjetlo</i> • <i>dobiti po nosu/dati po nosu komu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • dvostruko prijelazna konstrukcija • prijelazna konstrukcija
Shema kretanja	<p>glagoli kretanja, glagoli pomicanja, glagoli stanja</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>bring something to a boil/come to a boil</i> • <i>dovesti (stjerati) u škripac koga/dospjeti u škripac/biti u škripcu/izvući se iz škripca</i> • <i>doći na čelo/staviti (dovesti) na čelo koga/biti na čelu/odstupiti s čela</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • dinamična neprijelazna konstrukcija • dinamična prijelazna konstrukcija • stativna konstrukcija • antonimske konstrukcije s prijedložnim prostornim parnjacima (npr. <i>u-iz, s-na</i>)

Tablica 2 pokazuje da su gramatičke i leksičko-gramatičke promjene kojima podliježe neki glagolski frazem ograničene konceptualnom jezgrom događajne sheme (engl. *conceptual core*; Radden i Dirven 2007: 42–48) koju čini relacija između sudionika sa specifičnim semantičkim ulogama. U prostornoj shemi to je odnos između teme i lokacije, u shemi akcije prijenos energije s agensa na temu, u shemi prijenosa odnos triju sudionika koji sudjeluju u razmjeni (agens, tema i primatelj), a u shemi kretanja ključni je element gibanje nekog entiteta od jednog mjesta prema drugome. Vrste varijantnih oblika u kojima će se neki glagolski frazem javiti ovisi o tome kakvu situaciju opisuje događajna shema i kojim se gramatičkim konstrukcijama u pojedinome jeziku opisuju odnosi između sudionika unutar nje. O tome će detaljnije biti riječi u općoj raspravi.

7.4. Modifikacije frazema

U prethodnim smo odjeljcima govorili o frazeološkim varijantama – različitim oblicima istoga frazema koji su se čestom upotrebom konvencionalizirali u jeziku. U ovom ćemo potpoglavlju govoriti o nekonvencionalnoj upotrebi frazema, za što ćemo se koristiti nazivom *modifikacije*. Modifikacije definiramo kao namjerne i svjesne preoblike leksičkog sastava, strukture i značenja frazema radi određene komunikacijske svrhe. Istraživanje modifikacija glagolskih frazema u engleskome i hrvatskome ima dva cilja: 1) usporedbom vrsta modifikacija i njihovih značajki utvrditi postoje li opći modeli na kojima se takve promjene temelje u dvama jezicima i 2) utvrditi do koje se mjere u nekonvencionalnoj upotrebi može mijenjati leksički sastav i struktura frazema. Polazimo od sljedećih hipoteza:

1. Dosadašnja istraživanja modifikacija frazema pokazuju da je riječ o konceptualnoj pojavi te da njima upravljaju kognitivni mehanizmi. Stoga pretpostavljamo da iste vrste modifikacija imaju slične značajke u različitim jezicima. To ujedno pretpostavlja da postoje univerzalni modeli na kojima se modifikacije temelje u engleskome i hrvatskome. Istodobno, s obzirom na strukturne razlike između tih dvaju jezika, očekujemo da će načini promjena glagolskih frazema u nekonvencionalnoj upotrebi pokazivati i određene različitosti.
2. Budući da će novonastali oblik nastao modifikacijom frazema biti razumljiv ako je vidljiva veza s njegovim konvencionalnim oblikom, pretpostavljamo da je jedan od temeljnih čimbenika na koje se oslanja stupanj promjenjivosti u nekonvencionalnoj upotrebi prepoznatljivost izraza. To nazivamo načelom mogućnosti rekonstrukcije

frazema (engl. *recoverability*). Pretpostavljamo da rekonstrukciju frazema omogućuju istaknute sastavnice koje odražavaju frazeološko značenje danog izraza.

Kao temeljni kriterij za određivanje razlike između ustaljenih varijanata i modifikacija uzeli smo podatke o frekvenciji pojavljivanja pojedinoga oblika frazema u korpusu enTenTen13 odnosno hrWaC (vidi 6.2.2.). Točnije, modifikaciju smo odredili kao onaj oblik frazema koji se korpusu javlja u manje od pet primjera.

Rezultati istraživanja modifikacija frazema u engleskom i hrvatskom jeziku pokazuju da se u tim dvama jezicima javljaju iste vrste promjena – leksičke, tvorbene i strukturne. Od tih triju tipova modifikacija najčešće su leksičke, dok se tvorbene i strukturne promjene (npr. nominalizacija odnosno izmjena redoslijeda sastavnica) javljaju u mnogo manjem broju. Pregled rezultata daje se u Tablici 3.

Tablica 3. Vrste promjena frazema u nekonvencionalnoj upotrebi

Vrsta promjene	Engleski		Hrvatski	
	Broj primjera	%	Broj primjera	%
Leksičke promjene	4593	94 %	2489	66 %
Tvorbene promjene	141	3 %	578	15 %
Strukturne promjene	145	3 %	732	19 %
Ukupno	4879	100 %	3799	100 %

Mogući razlog zbog kojeg se u nekonvencionalnoj upotrebi u obama jezicima najčešće javljaju leksičke promjene jest da se one odnose na sastavnice koje profiliraju jedinice sa specifičnim konceptualnim sadržajem. To su glagoli i pridjevi, koji profiliraju relacije, te imenice, koje profiliraju fizičke i apstraktne entitete. Leksičke promjene uočljive su kao inovativne, za razliku od onih koje se odnose na gramatičke kategorije.

Rezultati također pokazuju da najveći broj modifikacija pripada vrstama promjena koje se javljaju u konvencionalnoj upotrebi. To su: zamjena sastavnica, atribucija imenskih sastavnica, tvorbene promjene (nominalizacija u obama jezicima, tvorba vidskih parnjaka u hrvatskome te uvrštavanje pojedinih sastavnica odnosno cijeloga frazema kao atributa u sastav složenih imenskih sintagmi) i gramatičke promjene (izmjena redoslijeda sastavnica, pasivizacija i negacija). Samo u nekonvencionalnoj upotrebi javljaju se sljedeće promjene: proširivanje sastava frazema umetanjem novih elemenata, spajanje dvaju frazema u jedan, potpuna

strukturna promjena i dvostruka aktualizacija, tj. upotreba frazema u doslovnom i frazeološkom značenju. Kod dijela frazema istodobno se javlja više vrsta promjena, koje su zabilježene zasebno. Pregled rezultata daje se u Tablici 4.

Tablica 4. Vrste modifikacije frazema u engleskome i hrvatskome

Modifikacija	Engleski		Hrvatski	
	Broj primjera	%	Broj primjera	%
Zamjena sastavnica	749	15,3 %	1492	39,1 %
Atribucija imenskih sastavnica	2622	53,7 %	956	25,1 %
Proširivanje sastava frazema	1222	25 %	41	1,1 %
Tvorbene promjene	141	2,9 %	578	15 %
Gramatičke promjene	131	2,7 %	723	19 %
Spajanje	11	0,23 %	4	0,1 %
Potpuna strukturna promjena	3	0,06 %	5	0,1 %
Dvostruka aktualizacija	7	0,1 %	14	0,4 %
Ukupno	4886	100 %	3813	100 %

Naše je istraživanje potvrdilo rezultate ranijih istraživanja koja pokazuju da se složenije modifikacije kao što su spajanje dvaju frazema u jedan ili potpuna strukturna promjena javljaju u razmjerno malom broju (usp. Omazić 2003a). Mogući razlog za to jest da se kod modifikacija u kojima se u znatnoj mjeri mijenjaju sastav i struktura frazema smanjuje prepoznatljivost njegova konvencionalnog oblika. Što je modifikacija složenija, potreban je veći kognitivni napor kako bi novonastali izraz bio razumljiv, a time se povećava mogućnost da komunikacijska motivacija za promjenu ne bude jasna.

U nastavku ćemo analizirati značajke pojedinih vrsta modifikacija kako bismo utvrdili postoje li neki opći modeli na kojima se one temelje u različitim jezicima, te do koje se mjere može mijenjati leksički sastav i struktura frazema kako bi i nakon preoblike ostao prepoznatljiv. U svim primjerima u zagradi se kao konvencionalni navodi onaj oblik odnosno oblici danog frazema koji imaju najveću frekvenciju u korpusu enTenTen13 odnosno hrWaC.

7.4.1. Zamjena sastavnica

Ovaj se tip promjene odnosi na zamjenu konvencionalnih frazeoloških sastavnica drugim (jednočlanim i višečlanim) leksičkim jedinicama. Korpusni podaci pokazuju da postoje dva podtipa promjene: u jednoj se frazeološka sastavnica zamjenjuje jedinicama s kojima je značenjski povezana, a u drugoj onima s kojima ne stoji u značenjskoj vezi. U nastavku ćemo ih detaljnije opisati i dati primjere iz korpusa.

U primjerima (429) i (430) zamjenjuje se glagolska sastavnica, i to glagolima bliskoga značenja. Riječ je o frazemima *turn, roll (over) in your grave* ('okretati se u grobu') i *pasti u krilo* komu ('dobiti što bez muke'):

(429) They sound like a bad Queen cover band. They are not, nor will they ever be, Queen.
Freddie Mercury *must be pirouetting in his grave.*

(turn, roll (over) in your grave)

(430) Najčešće je to u trenucima kad se mučim i trudim svim snagama da nešto napravim i / ili postignem, a netko pokraj mene to samo dobije servirano, onako mu lijepo i elegantno *doleti u krilo.*

(pasti u krilo komu)

U tim se primjerima glagoli kretanja *turn* 'okretati se' i *pasti* zamjenjuju jedinicama koje također opisuju gibanje – *pirouette* 'izvoditi piruete' odnosno *doletjeti*. Na taj se način mijenja vizualna predodžba situacije koju opisuje pojedini frazem, a zamjena konvencionalne glagolske sastavnice dovodi do promjene frazeološkog značenja. Tako se izraz *pirouette in your grave* može interpretirati kao 'biti zgrožen' (o reakciji pokojnika na djela žive osobe), a *doletjeti u krilo* komu kao 'dobiti nešto bez imalo truda'. Kad je riječ o izrazu *pirouette in your grave*, zanimljivo je da se u korpusu enTenTen13 frazem *turn, roll (over) in your grave* i u konvencionalnoj upotrebi javlja s glagolima i glagolskim konstrukcijama koje opisuju brzo odnosno vrtoglavo okretanje, poput *spin, flip, twirl, whirl, do backflips* i *do somersaults*.¹¹⁵

Kod nekih frazema zamjenom konvencionalne glagolske sastavnice nastaju izrazi suprotnih značenja, kao u sljedećim primjerima:

¹¹⁵ Slično tome, u hrWaC-u nalazimo inovativni oblik s umetnutim prijedložno-padežnim izrazom *okretati se u grobu kao (ko) ventilator*, a njegovo se značenje također može interpretirati kao 'biti zgrožen'.

(431) Have you ever allowed yourself to become so totally immersed in a day that it stretched on forever? It seems we *lose the hang of it* after childhood, which is a shame.

(get the hang of something)

(432) Jedna joj vlas pobjegne na lice i ona onda *na sva usta kudi* frizera koji ne zna šišati, četku koja ne zna češljati, traku koja se ne može namjestiti i mene koja nemam više strpljenja.

(hvaliti na sva usta koga)

Ti se oblici mogu interpretirati kao ‘ispasti iz štosa’ (*lose the hang of something*) i ‘kuditi koga otvoreno, bez sustezanja’ (*kuditi na sva usta*).

Kod zamjene konvencionalne glagolske sastavnice jedinicama bliskih ili suprotnih značenja postavlja se pitanje ograničenja na koja se oslanja izbor zamjenskih elemenata. Primjeri (429–432) pokazuju da je ključno ograničenje te promjene konceptualna motivacija frazeološkog značenja. To je osobito vidljivo kod frazema koji se u nekonvencionalnoj upotrebi javljaju u dvama ili više oblika s različitim glagolima. To ćemo ilustrirati na frazemima *skinuti s pijedestala* koga (‘prestati veličati koga’) i *rise through the ranks* (dosl. dići se kroz redove ‘napredovati, probiti se’).

Hrvatski frazem *skinuti s pijedestala* koga opisuje scenu u kojoj jedan sudionik uzrokuje kretanje drugog sudionika s povišenog položaja prema dolje. U sljedećim primjerima glagol *skinuti* zamijenjen je glagolima koji označavaju brzo i naglo uzrokovano kretanje:

(433) Heroji *su svrgnuti s pijedestala*, a dobar dio njihovih sljedbenika okrenuo im je leđa.

(434) Voljeni drug, vođa i učitelj, kormilar cjelokupnog čovječanstva, najveći genij svih vremena, preko noći je *zbačen s pijedestala*, proglašen je zločincem.

Konceptualnu motivaciju izraza *skinuti s pijedestala* koga čini predodžbena shema GORE–DOLJE s pomoću koje se preko metafora strukturiraju apstraktni koncepti kao što su uspjeh, kontrola i društveni status.¹¹⁶ Imenica *pijedestal* simbolizira važan položaj na kojemu se nalazi neka osoba, a koji se konceptualizira kao povišeno mjesto. Konvencionalna glagolska sastavnica *skinuti* zamjenjuje se drugim glagolima koji na različite načine opisuju uzrokovano kretanje s

¹¹⁶ Riječ je o orijentacijskim metaforama poput IMATI KONTROLU JE GORE (npr. *držati situaciju pod kontrolom*), BITI POD KONTROLOM JE DOLJE (*biti pod čijom kontrolom*), itd. Više o orijentacijskim metaforama vidi Lakoff i Johnson (1980: 14–21).

povišenog mjesta prema dolje koje se odvija brzo i nenadano (*svrgnuti* odnosno *zbaciti*), što se u primjerima (433) i (434) metaforički preslikava na nagli gubitak autoriteta ili slave.

Engleski frazem *rise through the ranks* motiviran je konceptualnom metaforom VISOKI STATUS JE GORE, te opisuje uspon nekog entiteta od najniže točke prema vrhu, što se metaforički preslikava na postizanje uspjeha. U primjerima (435) i (436) riječ je o probijanju tvrtke u određenoj branši, a u primjeru (437) o izboru jednoga od velikog broja kandidata za sudjelovanje u kvizu:

(435) Her company, Big Cheese Marketing, has *skyrocketed through the ranks* of other marketing businesses.

(436) RoadBlock! Films (RBF) *has been quietly creeping through the ranks* of video production over the past few years.

(437) Last week, Joseph Doulson *slipped through the ranks* of the 300-plus hopefuls who queue up at Beverly and Fairfax for their chance to be one of the nine contestants on an episode of The Price is Right.

U ovome frazemu imenska sintagma *the ranks* 'redovi' označava skupine entiteta koje se konceptualiziraju kao zatvoreni prostor, a kroz koje se netko mora probiti kako bi stigao na vrh (i time postigao uspjeh). Prijedlog *through* označava kretanje s jednog kraja zatvorenog prostora na drugi, a relaciju profiliraju glagoli koji to kretanje opisuju na različite načine: brzo i naglo (*skyrocket* 'rasti vrtoglavom brzinom'), sporo (*creep* 'vući se') odnosno potajno (*slip* 'ušuljati se'). Zamjena konvencionalne sastavnice *rise* ('dići se') odražava se i na frazeološka značenja. Tako se izraz *skyrocket through the ranks* (435) može interpretirati kao 'strelovito napredovati', a *creep through the ranks* (436) i *slip through the ranks* (437) kao 'polako se probiti'. Kao i kod frazema *skinuti s pijedestala* koga, ti primjeri pokazuju da je zamjena glagolske sastavnice ograničena konceptualnom motivacijom frazeološkog značenja. Premda nije moguće predvidjeti koji će se glagoli javiti u pojedinom frazemu, vidljivo je da se u obama jezicima konvencionalna frazeološka sastavnica sustavno zamjenjuje drugim glagolima kretanja.

Osim glagolske sastavnice u nekonvencionalnoj se upotrebi mogu zamjenjivati i druge vrste relacijskih izraza, poput pridjeva. To ćemo ilustrirati engleskim frazemima *rear its ugly head* (dosl. dići svoju ružnu glavu 'pojaviti se i stvarati probleme'), *sing from the same song sheet* (dosl. pjevati iz iste pjesmarice 'slagati se') i *be born under a lucky star* (dosl. rođen pod sretnom zvijezdom 'biti sretan u životu'):

(438) There are lots of great websites to help those who are being bullied, and you can find a collection of the best of them at <http://www.anti-bullyingalliance.org.uk/Page.asp> The Anti-Bullying Alliance. It's important that we all do something, however small, to stop it wherever it *rears its hideous head*.

(rear its ugly head)

(439) The Leader of the House is one, as is the Home Secretary. They were *singing from a different song sheet*.

(sing from the same song sheet)

(440) Lila Jane felt that she was a fine woman and not a bad catch, but she seemed to have been *born under an unlucky-in-love star*.

(be born under a lucky star)

U tim primjerima konvencionalnu pridjevsku sastavnicu zamjenjuju druge jedinice kojima se izražava kvalifikacija: u (438) riječ je o pridjevu bliskoga značenja (*hideous* 'ogavan'), a u (439) i (440) o jedinicama suprotna značenja (*different* 'različit' odnosno *unlucky-in-love* 'koji nema sreće u ljubavi'), pa se potonja dva frazema mogu interpretirati kao 'ne slagati se, imati različita mišljenja' (*sing from a different song sheet*) odnosno 'nemati sreće u ljubavi' (*be born under an unlucky-in-love star*).

Zanimljiv je primjer frazema u značenju 'biti iz bogate obitelji', čiji je konvencionalni oblik u engleskome *be born with a silver spoon in your mouth* (dosl. rođen sa srebrnom žlicom u ustima), a u hrvatskome *roditi se sa zlatnom žlicom u ustima*. U tom se frazemu u obama jezicima pridjevska sastavnica sustavno zamjenjuje drugim kvalifikatorima, te na taj način nastaju izrazi suprotna značenja. U hrvatskome se u nekonvencionalnoj upotrebi pridjev *zlatna* zamjenjuje drugim gradivnim pridjevima i tako nastaju oblici u značenju 'biti iz siromašne obitelji'. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(441) Ipak se ne može zanemariti skromnost u kojoj je sovjetski vođa proveo djetinjstvo. Može se reći da je *rođen sa seljačkom drvenom žlicom u ustima*.

(442) Sve to samo daje završnu glazuru ovoj aristokratskoj personi čije manire i način govora strahovito zabavljaju. Na kraju krajeva, on *nije rođen s plastičnom žlicom u ustima*.

Korpusni podaci pokazuju zanimljivu razliku između engleskog i hrvatskog u ovome frazemu. S obzirom na frekvenciju pojavljivanja u hrWaC-u, izrazi *roditi se s drvenom žlicom u ustima*

i *roditi se s plastičnom žlicom u ustima* su inovativni – oblici u primjerima (441) i (442) javljaju se svaki jedanput u korpusu. S druge strane, u engleskome su oblici s pridjevom *wooden* ‘drven’ odnosno *plastic* ‘plastičan’ razmjerno ustaljeni: *be born with a wooden spoon in your mouth* (dosl. rođen s drvenom žlicom u ustima) javlja se u 18 primjera, a *be born with a plastic spoon in your mouth* (dosl. rođen s plastičnom žlicom u ustima) u 10 primjera. Oba se upotrebljavaju u značenju ‘biti iz siromašne obitelji’.

U prethodnim smo primjerima pokazali zamjenu glagolskih i pridjevskih frazeoloških sastavnica jedinicama s kojima one stoje u značenjskoj vezi. U takvim se slučajevima ista relacija konstruira na različite načine, a na konvencionalni oblik frazema upućuju imenske sastavnice koje profiliraju sudionike i odražavaju značenje cijelog izraza. U engleskome i hrvatskome relacijske se sastavnice u nekonvencionalnoj upotrebi mogu zamjenjivati i jedinicama s kojima nisu značenjski povezane, a ta je vrsta leksičke supstitucije kontekstualno uvjetovana. Pogledajmo tri primjera iz engleskoga:

(443) From there it’s a matter of grabbing that goddamn win over Ohio State and seeing what happens. It’s hard for me to think we’ll be as good as spread terror du jour in any particular year, but *let’s whine about that bridge when we get to it*.

(cross that bridge when you get to it)

(444) The fart apps were probably the first well known case of apps getting declined access to the iTunes App Store shelves way back when. Then things seemed to settle down while the developers were *farting all the way to the bank*.

(laugh all the way to the bank)

(445) The government talks about reconciliation and communal harmony while *turning a Nelsonian eye* to the lawlessness and the flouting of the basic human rights of the Muslim by a handful of racists.

(turn a blind eye)

U primjerima (443) i (444) modificirani su frazemi čiji konvencionalni oblici glase *cross that bridge when you get to it* (dosl. prijeći taj most kad dođeš do njega ‘o tom potom’) odnosno *laugh all the way to the bank* (dosl. smijati se cijelim putem do banke ‘namlatiti se para’). Konvencionalne frazeološke sastavnice *cross* ‘prijeći’ i *laugh* ‘smijati se’ zamijenjene su glagolima *whine* ‘cendrati’ odnosno *fart* ‘prdjeti’, a oblici nastali tom zamjenom vezani su uz specifičan kontekst. Tako se u rečenici (443) postavlja pitanje je li momčad dovoljno kvalitetna da pobijedi protivnika pa se izraz *let’s whine about that bridge when we get to it* može

interpretirati kao ‘zbog toga ćemo kukati poslije’. U primjeru (444) riječ je o aplikacijama koje proizvode zvukove slične puštanju vjetrova, a koje nisu dobile dopuštenje za prodaju putem programa iTunes, no usprkos tome stručnjaci koji su razvili te aplikacije zaradili su mnogo novaca. To je izraženo oblikom *fart all the way to the bank* (dosl. prđjeti cijelim putem do banke). U rečenici (445) modificiran je frazem *turn a blind eye* (dosl. okrenuti slijepo oko) u značenju ‘namjerno ignorirati činjenice’. U novonastalom obliku pridjev *blind* (‘slijep’) zamijenjen je pridjevom *Nelsonian* (‘nelsonovski’), što je aluzija na britanskog viceadmirala Horatija Nelsona, koji je bio slijep na jedno oko. U tom primjeru nije promijenjeno konvencionalno frazeološko značenje, već je oblik *turn a Nelsonian eye* aluzija na povijesnu osobu.

Korpusni podaci pokazuju da kod nekih frazema u kojima se konvencionalna glagolska sastavnica zamjenjuje jedinicama s kojima nije značenjski povezana dolazi do proširenja frazeološkog značenja na druge kontekste. U takvim slučajevima sastavnice koje označavaju sudionike (imenice) ili okolnosti radnje (npr. prijedložni izrazi) služe kao temelj za inovativne izraze koje govornici stvaraju u danoj komunikacijskoj situaciji, i to tako što specifičan aspekt pojedine situacije upotrebljavaju za opis nekog događaja iz druge domene ljudskog iskustva. Jedan je takav primjer hrvatski frazem *obećavati/obećati brda i doline* u značenju ‘svašta obećavati’. U nekonvencionalnoj upotrebi sintagmu *brda i doline* nalazimo u sljedećim glagolskim konstrukcijama metaforičkog značenja:

- (446) Meni nije problem dati i više od navedenog ako je jelo dobro i kvalitetno... nije poanta topica „kako je tamo skupo“ nego „**napričali mi brda i doline** a meni bzvz“...
- (447) Za klubove normalnih ulaganja (Liverpool, Man U (makar su i oni **potrošili brda i doline** na Rooneya ...) osvojiti LP ili domaće prvenstvo je VRH.
- (448) Ima bendova koji su poznati da **popiju brda i doline** dok ima onih koji su ili umjereni ili uopće ne piju.
- (449) Osoba koja je očito u zrelim godinama, navodno **postigla brda i doline** u svom životu, nema se potrebe toliko hvaliti i isticati stvari za koje je nitko nije ništa pitao.
- (450) Još da velim kako **zarađujem brda i doline**...

Ti primjeri pokazuju da imenska sintagma *brda i doline* nasljeđuje svoj metaforički profil iz frazema *obećavati/obećati brda i doline* i ima značenje ‘mного’. Na temelju metaforičkog značenja te sintagme govornici stvaraju inovativne izraze ilustrirane u primjerima (446–450) u značenju ‘svašta napričati’ (*napričati brda i doline*), ‘puno potrošiti’ (*potrošiti brda i doline*),

‘puno popiti’ (*popiti brda i doline*), ‘biti vrlo uspješan’ (*postići brda i doline*) odnosno ‘mного zarađivati’ (*zarađivati brda i doline*). Također, vidljivo je da se značenja tih izraza prilagođavaju novim kontekstima pa neki od njih imaju pozitivne konotacije, za razliku od frazema na kojem se temelje, na primjer *postići brda i doline* (449) i *zarađivati brda i doline* (450).

Metaforičko proširenje na temelju značenja konstrukcije koja opisuje okolnosti radnje ilustrirat ćemo dvama primjerima iz engleskoga. Jedan je primjer frazem *go to great lengths* (dosl. ići na velike udaljenosti ‘maksimalno se truditi postići neki cilj’). Prijedložni spoj riječi *to great lengths* u korpusu enTenTen13 javlja se u sljedećim inovativnim izrazima:

- (451) We’ve been **paid** to great lengths to reasonably make sure that player never feels fully comfortable.
- (452) As a loyal consumer of Wikipedia, I will **defend** it to great lengths.
- (453) But it doesn’t make that feeling go away and so I **avoid** to great lengths having to spend real money on these items.

U tim primjerima konvencionalna glagolska sastavnica *go* (‘ići’) zamijenjena je glagolima s kojima ne stoji u značenjskoj vezi: *pay* (‘platiti’), *defend* (‘braniti’) odnosno *avoid* (‘izbjegavati’). Iz temeljnog je frazema preuzet element značenja ‘maksimalno, do krajnjih granica’, a sadržan je u prijedložnom izrazu *to great lengths*. U drugim kontekstima velika se udaljenost proširuje na veliku količinu odnosno jak intenzitet radnje, pa izraze u primjerima (451–453) možemo interpretirati kao ‘izvrsno platiti koga’ (*pay someone to great lengths*), ‘svesrdno braniti koga, što’ (*defend someone/something to great lengths*) odnosno ‘izbjegavati u širokom luku koga, što’ (*avoid to someone/something great lengths*). To potvrđuje da se zamjene glagolske sastavnice temelje na postojećim konceptualnim preslikavanjima.

Drugi je primjer frazem *walk on eggshells* (dosl. hodati po ljuskama jaja) u značenju ‘ophoditi se oprezno, pažljivo s kim’. Prijedložni izraz *on eggshells* u korpusu se javlja i u konstrukcijama s glagolima iz drugih domena:

- (454) In our own ways – ways we’ll describe in more detail later – we both **talked** on eggshells much of the time, especially in the last years of those marriages.
- (455) I’ve come to terms with this and the wider issue, too. **Writing** on eggshells as you worry what others – readers, reviewers, neighbors, your mother or your kids – are going to think about your work is wrong.

(456) Damn! Close one. Needless to say I was *driving on eggshells* the rest of the way but there were no further mishaps (...)

(457) After the show: After the unmitigated disaster of the previous night I was really worried, so I *played on eggshells*.

U tom se frazemu kretanje u fizičkom prostoru (hodanje po ljuskama jaja) proširilo na kretanje u mentalnom prostoru (ponašanje prema drugoj osobi), pa je *walk on eggshells* već sam po sebi metaforiziran. Potom se na temelju metaforičkog značenja sintagme *on eggshells* ('oprezno, pažljivo') uspostavlja druga relacija među sudionicima, točnije dalje se proširuje na druge domene ljudskog iskustva, pa se dobivaju izrazi poput *talk on eggshells* ('govoriti pažljivo'), koji je odraz konceptualizacije govorne komunikacije kao kretanja, *write on eggshells* ('pisati pažljivo'), *drive on eggshells* ('voziti pažljivo') i *play on eggshells* ('svirati pažljivo').

Primjeri leksičke supstitucije pokazuju da je zamjena sastavnica koje izražavaju relaciju – glagola i pridjeva – ograničena frazeološkim značenjem i njegovom konceptualnom motivacijom, bez obzira na to je li frazeološka sastavnica sa zamjenskim elementima u značenjskoj vezi. Vrsta leksičke supstitucije u kojoj su zamjenski elementi značenjski povezani s frazeološkom sastavnicom (primjeri 429–442) pokazuje da se novonastali izrazi mogu u načelu razumjeti i izvan konteksta jer zamjenski elementi istu relaciju konstruiraju na drukčiji način, zbog čega su takvi izrazi bliski ustaljenim frazemima na kojima se temelje. S druge strane, zamjena sastavnice nekom jedinicom iz ciljne domene kao u primjerima (443–457) kontekstualno je uvjetovana i omogućuje integraciju frazema s onim na što se odnosi diskurs. To znači da, kad upotrijebimo nekonvencionalan izraz, integriramo diskurs o kojem govorimo sa samim frazomom. Takvi su izrazi prepoznatljivi kao inovativni, no u obama je tipovima supstitucije jasna veza s kontekstom.

Korpusni podaci pokazuju da se u obama jezicima osim relacijskih izraza zamjenjivati mogu i imenice, koje profiliraju sudionike. Pritom imenska sastavnica sa zamjenskim elementima može i ne mora stajati u značenjskoj vezi. Jedan je takav primjer engleski frazem *compare apples to/with oranges* (dosl. uspoređivati jabuke s narančama) 'brkati pojmove'.¹¹⁷ Prema podacima iz korpusa, imenica *apples* ('jabuke') ostaje nepromijenjena, a u varijantnim se oblicima zamjenjuje sastavnica *oranges* ('naranče'). U konvencionalnoj upotrebi ona se

¹¹⁷ Kako bismo dobili što više primjera zamjene sastavnica, ovaj smo frazem u korpusu enTenTen13 pretraživali s pomoću strukture (*Corpus Query Language*, vidi 6.2.2.). Neke su pretrage bile razmjerno specifične jer su uključivale jednu imensku sastavnicu: glagol + *apples* + prijedlog + imenica odnosno glagol + imenica + prijedlog + *oranges*). Jedna je pretraga bila u potpunosti shematična (glagol + imenica + prijedlog + imenica), no dobiveni su isti rezultati.

zamjenjuje leksemima iz iste domene, i to imenicama *pears* ('kruške'), *bananas* ('banane'), *watermelons* ('lubenice') i *lemons* ('limuni'). Također, frazem se javlja u ustaljenu obliku *compare apples with apples* (dosl. uspoređivati jabuke s jabukama) u značenju 'uspoređivati dvije slične stvari'. U nekonvencionalnoj upotrebi nalazimo sljedeće primjere zamjene:

- (458) Not only are there a number of options, within each platform there so many features and customisation possibilities that it can feel like you are *comparing apples with zucchinis*.
- (459) All said, comparing natural gas to oil in the U.S. is like *comparing apples to armadillos*.
- (460) Comparing those numbers today is like *comparing apples to baseballs*. They're just not similar at all.
- (461) People have compared TypeScript to Dart. That's *comparing apples to carburetors*.
- (462) Comparing her CRF and hematuria with your UTI is like *comparing apples and airplanes*.
- (463) I'll be honest, I don't know if I'm *comparing apples with crankshafts* here, but it seems that the equivalent groupsets from Campagnolo and SRAM all weigh less than 105 and Ultegra.
- (464) The annoying little fact is that comparing rationing in the private industry to rationing in the government is *comparing apples to sledgehammers*.
- (465) Comparing FACE atelier to Face Fabric was like *comparing apples to steak*.

U tom se frazemu uspoređuju dvije nespojive stvari, što se jezično uobličuje zamjenom sastavnice *oranges* ('naranče') imenicama iz različitih domena: *zucchini* ('tikvica'), *armadillo* ('pasanac'), *baseball* ('loptica za bejzbol'), *carburetor* ('rasplinjač'), *airplane* ('avion'), *crankshaft* ('radilica motora'), *sledgehammer* ('malj') i *steak* ('odrezak'). Budući da je izraz *apples to oranges* konvencionalan, ta je razlika minimalna. U nekonvencionalnoj je upotrebi udaljenost od osnovne domene sve veća (voće i povrće, voće i avion, voće i malj itd.), čime se još više naglašava razlika između dvaju entiteta. Premda nije moguće predvidjeti koja će se imenica pojaviti kao zamjena u nekonvencionalnoj upotrebi, leksička se supstitucija odvija uz određeno ograničenje: u skladu s frazeološkim značenjem mora biti riječ o dvjema potpuno različitim stvarima. Također, na konvencionalni oblik frazema upućuje i njegova struktura.

U hrvatskome je sličan primjer frazem *raditi (praviti/napraviti) od muhe (buhe) slona* u značenju ‘preuveličavati važnost čega’. Kod zamjene imenske sastavnice na konvencionalni oblik upućuju frazeološko značenje i struktura. U nekonvencionalnoj se upotrebi tipično zamjenjuje druga imenica (*slon*), što ilustriraju sljedeći primjeri:

(466) Mediji po babi i stričevima *od muhe lako naprave konja*.

(467) Izmišljaju neke bombastične naslove i *od muhe naprave vola*.

(468) Anketa koja pokazuje stravičan rezultat pokazuje kako *se od muhe pravi medvjed*.

(469) Oduvijek sam se divila svojoj sposobnosti da *od muhe napravim krdo pobješnjelih mamuta*.

(470) Umjesto da svoje propuste smjestimo u realne okvire, naučimo nešto iz njih i zaboravimo neugodne epizode mi *od muhe pravimo Kilimandžaro*.

U tom se frazemu može zamjenjivati i prva imenica (*muha* odnosno *buha*). Budući da se ta sastavnica metaforički odnosi na nešto nevažno, ona se lako može kontekstualizirati. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(471) *Ne pravite od popuštanja u školi slona* – to je normalno i događa se većini kad-tad, ali nije potrebno angažirati psihologe, tražiti instrukcije i izmišljati kojekakve metode.

(472) Jednostavno mi je neobjašnjivo što *su mediji od tog pomicanja pola napravili „slona“* – veli Korado Korlević.

(473) Ti si imao stavove i mišljenja o dr. Josipoviću i iskazivao si ih tako da *si od aferice Zlatica radio – slona*.

Ti primjeri pokazuju da zamjene konvencionalnih imenskih sastavnica nije moguće predvidjeti, ali one su neposredno povezane sa situacijom koju izraz jezično uobličuje: prva se imenica odnosi na nešto malo (a time i nevažno), a druga na nešto veliko. Zbog toga je frazem *raditi (praviti/napraviti) od muhe (buhe) slona* prepoznatljiv po ne samo po konstrukcijskome značenju, već i po strukturi.

7.4.1.1. Rasprava

U engleskome i hrvatskome zamjena sastavnica u nekonvencionalnoj se upotrebi javlja u dvama podtipovima: frazeološke sastavnice mogu se zamjenjivati značenjski srodnim jedinicama te onima s kojima nisu značenjski povezane. Kod zamjene relacijskih izraza – glagola i pridjeva – različito se opisuje odnos među sudionicima nekog događaja. Točnije, glagoli i pridjevi u sastavu frazema u nekonvencionalnoj se upotrebi zamjenjuju drugim relacijskim izrazima ovisno o načinu na koji se konceptualizira dana relacija, na primjer u oblicima *svrgnuti / zbaciti s pijedestala* koga (‘prestati poštivati koga’). Pritom na konvencionalni izraz upućuju imenske sastavnice, koje odražavaju konceptualizacije apstraktnih koncepata kao stvari. To je, na primjer, konceptualizacija uspjeha odnosno autoriteta kao povišenog mjesta (*pijedestal* u *skinuti s pijedestala* koga), veličine kao količine (*brda i doline* u *obećavati/obećati brda i doline*), udaljenosti kao količine (*great lengths* u *go to great lengths*) itd.

Osim relacijskih izraza, u nekonvencionalnoj se upotrebi mogu zamjenjivati i imenice. U takvim slučajevima poveznicu s konvencionalnim oblikom čini ne samo frazeološko značenje, već i struktura, kao npr. u frazemima *compare apples to/with oranges* i *raditi (praviti/napraviti) od muhe (buhe) slona*. Jedan od najpoznatijih takvih primjera u engleskome jest frazem u značenju ‘luckast, blesav’ čiji ustaljeni oblik glasi *one sandwich short of a picnic* (dosl. jedan sendvič fali za piknik). U tom frazemu riječi koje zamjenjuju imenicu *sandwich* (‘sendvič’) označavaju stvar bez koje skupina koju označava imenica *picnic* (‘piknik’) ne može biti potpuna cjelina ili ne može funkcionirati. Taj frazem ima vrlo promjenjiv leksički sastav, a njegove varijantne oblike povezuje struktura kvantifikator + imenica + *short* + *of* + imenica (Moon (1998: 159). Neki primjeri nekonvencionalne upotrebe u korpusu enTenTen13 su *a few doughnuts short of a dozen, a few nuts short of a fruitcake, a few cents short of a dime, a few quarters short of a dollar, a few marbles short of a game, a few feathers short of a whole duck*. S obzirom na korpusne podatke, frazemi *compare apples to/with oranges* i *raditi (praviti/napraviti) od muhe (buhe) slona* po svojim su osobinama bliski onome što Moon (2015) naziva frazeološkim okvirima (engl. *phraseological frames*) (vidi 3.2.2.), a u koje spada frazem *one sandwich short of a picnic*: struktura i redosljed sastavnica takvih izraza je stalan, dok se imenice u njihovu sastavu mijenjaju u ovisnosti od konteksta.

Također, ranija su istraživanja modifikacija pokazala da je struktura kao ključ prepoznavanja frazeoloških izraza kod zamjene imenskih sastavnica u nekonvencionalnoj upotrebi osobito izražena kod poslovice. Istraživanja provedena s pomoću računalnih korpusa pokazuju da leksički sastav poslovice može biti u potpunosti izmijenjen, a na konvencionalni oblik osim

konstrukcijskoga značenja upućuju sintaktička struktura i redosljed sastavnica. Jedan je takav primjer poslovice *A bird in the hand is worth two in the bush* ('bolje vrabac u ruci nego golub na grani'). Omazić (2003a: 122) pokazuje da je leksički sastav te poslovice vrlo promjenjiv, a struktura koja služi kao poveznica s konvencionalnim oblikom može se prikazati kao *X in the Y is worth Z in the Q*. I u hrvatskome se leksički sastav poslovice može u potpunosti promijeniti u nekonvencionalnoj upotrebi, kao u izrazu *hvali novogradnju, drž' se starogradnje* (Parizoska 2007), koji predstavlja modifikaciju poslovice *hvali more, drž' se kraja* u značenju 'sigurno je sigurno'. Podaci iz hrWaC-a pokazuju da se ta poslovice javlja u oblicima u kojima su izmijenjene obje imenske sastavnice, a mogu se zamijeniti ne samo imenicama (npr. *hvali Sarajevo drž' se zapada; hvali ADU, drži se Engleske; hvali prosvjede drž' se birca*), već i drugim vrstama riječi (*hvali 1.10 drž' se 1.09*). Svi navedeni primjeri leksičke supstitucije pokazuju da je mogućnost rekonstrukcije frazeoloških izraza temeljno motivirana frazeološkim značenjem, ali se vidi i u strukturi.

7.4.2. Atribucija imenskih sastavnica

Ovaj se tip promjene odnosi na predatribuciju pridjevima u obama jezicima i imenicama u engleskome, te zaatribuciju konstrukcijom s prijedlogom *of* u engleskome, besprijedložnim genitivom u hrvatskome i atributnom rečenicom u obama jezicima.

7.4.2.1. Predatribucija

U konvencionalnoj upotrebi u obama jezicima predatributi uvršteni uz imenske sastavnice glagolskih frazema mogu biti leksički specificirani. U službi predatributa nalazimo sljedeće vrste riječi:

1. pridjev (*beat a **dead** horse, cut the **umbilical** cord, go the **extra** mile, roll out the **red** carpet for someone; pasti na **niske** grane, navesti na **tanak** led koga, otkriti **toplu** vodu, izvući **deblji** kraj, otvoriti **Pandorinu** kutiju, presjeći (razriješiti) **gordijski** čvor, imati **slonovsko** pamćenje)*
2. glagolski pridjev (*abandon a **sinking** ship, let **sleeping** dogs lie, live on **borrowed** time; dočekati (primiti) **raširenih** ruku koga, igrati **otvorenih** karata)*
3. redni broj (*get to **first** base, play **second** fiddle; stavljati (gurati) u **prvi** plan koga, što, pasti u **drugi** plan)*

4. imenica i posvojni genitiv u engleskome (*watch someone with an **eagle** eye, have a **field** day, treat someone with **kid** gloves, make a **pig's** ear of something*)

Kao i kod nemetaforičkih konstrukcija, predatributi imenica u sastavu frazema izražavaju različite vrste kvalifikacije. Tako opisni i glagolski pridjevi pobliže određuju neku razmjerno stalnu značajku imeničkog referenta, npr. *red* 'crven' u *roll out the red carpet for someone*; *borrowed* 'posuđen' u *live on borrowed time*. Redni brojevi imaju funkciju specifikacije, tj. smještaju neki entitet unutar određene kategorije (npr. *get to first base*; *pasti u drugi plan*). Posvojni i odnosni pridjevi, a u engleskome još i imenice i posvojni genitiv, stavljaju dva entiteta u neki odnos, npr. *otvoriti Pandorinu kutiju, presjeći (razriješiti) gordijski čvor, watch someone with an eagle eye, make a pig's ear of something*.

Rezultati korpusnog istraživanja predatribucije u nekonvencionalnoj upotrebi pokazuju da se u obama jezicima uz imenske sastavnice uvrštavaju opisni i odnosni pridjevi, a u engleskome i imenice. Kad je riječ o vrsti kvalifikacije koju ti predatributi izriču, opisni pridjevi određuju imenički referent po nekom svojstvu, a odnosni pridjevi i imenice služe za ograničenje referencije imenske sastavnice.¹¹⁸ U nastavku ćemo opisati i oprimjeriti te attribute i pobliže razmotriti njihove funkcije.

7.4.2.1.1. Predatribucija pridjevom

Pridjev kao predatribut pobliže određuje neku razmjerno stalnu značajku entiteta na koji se odnosi imenica (više o funkciji kvalifikacije pridjevima vidi Radden i Dirven 2007: 142–153). Kada se kao predatribut uz imensku frazeološku sastavnicu uvrštava opisni pridjev, on određuje neko svojstvo njezina konkretnog referenta. To ilustriraju sljedeći primjeri:

- (474) Sun Bum Sunscreen *Kills Two **Very Big** Birds With One Stone*

Protecting people from skin cancer and helping them open their beverages are two big responsibilities for one little product.

(kill two birds with one stone)

- (475) Nevertheless, a short trip to this kind of a place can *melt away a **moon-sized** hole in your pocket*.

(burn a hole in your pocket)

¹¹⁸ Opširnije o podjelama pridjeva po značenju u engleskome vidi Biber i dr. (1999); Huddleston i Pullum (2002); u hrvatskome Barić i dr. (1990); Silić i Pranjković (2005); Marković (2012).

(476) U zadnje je vrijeme pak serija incidenata *bacila veliku sjenu* na rad IPCC-ja.

(baciti sjenu na koga, što)

(477) Naša je želja da te silne milijune koje vam je država prebacila na račune ravnopravno podijelite sa sirotinjom koja nije imala tu sreću da *takne vlast u najtanju žicu* i da izazove time toliku emociju da se stvar riješi.

(pogoditi (dirnuti, taknuti) u žicu koga)

U tim primjerima entitete na koje se odnose imenice opisni pridjevi smještaju na ljestvici intenziteta određenog svojstva. Tako *big* ('velik'), *moon-sized* ('veličine Mjeseca') i *velik* označavaju da su imenički referenti *bird* ('ptica'), *hole* ('rupa') odnosno *sjena* prema svojoj veličini smješteni visoko na ljestvici toga svojstva, dok pridjev *najtanji* pokazuje da se referent imenice *žica* prema debljini nalazi nisko na ljestvici toga svojstva. Istovremeno, predatribucija opisnim pridjevom služi za intenziviranje metaforičkog značenja frazema. Izraz *kill two very big birds with one stone* u (474) (dosl. ubiti dvije jako velike ptice jednim kamenom) možemo interpretirati kao 'riješiti dva velika problema u jednom potezu', *melt away a moon-sized hole in your pocket* u (475) (dosl. izbušiti rupu veličine Mjeseca u čijem džepu) kao 'izazvati goleme troškove', *baciti veliku sjenu* na koga, što (476) kao 'dovesti čije djelovanje pod veliku sumnju', a *taknuti u najtanju žicu* koga (477) kao 'izazvati ganuće kod koga'.

Kod nekih frazema uz imensku se sastavnicu opisni pridjevi sustavno uvrštavaju kao predatributi. Jedan je takav primjer engleski frazem *drop a bombshell* (dosl. baciti bombu 'objaviti zapanjujuću vijest'), u kojemu uz imenicu često dolaze pridjevi koji znače dimenzije. Prema podacima iz korpusa enTenTen13, u konvencionalnoj upotrebi to su pridjevi *major* ('velik'), *huge*, *massive* (oba u značenju 'ogroman'), *small* i *little* (oba u značenju 'malen'). Ovo su neki primjeri predatribucije opisnim pridjevima u nekonvencionalnoj upotrebi:

(478) a. To counter this heavyweight bonanza, the UFC *dropped a gargantuan bombshell* themselves this past week.

b. In this episode Iain and Myke introduce themselves, explain how they got to where they are and talk a little about where the show is going in the future. Myke also *drops a medium-sized bombshell* (...)

c. We discussed what Liz and I do, who we write for...even our secret project that we have coming up. I then *dropped a mini bombshell*.

U primjerima (478a–c) ispred imenice *bombshell* ('bomba') dolaze pridjevi koji označavaju veličinu: *gargantuan* ('divovski'), *medium-sized* ('srednje veličine') i *mini* ('sićušan'). Složena imenska sintagma metaforički se odnosi na intenzitet zanimanja koji je izazvala neka vijest.

Osim opisnih, kao predatributi se uz imenske sastavnice uvrštavaju i odnosni pridjevi. U engleskome su to tipično pridjevi *political* ('politički'), *financial* ('financijski') i *economic* ('gospodarski'), a u hrvatskome pridjevi na *-ski*, *-čki*, *-ni* (npr. *europski*, *politički*, *nacionalni*). Temeljna je funkcija odnosnih pridjeva ograničenje referencije imenice ispred koje stoje, tj. oni služe kao referentna točka (engl. *reference point*) za umni pristup ciljnom entitetu.¹¹⁹ Supojavljivanjem odnosnog pridjeva i imenice dobivamo složenu konstrukciju koja obuhvaća samo dio entiteta unutar kategorije na koju se odnosi imenska sastavnica. To pokazuju sljedeći primjeri:

(479) There is little "liberty" to the conservative conception of liberty, except the liberty of the rich to *throw their economic weight around*.

(throw your weight around)

(480) Occupy Wall Street *has touched a national nerve* because it embodies something far more potent, and obvious: a voice for the 99 percent of Americans whose interests are not being served by the corporate elites that govern Wall Street and Washington.

(touch a nerve)

(481) Mi, koji smo već *prolazili ta kvalifikacijska sita i rešeta* znamo da bodovi prevage nisu oni iz Moskve i Londona, nego oni koje valja upisati kontra Estonije, Izraela, Makedonije.

(proći sito i rešeto)

(482) Bush, kome se Irak počeo pretvarati u *politički* kamen oko vrata, odlučio se stoga za veliku reorganizaciju.

(biti kamen oko vrata komu)

U tim primjerima pridjev ukazuje na domenu kojoj pripada apstraktni referent imenice. Na taj način razmjerno shematični sudionik kojeg dana imenica profilira postaje specifičan. Na primjer, izraz *touch a national nerve* u (480) može se interpretirati kao 'pogoditi cijelu naciju u živac', a izraz *pretvarati se u politički kamen oko vrata* u (482) kao 'postajati politički problem'.

¹¹⁹ Više o funkciji referencije vidi Langacker (1991: 167 i dalje); Langacker (1993).

Kao što se uz imensku sastavnicu nekih frazema sustavno uvrštavaju opisni pridjevi (npr. *drop a bombshell*, primjeri 478a–c), tako se u nekim frazemima sustavno javljaju odnosni pridjevi koji specificiraju situaciju koju opisuje pojedini izraz. Na primjer, u frazemu *gledati što kroz kakve naočale* ('gledati što s određenog stajališta') ispred imenice *naočale* u nekonvencionalnoj se upotrebi uvrštavaju različiti odnosni pridjevi koji označavaju specifičan stav:

- (483) a. Takvo gledanje na evoluciju se može protumačiti jedino ako na čovjeka *gledamo kroz „socijaldarvinističke naočale“*, za što ne možemo kriviti Kubricka jer je takvo gledanje uvjetovano samom strukturom društva.
- b. Svaka vam čast, jedini ste objektivno izvještavali o Libiji, tj. *gledali ste* događaje sa logične, moralne i ljudske strane, a ne *kroz „američke demokratske naočale“* kao ostalih 99% medija.
- c. Međutim, ako žele voditi čovječanstvo k nekom višem cilju, onda *kroz svoje znanstvene naočale* moraju prestati *gledati* čovjeka na materijalistički način.
- d. Neću komentirati tržišno nadmetanje tv kuća i njihovo poslovanje *gledati kroz nacionalne naočale*.

Kad je riječ o uvrštavanju predatributa koji imaju funkciju referencije, zanimljiv je hrvatski frazem *tjerati vodu na čiji mlin*. U konvencionalnoj upotrebi u tom frazemu kao referentna točka služe posvojne zamjenice (npr. *voda na njihov mlin*), povratno-posvojna zamjenica *svoj* i posvojni pridjevi (npr. *voda na Barcelonin/Bandićev/Hajdukov mlin*). U nekonvencionalnoj upotrebi tu funkciju imaju i odnosni pridjevi:

- (484) a. Nije li to odlična motivacija hrvatskim političarima da *vodu guraju na europski mlin*?
- b. I kao da *navodi vodu na ruski mlin* gruzijski predsjednik Sakašvili odlučuje vojno „urazumiti“ Južnu Osetiju, očekujući valjda da će Rusi to mirno promatrati.
- c. Slavio je Hajduk i te kako, bio je bolji, 2:0, brzi Vukušić je u 16. već *odveo vodu na splitski mlin*.
- d. (...) kod glasovanja o njegovom isključenju nedostajalo je svega par glasova da ne bude izbačen pod optužbom da *navodi vodu na adventistički mlin*.

Prema podacima iz hrWaC-a, u tom su se frazemu kao predatributi razmjerno konvencionalizirali pridjevi *hrvatski* i *srpski*, a upotreba oblika *tjerati vodu na hrvatski mlin* odnosno *tjerati vodu na srpski mlin* ograničena je na novinske izvore.

7.4.2.1.2. Predatribucija imenicom

U našem se korpusu predatribucija imenicom očekivano javlja samo u engleskome s obzirom na to da u hrvatskome u službi predatributa tipično dolazi pridjev, a konstrukcije imenica + imenica nisu karakteristične za hrvatski jezik.¹²⁰

Imenice koje se uvrštavaju kao predatributi kvalificiraju imenicu ispred koje stoje, a ta se kvalifikacija temelji na odnosu između dvaju entiteta. Entiteti koje profiliraju dvije imenice mogu stajati u vrlo raznolikim odnosima, pa takve konstrukcije označavaju, na primjer, identitet, dijelnost, subjektnost, objektnost itd. (vidi Biber i dr. 1999: 590–591). U engleskome imenice kao predatributi u frazemu ograničavaju referenciju imenske sastavnice uz dolaze. To pokazuju sljedeće rečenice:

(485) Today, we *keep the holiday ball rolling* with the announcement of the 11th-20th ranked designs from our ‘Oh What Fun’ Holiday Card Challenge.

(get (start, keep) the ball rolling)

(486) As the new jewel in the British crown, the Duchess of Cambridge *walks a style tightrope* – from glamorous, global-scale appearances to behatted formal occasions to more homey, English-countryside stalking in Wellies and skinnies.

(walk a tightrope)

(487) I get up to my chamber to soak some sore bonds, oh man. It was a good gig but the *soreness piper must be paid*.

(pay the piper)

(488) With the world in the middle of one of the worse housing crises, more and more people are turning to buy to let investments. This way they can *ride out the housing storm* and still make a good income every month.

(weather (ride out) the storm)

¹²⁰ O imenicama kao predatributima u hrvatskome vidi Starčević (2006).

Primjeri (485–488) pokazuju da imenice u službi predatributa specificiraju ciljnu domenu, a to su *holiday* ('odmor, praznici'), *style* ('stil'), *soreness* ('bol') odnosno *housing* ('stambeno zbrinjavanje').

7.4.2.1.3. Predatribucija pridjevno-imenskih sintagmi

Kod nekih frazema u nekonvencionalnoj upotrebi nalazimo predatribuciju pridjevno-imenskih sintagmi koje su sastavljene od imenice i leksički specificiranog atributa. To pokazuju sljedeći primjeri:

- (489) Seeking to *cut the expensive Russian natural gas umbilical cord*, Poland has high expectations for its projected indigenous production shale natural gas (...)
(cut the umbilical cord)
- (490) He gets that Jimmy Stewart gleam in his eye and begins *pushing all the right emotional and psychological buttons*.
(push the right buttons)
- (491) Takav oblik dodvorničke politike i popuštanja svemu svakom i svačem *sveo je ugled Srbije na tako niske međunarodne i diplomatske grane* na kojima Srbija nije nikad bila još od turskih vremena.
(pasti (spasti) na niske grane)
- (492) Čisto sumnjam da se omladinke opsjednute divljom žudnjom za poželjnom slikom u zrcalu kad im poteče slina na skupo i lijepo na sebi i oko sebe jako opterećuju tom vrstom pitanja. A one koje su snovi doista i pomilovali? Koje *su se rodile pod sretnom estetskom zvijezdom*?
(roditi se pod sretnom zvijezdom)

U tim primjerima leksički specificirani pridjev služi za identifikaciju imenice, izdvajajući entitet na koji se ona odnosi između svih članova dane kategorije. Tako se, na primjer, u frazemu *cut the umbilical cord* (dosl. presjeći pupčanu vrpču) pridjevno-imenska sintagma *umbilical cord* metaforički odnosi na pretjeranu ovisnost jednog entiteta o drugome. Uvrštavanjem predatributa ispred te složene sintagme u primjeru (489) specificira se o kojoj je situaciji riječ: Poljska ovisi o ruskom prirodnom plinu, a opskrba njime je skupa, zbog čega ta zemlja želi pokrenuti vlastitu proizvodnju plina. I u ostalim primjerima predatributi ispred pridjevno-imenske sintagme ukazuju na ciljnu domenu. Tako izraz *push all the right emotional*

and psychological buttons (dosl. pritisnuti sve prave emocionalne i psihološke tipke) u (490) možemo interpretirati kao ‘ugoditi komu emocionalno i psihički’; sintagmu *niske međunarodne i diplomatske grane* u (491) kao ‘loš međunarodni i diplomatski položaj’, a izraz *roditi se pod sretnom estetskom zvijezdom* u (492) kao ‘roditi se lijep’.

7.4.2.1.4. Rasprava

Vidjeli smo da u nekonvencionalnoj upotrebi kao predatributi uz imenice u sastavu frazema dolaze opisni i odnosni pridjevi, a u engleskome i imenice. Kod kvalifikacije opisnim pridjevom u obama jezicima predatribut pobliže određuje neku značajku konkretnog referenta imenske sastavnice. To znači da se s pomoću pridjeva opisuje izvorna domena – predodžba na temelju koje nastaje frazeološko značenje. S druge strane, odnosni pridjev i imenica ograničavaju referenciju imenske frazeološke sastavnice i njihovim uvrštavanjem specificira se ciljna domena, tj. ukazuje se na situaciju koju opisuje frazem. Langlotz (2006: 210) ovu pojavnost naziva *označavanje teme* (engl. *topic indication*) i objašnjava da takvi predatributi ukazuju na to kako se treba interpretirati frazeološko značenje u specifičnom kontekstu. U obama slučajevima referent imenice uz koju se uvrštava predatribut ostaje u istoj kategoriji pa je modificirani frazem i dalje prepoznatljiv. Na primjer, *kamen* u izrazu *pretvoriti se u politički kamen oko vrata* i dalje se metaforički odnosi na problem, a *storm* (dosl. oluja) u izrazu *ride out the housing storm* odnosi se na krizu.

Korpusni podaci također pokazuju da između predatribucije u konvencionalnoj i nekonvencionalnoj upotrebi postoji jedna važna razlika. U konvencionalnoj upotrebi predatributi su neizostavljivi dijelovi frazema, a izostaviti se mogu u malom broju slučajeva, npr. *like a (hot) knife through butter*, *like (greased) lightning*, *platiti (visoku) cijenu* za što. S druge strane, uvrštavanje predatributa u nekonvencionalnoj upotrebi nije gramatički obavezno. Međutim, s obzirom na to da je veza između predatributa i imenice razmjerno stabilna, u frazemima se predatributivna konstrukcija može konvencionalizirati. Korpusni podaci pokazuju da se u nekim frazemima uz imensku sastavnicu često uvrštavaju opisni pridjevi s pomoću kojih se intenzivira frazeološko značenje. U hrvatskome su to, na primjer, *baciti veliku, tamnu, ružnu sjenu* na koga, što; *baciti veliku, tešku ljagu* na koga, što. Predatribucija odnosnim pridjevom i imenicom također se može konvencionalizirati, a na taj se način specificira neki sudionik situacije koju jezično uobličuje dani frazem. Tako se u frazemu *gledati što kroz* kakve *naočale* često uvrštavaju pridjevi *politički* i *ideološki*, pa su oblici *gledati što kroz političke naočale* i *gledati što kroz ideološke naočale* razmjerno ustaljeni. U engleskome

se predatributi koji imaju funkciju referencije često javljaju u frazemu *be bitten by the bug* (dosl. ujela je buba koga 'zainteresirati se za kakvu aktivnost'). Aktivnost kojom se počela baviti neka osoba specificira se uvrštavanjem atributa uz imenicu *bug* ('buba'). U korpusu enTenTen13 kao predatributi u tom se frazemu tipično javljaju imenice *travel* ('putovanja'), *acting* ('gluma'), *writing* ('pisanje'), *running* ('trčanje'), *music* ('glazba'), *racing* ('utrke'), *photography* ('fotografija'), *golf* ('golf'), *blogging* ('pisanje bloga'), *theater* ('kazalište'), *radio* ('radio'), *gardening* ('vrtlarjenje') i *fishing* ('ribolov'), te pridjevi *entrepreneurial* ('poduzetnički') i *political* ('politički'). Štoviše, uvrštavanje predatributa uz imensku sastavnicu u ovome frazemu toliko je često da ga suvremeni opći i frazeološki rječnici engleskoga jezika bilježe u obliku *bitten by the ___ bug* (npr. *Longman Idioms Dictionary* 1998; *Macmillan Dictionary*) odnosno umetanjem predatributa u natuknički lik ili definiciju pokazuju da se njime specificira aktivnost kojom se netko bavi. Tako u mrežnome rječniku *Longman Dictionary of Contemporary English Online* natuknički lik glasi *be bitten by the showbiz/travel/flying etc bug*, a u frazeološkom rječniku *Collins COBUILD Idioms Dictionary* (2002) definicija značenja frazema čiji natuknički lik glasi *bitten by the bug* sadrži imenice *gardening* ('vrtlarjenje') i *acting* ('gluma').

Korpusni podaci također pokazuju da se kod nekih frazema u obama jezicima često uvrštavaju kvalifikatori iz izvorne i ciljne domene. To su, na primjer, u hrvatskome *biti u velikoj, gadnoj gabuli* / *biti u financijskoj gabuli*; *biti u velikom škripcu* / *biti u vremenskom, financijskom škripcu*; u engleskome *drop a huge, new, small, major, little bombshell* / *drop a political bombshell*. Atributi se mogu uvrštavati i uz složene imenske sintagme u sastavu frazema (npr. *cut the expensive Russian natural gas umbilical cord*). Svi ti primjeri pokazuju da predatribucija imenskih sastavnica pojednostavljuje umni pristup frazemu jer intenzivira frazeološko značenje (u slučaju opisnih pridjeva) ili pokazuje o kojoj je ciljnoj domeni riječ (u slučaju odnosnih pridjeva i imenica).

7.4.2.2. Zatribucija

U ustaljenim oblicima nekih glagolskih frazema u obama jezicima uz imensku sastavnicu dolazi leksički specificiran zaatribut, koji s njom stoji u relacijskome odnosu. U engleskome se u službi zaatributa tipično javlja konstrukcija s prijedlogom *of*, na primjer *reach the end of your tether*, *get the short end of the stick*, *scrape the bottom of the barrel*, *stand the test of time*, *march to the beat of a different drummer*. U hrvatskome kao zaatribut u frazemima nalazimo besprijedložni genitiv, na primjer *biti na vrhu jezika* komu, *pribiti (staviti) na stup srama* koga,

izaći na svjetlo **dana**, biti (naći se) u središtu **pozornosti (pažnje)**, otići u ropotarnicu **povijesti**. U nekim frazemima uz imenicu dolazi atributna rečenica, npr. *bite the hand that feeds you*. Kod nekih frazema zaatribut nije leksički specificiran, ali je obvezatan, a izbor imenica koje se uvrštavaju uz frazeološku sastavnicu ograničen je konstrukcijskim značenjem. Na primjer, frazem *igrati na kartu* čega u značenju ‘postizati što uz pomoć čega’ u hrWaC-u se najčešće pojavljuje kao *igrati na kartu emocija/seksipila/sažaljenja/nostalgije/domoljublja*.

Prema korpusnim podacima, u nekonvencionalnoj se upotrebi javljaju isti tipovi zaatributa koje nalazimo u ustaljenim oblicima frazema. U engleskome je to najčešće konstrukcija s prijedlogom *of*, a u hrvatskome besprijedložni genitiv. Te konstrukcije imaju istu funkciju, a to je označavanje nekog intrinzičnog odnosa između dvaju entiteta. U manjem broju primjera u obama jezicima uz imenicu dolazi i atributna rečenica, koja je kvalificira s pomoću situacije. U nastavku ćemo podrobnije opisati uvrštavanje zaatributa uz imensku sastavnicu u nekonvencionalnoj upotrebi i njihove funkcije.

7.4.2.2.1. Zaatribucija prijedložnom konstrukcijom *s of* u engleskome

Kvalifikacija imenske frazeološke sastavnice izražena prijedložnom konstrukcijom *s of* zasniva se na nekom odnosu između referenata dviju imenica.¹²¹ Budući da prijedlog *of* ima vrlo shematično značenje, između dvaju entiteta koje profiliraju imenice uspostavljaju se različiti odnosi, na primjer identitet, posvojnost, odnos dijela i cjeline itd. (vidi npr. Biber i dr. 1999: 634–638).

U našem korpusu prevladavaju konstrukcije u kojima se frazeološka sastavnica i imenica u prijedložnoj konstrukciji odnose na isti entitet. Pogledajmo sljedeće primjere:

- (493) This is where she *learned the ropes of performing live* – and what to do if the power goes out and you have to sing accapella!
(learn the ropes)
- (494) And is there a kid on your child’s baseball team whose parent is allowed to participate while you’ve got to *sit on the sidelines of your child’s education*?
(sit (stand) on the sidelines)

¹²¹ Više o konstrukciji s prijedlogom *of* u engleskome iz kognitivnolingvističke perspektive vidi Radden i Dirven (2007: 159); Langacker (2008: 343–346).

U tim primjerima odnos između imenske sastavnice i imenice u prijedložnoj konstrukciji *s of* možemo interpretirati kao „A je B“, tj. imenica u zaatributivnoj konstrukciji služi za identifikaciju stvari koju profilira frazeološka sastavnica. Tako su u frazemu *learn the ropes* (dosl. naučiti konopce ‘ovladati kakvom vještinom’, primjer 493) koreferentne imenica *ropes* (‘konopci’) koja se metaforički odnosi na stečene vještine i imenska sintagma *performing live* (‘izvođenje uživo’), pa izraz *learn the ropes of performing live* možemo interpretirati kao ‘naučiti izvoditi glazbu uživo’. U primjeru (494) sintagma *your child’s education* (‘školovanje vašeg djeteta’) specificira imenicu *sidelines* (dosl. bočna strana igrališta), tako da se izraz *sit on the sidelines of your child’s education* može interpretirati kao ‘ne miješati se u školovanje svog djeteta’.

7.4.2.2.2. Zaatribucija besprijedložnim genitivom u hrvatskome

Poput prijedložne konstrukcije *s of* u engleskome, besprijedložni genitiv u hrvatskome označava neki intrinzični odnos između dvaju entiteta koje profiliraju imenice. Od svih kosih padeža u hrvatskome genitiv ima najshematičnije značenje, tako da odnos između imenice i zaatributa u genitivu može biti posvojnost, odnos dijela i cjeline, subjektivnost, objektivnost itd.¹²²

Podaci iz korpusa pokazuju da u nekonvencionalnoj upotrebi frazema zaatribucija besprijedložnim genitivom u hrvatskome ima slične značajke kao zaatribucija konstrukcijama *s of* u engleskome. Sličnost između tih konstrukcija očituje se u tome što se u hrvatskome imenska frazeološka sastavnica i zaatribut u genitivu odnose na isti entitet. To pokazuju sljedeće rečenice:

(495) S druge strane, prekarni akademski radnici (znanstveni novaci) *nalaze se* u neugodnoj poziciji *između čekića nesigurnosti radnog mjesta i nakovnja nerijetko vazalnih odnosa unutar matične institucije...*

(biti (nalaziti se) između čekića i nakovnja)

(496) U organizaciji Turističke zajednice i Općine Posedarje *konce manifestacije u rukama je imao* direktor TZO Mile Klanac uz pomoć Jose Vulića i Ivana Klanca Goluba.

(držati (sve) konce u rukama)

¹²² Opširnije o značenjima besprijedložnog genitiva vidi Silić i Pranjković (2005: 201–203); u kognitivnoj gramatici Belaj i Tanacković Faletar (2014: 271–308), Stanojević i Peti-Stantić (2017).

- (497) Ovoga puta, hvala nebesima, nije došlo do rata kao prije 41 godinu, kada su navijački neredi tijekom kvalifikacijskog prijetavanja Hondurasa i Salvadora *dolili ulje na vatru političke krize* (...)
(doliti (dodati) ulje na vatru)

Ti primjeri pokazuju da je imenska sastavnica koreferentna s atributom u genitivu. Izraz *biti (nalaziti se) između čekića i nakovnja* u (495) opisuje situaciju u kojoj je sudionik izražen sintagmom *znanstveni novaci* primoran odabrati jednu od dvije jednako nepovoljne opcije koje profiliraju imenice *čekić* i *nakovanj*. U novonastalom izrazu te se imenice odnose na iste entitete kao i njihovi zaatributi u genitivu. Imenska sastavnica i besprijedložni genitiv koreferentni su i u primjerima (496) i (497): izraz *imati konce manifestacije u rukama* možemo interpretirati kao ‘kontrolirati manifestaciju’, a *doliti ulje na vatru političke krize* kao ‘pogoršati političku krizu’.

Iz tih je primjera vidljivo da besprijedložni genitiv ukazuje na ciljnu domenu, kao i prijedložna konstrukcija s *of* u engleskome. Tako, na primjer, kada kažemo *learn the ropes of performing live* ili *imati konce manifestacije u rukama*, govorimo o čitavoj situaciji koju opisuje dani frazem (u tim primjerima situacija je izvođenje glazbe uživo odnosno manifestacija).

7.4.2.2.3. Zaatribucija atributnom rečenicom

Kod ovog tipa zaatribucije riječ je o kvalifikaciji u kojoj se referent imenice određuje s pomoću situacije (Radden i Dirven 2007: 161–167). U našem se korpusu kao zaatributi uz imenske sastavnice tipično uvrštavaju restriktivne atributne rečenice. One ograničavaju referenciju imenske sastavnice, koja profilira sudionika dane situacije. Pogledajmo sljedeće primjere:

- (498) They’ve been in the battles against the SEC, and they now know what to expect. From an offensive line, defense and wide receiver standpoint, that’s very encouraging. From Bray’s perspective, he still *hasn’t run the gauntlet that he’ll face in September and October*.
(run the gauntlet)
- (499) Our financing specialists have worked individually with many businesses, and have created a quick application process that will not have you to *jump through the hoops that banks set out for you*.
(jump through hoops)

(500) Ako ste mislili da će Colin Firth *počivati na lovorikama koje je dobio za ulogu kralja Georgea VI*, prevarili ste se.

(spavati (živjeti, počivati) na lovorikama)

U primjerima (498–500) atributne rečenice služe za identifikaciju entiteta unutar neke skupine, te na taj način specificiraju metaforička značenja imenica *gauntlet* (‘napadi’), *hoops* (‘poteškoće, zavrzleme’) odnosno *lovorike* (‘pohvale’).

7.4.2.2.4. Rasprava

Vidjeli smo da jednočlane i višečlane leksičke jedinice koje dolaze uz imensku frazeološku sastavnicu kao zaatributi služe za specifikaciju ciljne domene. U zaatribuciji je kvalifikacija vezana uz neki odnos između entiteta koji profiliraju imenice, što se u engleskome izražava konstrukcijom s prijedlogom *of*, a u hrvatskome besprijedložnim genitivom. Kvalifikacija može biti određena i s pomoću situacije, a to se u obama jezicima izražava uvrštavanjem atributnih rečenica uz imenicu.

Korpusni podaci pokazuju da se u nekim frazemima na ciljnu domenu ukazuje uvrštavanjem atributa ispred i iza imenice. Na primjer, u frazemu *learn the ropes* (‘ovladati kakvom vještinom’) u korpusu enTenTen13 javljaju se predatributi u oblicima *learn the **political, financial, management, publishing, marketing** ropes* te zaatributi u oblicima *learn the ropes of **business, marketing, trade, industry, production, management***. Oba tipa atributa pobliže određuju o kakvim vještinama je riječ. I u hrvatskome nalazimo frazeme u kojima se uz imenske sastavnice često uvrštavaju atributi u objema pozicijama (lijevo odnosno desno od imenice), na primjer *biti (nalaziti se) između čekića i nakovnja*. Taj se frazem u hrWaC-u javlja s odnosnim pridjevima kao predatributima (npr. *između **europskog** čekića i **američkog** nakovnja*) i besprijedložnim genitivom kao zaatributom (npr. *između čekića **nerazumijevanja sredine** i nakovnja **ukućana**; između čekića **Europe** i nakovnja **Azije***).

Premda imaju istu funkciju kad se uvrštavaju uz imenske frazeološke sastavnice, između predatributa i zaatributa postoji jedna važna razlika. Općenito govoreći, leksičke jedinice u službi predatributa određuju neku razmjerno stalnu značajku imenice uz koju dolaze, a to se u skladu s ikoničnim načelom blizine (engl. *the iconic principle of proximity*) odražava u njihovu položaju ispred imenice (opširnije o značenjskim razlikama s obzirom na položaj atributa ispred odnosno iza imenice vidi Radden i Dirven (2007: 154–156); Stanojević, Kryžan-Stanojević i Parizoska 2011). Kod zaatribucije kvalifikacija je vezana uz odnos između dvaju entiteta, zbog

čega je veza imenice i atributa manje stalna, a to se u jeziku odražava u položaju zaatributivnih konstrukcija iza imenice. S obzirom na to da je veza između predatributa i imenice razmjerno stabilna, predatributivne konstrukcije u frazemima se mogu konvencionalizirati (vidi 7.4.2.1.4.), dok je mogućnost da zaatributivne konstrukcije postanu konvencionalne razmjerno mala. Tako se, na primjer, hrvatski frazem *dolijevati/doliti ulje na vatru* u hrWaC-u javlja u razmjerno ustaljenom obliku *dolijevati/doliti **dodatno** ulje na vatru* u značenju ‘dodatno raspiriti ljutnju ili svađu’ (44 primjera), dok zaatributivne konstrukcije nisu konvencionalne (premda se dodavanjem besprijedložnog genitiva u upotrebi često specificira ciljna domena, npr. *dolijevati ulje na vatru **glasina, nezadovoljstva, frustracija, polemike, napetosti*** itd.). U našem je korpusu jedini primjer s ustaljenim zaatributom izraz *baciti/baciti rukavicu **izazova*** <u lice> komu (91 primjer u hrWaC-u), u kojem se imenice *rukavica* i *izazov* odnose na isti entitet.

7.4.3. Proširivanje sastava frazema

Ovaj se tip modifikacije odnosi na umetanje novih elemenata (sintagmi i surečenica) te metajezičnog signala *proverbial* (‘poslovičan’) u engleskome.¹²³ Proširivanje umetanjem sintagmi i surečenica ilustriraju sljedeći primjeri:

(501) Joe and the attorneys built Suhre & Associates, LLC as an aggressive law firm. Part of the firm culture requires that the attorneys *leave no stone and **no defense option unturned***.

(leave no stone unturned)

(502) The first woman to win the Pulitzer Prize for poetry, she was a celebrated voice of her generation *whose candle burned at both ends **and in the middle as well***.

(burn the candle at both ends)

(503) Nemam ti što odgovoriti jer *govorimo različitim jezicima ... **a prijevod je nemoguć***.

(govoriti različitim jezicima)

U tim primjerima ustaljeni oblik frazema uzima se kao polazište na temelju kojeg se nadopunjuje situacija koju dani izraz opisuje. Tako se u rečenici (501) umetanjem imenske

¹²³ U ovome smo se radu ograničili na *proverbial*, a istraživanja modifikacija u engleskome pokazuju da se osim njega u frazemima upotrebljavaju i drugi metajezični signali, na primjer *idiomatic, they say, as they say, you know what they say, there is a saying about, as the old saying goes, so to speak* itd. (više o tome vidi Omazić 2015: 47–50).

sintagme *defense option* u sastav frazema *leave no stone unturned* (dosl. prevrnuti svaki kamen ‘temeljito istražiti što’) pokazuje da će odvjetnici istražiti sve dostupne mogućnosti obrane. U frazemu *burn the candle at both ends* (dosl. trošiti svijeću na oba kraja) u primjeru (502) dodavanjem konstrukcije *and in the middle as well* (‘a i u sredini’) intenzivira se frazeološko značenje ‘raditi dan i noć’. U primjeru (503) uz cijelu se prethodnu rečenicu koja sadrži frazem *govoriti različitim jezicima* (‘ne razumjeti se međusobno’) umeće nova rečenica koja služi kao govornikov osobni komentar situacije. Osim toga, u primjerima (502) i (503) dodavanjem novih elemenata istodobno se aktivira doslovno značenje frazema.

Posebnost engleskog dijela našeg korpusa jest u umetanju pridjeva *proverbial* (‘poslovičan’), koji ima funkciju metajezičnog signala (za analizu metajezičnih signala u frazeologiji u engleskome vidi Moon 1998, Omazić 2003b; u češkome i engleskome Čermák 2005). Pogledajmo sljedeće primjere:

(504) One writer likely *struck the **proverbial** nail on the head* when he termed Japan’s culture as one that is “paradoxically modern-yet-mystical.”

(hit the nail on the head)

(505) Initially, many people *threw the **proverbial** hat into the ring*. However, as the days became months, several dropped out, and now, all that is left are the “serious” contenders.

(throw your hat in(to) the ring)

(506) Although the requirements for the completion of a performance plan and operations of helicopters within certain operating limitations were not necessary (...), there was no objection voiced with respect to these requirements. However, the minimum altitudes and stand-off distances *hit the **proverbial** nerve*.

(hit (touch) a nerve)

(507) Bryan M. Vance

Managing Editor/MAAction expert

*I was handed the **proverbial** reins* to Hustle Belt in July 2013.

(hand over the reins)

U tim primjerima pridjev *proverbial* dolazi uz imensku sastavnicu kao predatribut, ali se odnosi na cijeli izraz. Njegovim umetanjem u sastav frazema priziva se cijeli kulturni model na temelju kojeg nastaju frazeološka značenja ‘pogoditi u sridu’ (*hit the nail on the head*), ‘kandidirati se’ (*throw your hat in(to) the ring*), ‘dirnuti u živac’ (*hit (touch) a nerve*) odnosno ‘prepustiti posao

komu' (*hand over the reins*).

U hrvatskome funkciju metajezičnog signala ima pridjev *poslovičan* (opširnije o tome vidi Stanojević i Parizoska 2012), koji pokazuje da govornici istodobno upotrebljavaju neki frazem i referiraju se na njega. Međutim, u našem korpusu nema primjera takve upotrebe. Uvidom u skicu riječi pridjeva *poslovičan* u hrWaC-u, pokazuje se da su njegovi tipični kolokati apstraktne imenice, na primjer *sporost*, *škrtost*, *gostoljubivost*, *bahatost*, *nesposobnost*, *pouzdanost* (kao u konstrukcijama *poslovična sporost naših sudova*, *poslovična nesposobnost državnih institucija*, *poslovična Toyotina pouzdanost*). Jedini frazem koji se javlja kao karakterističan kolokat pridjeva *poslovičan* s ukupno tri primjera jest *to već i vrapci na grani (krovu) znaju (pjevaju)*. Za usporedbu, skica riječi pridjeva *proverbial* u korpusu enTenTen13 pokazuje da su od 25 najkarakterističnijih kolokata njih 15 frazemi. Neki su od njih *the icing on the cake* ('šlag na torti'), *a drop in the bucket* ('kap u moru'), *sell like hotcakes* ('prodaje se (ide) kao alva'), *in a nutshell* ('ukratko'), *sweep something under the rug* ('podmesti pod tepih'). U dvama frazemima u toj skupini pridjev *proverbial* može se umetati uz obje imenske sastavnice: uz *straw* i *camel* u izrazu *the (last) straw that broke the camel's back* ('kap koja je prelila čašu') odnosno uz *needle* i *haystack* u izrazu *like looking for a needle in a haystack* ('tražiti iglu u plastu sijena'). Tako se u korpusu javljaju oblici *like looking for the **proverbial** needle in a haystack* i *like looking for a needle in the **proverbial** haystack*. Mogući razlog zbog kojeg se u hrvatskome *poslovičan* rijetko koristi u frazemima, za razliku od pridjeva *proverbial* u engleskome, jest taj da je *proverbial* subjektiviziran pa zbog toga i može služiti kao signal sugovorniku da prilagodi interpretaciju danog izraza diskursu (više o tome vidi Cameron i Deignan 2003).

7.4.4. Tvorbene promjene

Korpusni podaci pokazuju da u nekonvencionalnoj upotrebi nalazimo iste tipove tvorbenih promjena kao u konvencionalnoj, a to su nominalizacija glagolskih frazema u obama jezicima i tvorba vidskih parnjaka u hrvatskome. Također, u nekonvencionalnoj se upotrebi u obama jezicima kao zavisne sastavnice u imenske sintagme uvrštavaju dijelovi glagolskog frazema ili cijeli frazem, a riječ je o pojavnosti na razmeđi tvorbe i gramatike.

7.4.4.1. Nominalizacija glagolskih frazema

U potpoglavlju 7.2. pokazali smo da u procesu konstruiranja značenja frazema relacija može biti shvaćena kao stvar. Taj se konceptualni pomak u jeziku izražava imenskim oblicima koji se tvore od glagolskih frazema na temelju tvorbenih procesa tipičnim za dani jezik.

Kao i u konvencionalnoj, u nekonvencionalnoj upotrebi imenske konstrukcije nastale od glagolskih frazema profiliraju događaj ili nekog sudionika događaja. U sljedećim primjerima imenski oblici profiliraju cijeli događaj koji opisuje glagolski frazem, a on se promatra holistički:

(508) When you have someone win a competition with ineligible players ... it's not fair to the teams who were their opponents. If nothing else, it's a *setting of the record straight*.

(set the record straight)

(509) I merely reject the way in which most abolitionists make welfarism their focus, as well as many abolitionists' *blind acceptance of Francione's word as gospel* without any further thought processes.

(take (accept) something as gospel)

(510) Zbog urođene nesigurnosti, povlačite se pred svim neugodnim stvarima i kad god vas povrijedi kakva neugodnost, skloni ste *uvlačenju u svoju ljušturu*.

(zatvoriti se, uvući se u svoju ljušturu)

(511) Vjerujem da postoji mali milijun razloga za pisanje ovog teksta, te ću preskočiti pojašnjavanje naslova i *mog dolaska na ideju*.

(doći na ideju)

U primjerima (508) i (510) imenske konstrukcije profiliraju situacije koje nemaju jasnih vremenskih granica, što se u engleskome kodira odglagolnom imenicom na *-ing*, a u hrvatskome imenicom na *-nje* koja se tvori od nesvršenog glagola. Primjeri (509) i (511) ilustriraju pojedinačne događaje koji imaju ograničeno vremensko trajanje, a to se u jeziku odražava upotrebom odglagolne imenice koja se od glagola tvori sufiksom *-ance* u engleskome odnosno *-ak* u hrvatskome. U svim navedenim primjerima reificira se cijeli događaj koji jezično uobličuje glagolski frazem, a mijenja se samo njegov vremenski profil, tj. relacija je prikazana bez protjecanja u vremenu.

Osim događaja, imenske konstrukcije nastale od glagolskih frazema mogu profilirati i sudionika. U sljedećim primjerima nominalizirani se oblici odnose na apstraktne entitete:

(512) You'll well up while curled comfortably on the couch to *genuine heartstring pullers* like Frank Sinatra's 'Have Yourself A Merry Little Christmas' and Bing Crosby's most famous recording 'White Christmas'.

(pull at someone's heartstrings)

(513) Placing "C" on the Ballot because we need more income to eliminate an "emergency" is *wool over the County Elections Department's eyes*.

(pull the wool over someone's eyes)

(514) Svjesna sam svih rizika koji me očekuju, spremna sam i na *deblji kraj*, nije me strah... (izvući deblji kraj)

(515) Znoj me probija kada pročitam ovakvu glupost. Ma kakva neprofitna organizacija. Opet „*muda pod bubrege*“. Tko to poklanja 250 000 laptopa bez ikakva interesa, eto da djeca uče i da se igraju.

(prodavati muda pod bubrege)

Te se nominalizirane konstrukcije mogu interpretirati na sljedeći način: *heartstring pullers* (512) kao 'pjesme koje diraju u srce', *wool over someone's eyes* (513) kao 'obmana', *deblji kraj* (514) kao 'loš svršetak', a *muda pod bubrege* (515) kao 'podvala'. Hrvatski primjeri ujedno pokazuju da se profilira sudionik kojem je u glagolskom frazemu pridružena uloga teme (*deblji kraj*) odnosno riječ je o složenom obliku sastavljenom od imenice sa semantičkom ulogom teme i prijedložne skupine u akuzativu koja označava cilj (*muda pod bubrege*).

Nominalizirane konstrukcije mogu se odnositi i na vršitelja radnje:

(516) For her part, actress Juliet Landau, daughter of Martin Landau and Barbara Bain, brilliantly dances the thin line between codependent *eggshell walker* and fierce woman with absolutely nothing left to lose...

(walk on eggshells)

(517) No, počesto me začudi nakon što propratim priloge s koliko spremnosti su Hrvati voljni javno obznaniti da su i oni također *vješti perači prljavog rublja*, a ne jedino svi ini.

(iznositi (prati) prljavo rublje)

(518) Odabrano je 27 najinteresantnijih prijedloga *bacača rukavica u lice gravitacije*.

(bacati/baciti rukavicu u lice komu)

Te izraze možemo interpretirati kao ‘osoba koja pretjerano ugađa drugima’ (*eggshell walker* u primjeru 516), ‘onaj koji u javnost iznosi privatne probleme’ (*perač prljavog rublja* u primjeru 517) i ‘izazivač’ (*bacač rukavice u lice* u primjeru 518).

Iz svih je prethodnih primjera vidljivo da se pri konstruiranju značenja govornik može usredotočiti na različite elemente: u nekim se slučajevima reificira cijela relacija (pri čemu je agens defokurisan, kao u primjerima *wool pulling* ili *dolazak na ideju*), a u drugima je pobliže određen neki sudionik relacije, na primjer *heartstring puller*, *deblji kraj*, *perač prljavog rublja*. Nominalizacija glagolskih frazema česta je pojava u upotrebi pa se imenski oblici koji nastaju u tom procesu mogu konvencionalizirati, zbog čega ih bilježe jednojezični frazeološki rječnici engleskoga jezika.¹²⁴ Kao varijantne oblike glagolskih frazema u rječničkim natuknicama najčešće nalazimo imenske konstrukcije koje opisuju događaje, na primjer *a passing (round) of the hat* (‘skupljanje dobrovoljnih priloga’), *back-stabbing* (‘zabijanje noža u leđa’), *bandwagon-jumping* (‘priključivanje većini’), *boat-rocking* (‘talasanje’), *buck-passing* (‘prebacivanje loptice’), *finger-pointing* (‘upiranje prstom’), *hair-splitting* (‘cjepidlačenje’), *name-calling* (‘vrijeđanje’) i *a change of tune* (‘promjena mišljenja’). Zabilježeni su i neki oblici koji označavaju sudionike, a tipično je riječ o apstraktnim entitetima. Po strukturi neki su od njih složenice s odglagolnom imenicom na desnoj strani, na primjer *a leg-pull* (‘psina’), *an icebreaker* (‘nešto što se kaže na društvenom događaju da bi se opustila atmosfera’) i *a hands-down winner* (‘glatki pobjednik’)¹²⁵, a neki su imenske sintagme koje profiliraju entitet s pridruženom ulogom teme u glagolskom frazemu, npr. *the Rubicon* (dosl. Rubikon ‘korak bez povratka’), *the grapevine* (‘kuloari’), *dirty laundry* (‘prljavo rublje’), *crocodile tears* (‘krokodilske suze’) i *a green light* (dosl. zeleno svjetlo ‘dopuštenje’). Zanimljivo je da se pod frazomom *stab someone in the back* (‘zabiti nož u leđa komu’) u nekim rječnicima bilježe dva varijantna imenska oblika – *a stab in the back* (‘nož u leđa’) i *back-stabbing* (‘zabijanje noža u leđa’). Frazeološki rječnici kao konvencionalne ne bilježe varijantne imenske konstrukcije koje označavaju osobe. Međutim, prema podacima iz korpusa enTenTen13, u engleskome su se

¹²⁴ Pregledane su natuknice u frazeološkim rječnicima *Longman Idioms Dictionary* (1998), *Oxford Idioms Dictionary for Learners of English* (2001), *Collins COBUILD Idioms Dictionary* (2002) i *Cambridge Idioms Dictionary* (2006). Od njih četiri, Collinsov rječnik prednjači po broju zabilježenih imenskih konstrukcija kao varijantnih oblika glagolskih frazema.

¹²⁵ Prema podacima iz korpusa enTenTen13, *a hands-down winner* može se odnositi i na osobe, ali rječnici daju primjere isključivo s apstraktnim entitetima.

konvencionalizirali oblici *a shot-caller* ‘onaj koji vodi glavnu riječ’ (od *call the shots* ‘voditi glavnu riječ’) i *a backstabber* (dosl. zabijač noža u leđa ‘podmukla osoba’). Leksička jedinica *a backstabber* bilježi se samo u općim rječnicima za učenike engleskoga kao stranog jezika, i to kao zasebna natuknica, te ju se ne povezuje s glagolskim frazemom *stab someone in the back*.

U hrvatskome je situacija s bilježenjem ustaljenih nominaliziranih oblika u rječnicima nešto složenija, i to iz nekoliko razloga. Prvo, oblike u čijem su sastavu odglagolne imenice (npr. *dolijevanje ulja na vatru*) može se promatrati kao promjenu paradigmatičkih oblika sastavnica nastalih uvrštavanjem frazema u rečenično ustrojstvo, i to je vjerojatno razlog zbog kojega se uopće ne navode u rječnicima. Drugo, postojeći opći i frazeološki rječnici hrvatskoga jezika nisu utemeljeni na korpusima pa bilježe samo one imenske oblike koji su autorima bili dostupni u pojedinim izvorima. Tako su, na primjer, u frazeološkim rječnicima zabilježeni izrazi *krokodilske suze* (‘neiskreno suosjećanje’), *medvjeda usluga* (‘odmoć, šteta’), *prljavo rublje* (‘neugodne privatne stvari’), *točka na i* (‘završni čin, vrhunac svega’), *voda na čiji mlin* (‘u korist koga’) i *zeleno svjetlo* (‘odobrenje, suglasnost’). Treće, ako su nominalizirane konstrukcije i uključene u rječnike, navedene su kao zasebne jedinice i katkad se ne ukazuje na njihovu povezanost s glagolskim frazemom. U *Frazeološkom rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika* (Matešić 1982) to su, na primjer, izrazi *boriti se s vjetrenjačama* i *borba s vjetrenjačama*; *boriti se na život i smrt* i *borba na život i smrt*, a u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac, Fink Arsovski i Venturin 2014) *otvorena (živa) rana* i *staviti/stavljati (dodati/dodavati) sol na <živu> ranu*.¹²⁶ S obzirom na frekvenciju pojavljivanja u hrWaC-u, ustaljenim jedinicama u hrvatskome možemo smatrati izraze *prodavanje magle*, *guranje/zabijanje glave u pijesak*, *dolijevanje ulja na vatru*; *dolazak na svijet* (‘rođenje’), *izlazak na ulicu* (‘prosvjed’), *odlazak pod nož* (‘odlazak na operaciju’); *nova stranica* (‘novi početak’, od *okrenuti novu stranicu*), *rukavica u lice* (‘izazov’, od *baciti rukavicu u lice* komu), *sol na ranu* (‘mučan podsjetnik ili uspomena’, od *stavljati sol na ranu* komu). U većini slučajeva nominalizirane konstrukcije imaju manju frekvenciju od glagolskih frazema, s iznimkom oblika *borba s vjetrenjačama* i *borba na život i smrt*, koji se u hrWaC-u javljaju češće od glagolskih konstrukcija *boriti se s vjetrenjačama* odnosno *boriti se na život i smrt*. Jedini ustaljeni oblik u korpusu koji profilira

¹²⁶ I u frazeološkim rječnicima nekih drugih slavenskih jezika nije ujednačeno bilježenje nominaliziranih konstrukcija. Na primjer, u frazeološkom rječniku ruskoga jezika A. I. Fedorova (2001) kao zasebne natuknice zabilježeni su glagolski frazem *вставлять палки в колёса* (dosl. stavljati štapove u kotače ‘bacati klipove pod noge’) i imenski frazem *палки в колёса* (dosl. štapovi u kotače ‘klipovi pod noge’). Za razliku od toga, u *Leksiko-frazeološkom rječniku ruskoga jezika* A. V. Žukova (2003) u istoj su natuknici navedeni glagolski oblik *делать (сделать) первый шаг (первые шаги)* (‘praviti (napraviti) prvi korak (prve korake)’) i imenski oblik *первый шаг (первые шаги)* (‘prvi korak (prvi koraci)’). Slično tome, u frazeološkom rječniku poljskoga jezika Bąbe i Libereka (2002) u istoj natuknici nalazimo oblike *niedźwiedzia przysługa* (‘medvjeda usluga’) i *oddać/wyświadczyć/wyrządzić niedźwiedzią przysługę* (‘napraviti medvjedu uslugu’).

osobu je *prodavač magle* ('osoba koja obmanjuje druge ili im daje lažna obećanja').

Općenito govoreći, podaci iz korpusâ enTenTen13 i hrWaC pokazuju da je pomicanje profila na vršitelja radnje najnekonvencionalniji način reifikacije jer je riječ o pripisivanju stalne osobine nekoj osobi (kao u izrazu *prodavač magle*). Kao što smo istaknuli u 7.2.5., mogući razlog zbog kojeg ova vrsta reifikacije nije česta jest stalnost agentivnih imenica, pa se vjerojatno stoga takvi oblici i najmanje često konvencionaliziraju.

7.4.4.2. Tvorba vidskih parnjaka u hrvatskome

U konvencionalnoj upotrebi oblici glagolskih frazema s vidskim parnjacima odražavaju opreku svršenosti i nesvršenosti, što je posljedica konceptualizacije koju stvara govornik kao promatrač vremenskih relacija. Svršeni glagoli profiliraju događaje koji su omeđeni (engl. *bounded*), što znači da ih govornik sagledava u cijelosti, pa je riječ o relacijama koje imaju početak, sredinu i kraj. Nesvršeni glagoli profiliraju događaje koji su neomeđeni (engl. *unbounded*), što podrazumijeva da nemaju jasne vremenske granice (opširnije o svršenosti i nesvršenosti u kognitivnoj gramatici vidi Langacker 1987: 258–266; Radden i Dirven 2007: 175–197).¹²⁷

Prema podacima iz hrWaC-a, kod ustaljenih glagolskih frazema u čijem sastavu nalazimo vidske parnjake, opreka prema vidu tipično je iskazana prefiksacijom (npr. *braniti/obraniti* čije *boje*, *činiti/učiniti čuda*, *pušiti/popušiti foru*, *vaditi/izvaditi iz naftalina*), zamjenom sufiksalnoga morfema (npr. *bacati/baciti oko* na što, *dati/davati ruku u vatru* za koga, *kupiti/kupovati mačka u vreći*) i supletivnošću (npr. *govoriti/kazati bez dlake na jeziku*). Kod nekih frazema nalazimo dva ili više glagola svršenoga vida s različitim prefiksima, na primjer *čitati/pročitati, iščitati između redaka; tjerati/istjerati, potjerati, otjerati na ulicu* koga. Kod dijela frazema glagoli nemaju svoje vidske parnjake, pa nalazimo samo glagol nesvršenoga vida (npr. *boriti se za goli život, držati u šaci* koga, *jesti iz ruke* komu, *pucati od zdravlja, raditi za kikiriki, skupo koštati/stajati* koga, *tražiti kruha preko pogače, znati znanje, živjeti od zraka*) ili samo glagol svršenoga vida, poput *reći zbogom* čemu, *vidjeti svijeta* i *dodati gas*.¹²⁸

U nekonvencionalnoj upotrebi govornik može nametnuti odnosno ukloniti vremenske granice procesu koji profilira glagol u sastavu frazema. Na primjer, kod frazema u čijem ustaljenom obliku tipično nalazimo glagol nesvršenoga vida moguće je nametnuti omeđivanje izvana, što znači da se relacija promatra u cijelosti. To se u jeziku odražava upotrebom glagola

¹²⁷ O glagolskome vidu u slavenskim jezicima iz kognitivnolingvističke perspektive vidi npr. Dickey (2000), Janda i Lyashevskaya (2011).

¹²⁸ Zanimljivo je da se konstrukcija *dodavati gas* u korpusu upotrebljava samo u doslovnom značenju i odnosi se na ubrzanje u motornim vozilima.

svršenoga vida, kao u sljedećim primjerima:

- (519) Ako se Federacija želi posve deetnizirati, zašto *se* napokon *ne zaigra otvorenih karata* i ne zatraži da se ona ukine?
(igrati otvorenih karata)
- (520) Potpuno je i tada bilo jasno da je to prijevara kao i cijeli proces pregovaranja sa sindikatima. Sindikati iz ovoga više nemaju kamo, odavno *su posadili tikve s vragom*.
(saditi s vragom tikve)
- (521) (...) onda ti mogu reći da si bar ti poznat po tome da te nema tjednima, a onda uletiš sa nekim svojim stvarima, uopće ne čitaš kaj je ko prije tebe pisao, nego *odereš svoju kozu* (koja je zanimljiva, ali nije odgovor na ničije pitanje) pa se opet zgubiš na tjedan-dva.
(derati svoju kozu)
- (522) Stalno mi se čini da ljudima sve treba *objasniti nadugačko i naširoko*, uvijek ispočetka kretati ispočetka.
(objašnjavati nadugačko i naširoko)

U rečenici (519) glagolom *zaigrati* izriče se inkoativno značenje ('otvoreno postupiti'), a u rečenicama (520–522) glagolima se izriče totivno značenje: 'upustiti se u sumnjive poslove s kim' (*posaditi s vragom tikve*), 'ponoviti jedno te isto' (*oderati svoju kozu*) i 'vrlo detaljno objasniti' (*objasniti nadugačko i naširoko*).

U procesu konstruiranja značenja govornik može omeđenim relacijama „obrisati“ vremenske granice. Zbog toga je u frazemima u čijem ustaljenom obliku nalazimo glagole svršenoga vida u nekonvencionalnoj upotrebi moguća upotreba nesvršenih glagola. To pokazuju sljedeći primjeri:

- (523) Zašto se odrasli (studenti) štite od stresnosti javnog ocjenjivanja, a djeca (svjesno i izričito) *stavljaju u žrvanj javnog ocjenjivanja*, koji je puno stresniji u njihovoj dobi i u postojećem sustavu (društvenih) vrijednosti?
(ubaciti, uhvatiti, staviti u žrvanj koga)
- (524) Buraz je cijeli dan u gradu. Vidimo ga u nekakvim prolazima kako *ubacuje nešto u kljun* i gas.
(ubaciti u kljun što)

U tim primjerima glagoli nesvršenoga vida izriču proces u toku. To znači da se on sagledava s pomoću ograničenog okvira gledanja (engl. *a restricted viewing frame*; Radden i Dirven 2007: 22), kao da se govornik nalazi unutra pa može vidjeti samo dio scene u kojoj jedna osoba dovodi drugu u neugodnu situaciju (*stavljati u žrvanj* koga, primjer 523) odnosno kako neka osoba jede (*ubacivati u kljun* što, primjer 524).¹²⁹

Dosadašnji primjeri pokazuju da govornik pri konstruiranju značenja glagolskog frazema može nametnuti omeđenost danoj relaciji, što se odražava upotrebom glagola svršenoga vida, odnosno može omeđeni proces konceptualizirati bez jasnih vremenskih granica, a to se odražava upotrebom glagola nesvršenoga vida. U tom je smislu zanimljivo usporediti tradicionalni i kognitivnolingvistički pogled na mogućnost tvorbe vidskih parnjaka u sastavu frazema. U teoriji zagrebačke frazeološke škole to se veže uz značenje frazema kao cjeline. Tako, na primjer, Menac (2007: 72–73) objašnjava da se u jedinicama *krasti bogu dane* i *sjediti prekriženih ruku* ne može upotrijebiti glagol svršenoga vida jer njihovo frazeološko značenje ('besposličiti') pretpostavlja trajanje. S druge strane, autorica objašnjava da neki frazemi čija su vidska značenja perfektivna, npr. *uhvatiti maglu* ('pobjeći'), imaju u svom sastavu i glagole nesvršenoga vida (*hvatati maglu*). Podaci iz hrWaC-a potvrđuju da se u frazemima *krasti bogu dane* i *sjediti prekriženih ruku* javljaju samo glagoli nesvršenoga vida, a vidske parnjake nalazimo u izrazu *uhvatiti/hvatati maglu*. Potonji primjer pokazuje da se omeđeni događaj može konstruirati tako da se relaciji ukloni vremenska granica. Gledajući iz kognitivnolingvističke perspektive, frazeološko značenje jedno je od temeljnih ograničenja mogućnosti tvorbe vidskog parnjaka. Zbog toga ne nalazimo npr. glagol svršenoga vida u frazemima *boriti se za goli život* ('boriti se za preživljavanje'), *jesti iz ruke* komu ('pokoravati se komu') i *raditi za kikiriki* ('raditi za sitan novac') jer oni opisuju događaje koji se konceptualiziraju kao neomeđeni, tj. promatraju se „iznutra“. Također, frazeološko značenje utječe i na to konceptualizira li se neki događaj tipično kao omeđen ili neomeđen, što se odražava upotrebom glagola svršenoga odnosno nesvršenoga vida u varijantnim oblicima istoga frazema. Na primjer, frazem u značenju 'suočiti se s čim' najčešće se javlja s glagolom svršenoga vida u obliku *pogledati istini u oči* kad je riječ o situaciji u kojoj je neka osoba prihvatila činjenice. S druge strane, isti frazem najčešće nalazimo s glagolom nesvršenoga vida u obliku *gledati smrti u oči* u značenju 'biti u smrtnoj opasnosti'. Taj je frazem motiviran kulturnim modelom komunikacije¹³⁰, ali specifična značenja navedenih varijantnih oblika ('suočiti se s istinom' odnosno 'biti u smrtnoj opasnosti')

¹²⁹ Opis glagolskoga vida u hrvatskome sličan kognitivnolingvističkome gledanju daje Marković (2012: 183), koji svršeni glagolski vid objašnjava kao predikaciju viđenu izvana, a nesvršeni kao predikaciju viđenu iznutra.

¹³⁰ Više o kulturnim modelima kao mehanizmima koji motiviraju frazeološka značenja vidi Stanojević (2013: 183–213).

djeluju kao ograničavajući čimbenik pri konstruiranju vidskog značenja. Drugo važno ograničenje mogućnosti tvorbe vidskog parnjaka u frazemima jest značenje glagola u njihovu sastavu. Tako izrazi *držati u šaci koga* ('držati u vlasti koga') i *znati znanje* ('biti stručnjak u svom području, znalac') nemaju oblike s glagolima svršenoga vida jer *držati* i *znati* označavaju neprekinuto stanje odnosno stanje koje traje neodređeno vrijeme.¹³¹ Međutim, kao što pokazuju primjeri (519–524), radi određene komunikacijske svrhe proces koji profilira glagol može se konceptualizirati kao omeđen ili neomeđen, što se izražava upotrebom svršenih odnosno nesvršenih glagola. Pritom razlika u frekvenciji između vidskih parnjaka pokazuje kako se tipično konceptualizira događaj koji opisuje dani frazem. Na primjer, prema podacima iz hrWaC-a, sa svršenim se glagolom tipično javljaju frazemi *čuti iz čijih usta što* ('saznati što od koga'), *pasti s Marsa* ('biti neinformiran ili zbunjen') i *poslati u smrt koga* ('biti uzrok čije smrti'). To pokazuje da se događaji koje jezično uobličuju ti frazemi konceptualiziraju kao omeđeni. S nesvršenim glagolom tipično nalazimo frazeme *držati jezik za zubima* ('šutjeti'), *igrati se vatrom* ('izlagati se opasnosti'), *misliti (razmišljati) svojom glavom* ('misliti samostalno') i *voditi računa o kome, čemu* ('brinuti se za koga, za što'), a to pokazuje da se događaji koje oni opisuju promatraju kao neomeđeni. Oblici navedenih frazema s vidskim parnjacima imaju puno manju frekvenciju, a to su *slušati iz čijih usta što*, *padati s Marsa* i *slati u smrt koga* odnosno *zadržati jezik za zubima*, *poigrati se vatrom*, *razmisliti svojom glavom* i *povesti računa o kome, čemu*. Također treba istaknuti da to što se neki frazemi u korpusu javljaju samo sa svršenim odnosno nesvršenim glagolom ne znači nužno da tvorba vidskog parnjaka nije moguća zbog konceptualnih ograničenja, već može biti rezultat činjenice da nije postojala komunikacijska potreba za konstruiranjem događaja u kojemu se relaciji stavljaju odnosno skidaju vremenske granice.

7.4.4.3. Uvrštavanje frazema u sastav složenih imenskih sintagmi

U potpoglavlju 7.2.6. pokazali smo da se u konvencionalnoj upotrebi u imenske sintagme kao zavisne sastavnice mogu uvrstiti dijelovi glagolskih frazema, a u engleskome i cijeli frazemi. Istu pojavu nalazimo i u nekonvencionalnoj upotrebi. Ovo su neki primjeri:

¹³¹ Kognitivnolingvističku analizu glagolskog vida u engleskome kod glagola koji označavaju stanja daju Radden i Dirven (2007: 190–195).

- (525) Nurse Jackie had been dabbling quite liberally in pharmaceuticals, and enjoyed her *carte blanche* love affair with pain killers – just as MANY Americans do.
(give someone carte blanche)
- (526) The characters aren't so sharply drawn anymore, and the shifting narrative blurs with the natural but *around-the-bush* dialogue to keep things pretty confusing.
(beat around the bush)
- (527) A great idea like this should be explored and that would help teach empathy at an early age instead of this *turn the other cheek* approach.
(turn the other cheek)
- (528) Moja prijateljica Gracijela u posljednje vrijeme samo skida *pjesme iz naftalina*. One stare dobre i romantične.
(izvući iz naftalina)
- (529) Ne čude stoga *kritike u superlativima* poput ove nakon premijere *Moći sudbine* u Beču 1952. godine.
(govoriti (pisati) o komu, čemu u superlativima)

U primjeru (525) u službi atributa dolazi imenska sastavnica *carte blanche* ('odriješene ruke'), kojoj je u glagolskom frazemu *give someone carte blanche* ('dati odriješene ruke komu') pridružena uloga teme. U rečenici (526) zavisni je član imenske sintagme prijedložna konstrukcija *around the bush*, koja u frazemu *beat around the bush* ('okolišati') označava mjesto. U primjeru (527) kao atribut je ispred imenice *approach* ('pristup') uvršten cijeli glagolski frazem *turn the other cheek* ('ne osvećivati se osobi koja te uvrijedila'). Konstrukcija *iz naftalina* u (528) odražava konceptualizaciju stanja kao SPREMNIKA: *izvući iz naftalina* ima značenje 'izvući iz zaborava'. U (529) sintagma *u superlativima* izražava način u glagolskom frazemu *govoriti (pisati) u superlativima* o komu, čemu. Primjeri iz obaju jezika pokazuju dvije iste značajke koje nalazimo u konvencionalnoj upotrebi. Prvo, dijelovi frazema (npr. *around the bush*, *iz naftalina*) odnosno cijeli frazem (npr. *turn the other cheek*) imaju funkciju kvalifikacije, te pobliže određuju entitet na koji se odnosi glava složene imenske sintagme. Drugo, svaki od tih kvalifikatora nasljeđuje profil pojedine sastavnice frazema odnosno cijelog frazema. Tako, na primjer, s obzirom na značenje glagolskog frazema *turn the other cheek*, konstrukciju *turn the other cheek approach* u (527) možemo interpretirati kao 'neosvetničko držanje'; *pjesme iz naftalina* u (528) kao 'stare pjesme', a *kritike u superlativima* u (529) kao 'izvršne kritike' prema značenju glagolskog frazema *govoriti (pisati) u superlativima* o komu, čemu 'jako hvaliti koga, što'.

Podaci iz računalnih korpusa engleskoga jezika pokazuju da se neke konstrukcije koje su sastavnice glagolskih frazema često uvrštavaju kao atributi u imenske sintagme, osobito u novinarskom stilu, i to se bilježi u rječnicima. Neki su od tih primjera sljedeći: *a head in the sand approach/attitude* (od *bury your head in the sand* ‘zabiti glavu u pijesak’); *a swords-to-ploughshares conversion/transformation* (od *beat/turn swords into ploughshares* ‘prekovati mačeve u plugove’); *divide-and-conquer/rule tactics* (od *divide and conquer/rule* ‘podijeli pa vladaj’), *on a first-come, first-served basis* (od *First come, first served* ‘tko prvi, njegova djevojka’), *a neck and neck race* (od *be/run neck and neck* ‘voditi mrtvu utrku’). Nadalje, neke su takve konstrukcije postale samostalne leksičke jedinice, a konvencionalizirale su se u obliku koji je po svojim gramatičkim i značenjskim osobinama blizak pridjevu odnosno imenici. One se također bilježe u rječnicima kao varijantni oblici glagolskih frazema. Tako se u frazeološkom rječniku *Collins COBUILD Idioms Dictionary* (2002) kao primjer pridjeva navodi *spur-of-the-moment* ‘iznenadan, nagao’ (kao u izrazu *a spur-of-the-moment action/decision* ‘iznenadna odluka’, od *do something/decide on the spur of the moment* ‘nešto učiniti /odlučiti bez mnogo razmišljanja’), a kao primjer imenice *a head-to-head* (‘rasprava’ ili ‘sukob’, od *go head-to-head* ‘izravno se sukobiti’).

7.4.5. Gramatičke promjene

Gramatičke promjene u nekonvencionalnoj se upotrebi odnose na promjenu redoslijeda sastavnica, aktiv i pasiv te negaciju. Leksičko-gramatičke promjene odražavaju različite opise relacija između sudionika nekog događaja (npr. uzrokovano kretanje i samostalno kretanje), što se odražava promjenom strukture koja je uvijek popraćena promjenama leksičko sastava. U svim navedenim slučajevima riječ je o različitim načinima konstruiranja situacije, tj. o prilagodbama frazeološkog značenja ciljnoj domeni.

7.4.5.1. Promjena redoslijeda sastavnica

U potpoglavlju 7.3.1. pokazali smo da se u konvencionalnoj upotrebi može izmijeniti ustaljen redoslijed sastavnica u frazemima. Pritom u nekim slučajevima frazeološko značenje ostaje nepromijenjeno (na primjer, oblici *search high and low* i *search low and high* oba imaju značenje ‘tražiti na sve strane’), dok se u drugim slučajevima frazeološko značenje mijenja, npr. *prijeći s konja na magarca* (‘ići s boljega na gore’) i *prijeći s magarca na konja* (‘ići s gorega na bolje’).

Korpusni podaci pokazuju da se promjena reda riječi javlja i u nekonvencionalnoj upotrebi. Pogledajmo dva primjera iz hrvatskoga:

(530) Kad se sjetim ratnih press-konferencija koje smo davali, kad je zemlja bila prepuna stranih novinara, pozli mi (a vidio sam ih puno). Sami smo sebi zabijali propagandni nož u trbuh. Srbi *su* u propagandnom smislu *od govna napravili pitu*, a mi *od pite govno*.

(napraviti od govna (dreka) pitu)

(531) Na fotografiji je, međutim, bila samo pjevačica – u pretijesnom korzetu pokušavala je barem vrškom jezika liznuti vlastitu bradavicu, ali očigledno nije išlo. (...) I što se dogodilo? Ama baš ništa, sve dok Indira nije *prešla nazad s djela na riječi* i učinkovito taknula žicu masovnog ukusa, ne vrhom jezika ili onom nesretnom bradavicom, nego nekakvom glazbicom i nekakvim stihićima, onim što joj je ipak u opisu radnog mjesta.

(prijeći s riječi na djela)

Ti primjeri pokazuju da je izmjena redosljeda sastavnica frazema posljedica promjene odnosa lika i pozadine, kao i u konvencionalnoj upotrebi. U frazemu *napraviti od govna (dreka) pitu* ('od nečeg lošeg napraviti nešto prihvatljivo') promjena reda riječi dovodi do promjene značenja pa se izraz *napraviti od pite govno* u (530) može interpretirati kao 'od nečeg dobrog napraviti nešto loše'. Isti je mehanizam na djelu i u izrazu *prijeći s riječi na djela* ('prijeći u akciju'). Promjenom redosljeda sastavnica i aktiviranjem doslovnoga značenja dobivamo izraz *prijeći nazad s djela na riječi* (531) koji se može interpretirati kao 's isticanja fizičkih atributa prijeći na pjevanje'.

Kod dijela frazema u engleskome jeziku oblici s izmijenjenim redom riječi konvencionalizirali su se čestom upotrebom. Tako se, na primjer, frazem u značenju 'krivi čovjek na krivom mjestu' javlja u oblicima *a square peg in a round hole* i *a round peg in a square hole*. Štoviše, varijantni oblici nekih frazema koji imaju promjenjiv redosljed sastavnica nastali su upravo kao posljedica nekonvencionalne upotrebe. Važno je napomenuti da ti varijantni oblici imaju različita značenja, što je izravna posljedica izmjene ustaljenog oblika frazema radi određene komunikacijske potrebe. Kao primjere takvih jedinica Moon (1998: 171–172) navodi frazeme *every cloud has a silver lining* ('sreća u nesreći') / *every silver lining has a cloud* ('nesreća u sreći'); *rags to riches* ('od puke sirotinje do bogatstva') / *riches to rags* ('od bogatstva do puke sirotinje'); *a wolf in sheep's clothing* ('vuk u janjećoj koži') / *a sheep in*

wolf's clothing ('janje u vučjoj koži'); *a big fish in a little (small) pond* ('prvi u selu') / *a little (small) fish in a big pond* ('zadnji u gradu'), *win the battle, lose the war* ('dobiti bitku, a izgubiti rat') / *lose the battle, win the war* ('izgubiti bitku, a dobiti rat').¹³²

7.4.5.2. Aktiv i pasiv

U konvencionalnoj se upotrebi neki glagolski frazemi u engleskome i hrvatskome podjednako često javljaju u aktivu i pasivu, na primjer *turn the tables on someone* ('preokrenuti situaciju u svoju korist') i *the tables are turned* ('situacija se preokrenula'); *baciti u vjetar* što ('upropastiti, uludo potratiti') i *bačeno je u vjetar* što ('upropašteno je što'). S druge strane, neki se frazemi najčešće javljaju u pasivnom obliku, na primjer u engleskome *caught in the crossfire* (dosl. uhvaćen u unakrsnoj vatri 'trpjeti ni kriv ni dužan'), *be left holding the baby/bag* (dosl. biti ostavljen s bebom/torbom u rukama 'ostati na cjedilu'); u hrvatskome *kocka je bačena, biti upisan (zapisan) zlatnim slovima*.

Korpusni podaci pokazuju da neke frazeme koji se tipično javljaju u aktivnom obliku u nekonvencionalnoj upotrebi nalazimo i u pasivu, što je jezični izraz promjene odnosa lika i pozadine. Tako se frazemi *do a number on someone* ('preveslati, nasamariti koga') i *draw a blank* ('ne moći se sjetiti, ne znati odgovor') tipično javljaju kao aktivne prijelazne konstrukcije. Ovo su primjeri njihove upotrebe u pasivnom obliku:

(532) After Winnipeg announced that the Mexico specimens they had been sent were the same virus, the CDC said that the California cases were linked to the Mexican outbreak. So ***a number was done on Mexico***.

(do a number on someone)

(533) So naturally, when I posed the question to Wines of Brazil "where should I visit while in Livramento, Brazil", ***a blank was drawn*** and they sent me to a wine shop.

(draw a blank)

U tim primjerima pasivna konstrukcija služi za defokusiranje agensa. U rečenici *a number was done on Mexico* (532) istaknut je sudionik koji je prevaren, dok se u rečenici *a blank was drawn*

¹³² Budući da su to ustaljeni oblici, bilježe ih neki opći i frazeološki rječnici engleskoga jezika. S druge strane, u postojećim frazeološkim rječnicima hrvatskoga jezika rijetko nalazimo primjere frazema s različitim redosljedom sastavnica. Jedan je od njih zabilježen u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Menac, Fink Arsovski i Venturin 2014) pod natuknicom *zub*, a to je *zubima i noktima* ili *noktima i zubima* u značenju 'grčevito, žestoko, bezobzirno, ne birajući sredstva'.

(533) u fokus stavlja činjenica da pitanje nije bilo razumljivo, a ne tko ga nije razumio (što se izražava aktivnom konstrukcijom *draw a blank* s agentivnim subjektom).

S druge strane, neki frazemi koji se najčešće upotrebljavaju u pasivu u korpusu se javljaju i kao aktivne konstrukcije. To su, na primjer, engleski frazemi *not set (carved) in stone* (dosl. nije uklesano u kamenu ‘nije to Sveto pismo’) i *joined at the hip* (dosl. spojeni na kuku ‘biti kao sijamski blizanci’):

(534) The proposal, still being developed, **would set in stone** any changes lawmakers agree to during the 2014 session and require statewide approval of any future gambling expansion.

(not set (carved) in stone)

(535) One thing we can understand from this is the fact that Egyptian governments like previous (old) Ethiopian regimes have been trying hard to **join** the state and religion **at the hip**.

(joined at the hip)

Ti primjeri pokazuju da se prijenos energije od izvora na temu može opisati i tako da istaknuti lik postaje agens odnosno uzročnik radnje: to su *proposal* ‘prijedlog’ u (534) i *Egyptian governments* ‘egipatske vlade’ u (535). U potonjem primjeru konstrukcija *Egyptian governments have been trying hard join the state and religion at the hip* izražava da su se egipatske vlasti namjerno i svjesno trudile spojiti državu i crkvu tako da budu neodvojive, a njihova se uloga u tome jezično kodira tako što imenska sintagma *Egyptian governments* ima službu subjekta.

Vidjeli smo da govornik kao konceptualizator može promijeniti uobičajeni prikaz odnosa lika i pozadine u nekom događaju izraženom glagolskim frazomom, a neke se od tih promjena mogu konvencionalizirati u jeziku. Budući da suvremeni računalni korpusi obasižu nekoliko milijarda pojavnica, s razmjernom sigurnošću možemo utvrditi koliko se često neki frazem upotrebljava kao aktivna odnosno pasivna konstrukcija i koju od njih dvije možemo smatrati nekonvencionalnom upotrebom. Na primjer, u korpusu enTenTen13 frazem *do a number on someone* (‘preveslati, nasamariti koga’) u aktivnom se obliku javlja u 2804 primjera, a u pasivu u 2 primjera, što pokazuje da je upotreba u pasivu nekonvencionalna. Suvremeni računalni korpusi također nam mogu pomoći utvrditi ustaljene oblike frazema u odnosu na podatke iz ranijih istraživanja. Tako za engleske frazeme *the die is cast* (‘kocka je bačena’) i *be hoist with one’s own petard* (‘upasti u vlastitu zamku’) Nunberg, Sag i Wasow (1994: 516) tvrde da se

javljaju samo u pasivnom obliku, ali to istraživanje nije provedeno na stvarnoj upotrebi. Za ta dva frazema te izraz *be bitten by the bug* ('zainteresirati se za kakvu aktivnost') Moon (1998: 109) kaže da se u korpusu toliko često upotrebljavaju u pasivu da njihove aktivne oblike možemo smatrati nekonvencionalnom upotrebom. Međutim, riječ je o (iz današnje perspektive) razmjerno malom korpusu od 18 milijuna riječi. Podaci iz korpusa enTenTen13 koji obasiže 19,6 milijardi riječi pokazuju ne samo da se frazemi *the die is cast*, *be hoist with one's own petard* i *be bitten by the bug* upotrebljavaju u aktivu, već i da su aktivni oblici razmjerno ustaljeni. Tako se, na primjer, pasivna konstrukcija *be bitten by the bug* u korpusu enTenTen13 javlja u 1970 primjera, a aktivna konstrukcija *the bug bit (has/had bitten) someone* u 276 primjera. U aktivnoj je konstrukciji istaknuta aktivnost kojom se počela baviti neka osoba (izražena imenskom sintagmom *the bug*), što pokazuje da se ustalio takav način jezičnog prikazivanja danog događaja.

7.4.5.3. Negacija

U potpoglavlju 7.3.5. pokazali smo da se u konvencionalnoj upotrebi neki frazemi u obama jezicima tipično upotrebljavaju u niječnome obliku. Ta se upotreba može ustaliti do te mjere da je jesni oblik frazema nekonvencionalan, što potvrđuje mala frekvencija pojavljivanja u korpusu. Neki su od tih frazema *not let the grass grow under your feet* (dosl. ne dopustiti da ti trava naraste pod nogama 'stalno biti aktivan, ne ljenčariti') i *ne vidjeti dalje od nosa* ('ne uočavati bitno'):

(536) If I were running this company, I'd be hunting around for some suitable acquisition targets, to get that cash pile working, and to encourage the market into thinking the company is a growth company still. They *seem to be letting the grass grow under their feet*.

(not let the grass grow under your feet)

(537) Ja nisam ništa generalizirala, samo sam htjela reći da život vani ima svoje prednosti i manjke, da čovjek često dođe do svojih granica i da se kroz ta iskustva razvije i *vidi dalje od nosa*.

(ne vidjeti dalje od nosa)

Jesni oblici *let the grass grow under your feet* ('ulijeniti se') i *vidjeti dalje od nosa* ('uočavati bitno') prizivaju stvarnu situaciju o kojoj govornik i slušatelj dijele zajednička znanja, a koja

se u konvencionalnoj upotrebi s pomoću niječne riječi stavlja u virtualni umni prostor. Kao i izmjena redosljeda sastavnica te aktiv i pasiv – koji opisuju relaciju između sudionika događaja iz različitih perspektiva – negacija je jezični odraz prilagodbe frazema određenoj situaciji.

7.4.5.4. Leksičko-gramatičke promjene

Ovaj se tip promjene odnosi na različite opise relacije između sudionika nekog događaja s obzirom na dinamiku sile, što se javlja i u konvencionalnoj upotrebi (vidi 7.3.7.). Riječ je o događajima u kojima neki entiteti prenose energiju na druge ili na sebe same, uzrokujući promjenu stanja ili mjesta. Promjena u načinu konstruiranju neke relacije odražava se upotrebom frazema u različitim gramatičkim konstrukcijama koje su popraćene izmjenama leksičkog sastava.

Na primjer, neki događaj koji odražava dinamiku sile može se konstruirati tako da u službi subjekta dolaze različiti sudionici. Pogledajmo sljedeće primjere:

(538) The film is so energetic that you tend not to notice some clumsy set-ups and hurried executions. I could see *the seams breaking apart*, for instance, in the climactic zombie battle involving multiple possessions and an impending evisceration of Yang-yi...

(break apart at the seams)

(539) How was I going to admit this situation to my boyfriend, reassuring him that everything would be fine? Not telling him my hustle wasn't covering it? *The bacon was not coming home* ladies and gents... not fast enough anyways.

(bring home the bacon)

(540) Ipak, nadam se da će ju barem malo zgromiti da je dobila ovakav odgovor od osobe koju očito cijeni pa da će joj barem *ući buba u uho*.

(baciti (staviti) bubu u uho komu)

U rečenici (538) subjekt je imenica *seams* ('šavovi'), koja je u konvencionalnom obliku dio prijedložnog izraza koji izražava mjesto (*break apart at the seams* dosl. pucati po šavovima 'propadati'). Gramatička konstrukcija *seams break apart* (dosl. šavovi pucaju 'propada što') jezični je izraz drukčijeg (nekonvencionalnog) konstruiranja relacije. U primjerima (539) i (540) konvencionalni oblici frazemâ *bring home the bacon* (dosl. donijeti kući slaninu 'financijski skrbiti o obitelji') odnosno *baciti (staviti) bubu u uho* komu ('potaknuti koga na

razmišljanje’) prijelazne su konstrukcije koje opisuju premještanje teme s jednog mjesta na drugo kao posljedica djelovanja agensa. U nekonvencionalnoj je upotrebi isti događaj opisan kao samostalno kretanje teme, što je izraženo neprijelaznom konstrukcijom: *the bacon was not coming home* (dosl. slanina nije došla kući ‘nije bilo novca za obitelj’) odnosno *ući će joj buba u uho* (‘dobit će materijala za razmišljanje’).

Kod nekih frazema promjena perspektive dovodi do nastanka leksičko-gramatičkih oblika koji se s onim ustaljenim nalaze u odnosu značenjske suprotnosti. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(541) Many at the conference suggested that our movement needs to outgrow its sense of dogmatic superiority, and go out in search of conversation, learning and allies from “outside,” while also ***taking our own light out from under the bushel***.

(hide your light under the bushel)

(542) (...) nije to ni Cesc Fabregas, koji je praktično zaboravljen otkada je došao, tj. vratio se u svoju Barcelonu, ***spremljen je u naftalin***, u nemilosti je trenera Vilanove...

(izvući iz naftalina)

(543) (...) riješiti izvore financiranja, potpisati ugovore s nacionalnim koordinatorima koji u svojim zemljama trebaju organizirati dolazak poduzetnika na skup te, općenito, ukloniti do sada vrlo nejasno vođenje projekta i ***s klimavih ga nogu postaviti na one čvrste***.

(biti na klimavim (staklenim) nogama)

Konvencionalni oblici frazema u tim primjerima imaju sljedeća značenja: ‘biti previše skroman’ (*hide your light under the bushel* dosl. sakriti svoje svjetlo ispod bušela), ‘izvući iz zaborava’ (*izvući iz naftalina*), ‘biti nesiguran ili nepouzdan’ (*biti na klimavim (staklenim) nogama*). Konstruiranjem scene iz drukčije perspektive dobiveni su oblici koji se mogu interpretirati ovako: ‘pokazati svoje kvalitete’ (*take your light from under the bushel* dosl. izvući svoje svjetlo ispod bušela), ‘gurnuti u zaborav’ (*spremiti u naftalin*) i ‘nešto nesigurno učiniti stabilnim’ (*s klimavih nogu postaviti na čvrste noge*).

Svi navedeni primjeri pokazuju da se odnos između sudionika s obzirom na dinamiku sile može opisati na različite načine, npr. kao uzrokovano kretanje i samostalno kretanje (*bring home the bacon/the bacon comes home; staviti buba u uho komu/buba uđe u uho komu*) ili gibanje u suprotnim smjerovima (*izvući iz naftalina/spremiti u naftalin*). Kao i druge vrste promjena koje smo ranije opisali, poput zamjene glagolske sastavnice, leksičko-gramatički oblici

frazema u nekonvencionalnoj upotrebi rezultat su različitog predočavanja scene, a ograničeni su frazeološkim značenjem pojedinog izraza i događajnom shemom koju on odražava (u primjerima (538–543) riječ je o specifičnim konstrukcijskim shemama koje sve odražavaju dinamiku sile).

7.4.6. Spajanje dvaju frazema u jedan

Ovaj se tip modifikacije u ruskoj frazeološkoj literaturi naziva *kontaminacija* (rus. *контаминация*; vidi npr. Babkin 1970). Podaci iz korpusâ enTenten13 i hrWaC pokazuju da se ovaj tip promjene javlja isključivo u nekonvencionalnoj upotrebi. U sljedećim primjerima spajaju se frazemi koji imaju jednu zajedničku sastavnicu:

(544) Harry Truman became a folk hero for not blaming others for the myriad of crises that he inherited. In contrast, Barack Obama’s legacy is shaping up as “*The Buck Passes Here.*”

(the buck stops here; pass the buck)

(545) But don’t let’s forget, still offer your product/service/opportunity to everyone, whoever they are. Don’t bore them. Don’t try *flogging a gift horse*. Just let everyone know what you’re involved in; ask them if they’d be interested in having a look.

(flog a dead horse; don’t look a gift horse in the mouth)

(546) Mi *smo se borili rukama, nogama, zubima i noktima* protiv grickanja, a najuspješnijom su se pokazale igračke i kosti koje se onda grickaju umjesto namještaja, šlapa i kablova.

(boriti se rukama i nogama; boriti se zubima i noktima)

U primjeru (544) zajednička je sastavnica dvaju frazema imenica *buck* u značenju ‘ulog u pokeru’, koja se metaforički odnosi na odgovornost. Spajanjem izraza *the buck stops here* (‘odgovoran je tko za što’) i *pass the buck* (‘prebaciti odgovornost’) dobiva se izraz *the buck passes here* u značenju ‘nije odgovoran tko za što’.¹³³ U primjeru (545) spojeni su frazemi *flog a dead horse* (dosl. bičevati mrtvog konja ‘uzalud se truditi’) i *don’t look a gift horse in the mouth* (dosl. ne gledaj poklonjenom konju u usta ‘treba zahvalno primiti dar’), a novonastali izraz *flog a gift horse* može se interpretirati kao ‘nemoj se uzalud truditi promijeniti dobivenu

¹³³ Frazem *the buck stops here* povezuje se s američkim predsjednikom Harryjem Trumanom, koji je na svom radnom stolu u Ovalnom uredu držao natpis s tim izrazom kako bi ga podsjećao na njegovu odgovornost.

priliku'. U primjeru (546) frazemi *boriti se rukama i nogama* i *boriti se zubima i noktima* imaju slična značenja ('boriti se svim silama'), tako da spajanje imenskih sintagmi koje označavaju način služi za intenziviranje značenja.

U nekim slučajevima u jednu se konstrukciju spajaju frazemi čiji je leksički sastav različit, ali imaju neki zajednički element značenja. Tako se u sljedećem primjeru oba frazema odnose na način dobivanja informacija – izravno, bez posrednika (*straight from the horse's mouth*) odnosno iz kuloara (*hear something through the grapevine*):

(547) House on Hwy 8 east of Ruleville was originally a couple of miles farther east and was moved to present site in 1970s or 1980s. The house belonged to F. C. Manning and is still in the family. The son, Clark Manning, lives in Cleveland. This is ***straight from the Drew grapevine***.

(straight from the horse's mouth; hear something through the grapevine)

Dijelovi dvaju frazema spajaju se na temelju međusobnih značenjskih veza. Izraz *straight from the horse's mouth* odnosi se na situaciju u kojoj neka osoba saznaje vijest neposredno, tako da je riječ o pouzdanoj informaciji, dok izraz *hear something through the grapevine* upotrebljavamo kada želimo reći da je netko saznao informaciju posredno, iz neslužbenih izvora. Uz imensku sastavnicu *grapevine* uvršten je i atribut *Drew*, te tako nastaje novi izraz *straight from the Drew grapevine*, koji sadrži elemente obaju frazema i može se interpretirati kao 'prvi doći do neslužbenih informacija od obitelji Drew'. Kao u primjerima (544–546), i ovdje se spajanjem dvaju frazema specificira određena situacija, s tom razlikom da u potonjem slučaju izrazi imaju zajednički element značenja koji je izražen različitim sastavnicama.

U frazeološkim radovima kognitivnolingvističkog usmjerenja ovaj se tip modifikacije analizira s pomoću teorije konceptualne integracije Fauconniera i Turnera (engl. *Conceptual Integration Theory*; Fauconnier i Turner 1998, 2002).¹³⁴ Nastanak inovativnih izraza objašnjava se kao posljedica uspostavljanja konceptualnih veza između četiriju umnih prostora (engl. *mental spaces*; Fauconnier 1994, 1997). To su dva ulazna prostora (engl. *input space*) sa pripadajućim elementima, generički prostor (engl. *generic space*) koji objedinjuje njima zajedničke elemente, te složeni prostor (engl. *blended space*), koji je rezultat preslikavanja elemenata između dvaju ulaznih prostora preko generičkoga. U primjeru (547) u prvome

¹³⁴ Za primjere analize modifikacija frazema u okvirima teorije konceptualne integracije u engleskome vidi npr. Delibegović Džanić (2007), Delibegović Džanić i Omazić (2008), Omazić i Delibegović Džanić (2009); u hrvatskome Buljan (2004).

ulaznome prostoru nalazi se frazem *straight from the horse's mouth*, a drugome ulaznome prostoru frazem *hear something through the grapevine*. Na temelju međusobnih veza iz ovih se dvaju prostora u generički prostor projiciraju zajednički elementi, a to je način dobivanja informacija i njihov izvor. U složenom prostoru uz imeničku sastavnicu uvrštava se atribut *Drew*, te nastaje novi izraz *straight from the Drew grapevine*, koji sadrži elemente obaju frazema.

7.4.7. Potpuna strukturna promjena

Kod ovog je tipa modifikacije struktura frazema gotovo u potpunosti izmijenjena, a poveznicu s njezinim konvencionalnim oblikom čine jedna ili dvije istaknute sastavnice. Za ovaj tip promjene Omazić (2003a) upotrebljava naziv *rekonstrukcija* (engl. *reconstruction*), a Naciscione (2010) naziv *frazološka aluzija* (engl. *phraseological allusion*). To ilustriraju sljedeći primjeri:

(548) Alex Rios reached on a Jose Lopez error and after an Acensio wild pitch, Pierzynski trucked out a triple, scoring Rios. Vicedo added a home run, making it 9-2. *That was the insult, the injury came later.*

(add insult to injury)

(549) Europski hit *Maria* svojim je obilascima vrhova ljestvica popularnosti otvorio novo poglavlje naizgled završene knjige Blondie i direktno inicirao nastanak kompilacije jednostavno i nepogrešivo nazvane *Greatest Hits*. Zbog približavanja božićnog razdoblja u kojem se tržište bombardira svim mogućim kompilacijama valja biti oprezan da nas *iz vreće ne bi pogledao kakav mačak*.

(kupiti mačka u vreći)

U tim primjerima kao poveznica između ustaljenog i izmijenjenog oblika frazema služe imenske sastavnice, a u novonastalim izrazima prisutna je i aluzija na njihov suodnos. Tako je rečenica (548) pretpostavka onoga o čemu govori frazem *add insult to injury* (dosl. dodati uvredu na ozljedu), a to je da se osobi koja je u neprilici izazivaju dodatne neugodnosti. U rečenici u primjeru (549) aludira se na suodnos imenskih sastavnica u frazemu *kupiti mačka u vreći*: nešto smo kupili bez provjere pa ne znamo što smo dobili ili smo dobili nešto što nismo željeli.

Za razliku od toga, u sljedećim primjerima nema relacijskih izraza koji upućuju na odnos imenskih sastavnica pa događaj koji opisuje frazem valja u potpunosti rekonstruirati:

(550) And *as for baby/bathwater...* I think the point this guy was trying to make was that Google refuses to take the trouble to implement any measures at all, to get the spam blog problem in check!

(throw out the baby with the bathwater)

(551) Nema smisla živcirati se zbog gluposti jer naposljetku te gluposti će ostati samo gluposti ako ne obraćamo previše pažnje na njih (*muha = slon*).

(raditi (praviti/napraviti) od muhe (buhe) slona)

Konstrukcija *as for baby/bathwater* u (550) priziva situaciju u kojoj se zajedno s onim što je loše odbacuje i ono dobro, a izražava se frazomom *throw out the baby with the bathwater* (dosl. baciti dijete zajedno s vodom za kupanje). Konstrukcija *muha = slon* u (551) aludira na frazem *raditi (praviti/napraviti) od muhe (buhe) slona* u značenju ‘od sitnice napraviti problem’. Ta dva primjera pokazuju da se kod ove vrste modifikacije frazem može izmijeniti do te mjere da ostaje prepoznatljiv. Zbog toga u nekonvencionalnoj upotrebi nepromijenjenima ostaju istaknute sastavnice jer one odražavaju konceptualna preslikavanja na temelju kojih nastaje frazeološko značenje (*baby* i *bathwater* odnosno *muha* i *slon*). Kao i zamjena konvencionalnih frazeoloških sastavnica drugim jedinicama (osobito onima s kojima ne stoje u značenjskoj vezi), potpuna strukturna promjena vodi se načelom mogućnosti rekonstrukcije frazema (vidi 7.4.). To znači da izraz mora ostati prepoznatljiv i nakon promjene zbog komunikacijskih razloga, a to omogućuju upravo istaknute sastavnice koje odražavaju frazeološko značenje.

Kod dijela frazema potpuna strukturna promjena ne događa se u jednoj rečenici, već se njegovi pojedini dijelovi provlače kroz cijeli odlomak. To ćemo ilustrirati na primjeru engleskoga frazema *be born with a silver spoon in your mouth* (dosl. rođen sa srebrnom žlicom u ustima) u značenju ‘biti iz bogate obitelji’:

(552) I have been asked why I love the song... the reason is simply because it gives a little reflection of me. I was **born with a silver spoon (an original one at that)**. I got very used to the **spoon** but shortly after, I lost **the spoon**. Even a **plastic spoon** was nowhere to be found, and usually one would think that since it was owned before then it wouldn't be a problem getting my **silver spoon** back. But unfortunately at that time, it never came.

Na početku odlomka govornik se referira na pjesmu čiji jedan stih glasi: *I was born with a silver spoon / But then I lost the spoon* ('Rodio sam se sa srebrnom žlicom / Ali onda sam izgubio žlicu'), kojom se opisuje gubitak bogatstva i pad u neimaštinu. To govorniku služi kao polazište za opis vlastite životne situacije na temelju sastavnice *silver spoon* ('srebrna žlica'), koja simbolizira bogatstvo: rođenje u vrlo bogatoj obitelji ('s originalnom srebrnom žlicom'), život u izobilju ('naviknuo sam se na žlicu'), prestanak odrastanja u bogatstvu ('izgubio sam žlicu'), potpuni nedostatak novca ('ni plastične žlice nije bilo na vidiku', što ujedno pokazuje da je bolje imati i jeftinu plastičnu žlicu nego nikakvu), mogući povratak u život u izobilju vraćanjem srebrne žlice, a odlomak završava konstatacijom da se to, na govornikovo žaljenje, nije dogodilo ('[srebrna žlica] nije došla'). Taj primjer pokazuje kako se konvencionalni izraz mijenja i proširuje u skladu s komunikacijskim potrebama određenoga govornika u određenom kontekstu.¹³⁵

U nekim slučajevima više govornika zajednički gradi diskurs s pomoću figurativnih izraza čiji se dijelovi provlače kroz dulji tekst. Naciscione (2010: 47–90) to naziva proširenom frazeološkom metaforom (engl. *extended phraseological metaphor*). Tako se u sljedećem primjeru u razgovoru na internetskom forumu javlja frazem *baciti udicu* komu ('pokušati namamiti koga radi svoje koristi').¹³⁶ Sudionici razgovora ga mijenjaju i proširuju na nekonvencionalan način, što uključuje i igru frazeološkim značenjem:

- (553) Dren Sad će ove koke sve izdogovarat, ja san samo *bacija udicu*.
 Krava Drene, ti ka ribar bi triba znat da *na udicu triba stavit i crva*.
 Dren Ma stavija bi ga al koja korist *kad se ne vidi od udice? Ovako udica bliješći*, kužiš.
 Krava Uvik san zna da si lukav.
 Dren Stari moj, reka si i sam: *ka ribar, znan sve tajne zanata*.
 Vaci št vas dvoje prtljate; jel kiša u splitu
 Dren Vidiš recimo ova. *Ona se ne vata na udicu. Više je ono vrša ili mriža za nju*. Oлити riba situacije. NoWa je recimo *za udicu s dobrin komadon*, Mrkva *za udicu koja bliješći* i tako to.
 (...)

¹³⁵ Neki autori tu pojavu nazivaju rekontekstualizacijom (engl. *recontextualization*; vidi npr. Bauman i Briggs 1990; Semino, Deignan i Littlemore 2013). Vrlo pojednostavljeno, rekontekstualizacija metaforičkog izraza znači da ga uzimamo iz konteksta u kojem se javlja i koristimo za vlastite potrebe u drugom kontekstu te on izražava druga značenja i ima drukčije funkcije u diskursu.

¹³⁶ Forum.hr, tema ...Split... <http://www.forum.hr/showthread.php?t=36420>, str. 1873–1874.

- Dren vaci a di stojiš? : *priprema vršu:*
Evo sam ovu ručno radija
<http://i68.photobucket.com/albums/i34/DrenB/vrsa2.jpg>
 edit: evo lipša
- NoWa Quote: Dren kaže: Očiti riba situacije. NoWa je recimo za udicu s dobrin komadon
ja za za udicu na kojoj pise 'glupost'. vatan se samo za to

Sudionici foruma istodobno upotrebljavaju frazem *baciti udicu* komu u metaforičkom i doslovnom značenju. To je izraženo jezičnim jedinicama koje se odnose na mamac (npr. *crv, udica koja bliješti*) odnosno na osobu koja mamcem privlači na prevaru (*ribar*). To služi kao temelj za elaboraciju scene s pomoću drugog frazema koji se odnosi na žrtvu prevare – *hvatati se na udicu* (‘dati se namamiti, nasjesti na prijevaru’) – a također je upotrijebljen u doslovnom i frazeološkom značenju istodobno. Tako sudionik Dren kaže da NoWu nije lako namamiti na jednostavan način (*Ona se ne vata na udicu*), već su potrebne složenije metode, koje simboliziraju vrša i mreža. U daljnjem se tekstu javlja primjer višemodalne metafore. Riječ je o fotografiji vrše popraćenoj jezičnim jedinicama *priprema vršu* i *Evo sam ovu ručno radija*. Razgovor završava NoWinim citiranjem prijašnjeg Drenova posta s frazeološkom sastavnicom *udica* (*NoWa je recimo za udicu s dobrin komadon*) i njezinim odgovorom koji predstavlja elaboraciju metafore (*za udicu na kojoj piše 'glupost'*).

Primjeri poput (553), u kojima se dijelovi frazema provlače kroz dulji tekst, ilustriraju jedan važan rezultat diskurzivnih istraživanja metafore, a taj je da one nisu jednoliko raspoređene, već se javljaju u grozdovima (engl. *clusters*; Cameron 2003, 2007; Koller 2003). Također, on ilustrira neke od temeljnih funkcija grozdova metafora u diskursu, a to su intenzivna interakcija govornika i dinamiziranje diskursa (vidi npr. Cameron i Stelma 2004; Kimmel 2010), te metaforička igra kojom se u forumu oblikuje zajednički emocionalni stil (Stanojević 2019).

7.4.8. Dvostruka aktualizacija

Dvostruka aktualizacija prijevod je Veisbergsova termina *dual actualization* (Veisbergs 1997). Za ovu vrstu promjene Omazić (2003a) upotrebljava naziv *prebacivanje razina* (engl. *level switching*). Kod ove vrste promjene frazem se istovremeno upotrebljava u doslovnom i metaforičkom značenju, a nalazimo je samo u nekonvencionalnoj upotrebi. Pritom se kod nekih frazema istodobno mijenjaju sastav i(li) struktura, dok se kod drugih ne javljaju nikakve

leksičke ni strukturne promjene. Korpusni podaci pokazuju da dvostrukoj aktualizaciji tipično podliježu predočivi frazemi (engl. *imageable idioms*; Lakoff 1987) jer ih se lako može prilagoditi kontekstu budući da njihova značenja prizivaju mentalne predodžbe. To ilustriraju sljedeći primjeri:

(554) If anything, the WORST affront is Depp's makeup and costume. ***There's no way*** Barnabas ***would have been caught dead (pardon the pun)*** in white greasepaint with Nosferatu fingernails.

(wouldn't be caught dead (doing something))

(555) It seems that ***they've taken precise measurements*** and ***cut themselves from the same cloth*** as Slowdive and The Jesus & Mary Chain.

(be cut from the same cloth)

(556) I ne postoji ništa što joj mogu reći da je izvadim. Nestane u svom svijetu bez svjetla i sunca. ***Sve vidi kroz crne naočale. A naočale ko one od Grete Garbo. Ni zraka svjetla da se ušulja do oka.***

(gledati kroz crne naočale)

U primjeru (554) u frazem je umetnuta konstrukcija *pardon the pun* (dosl. oprostite na dosjetki), koja signalizira da izraz ima dvostruko značenje. Frazeološko je značenje izraza *wouldn't be caught dead* 'nipošto, ni u kojem slučaju', a istodobno se aktivira i doslovno značenje 'ne bi ni da ga mrtvog uhvate', čime se aludira na to da je filmski lik Barnabas Collins vampir. U rečenici (555) frazem *be cut from the same cloth* (dosl. biti izrezan od iste tkanine, 'jednak, isti') proširuje se dodavanjem konstrukcije *they've taken precise measurements* ('uzeli su točne mjere'), a njome se priziva mentalna predodžba rezanja tkanine na kojoj se temelji frazeološko značenje. Najzad, u rečenici (556) dodavanjem komentara o veličini tamnih naočala u stilu Grete Garbo koje prekrivaju gotovo cijelu gornju polovicu lica, sugerira se da dana osoba ima vrlo pesimističan pogled na svijet.

Podtip ove vrste nekonvencionalne promjene jest upotreba frazema samo u doslovnom značenju, a ta se pojava naziva *literalizacija* (rus. *буквализация*; vidi npr. Seliverstova 1996). To ćemo ilustrirati na primjeru engleskog frazema *not lift a finger* (dosl. ne podići prst) u značenju 'ništa ne poduzeti':

(557) 7. Work on getting some coverage in publications such as *The Artist's Magazine*.

Didn't even lift a finger here.

8. Update my info and start sending my packets out again to galleries in cities such as NYC and Boston.

Or here. Well, that isn't quite true. I did email the link to my website to a gallery in NYC, who now shows (and sells) my work. So technically *I did lift a finger after I hit send.* Does that count?

U primjeru (557) riječ je o novogodišnjim odlukama koje je na svom blogu objavila slikarica Tracy Helgeson.¹³⁷ U odluci pod brojem sedam – slanje radova u časopise – autorica je upotrijebila konstrukciju *Didn't even lift a finger here* u metaforičkom značenju ('po tom pitanju nisam ama baš ništa učinila') kako bi pokazala da nije ispunila zadani cilj. U odluci pod brojem osam – slanje radova u galerije – konstrukcija *Or here* također se odnosi na ispunjavanje cilja i ima metaforičko značenje ('ni po tom pitanju [nisam ništa učinila]'). U ostatku odlomka ta se tvrdnja negira upotrebom frazema u doslovnom značenju, što ujedno predstavlja jezičnu igru (*So technically I did lift a finger after I hit send* 'zapravo jesam podigla prst nakon što sam pritisnula pošalji').

Kod literalizacije frazemi mogu biti popraćeni fotografijama koje prikazuju njihovo doslovno značenje. To ilustrira sljedeći primjer:¹³⁸

(558) Kate Silverton *left holding the baby.*



¹³⁷ <http://worksbytracy.blogspot.com/2007/01/>

¹³⁸ Internetski portal *Noise to Signal*, članak *Oh Baby! Motherhood and the Media*. <http://noisetosignal.org/tv/2006/06/oh-baby-motherhood-and-the-media.php.html>

Frazem *be left holding the baby* (dosl. biti ostavljen s malim djetetom u rukama) odnosi se na situaciju u kojoj se neka osoba suočava s kakvim problemom, a nema se na koga osloniti, već je prepuštena sama sebi. U primjeru (558) riječ je o emisiji koju vodi Kate Silverton, a tema su žene koje se zbog karijere odlučuju na majčinstvo tek u četrdesetim godinama. Upotreba frazema *be left holding the baby* ispod slike na kojoj voditeljica drži malo dijete u rukama ne zahtijeva aktiviranje metaforičkog značenja ‘ostati na cjedilu’ (tj. ono se ne odnosi na danu situaciju), pa taj izraz možemo interpretirati samo u doslovnom značenju.

7.4.9. Rasprava

Ciljevi istraživanja modifikacija glagolskih frazema u engleskome i hrvatskome bili su utvrditi postoje li opći modeli na temelju kojih takve promjene nastaju u tim dvama jezicima te do koje se mjere u nekonvencionalnoj upotrebi može mijenjati leksički sastav i struktura frazema. Kad je riječ o prvome cilju, rezultati pokazuju da iste vrste modifikacije imaju slične funkcije u engleskome i hrvatskome. S obzirom na to, možemo ih podijeliti u dvije skupine. U prvoj su skupini promjene koje služe za opis izvorne domene, točnije one predstavljaju drukčiji opis događaja koji jezično uobličuje neki frazem. Tu spadaju zamjena relacijskih sastavnica – glagola i pridjeva – jedinicama s kojima su značenjski povezane, uvrštavanje opisnih pridjeva kao atributa uz imenske sastavnice, tvorbene i gramatičke promjene. Na primjer, kad se relacijska sastavnica zamjenjuje leksičkim jedinicama s kojima stoji u značenjskoj vezi (bliskoznačnicama ili antonimima), tako se na različite načine opisuje odnos među sudionicima nekog događaja, npr. *skyrocket through the ranks* (‘strelovito napredovati’), *kuditi na sva usta* koga (‘kuditi otvoreno koga’), *sing from a different song sheet* (‘puhati u drugi rog’). Uvrštavanjem opisnih pridjeva kao predatributa uz imensku sastavnicu pobliže se određuju karakteristike nekog sudionika događaja koji opisuje dani frazem, na primjer *kill two very big birds with one stone* (‘ubiti dvije velike muhe jednim udarcem’), *taknuti u najtanju žicu* koga (‘izazvati ganuće kod koga’). U nominaliziranim konstrukcijama s odglagolnim imenicama koje se odnose na situacije, poput *wool pulling* (‘mazanje očiju’) i *dolazak na ideju* (‘smišljanje kakvog plana’), relacija se opisuje bez protjecanja u vremenu. Gramatičke promjene poput izmjene redoslijeda sastavnica i pasivizacije te konstrukcije koje iz drukčije perspektive opisuju odnos među sudionicima s obzirom na dinamiku sile (npr. *buba će ući u uho* komu ‘dobit će materijala za razmišljanje tko’) služe za različito predočavanje iste scene. U drugoj su skupini modifikacije koje specificiraju ciljnu domenu. Točnije, izmjenom leksičkog sastava i(li) strukture frazema govornik ga prilagođava situaciji koju opisuje. Tu funkciju imaju zamjena

frazeoloških sastavnica (relacijskih i nerelacijskih, tj. imenica) jedinicama s kojima ne stoje u značenjskoj vezi, predatribucija odnosnim pridjevima i imenicama te zaatribucija, proširivanje sastava frazema umetanjem novih elemenata, spajanje frazema, potpuna strukturna promjena i dvostruka aktualizacija. Na primjer, oblici *pay to great lengths* ('platiti kao Svetog Petra kajgana što'), *popiti brda i doline* ('puno popiti') i *praviti od popuštanja u školi slona* ('činiti popuštanje u školi većim problemom nego što jest') vezani su uz specifičan kontekst i nastali su zamjenom konvencionalnih sastavnica leksičkim jedinicama iz ciljne domene. Isto tako, različite vrste zaatributa služe kao referentna točka za umni pristup ciljnom entitetu, kao u izrazima *learn the ropes of performing live* ('naučiti izvoditi glazbu uživo') ili *doliti ulje na vatru političke krize* ('pogoršati političku krizu'). Modifikacije poput umetanja metajezičnog signala *proverbial* u engleskome i spajanje dvaju frazema u jedan u obama jezicima služe kao govornikov osobni komentar situacije koju opisuje.

Istodobno, neke vrste modifikacija odražavaju strukturne razlike između engleskoga i hrvatskoga. Tako se samo u engleskome kao predatributi mogu uvrštavati i imenice (npr. *ride out the housing storm* 'prebroditi stambenu krizu'), a isti se glagol može upotrijebiti kao prijelazni i neprijelazni (npr. *break apart at the seams* 'pucati po šavovima' i *seams break apart* 'šavovi pucaju'). Međutim, u takvim je slučajevima riječ o razlikama samo na jezičnoj razini. Tako imenice kao predatributi u engleskome imaju istu funkciju kao odnosni pridjevi u hrvatskome, a to je specifikacija ciljne domene. Prijelazne i neprijelazne konstrukcije u dvama jezicima služe za opis iste situacije iz različite perspektive, bez obzira na to je li u objema konstrukcijama upotrijebljen isti glagol (kao u engleskome) ili su gramatičke promjene obavezno popraćene leksičkim (kao u hrvatskome). Općenito govoreći, unatoč strukturnim razlikama između engleskoga i hrvatskoga, iste vrste modifikacija frazema imaju slične značajke, što potvrđuje našu hipotezu da postoje univerzalni modeli na temelju kojih takve promjene nastaju u dvama jezicima.

Kad je riječ o drugome cilju istraživanja, postavili smo pitanje u kojoj je mjeri moguće mijenjati leksički sastav i strukturu frazema u nekonvencionalnoj upotrebi. To možemo objasniti načelom mogućnosti rekonstrukcije frazema (engl. *recoverability*), što znači da frazem i nakon modifikacije zbog komunikacijskih razloga mora ostati prepoznatljiv. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da načelo mogućnosti rekonstrukcije frazema ima dvije realizacije. U jednoj, modifikacija nema većeg utjecaja na frazeološko značenje, što je slučaj npr. kod zamjene relacijskih izraza (glagola i pridjeva), atribucije imenskih sastavnica, tvorbenih promjena poput nominalizacije i gramatičkih promjena poput pasivizacije. U svim se tim slučajevima frazem može rekonstruirati s pomoću imenica, koje ostaju nepromijenjene.

Imenice u sastavu frazema profiliraju stvari dok glagolske i pridjevske sastavnice profiliraju relacije, a one su konceptualno ovisne o stvarima u smislu da njihov nastanak zahtijeva postojanje sudionika koji ulaze u danu relaciju.¹³⁹ Da bismo razumjeli značenje izraza nastalog modifikacijom frazema, moramo prizvati neki koncept. Budući da imenice u sastavu frazema prizivaju zajednička znanja koja dijele govornici neke jezične zajednice, one služe kao temelj za razumijevanje značenja modificiranog izraza kod zamjene relacijskih sastavnica, te nekih tvorbenih i gramatičkih promjena. Istodobno, izbor jedinica koje zamjenjuju relacijsku sastavnicu nije slobodan, već je ograničen konceptualnom motivacijom frazeološkog značenja. Druga realizacija mogućnosti rekonstrukcije frazema odnosi se na slučajeve u kojima modifikacija ima utjecaja na frazeološko značenje. To je osobito izraženo kod zamjene imenskih sastavnica jer one profiliraju konceptualno autonomne entitete, a značenje se mijenja s obzirom na specifičan događaj kojemu govornik prilagođava dani frazem. Ako zamjenska jedinica s imenskom sastavnicom stoji u značenjskoj vezi, to omogućuje rekonstrukciju konvencionalnog oblika frazema (npr. u izrazu *compare apples to zucchinis*, od *compare apples to oranges*). Ako se imenska sastavnica zamjenjuje leksičkim jedinicama s kojima ne stoji u značenjskoj vezi, poveznicu s konvencionalnim oblikom frazema osim konstrukcijskog značenja čini i struktura (npr. u izrazu *praviti od popuštanja u školi slona*, od *praviti od muhe (buhe) slona*). Te dvije vrste realizacije mogućnosti rekonstrukcije frazema ujedno pokazuju važnu razliku između leksičkih i gramatičkih promjena glagolskih frazema u nekonvencionalnoj upotrebi. Gramatičke su razlike kod glagola moguće ako se ne mijenja perspektiva, tj. ako ostajemo unutar istih gramatičkih okvira, na primjer kod promjene lica ili vremena. S druge strane, ako upotrijebimo pasiv, mijenja se perspektiva događaja koji uobličuje frazem, ali i takve su promjene kod glagola same po sebi konvencionalne. Za razliku od toga, svaka zamjena sastavnica, a osobito ako je riječ o imenicama koje profiliraju sudionike događaja, većinom je inovativna jer se frazem prilagođava određenoj situaciji i specificira ciljnu domenu.

Kad je riječ o ograničenjima modifikacija frazema općenito, njih opisuju Langlotz (2006) i Omazić (2015). Langlotz (2006: 215–224) navodi neka temeljna kognitivna ograničenja promjenjivosti frazema u nekonvencionalnoj upotrebi, od kojih je najopćenitije prepoznatljivost (engl. *recognisability*), a tu su još funkcionalnost (engl. *functionality*), kompatibilnost (engl. *compatibility*) i gramatičnost (engl. *grammaticality*).¹⁴⁰ Funkcionalnost

¹³⁹ Tu se oslanjamo na Langackerovu podjelu konceptualnih kategorija na stvari i relacije (engl. *things and relations*; Langacker 1987: 214), koje odgovaraju jezičnim kategorijama imenice i glagola.

¹⁴⁰ Važno je napomenuti da Langlotz (2006: 199–204) u nekonvencionalnoj upotrebi razlikuje sustavne promjene poput predatribucije pridjevom i igre riječi poput zamjene imenske sastavnice koje ne smatra sustavnima. Štoviše,

se odnosi na komunikacijsku svrhu namjerne promjene nekog frazema u specifičnom kontekstu, što nam omogućuje da razlikujemo slučajne pogreške pri upotrebi frazema od igre riječima. Kompatibilnost znači da strukturne promjene na temelju kojih se mijenja predodžba u pozadini frazema moraju biti u skladu s frazeološkim značenjem. Zbog toga se npr. u frazemu *kick the bucket* (dosl. udariti kantu ‘umrijeti’) glagol *kick* ne može upotrijebiti u vremenu *present continuous* jer označava svršenu radnju, a imenica se ne javlja u množini. Gramatičnost znači da bilo koja strukturna promjena nekog frazema mora biti u skladu s općim konstrukcijskim shemama u danome jeziku. Tako frazem neće imati pasivni oblik ako se sama glagolska sastavnica ne može upotrijebiti u pasivu, na primjer u izrazu *have a screw loose* (dosl. jedan je vijak klimav komu ‘nije normalan tko’)

Kod kompatibilnosti i gramatičnosti treba istaknuti neke poteškoće koje se javljaju u njihovom opisu. Kao ilustracija za kompatibilnost odabran je frazem *kick the bucket* kod kojega su strukturne promjene i inače vrlo ograničene, zbog čega on nije reprezentativan primjer. Istodobno, kao što pokazuju podaci iz korpusa enTenTen13 (vidi 5.1.), taj izraz podliježe strukturnim promjenama za koje se može reći da nisu kompatibilne s njegovim frazeološkim značenjem (‘umrijeti’), ali ipak ne dovode do stvaranja neovjerenih konstrukcija: to su pasiv (*the bucket is kicked*) i imenski oblik (*kicking of the bucket*). Frazeološko je značenje istovjetno značenju neprijelaznoga glagola (‘umrijeti’) pa prema načelu kompatibilnosti taj izraz ne bi trebalo biti moguće upotrijebiti u pasivu, ali korpusni podaci pokazuju da jest. Slične primjere nalazimo i u hrvatskome, na primjer promjenu broja imenice koja naizgled nije kompatibilna s frazeološkim značenjem, poput *otegnuti papak* (‘umrijeti’) i *živjeti kao bubrezi u loju* (‘izvršno živjeti’). Kad je riječ o gramatičnosti, u frazemu *have a screw loose* koji se navodi kao primjer, glagol *have* označava stanje. Stoga se konstrukcije s tim glagolom ne mogu pasivizirati, kako metaforičke, tako i nemetaforičke (npr. *They have a nice house* ‘oni imaju lijepu kuću’ – **A nice house is had by them*). Međutim, konstrukcije *have* + imenica u kojima *have* označava radnju mogu se pasivizirati, na primjer *A good time / A lot of fun was had by all* (‘svi su se odlično zabavili’), *A great afternoon / evening was had by all* (‘svi su sjajno proveli poslijepodne / večer’), *Much laughter was had by all* (‘svi su se dobro nasmijali’), *There are bargains to be had* (‘možete proći vrlo povoljno’). Iz svega toga proizlazi da su ograničenja

za potonje tvrdi da nisu ograničene strukturom frazema i njegovim značenjem. Međutim, dosadašnje studije modifikacija frazema i ovo istraživanje pokazuju da su sve vrste promjena u nekonvencionalnoj upotrebi motivirane, što znači da su sustavne. Točnije, modifikacije frazema nije moguće predvidjeti bez obzira na to o kojoj se vrsti promjene radi (npr. leksem kojim će biti zamijenjena frazeološka sastavnica ili pridjev koji će biti uvršten kao predatribut), ali sve su izmjene uvijek u skladu sa značenjem i strukturom danoga frazema. To je vidljivo i kod najradikalnijih promjena leksičkog sastava poput zamjena imenske sastavnice (vidi 7.4.1.1.).

modifikacija frazema poput kompatibilnosti i gramatičnosti u opisu koji daje Langlotz neodvojiva od prepoznatljivosti i funkcionalnosti. S obzirom na podatke iz računalnih korpusa čak možemo reći da se frazem u nekonvencionalnoj upotrebi može mijenjati i na načine koji naizgled nisu kompatibilni s njegovim frazeološkim značenjem, ali jesu u skladu s konstrukcijskim shemama u danome jeziku i imaju jasnu komunikacijsku svrhu.

Omazić (2015: 69–71) daje načela modifikacija frazema u okvirima teorije konceptualne integracije, a među njima je osam načela optimalnosti koja uključuju semantička, gramatička i leksička ograničenja. Kad je riječ o pitanju do koje se mjere frazem može modificirati, autorica temeljnima smatra dva načela – relevantnost modificiranog frazema i njegovu koherentnost kao jezične jedinice. Relevantnost znači da bilo koji novi element u modificiranome frazemu mora imati neku svrhu (tj. mora postojati razlog za modifikaciju), a koherentnost znači da modifikacija mora biti u skladu s gramatičkim pravilima danoga jezika. Autorica zaključuje da modifikacija neće biti razumljiva ili čak može biti shvaćena kao pogreška ako je frazem promijenjen do neprepoznatljivosti, ako su modifikacijom narušena sintaktička pravila i ako nije jasna svrha promjene.¹⁴¹

Kad usporedimo mehanizme promjena koja navodi Omazić (2015) i ograničenja koja smo dali u ovome radu, vidljive su poveznice s trima načelima optimalnosti modifikacija frazema: frazem se može modificirati do one mjere da ostaje prepoznatljiv (što podrazumijeva da novonastali oblik primatelju omogućuje da ga „dešifrira“),¹⁴² motivacija za promjenu mora biti jasna (relevantnost), a sve su promjene u skladu sa značenjem danoga frazema i događajnom shemom koju on odražava (koherentnost). Razlika je u tome što Omazić daje opća načela koja upravljaju procesom konceptualne integracije i zajedno s uspostavljenim odnosima između ulaznih prostora ograničavaju modifikacije frazema, dok se u ovome radu daju specifični opisi onoga što se kod takvih promjena događa u pojedinim ulaznim prostorima (tako prvi ulazni prostor odgovara modifikacijama koje služe za opis izvorne domene, a drugi ulazni prostor onima koje specificiraju ciljnu domenu). Ovo istraživanje pridonosi općim mehanizmima modifikacija frazema tako što na većoj razini detaljnosti opisuje modele na temelju kojih takve promjene nastaju s obzirom na konceptualno-gramatičko ustrojstvo frazema, točnije događajnu shemu koju neki frazem opisuje, broj i vrstu sudionika te relaciju između njih.

¹⁴¹ Sličan pogled na komunikacijsku motivaciju kao ograničavajući čimbenik promjenjivosti frazema općenito imaju Cacciari i Glucksberg (1991) (vidi 5.2.).

¹⁴² „Modified PU must prompt for its own unpacking“ (Omazić 2015: 69).

8. OPĆA RASPRAVA

U ovome radu pošli smo od sljedećih istraživačkih pitanja:

1. Na koja se ograničenja oslanja promjenjivost glagolskih frazema u engleskome i hrvatskome jeziku?
2. Postoje li razlike među načinima na koje se glagolski frazemi mijenjaju u konvencionalnoj i nekonvencionalnoj upotrebi?
3. Koji dio ili dijelovi glagolskog frazema čine njegovu jezgru koja u upotrebi ostaje nepromijenjenom i služi kao temelj za varijantne oblike?

Na temelju tih triju pitanja formulirali smo pet hipoteza, a u nastavku ćemo prikazati odgovore na postavljene hipoteze koje smo dobili istraživanjem u računalnom korpusu enTenTen13 za engleski jezik odnosno u korpusu hrWaC za hrvatski jezik.

Hipoteza 1: Značenje i gramatička struktura zajedno sudjeluju u ograničenjima na koja se oslanja promjenjivost glagolskih frazema.

Rezultati istraživanja potvrdili su ovu hipotezu. S obzirom na vrste promjena kojima glagolski frazemi u engleskome i hrvatskome podliježu u upotrebi te na oblike u kojima se javljaju, ograničenja djeluju na dvjema razinama. Jedna je lokalna razina koja uključuje značenje glagola i frazeološko značenje, a druga je globalna razina koja uključuje konceptualnu motivaciju frazeološkog značenja i događajnu shemu koju frazem jezično uobličuje. Sva ta ograničenja zajedno utječu na promjenjivost leksičkog sastava i strukture frazema, a to je u skladu s kognitivnolingvističkom postavkom da leksik i gramatika tvore kontinuum.

Kad je riječ o lokalnim ograničenjima, utjecaj značenja glagola vidljiv je kod leksičkih varijanata u kojima se glagolska sastavnica zamjenjuje glagolima s kojima stoji u značenjskoj vezi. Kao što pokazuju rezultati ovog istraživanja, glagolska sastavnica može se zamjenjivati bliskoznačnicama, na primjer u frazemima *work*, *do*, *perform miracles* ('činiti čuda'); *jump*, *hop*, *leap on the bandwagon* ('priključiti se većini'); *nestati*, *iščeknuti*, *ispariti bez traga* ('potpuno se izgubiti, ne javljati se'); *gledati*, *pogledavati*, *promatrati*, *mjerkati ispod oka* ('gledati tako da druga osoba ne primijeti'). Te su zamjene uvijek u skladu s frazeološkim značenjem. Točnije, upotrebu bliskoznačnih glagola koji izvan frazema nisu zamjenjivi u svim kontekstima omogućuje upravo značenje cijele konstrukcije, na primjer *work*, *do* i *perform* u

frazemu *work miracles*. Rezultati su također pokazali da se glagolska sastavnica može zamjenjivati i glagolima s kojima stoji u odnosu značenjske suprotnosti, a na taj način nastaju frazemski antonimi, na primjer *kupiti mačka u vreći* ('uzeti naslijepo, bez provjere') i *prodati mačka u vreći* komu ('podvaliti komu što'); *dati zeleno svjetlo* ('dati dopuštenje') i *dobiti zeleno svjetlo* ('dobiti dopuštenje'). Kao i kod zamjena bliskoznačnicama, frazeološko značenje ograničavajući je čimbenik zajedno sa značenjem same glagolske sastavnice. Utjecaj frazeološkog značenja vidljiv je i kod zamjena glagolske sastavnice leksemima iz iste konceptualne domene. Neki su primjeri iz našeg korpusa glagoli čuvanja i držanja (*keep, have, hold someone on a short leash* 'držati na kratkoj uzici koga'), glagoli uzimanja i davanja (*get, take, receive your marching orders* 'dobiti otkaz'; *dijeliti, davati lekcije* komu 'nepotrebno poučavati koga'), glagoli komunikacije (*govoriti, obraćati se, komentirati, odgovoriti visoka* 'govoriti, obraćati se oholo, s prezirom') i glagoli samostalnog kretanja (*ući, zakoračiti, kročiti na velika vrata* 'pojaviti se u javnosti uz široku podršku').

Kad je riječ o zamjeni glagolske sastavnice glagolima koji nisu bliskoznačnice odnosno antonimi, kao ključno ograničenje djeluje frazeološko značenje. To je slučaj kod leksičkih varijanata u kojima se javljaju glagoli iz različitih konceptualnih domena. Na primjer, u frazemu *hear, find out, learn something through the grapevine* glagoli percepcije odnosno spoznaje označavaju stjecanje informacija s obzirom na frazeološko značenje 'saznati iz kuloara'. Još su jedan takav primjer frazemi kod kojih dolazi do metaforičkog proširenja značenja na druge domene, poput *go through the roof* ('naglo porasti' (o cijenama)) koji u korpusu enTenTen13 nalazimo i u oblicima *pay through the roof* ('platiti vrlo visoku cijenu'), *spend through the roof* ('puno potrošiti') i *sell through the roof* ('odlično se prodavati'). U tom se frazemu mogu upotrijebiti drugi glagoli na temelju konstrukcijskog značenja prijedložne sintagme *through the roof* (dosl. kroz krov 'mnogo'). Frazeološko je značenje ograničavajući čimbenik i kod leksičko-gramatičkih varijantnih oblika glagolskih frazema. Jedan su takav primjer frazemi koji izražavaju gibanje. Tako frazemi koji opisuju neki događaj na neutralan način u svom sastavu imaju glagole kretanja i glagole pomicanja i stavljanja razmjerno shematičnih značenja poput *ići, doći, donijeti, staviti*, na primjer *come full circle* ('vratiti se na početak') i *bring someone/something full circle* ('vratiti na početak koga, što'); *doći, dospjeti u središte pozornosti* ('doći u središte zanimanja') i *staviti, dovesti u središte pozornosti* koga, što ('staviti u središte zanimanja koga, što'). S druge strane, frazemi koji opisuju negativne situacije (npr. nepriliku, opasnost, negativne emocije) u svom sastavu imaju glagole koji opisuju specifičan način kretanja odnosno premještanje sudionika s jednog mjesta na drugo upotrebom sile. To ilustriraju frazemi poput *upasti u gabulu* ('naći se u teškoj situaciji') i *uvaliti u gabulu* koga

(‘dovesti u tešku situaciju koga’); *pasti u bed* (‘pasti u depresiju’) i *baciti u bed* koga (‘deprimirati koga’).

Kad je riječ o lokalnim ograničenjima promjenjivosti frazema općenito, ovo istraživanje možemo povezati s rezultatima psiholingvističkih istraživanja frazema u engleskome jeziku (npr. McGlone, Glucksberg i Cacciari 1994), koja su pokazala da je leksička supstitucija ograničena značenjem sastavnica i frazeološkim značenjem istodobno. Ta su istraživanja također pokazala da su zamjene sastavnica moguće ne samo kod frazema čija su značenja govornici ocijenili kao kompozicionalna, poput *break the ice* (dosl. razbiti led ‘svladati početnu nelagodu u društvenim situacijama’) – na primjer, u izrazima *crack the ice* (dosl. slomiti led) i *shatter the ice* (dosl. smrskati led) – već i kod frazema koji su nedjeljive semantičko-sintaktičke cjeline, poput *kick the bucket* (dosl. udariti kantu ‘umrijeti’). Premda u potonjem slučaju naizgled ne postoji poveznica između značenja riječi *kick* (‘udariti’) i *bucket* (‘kanta’) i smrti, upotrebu tog frazema ograničavaju značenja sastavnica i frazeološko značenje (Glucksberg 1993). U korpusu enTenTen13 nalazimo varijantne oblike frazema *break the ice*, a to su *crack the ice*, *shatter the ice* i *break the chill* (dosl. razbiti hladnoću) te leksičku varijantu frazema *kick the bucket*, a to je *kick the pail* (dosl. udariti vjedro). To potvrđuje da je leksička supstitucija u frazemima moguća bez obzira na kompozicionalnost značenja i uvijek je u skladu s frazeološkim značenjem.

Rezultati ovog istraživanja pokazali su da na promjenjivost frazema osim lokalnih djeluju i globalna ograničenja. Jedno je od njih konceptualna motivacija frazeološkog značenja. Kod leksičkih varijanata frazema to je vidljivo po tome što se međusobno mogu zamjenjivati glagoli koji izvan danog izraza nisu značenjski povezani. Na primjer, značenje frazema *vidjeti*, *uhvatiti*, *uloviti krajičkom oka* koga, što (‘slučajno vidjeti’) motivirano je konceptualnom metaforom VIDJETI JE DODIRNUTI, a taj kognitivni mehanizam povezuje varijantne glagole u sastavu frazema. Kod leksičko-gramatičkih varijanata konceptualna motivacija kao ograničavajući čimbenik vidljiva je, na primjer, u frazemima koji odražavaju predodžbenu shemu SPREMNIKA. U tim se frazemima isti događaj može konceptualizirati kao položaj u spremniku (*držati u ladici* što ‘odugovlačiti rješavanje problema’), stavljanje u spremnik (*strpati u ladicu* što ‘odgoditi rješavanje problema’) i vađenje iz spremnika (*izvući iz ladice* što ‘nakon duljeg vremena početi rješavati neki problem’).

Na promjenjivost osim konceptualne motivacije kao globalno ograničenje utječe i događajna shema koju odražava glagolski frazem. Utjecaj događajne sheme na vrste varijantnih oblika u kojima se određeni frazem javlja vidljiv je kod shema dinamike sile, a to su shema akcije, shema prijenosa i shema kretanja. Frazemi koji odražavaju shemu akcije javljaju se u leksičkim

varijantama s glagolima koji označavaju djelovanje agensa energijom na temu pri čemu ona mijenja stanje, a njihovi su gramatički oblici ograničeni na konstrukcije u kojima je istaknuti lik agens (aktivna prijelazna konstrukcija) odnosno tema (pasivna, medijalna, neprijelazna i povratna konstrukcija). Jedan je takav primjer hrvatski frazem *udariti po džepu koga* ('izložiti velikom financijskom trošku koga'). Taj se izraz javlja u leksičkim varijantama s glagolima koji označavaju djelovanje jednog entiteta na drugi fizičkom silom, a s obzirom na to je li istaknuti lik agens ili tema, to se izražava aktivnom prijelaznom konstrukcijom (*udariti po džepu koga*) odnosno pasivom (*udaren je po džepu tko*) ili medijalnom konstrukcijom (*udari se po džepu koga*). Leksičke varijante frazema koji odražavaju shemu prijenosa ograničene su na glagole uzimanja, davanja i mijenjanja posjednika, a ti se frazemi javljaju u gramatičkim konstrukcijama u kojima funkciju subjekta ima agens ili primatelj. U engleskome je jedan takav primjer frazem *pay lip service to someone/something* ('dodvoravati se komu, čemu') koji nalazimo u leksičkim varijantama s glagolima *give* ('dati') i *provide* ('pribaviti'), te kao prijelaznu konstrukciju s primateljem u službi subjekta (*get lip service*). U hrvatskome se frazemi koji odražavaju shemu prijenosa također javljaju s glagolima davanja i uzimanja, te kao konstrukcije s agensom odnosno primateljem kao subjektom (npr. *primiti, uzeti na znanje* što i *davati, stavljati na znanje* komu što). Neki frazemi iz te skupine imaju varijantne oblike sa svim trima sudionicima u službi subjekta (npr. agens u *davati na kapaljku* komu što, primatelj u *dobivati na kapaljku* što i tema u *stizati na kapaljku*). Najzad, frazemi koji odražavaju shemu kretanja javljaju se u leksičkim varijantama s glagolima kretanja te glagolima stavljanja i pomicanja, a isti se događaj može opisati kao cijeli proces ili samo jedna njegova faza (npr. *let the cat out of the bag* 'odati tajnu' i *the cat is out of the bag* 'tajna je otkrivena'), kao samostalno kretanje ili uzrokovano kretanje (npr. *doći u pitanje* 'postati neizvjestan' i *dovesti u pitanje* što 'pobuditi sumnju u što'), te kao kretanje i(li) premještanje u suprotnim smjerovima (npr. *get on your high horse* 'praviti se važan' i *get off your high horse* 'prestati se praviti važan'). Ti rezultati potvrđuju Langackerovu tvrdnju da konstrukcijske sheme daju ključan doprinos značenju složenih jezičnih struktura tako što „utječu na interpretaciju leksičkih sastavnica i u njih mogu unijeti i vlastiti konceptualni sadržaj“ (Langacker 2008: 245).

Rezultati su također pokazali da sheme dinamike sile tvore kontinuum, od vrlo specifičnih do razmjerno shematičnih, a s obzirom na to variraju broj i vrste promjena kod frazema koji odražavaju pojedinu shemu. Točnije, što je događajna shema specifičnija, frazem se javlja u manjem broju oblika, a što je događajna shema shematičnija, to je frazem promjenjiviji i javlja se u većem broju različitih oblika. Najspecifičnija je shema akcije: unutar nje mijenja se odnos lika prvog plana i lika drugog plana tako što se ističe agens kao element koji uzrokuje promjenu

ili tema kao entitet koji se mijenja pod utjecajem vanjske sile. Zbog toga se frazemi koji odražavaju shemu akcije javljaju u samo dvjema vrstama gramatičkih konstrukcija – u aktivu i pasivu odnosno njemu srodnim konstrukcijama, a u engleskome još i kao prijelazna i neprijelazna konstrukcija (npr. *change your tune; someone's tune changes*). Nešto je shematičnija shema prijenosa pa se frazemi koji je odražavaju javljaju u najviše trima vrstama aktivnih konstrukcija, u kojima u službi gramatičkog subjekta dolazi agens, primatelj ili tema. Najshematičnija je shema kretanja: njezin je ključni element entitet koji se giba, a svi ostali elementi – ishodište, put, cilj i vanjski izvor energije koji uzrokuje gibanje – mogu se dodati s obzirom na to kako se konstruira situacija. Zbog toga se upravo kod frazema koji odražavaju shemu kretanja događa najveći broj promjena i te su promjene raznovrsne. Pri jezičnom opisu gibanja s pomoću glagolskog frazema varira broj sudionika (jedan sudionik koji se samostalno giba ili premještanje sudionika s jednog mjesta na drugo pod utjecajem djelovanja vanjske sile), a relacija se može opisati na nekoliko različitih načina. Zbog toga se frazemi koji odražavaju shemu kretanja mogu javiti u sljedećim oblicima:

- neprijelazne konstrukcije koje opisuju kretanje prema cilju (*come under fire; doći pod upitnik*)
- prijelazne konstrukcije koje opisuju kretanje prema cilju (*bring something to the table; bacati, tjerati, dovoditi u očaj koga*)
- neprijelazne konstrukcije koje opisuju kretanje od ishodišta (*get out of hot water; ispasti, izaći iz štosa*)
- prijelazne konstrukcije koje opisuju kretanje od ishodišta (*pull something out of a tailspin; skinuti s crne liste koga*)
- stativne varijante koje opisuju rezultat kretanja (*the cat is out of the bag; karte su na stolu*)
- stativne konstrukcije koje opisuju položaj entiteta u prostoru (*be on the back burner; biti u bedu*)

Općenito govoreći, ovo je istraživanje pokazalo da su varijantni oblici nekog glagolskog frazema jezične manifestacije različitih konceptualizacije situacije koju on opisuje, tj. rezultat su konstruiranja značenja (Langacker 1987, 2008). Svaki oblik frazema nastaje izborom specifičnih glagola i gramatičkih konstrukcija ovisno o načinu na koji govornik opisuje scenu. Frazemi mijenjaju svoj leksički sastav i strukturu unutar konstrukcijskih shema koje

odražavaju, dakle, ograničeni su specifičnom konfiguracijom elemenata nekog događaja.

Hipoteza 2: Iste vrste promjena glagolskih frazema imat će iste ili slične značajke u engleskome i hrvatskome.

Rezultati su potvrdili ovu hipotezu. Pokazuje se da iste vrste promjena imaju iste funkcije u obama jezicima, i to u konvencionalnoj i nekonvencionalnoj upotrebi. To proizlazi iz činjenice da se u engleskome i hrvatskome određeni konceptualni sadržaji jezično izražavaju na slične načine. Na primjer, za jezični prikaz odnosa lika i pozadine u glagolskom frazemu u obama jezicima služe aktiv i pasiv te red riječi. Tako se frazemi koji su po strukturi aktivne prijelazne konstrukcije javljaju u pasivu kad je agens defokusiran, a u pasivnoj konstrukciji status istaknutog lika dobiva tema (npr. *be thrown to the lions* ‘biti bačen lavovima’; *biti bačen u vjetar* ‘biti uzalud potrošen’). Poredak frazeoloških sastavnica odražava specifično konstruiranje nekog događaja koji opisuje frazem, a izmjena njihova redosljedja odražava promjenu odnosa lika i pozadine, na primjer u varijantnim oblicima *prijeći s konja na magarca* (‘ići s boljega na gore’) i *prijeći s magarca na konja* (‘ići s gorega na bolje’). Drugi je takav primjer reifikacija. U engleskome i hrvatskome konceptualni pomak od relacije prema stvari u jeziku se manifestira kao nominalizacija glagolskih frazema. Tako se u obama jezicima relacija prikazuje bez protjecanja u vremenu pomoću konstrukcija s odglagolnim imenicama, na primjer *the beating around the bush* (‘okolišanje’, od *beat around the bush*), *igranje vatrom* (‘ulaženje u opasnost’, od *igrati se vatrom*), *an addition of insult to injury* (‘pogoršavanje ionako loše situacije’, *add insult to injury*), *pad na koljena* (‘predaja, slom’, od *pasti na koljena*). Rezultati ovog istraživanja pokazuju da je riječ o univerzalnoj pojavnosti u kojoj se s pomoću nominaliziranih konstrukcija proces koji izražava glagolski frazem prikazuje atemporalno, a relacija je zadržana u odglagolnoj imenici.

U nekonvencionalnoj upotrebi određene skupine predatributa koji se uvrštavaju uz imenske sastavnice imaju istu funkciju u engleskome i hrvatskome. Tako se u obama jezicima izvorna domena opisuje s pomoću opisnih pridjeva i takva promjena služi za intenziviranje frazeološkog značenja, kao u izrazima *kill two very big birds with one stone* ‘odjednom riješiti dva velika problema’ i *baciti veliku sjenu* na koga, što ‘jako naškoditi čijem ugledu’. S druge strane, za specifikaciju ciljne domene u obama jezicima služi predatribucija imenskih sastavnica odnosnim pridjevima, poput *economic* ‘gospodarski’ i *financial* ‘financijski’ u engleskome; *politički, demokratski, nacionalni* itd. u hrvatskome.

Hipoteza 3: S obzirom na strukturne razlike između engleskoga i hrvatskoga, načini na koje se mijenjaju glagolski frazemi u tim dvama jezicima pokazivat će određene različitosti.

Rezultati potvrđuju ovu hipotezu. Kao što smo pretpostavili, razlike između engleskoga i hrvatskoga najizraženije su kod tvorbenih i gramatičkih promjena. Kad je riječ o tvorbenim promjenama, to je osobito vidljivo kod nominalizacije glagolskih frazema i kod uvrštavanja frazema odnosno njihovih dijelova kao atributa u složene imenske sintagme. Tako se reifikacija u engleskome može izraziti složenicama i sintagmama u kojima se zavisni član pojavljuje u prvome dijelu, a odglagolna imenica kao glava u drugome dijelu, na primjer *buck passing* ‘prebacivanje loptice’ (od *pass the buck* ‘prebaciti lopticu’) i *a shot caller* ‘onaj koji vodi glavnu riječ’ (od *call the shots* ‘voditi glavnu riječ’). S druge strane, u hrvatskome su odglagolne imenice uvijek u prvome dijelu nominaliziranih glagolskih frazema, kao u izrazima *stavljanje soli na ranu* (‘podsjećanje na nešto bolno’) i *prodavač magle* (‘prevarant’). Nadalje, u engleskome se u imenske sintagme kao atributi mogu uvrštavati cijeli glagolski frazemi, na primjer *break-the-bank* u značenju ‘skup’ i *jump-the-gun* u značenju ‘nepromišljen, ishitren’. To u hrvatskome nije moguće jer gramatički odnosi u glagolskoj konstrukciji moraju biti morfološki označeni. Također, u engleskome frazeološke konstrukcije različitih vrsta – imenske, prijedložne i glagolske – tipično dolaze s lijeve strane imenice (npr. *rock bottom prices*, a *heart-on-the-sleeve approach*), a u hrvatskome s desne strane imenice (npr. *uvrede ispod pojasa*).

Kad je riječ o gramatičkim promjenama, jedna je od najočitijih razlika ona između konstrukcija kojima se izražava promjena stanja ili mjesta sudionika s pridruženom ulogom teme uslijed djelovanja vanjske sile. Tako se u engleskome glagolski frazem koji je po strukturi prijelazna konstrukcija s agentivnim subjektom i izravnim objektom (npr. *clear the air* ‘raščistiti situaciju’) može javiti s istim glagolom kao neprijelazna konstrukcija u kojoj izravni objekt postaje subjekt (*the air clears* ‘situacija se raščistila’). S druge strane, u hrvatskome se događaji u kojima je istaknut sudionik zahvaćen djelovanjem energije jezično prikazuju s pomoću medijalne konstrukcije (npr. *stavlja se ruka u vatru* za koga ‘jamči se za koga’). Nadalje, u engleskome se glagolski frazemi mogu javiti u varijantnim oblicima s istim glagolom kao neprijelazne konstrukcije koje opisuju samostalno kretanje (npr. *get into hot water* ‘dospjeti u škripac’) i kao prijelazne konstrukcije koje opisuju uzrokovano kretanje (*get someone into hot water* ‘dovesti u škripac koga’). U hrvatskome se to izražava s pomoću prijelaznih i povratnih konstrukcija (npr. *vraćati na mala vrata* što ‘vraćati što u javnost neprimjetno’ i

vraćati se na mala vrata ‘vraćati se u javnost neprimjetno’) odnosno takva promjena mora biti leksički kodirana (npr. *upasti u žrvanj* ‘naći se u teškoj situaciji’ i *ubaciti u žrvanj* koga ‘dovesti u tešku situaciju koga’).

U nekonvencionalnoj je upotrebi strukturalna razlika između dvaju jezika vidljiva kod predatribucije imenskih sastavnica. U engleskome se kao predatribut može uvrstiti imenica koja s frazeološkom sastavnicom stoji u relacijskome odnosu (npr. *learn the management ropes* ‘steći upravljačke vještine’), dok se u hrvatskome odnos između dvaju entiteta koje profiliraju imenice izražava besprijedložnim genitivom koji uvijek dolazi s desne strane glave imenske sintagme (npr. *držati konce igre, izvedbe, festivala u rukama* ‘držati pod kontrolom igru, izvedbu, festival’).

Premda postoje razlike u načinima na koje se glagolski frazemi mijenjaju u engleskome i hrvatskome, riječ je samo o različitim konvencionalnim načinima na koje se u danom jeziku može predstaviti određeni konceptualni sadržaj, dakle o razlikama na funkcionalnoj razini. Na primjer, proces koji zahvaća sudionika iz domene trpitelja bez izravnog upućivanja na vanjskog uzročnika u engleskome se može izraziti neprijelaznom konstrukcijom s neagentivnim subjektom (npr. *the tune changes*), a u hrvatskome medijalnom konstrukcijom (npr. *pronašao se zajednički jezik*). Kao što je rečeno, varijantni oblici glagolskog frazema predstavljaju specifične načine konstruiranja nekog događaja, a govorniku su za to dostupne one mogućnosti koje mu nudi dani jezik.

Hipoteza 4: Promjene kojima glagolski frazemi podliježu u nekonvencionalnoj upotrebi oslanjat će se na ista ili slična ograničenja kao u konvencionalnoj upotrebi.

Rezultati potvrđuju ovu hipotezu. Promjene u nekonvencionalnoj upotrebi nije moguće predvidjeti na razini sadržaja, tj. koje će leksičke jedinice zamijeniti konvencionalne frazeološke sastavnice i u kojim će se gramatičkim oblicima javiti određeni frazem, jer to ovisi o komunikacijskim potrebama pojedinog govornika na određenom mjestu i u određeno vrijeme. Međutim, na konceptualno-gramatičkoj razini te su promjene konvencionalne. Kod leksičke supstitucije to je vidljivo po tome što se imenske sastavnice zamjenjuju drugim jedinicama koje profiliraju sudionike (imenicama odnosno imenskim sintagmama), a glagolske sastavnice drugim jedinicama koje profiliraju relacije (glagolima). Pritom su, za razliku od imenica, kod zamjene glagola veća ograničenja premda ih nije moguće predvidjeti. Naime, glagoli na sebe vežu broj i vrstu sudionika, zbog čega se relacijska struktura ne može mijenjati, dok se imenica u kontekstu može zamijeniti bilo kojom drugom imenicom jer one profiliraju konceptualno

autonomne entitete. To pokazuju primjeri zamjene imenskih sastavnica iz našeg korpusa (npr. *compare apples with X; od X praviti (raditi) slona*) te rezultati ranijih istraživanja modifikacija frazema s pomoću računalnih korpusa (vidi primjere u Moon 1998: 170–174; Omazić 2003a: 81–82). Kako bi frazem ostao prepoznatljiv, i kod najradikalnijih promjena leksičkog sastava, a to je zamjena svih imenskih sastavnica, struktura frazema ostaje ista jer ona odražava odnose među sudionicima (npr. *X in the Y is worth Z in the Q; hvali X drž' se Y; kvantifikator + imenica + short + of + imenica*). Nadalje, naše je istraživanje pokazalo da su veća ograničenja kod leksičkih promjena glagola rezultat subjektivizacije frazema, a koja se očituje u tome da konstruiranje već uspostavljene relacije između sudionika određenog događaja ovisi o konceptualizatoru (Langacker 2000b: 297–299). Naime, relacija koju profilira glagol ima doslovno, a dio frazema koji označava sudionika radnje metaforičko značenje, na primjer u frazemu *obećavati/obećati brda i doline* ('svašta obećavati'). Subjektivizacija se odražava u tome da konceptualizator „uklanja“ relaciju koja predstavlja konvencionalizirani odnos između sudionika i na temelju metaforičkog značenja sintagme *brda i doline* ('puno') konstruira događaj tako što uspostavlja drugu (doslovnu) relaciju među sudionicima. Na taj način dobivaju se inovativni oblici poput sljedećih:

(559) *očekivati brda i doline* ('puno očekivati'), *tražiti brda i doline* ('puno tražiti'), *dobiti brda i doline* ('puno dobiti'), *željeti brda i doline* ('imati velike želje'), *učiniti brda i doline* ('puno toga učiniti'), *potrošiti brda i doline* ('puno potrošiti'), *popiti brda i doline* ('puno popiti')

Kad je riječ o tvorbenim promjenama, naši su rezultati potvrdili da i u nekonvencionalnoj upotrebi konceptualni pomak od relacije prema stvari može biti reifikacija samog procesa ili sudionik procesa, kao i da se dijelovi glagolskog frazema odnosno u engleskome i cijeli glagolski frazem može pojaviti u složenoj imenskoj sintagmi u svojstvu zavisne sastavnice. U hrvatskome se proces koji profilira glagol može konceptualizirati kao omeđen ili neomeđen, što se izražava upotrebom svršenih odnosno nesvršenih glagola u sastavu frazema. Gramatičke promjene poput izmjene redoslijeda sastavnica, pasivizacije, te prijelaznih i neprijelaznih konstrukcija koje odražavaju uzrokovano kretanje odnosno samostalno kretanje služe za opis istog događaja iz različitih perspektiva. Također, u nekonvencionalnoj se upotrebi uz imenske sastavnice uvrštavaju isti tipovi kvalifikatora koje nalazimo u konvencionalnoj upotrebi. To su pridjevi (a u engleskome i imenice) koji imaju funkciju predatributa, te prijedložna konstrukcija *s of*, besprijedložni genitiv i surečenice koji se uvrštavaju kao zaatributi. U konvencionalnoj su

upotrebi pridjevi i imenice kao predatributi leksički specificirani i neizostavljivi su dio frazema, dok u nekonvencionalnoj upotrebi uvrštavanje atributa nije gramatički obavezno. Međutim, u nekonvencionalnoj se upotrebi kod nekih frazema kvalifikatori često uvrštavaju uz imensku sastavnicu, što potvrđuje da se atributna konstrukcija konvencionalizirala. U našem istraživanju korpusni podaci to pokazuju npr. za frazem *bitten by the X bug* u engleskome (npr. *travel, music, photography, entrepreneurial, political*), a u hrvatskome za frazem *gledati što kroz X naočale* (npr. *političke, ideološke, holivudske, navijačke, pedagoške, većinske, znanstvene*). Premda je sama promjena nekonvencionalna, u smislu da nije moguće predvidjeti koja će leksička jedinica biti uvrštena uz imensku sastavnicu, atributna je konstrukcija postala konvencionalna i ima određenu funkciju. Tako odnosni pridjevi i imenice kao predatributi imenskih frazeoloških sastavnica specificiraju ciljnu domenu (npr. *bitten by the the travel bug; gledati što kroz znanstvene naočale*). Ti se podaci mogu povezati s formalni idiomima kako ih definiraju Fillmore, Kay i O'Connor (1988), a riječ je o idiomatskim konstrukcijama poput *What's X doing Y?* (npr. *What's that fly doing in my soup?*; Kay i Fillmore 1999). Formalnim idiomima po svojim su svojstvima slične konstrukcije poput *bitten by the X bug* i *gledati što kroz X naočale*, s tom razlikom da su u potonjem slučaju znatno veća ograničenja kod izbora sastavnica koje se mogu uvrstiti u frazem, dok formalni idiomi imaju vrlo promjenjiv leksički sastav.

Rezultati su, dakle, potvrdili da se konvencionalne i nekonvencionalne promjene oslanjaju na ista ograničenja, a oblici u kojima se određeni glagolski frazem javlja u korpusu razlikuju se po stupnju konvencionaliziranosti (koju smo po uzoru na ranija korpusna istraživanja definirali frekvencijski). S obzirom na to, važno je istaknuti da je velik broj izraza koji nastaju kao rezultat nekonvencionalne upotrebe postojećih frazema prolaznog karaktera i vezani su uz specifičan kontekst. Međutim, takvi inovativni izrazi mogu postati punopravne jezične jedinice ako se često upotrebljavaju i ako ih prihvati većina govornika. Tako Moon (1998: 171) daje primjere engleskih izraza za koje tvrdi da su nastali kao rezultat modifikacije postojećih frazema, a sankcionirala ih je jezična konvencija. To su *call a spade a shovel* u značenju 'preotvoreno izražavati svoje stavove' (nastao modifikacijom frazema *call a spade a spade* 'reći otvoreno') i *every silver lining has a cloud*, nastao modifikacijom frazema *every cloud has a silver lining* ('sreća u nesreći'), koji upotrebljavamo kada želimo reći da svaka dobra situacija uvijek ima i neke loše strane.¹⁴³ Također je zanimljivo spomenuti izraze koje frazeološki rječnik *Longman Idioms Dictionary* (1998: 295) navodi kao primjere kreativne upotrebe frazema *one sandwich short of a picnic* 'luckast'. Od dvanaest oblika, njih pet možemo smatrati konvencionalnima s

¹⁴³ Konvencionalnost tih dvaju izraza potvrđuju i podaci iz korpusa enTenTen13.

obzirom na podatke iz korpusa enTenTen13, a to su *a couple of cans short of a six-pack, a few clowns short of a circus, a few peas short of a casserole, a few bricks short of a load* i *a few (French) fries short of a Happy Meal*. Budući da je riječ o frazemu koji često podliježe modifikacijama, u tom se korpusu javljaju oblici koji nisu zabilježeni u ranijim istraživanjima odnosno u rječnicima (poput *one taco short of a combination (combo) plate/platter/meal*), te izrazi nastali kreativnom upotrebom razmjerno novih varijantnih oblika, poput *11 eggs short of a dozen* (dosl. fali 11 od 12 jaja) u značenju ‘totalno lud’, koji predstavlja modifikaciju izraza *one egg/a few eggs short of a dozen* (dosl. fali jedno/nekoliko od 12 jaja). I naše je istraživanje pokazalo da se varijantni oblici frazema nalaze na različitom stupnju konvencionaliziranosti. Ovo su neki oblici koje s obzirom na frekvenciju možemo smatrati ustaljenima (a ne bilježe se kao varijante u postojećim frazeološkim rječnicima):

(560) a. *be born with a golden, gold, platinum spoon in your mouth*

b. *be born with a wooden, plastic spoon in your mouth*

(561) *shot calling; a shot caller*

(562) *a bandwagon jumper*

(563) *pljuvati na sva usta koga (po komu)*

(564) *dolijevanje ulja na vatru*

(565) *pogled ispod oka*

(566) *udarac/udar po džepu*

(567) *nož u leđa*

(568) *prodavač magle*

Svi ti primjeri potvrđuju kognitivnolingvističku postavku da je konvencionaliziranost jezičnih jedinica stupnjevite naravi (Langacker 1987: 66). Svaki pojedini frazem opisuje specifičnu situaciju iz određene perspektive i nije moguće predvidjeti u kojim će se oblicima javiti. Međutim, te se promjene uvijek odvijaju uz ograničenja, a pojedini su varijantni oblici manje ili više konvencionalizirani, ovisno o tome koliko se često upotrebljavaju.

Hipoteza 5: Postoje opći obrasci na temelju kojih istaknute sastavnice oblikuju jezgru glagolskog frazema u engleskome i hrvatskome.

Rezultati potvrđuju ovu hipotezu. U obama jezicima u velikoj većini slučajeva (94 % engleskih i 97 % hrvatskih frazema u našem korpusu) jezgru čini konstrukcija nastala supojavljanjem

istaknutih sastavnica, a ona je nominalna ili relacijska. U manjem broju primjera (6 % engleskih i 3 % hrvatskih frazema) jezgru predstavlja jedna sastavnica. Podaci iz korpusâ enTenTen13 i hrWaC pokazuju da je to najčešće imenica:

(569) *brunt* → *bear the brunt of something* ‘podnijeti glavni teret čega’

(570) *grudge* → *hold a grudge against someone* ‘biti kivan na koga’

(571) *ljaga* → *sprati, skinuti ljagu s koga, čega* ‘skinuti sramotu s koga, čega’ i *bacati ljagu* na koga, što (‘narušavati čiji ugled’)

(572) *odušak* → *dati oduška čemu* (‘učiniti nešto da bi se osjetilo olakšanje’)

Skice riječi za imenice *brunt* i *grudge* u korpusu enTenTen13 odnosno za imenice *ljaga* i *odušak* u hrWaC-u pokazuju da se one tipično javljaju u frazemima (navedenim u primjerima 569–572). Posljedično, svaka je od tih imenica dovoljno specifična da omogućuje prepoznatljivost specifične frazeološke konfiguracije.

Kao što je rečeno, u većini slučajeva jezgru frazema ne čini samo jedna specifična leksička jedinica, već konstrukcija nastala supojavlivanjem istaknutih sastavnica. Prema korpusnim podacima, to su sljedeće vrste konstrukcija:

1. imenica s atributom
2. dvije imenice povezane veznikom
3. dvije imenske sastavnice
4. konstrukcija sastavljena od dviju imenica i prijedloga
5. prijedložni spoj riječi
6. glagolski spoj riječi

U imenskim spojevima riječi sastavljenim od imenice i atributa, atribut specificira referent imenice tako što ga izdvaja od drugih pripadnika iste kategorije:¹⁴⁴

(573) *free rein* (*give, allow **free rein** to someone/something* ‘dati odriješene ruke komu, čemu’; *get **free rein*** ‘dobiti odriješene ruke’; *have **free rein** (to do something)* ‘imati odriješene ruke (za što)’)

¹⁴⁴ U zagradama se daju oblici u kojima se pojedine frazeološke konstrukcije javljaju u korpusu enTenTen13 odnosno u hrWaC-u.

- (574) *midnight oil* (*burn the **midnight oil*** ‘raditi dan i noć’; ***midnight oil** burning* ‘rad dan i noć’)
- (575) *red carpet* (*roll out the **red carpet*** ‘prirediti kraljevski doček’; *the **red carpet** treatment* ‘kraljevski tretman’)
- (576) *gluhi telefon* (*igra **gluhog telefona*** ‘prenošenje netočnih informacija’; *igrati se **gluhog telefona*** ‘prenositi netočne informacije’; ***gluhi telefon*** ‘netočne informacije’)
- (577) *medvjeda usluga* (*praviti/napraviti, činiti/učiniti, raditi **medvjedu uslugu*** komu ‘nanijeti štetu komu’; ***medvjeda usluga*** ‘odmoć, šteta’)
- (578) *plodno tlo* (*pasti na **plodno tlo*** ‘dati rezultata’; *naći **plodno tlo**, naići na **plodno tlo*** ‘polučiti uspjeh’; *stvoriti **plodno tlo*** za što ‘stvoriti uvjete za uspjeh’; ***plodno tlo*** za što ‘dobri izgledi za uspjeh’)

Jezgru frazema mogu činiti i dvije imenice povezane veznikom. Takva sintagma označava sudionika događaja (579) ili okolnosti radnje (580):

- (579) *sito i rešeto* (*proći (kroz) **sito i rešeto*** ‘proći kroz teška iskušenja’; ***sito i rešeto*** ‘teška iskušenja’)
- (580) *tooth and nail* (*fight **tooth and nail*** ‘boriti se svim silama’; *defend something **tooth and nail*** ‘braniti svim silama što’; *oppose something **tooth and nail*** ‘snažno se protiviti čemu’)

Prepoznatljivost specifične frazeološke konfiguracije omogućuje i supojavljivanje dviju imenica koje označavaju različite sudionike događaja:

- (581) *baby + bathwater* → *throw out the baby with the bathwater* ‘s kukoljem počupati i žito’
- (582) *eggs + basket* → *put all your eggs in one basket* ‘ići na sve ili ništa’
- (583) *foot + mouth* → *put your foot in your mouth* ‘napraviti gaf’
- (584) *hole + pocket* → *burn a hole in your pocket* ‘papreno koštati’
- (585) *home + bacon* → *bring home the bacon* ‘donositi kruh u kuću’
- (586) *wool + eyes* → *pull the wool over someone’s eyes* ‘mazati oči komu’
- (587) *briga + veselje* → *udariti brigu na veselje* ‘zaboraviti brige u veselom društvu’
- (588) *dlaka + jezik* → *nemati dlake na jeziku* ‘biti otvoren’; *govoriti/reći, kazati bez dlake na jeziku* ‘otvoreno govoriti/reći’

(589) *glava + pijesak* → *gurati, zabijati glavu u pijesak* ‘namjerno ignorirati činjenice’

(590) *istina + oči* → *pogledati istini u oči* ‘suočiti se s istinom’

(591) *ključ + brava* → *staviti ključ u bravu* ‘zatvoriti tvrtku, prestati raditi’

U nekim slučajevima jezgru frazema čine dvije imenice povezane prijedlogom koji označava prostorni odnos između dvaju sudionika događaja:

(592) *face to face (come **face to face** with something* ‘suočiti se s čim’; *bring someone **face to face** with something* ‘suočiti koga s čim’)

(593) *hand to mouth (live from **hand to mouth*** ‘živjeti od danas do sutra’; ***hand to mouth** existence* ‘puko preživljavanje’)

U ovoj su skupini i reificirane konstrukcije sastavljene od imenice s pridruženom ulogom teme u glagolskom frazemu i prijedložne skupine kojom se izriče cilj kretanja:

(594) *fuel to the fire* ‘pogoršanje loše situacije’ (*add **fuel to the fire***; *something is **fuel to the fire***)

(595) *nož u leđa* ‘izdaja’ (*zabiti **nož u leđa*** komu; *dobiti **nož u leđa***; *nešto je **nož u leđa*** komu)

(596) *sol na ranu* ‘podsjećanje na nešto bolno’ (*stavljati, trljati, dodavati **sol na ranu***; *nešto je **sol na ranu*** (komu); *dodatna **sol na ranu***)

(597) *voda na mlin* ‘prednost’ (*tjerati, okrenuti, navoditi **vodu na*** čiji ***mlin***; *nešto je **voda na*** čiji ***mlin***)

U prethodnim smo primjerima pokazali kako imenske konstrukcije nastale supojavljanjem istaknutih sastavnica oblikuju jezgri dio frazema koji označava jednog odnosno dva sudionika događaja. U tim slučajevima nije nužno prizvati relaciju jer imenske konstrukcije profiliraju konceptualno neovisne entitete (a u manjem broju slučajeva okolnosti radnje, poput *tooth and nail* ‘svim silama’). S druge strane, jezgru može činiti i relacijska konstrukcija – prijedložni i glagolski spojevi riječi. Kod tih je izraza za prepoznatljivost frazeološke konfiguracije nužno specificirati relaciju između sudionika događaja. Kod prijedložnih konstrukcija riječ je o prostornim odnosima, a kod glagolskih konstrukcija o dinamici sile.

Tako jezgru frazema može predstavljati prijedložna konstrukcija kojom se izriče mjesto, a metaforički se odnosi na emociju ili stanje:

- (598) *behind the times* ‘zastario’ (*be behind the times; fall behind the times; behind-the-times* kao atribut, npr. *behind-the-times products* ‘zastarjeli proizvodi’)
- (599) *beyond the pale* ‘neumjestan, neprihvatljiv’ (*be beyond the pale; go beyond the pale; beyond-the-pale* kao atribut, npr. *biased beyond-the-pale* ‘izrazito pristran’; *a crime beyond-the-pale* ‘strašan zločin’)
- (600) *over the moon* ‘sretan’ (*be over the moon; send someone over the moon; over-the-moon* kao atribut, npr. *over-the-moon excited* ‘jako uzbuđen’)
- (601) *over the top* ‘pretjeran’ (*be over the top; go over the top; over-the-top* kao atribut, npr. *over-the-top friendly* ‘pretjerano druželjubiv’)

Kod nekih frazema prijedložna konstrukcija kao jezgra označava mjesto na kojem se nalazi tema ili cilj kretanja, a relacija se različito opisuje ovisno o načinu konstruiranja događaja:

- (602) *behind* + *bars* (*end up, wind up behind bars* ‘završiti iza rešetaka’; *put someone behind bars* ‘strpati iza rešetaka koga’)
- (603) *in(to)* + *the crossfire* (*be, get caught in the crossfire* ‘biti izložen neugodnostima’; *step into the crossfire* ‘izložiti se neprilici’; *stay, keep out of the crossfire* ‘držati se podalje od nevolje’)
- (604) *to* + *a boil* (*bring something to a boil* ‘dovesti do usijanja što’; *come to a boil* ‘doći do usijanja’)
- (605) *under* + *wraps* (*keep something under wraps* ‘držati u tajnosti što’; *be, remain under wraps* ‘biti, ostati u tajnosti’)
- (606) *na* + *pijedestal* (*biti na pijedestalu* ‘biti hvaljen, poštovan’; *stavljati, dizati, uzdizati, postaviti, podići na pijedestal* koga, što ‘hvaliti koga, što’; *skinuti, srušiti s pijedestala* koga ‘prestati hvaliti koga, što’)
- (607) *u* + *moda* (*biti u modi* ‘biti popularan’; *ući u modu* ‘postati popularan’; *vratiti se u modu* ‘vratiti svoju popularnost’; *vratiti u modu* koga, što ‘vratiti čiju popularnost’; *izaći iz mode* ‘prestati biti popularan’)
- (608) *u* + *škripac* (*biti, naći se u škripcu* ‘biti, naći se u neprilici’; *doći u škripac* ‘doći u nepriliku’; *dovesti, stjerati u škripac* koga ‘dovesti u nepriliku koga’; *izvući se iz škripca* ‘izvući se iz neprilike’)
- (609) *pred* + *oltar* (*stati, otići pred oltar* ‘vjenčati se’; *odvesti pred oltar* koga ‘vjenčati se s kim’)

Najzad, za prepoznatljivost nekih frazema u obama jezicima potrebno je specificirati odnose među sudionicima unutar dinamike sile, stoga kod takvih izraza jezgru čini konstrukcija sastavljena od glagola i imenice:

- (610) *hold + water* → *something doesn't hold water* 'ne drži vodu što'
- (611) *jump + gun* → *jump the gun* 'trčati pred rudo'
- (612) *shoot + breeze* → *shoot the breeze* 'brbljati, ćaskati'
- (613) *steal + thunder* → *steal someone's thunder* 'baciti u sjenu koga'
- (614) *braniti + boje* → *braniti čije boje* 'zalagati se za čije interese'
- (615) *držati + fige* → *držati fige* 'željeti sreću komu'
- (616) *izgubiti + živci* → *izgubiti živce* 'izgubiti strpljenje, uzrujati se'
- (617) *okrenuti + kaput* → *okrenuti kaput* 'promijeniti uvjerenja, stavove'
- (618) *osvojiti + srce* → *osvojiti čije srce* 'pridobiti čiju naklonost, ljubav'
- (619) *pripremati + teren* → *pripremati teren za što* 'vršiti temeljite pripreme'

Osim leksičkih, važan čimbenik koji osigurava prepoznatljivost frazema jesu i gramatički odnosi unutar jezgre. Tako imenica u jednini odnosno množini priziva različite glagolske frazeme:

- (620) a. *bridge* → *cross that bridge when you get to it* 'o tom potom'
b. *bridges* → *build bridges* 'graditi mostove'
- (621) a. *deaf ear* → *turn a deaf ear to something* 'oglušiti se na što'
b. *deaf ears* → *fall on deaf ears* 'ne naići na razumijevanje'

U hrvatskome za prepoznatljivost specifične frazeološke konfiguracije važnu ulogu ima i padež. Točnije, padežni odnosi između istaknutih sastavnica prizivaju različite varijantne oblike istog frazema:

- (622) a. *hladne glave* → *biti, ostati hladne glave* 'biti hladnokrvan, staložen'
b. *hladnu glavu* → *sačuvati, zadržati hladnu glavu* 'ostati miran, ne uzbuđivati se'
- (623) a. *držati jezik za zubima* 'šutjeti'
b. *jezik za zube!* 'šuti(te)!'

Korpusni podaci ujedno pokazuju da jezgru čini veći broj elemenata što je istaknuta sastavnica frekventnija. U takvim slučajevima prepoznatljivost frazema omogućuje supojavljivanje istaknute sastavnice s drugim leksemima, poput imenice *light* ‘svjetlo’ u engleskome i imenice *glava* u hrvatskome:

- (624) a. s atributom u *green light* → *give the green light*
b. s glagolom u *see + light* → *see the light*; *shed + light* → *shed light on*
- (625) a. s atributom u *živa glava* → *izvući živu glavu*
b. s drugom imenicom u *glava + pijesak* → *gurnuti glavu u pijesak*
c. s prijedlogom u *po + glava* → *dobiti po glavi*
d. s glagolom u *okrenuti + glava* → *okrenuti glavu*

Podaci za glagolske frazeme u ovom istraživanju također pokazuju da u obama jezicima u više od 60 % slučajeva jezgru čini relacijska konstrukcija koje odražava prostorne odnose ili dinamiku sile. To su prijedložni i glagolski spojevi riječi te nominalizirane konstrukcije u kojima je zadržana relacija (npr. reificirane sintagme poput *fuel to the fire* i *nož u leđa*). I u slučajevima u kojima jezgru frazema čine istaknute sastavnice koje označavaju sudionike (na primjer, *foot* i *mouth*, *wool* i *eyes*, *glava* i *pijesak*), cijelu konfiguraciju priziva i relacija među njima, koja je implicitno prisutna. Tako je za prepoznatljivost izraza poput *put your foot in your mouth*, *pull the wool over someone’s eyes* i *gurnuti glavu u pijesak* važna relacija među sudionicima na shematičnoj razini, a to je premještanje teme s jednog mjesta na drugo kao posljedica djelovanja agensa. Čak i kod frazema čiju jezgru čini jedna, specifična (obično imenska) sastavnica nužno je znanje o tome koliko ima i koji su sudionici događaja te o kakvoj je relaciji riječ (na primjer, djelovanje agensa energijom na temu u *hold*, *bear*, *carry a grudge* ili kretanje teme prema cilju pod utjecajem djelovanja agensa u *baciti ljagu* na koga, što).

Ti se podaci mogu povezati s onim što Langlotz naziva istaknutim idiomatskim podstrukturama (engl. *salient idiomatic substructures*; Langlotz 2006: 218). Autor ih definira kao tipična strukturna obilježja nekog frazema s pomoću kojih ga je moguće prizvati te koja ujedno omogućuju prepoznatljivost frazema kad se javlja u varijantnim oblicima (važno je napomenuti da je u tom istraživanju riječ o frazemima koji imaju strukturu glagolskog i prijedložnog spoja riječi). Ako frazem ima razmjerno autonomnu konceptualnu jezgru (npr. STANJE JE LOKACIJA), ona zajedno sa sastavnicama koje je odražavaju (npr. *lion’s den* ‘lavlja jazbina’) priziva cijeli izraz (*walk into the lion’s den* dosl. ući u lavlju jazbinu ‘izložiti se kritici ili napadima’). Prema Langlotzu (2006: 219), frazem prepoznatljivim čine četiri vrste

strukturnih obilježja:

- a) *cranberry*-morfovi: *cropper* (*come a cropper*), *kibosh* (*put the kibosh on something*)
- b) istaknute leksičke sastavnice: *bandwagon* (*jump on the bandwagon*), *bitter pill* (*swallow a bitter pill*), *tightrope* (*walk a tightrope*)
- c) istaknuta konstrukcijska obilježja (idiosinkratične ili neprototipne konstrukcijske sheme): *pastures new*, *go places*, *coming up roses*
- d) supojavljivanje jezgrenih leksičkih sastavnica: *spill + beans*, *kick + bucket*, *grasp + nettle*

Naše istraživanje pokazuje nekoliko razlika u odnosu na ovako definirana strukturna obilježja frazema koja se navode kao ključna za njegovo prepoznavanje. Prvo, korpusni podaci pokazuju da se osim *cranberry*-morfova poput *cropper* i *kibosh*, i neke istaknute leksičke sastavnice kao što su *bandwagon* i *tightrope* javljaju samo u frazemima (kao i, primjerice, *brunt* i *grudge* (primjeri 569 i 570)). Drugo, u skupini b) među istaknutim leksičkim sastavnicama autor ne radi razliku između riječi (npr. *bandwagon*) i konstrukcija kao što su *bitter pill* i *lion's den*. Kognitivna gramatika smatra da konstrukcije na bilo kojoj razini složenosti imaju značenja pa tako atribut koji u imenskoj sintagmi dolazi uz imenicu služi za specifikaciju njezina referenta. Zbog toga frazeme *swallow a bitter pill* i *walk into a lion's den* prepoznatljivima čini specifična konstrukcija u kojoj je uz imensku sastavnicu uvršten predatribut. Kao primjere takvih konstrukcija iz našega korpusa naveli smo *free rein*, *midnight oil*, *red carpet* (573–575) i *green light* (624a), a još su neki *dead horse* (*beat/flog a dead horse*), *field day* (*have a field day*), *extra mile* (*go the extra mile*) i *olive branch* (*hold out an olive branch to someone*).¹⁴⁵ Kad je riječ o skupini c), tzv. sintaktički nepravilne konstrukcije nalazimo u engleskome (za primjere vidi Moon 1998: 80–83), ali ne nužno i u drugim jezicima, pa je upitna važnost uloge takvih struktura u mogućnosti prepoznavanja frazema općenito. S druge strane, za prepoznatljivost frazema odnosno njegova određenog oblika u npr. slavenskim jezicima važni su neki drugi čimbenici, poput padeža (kao u hrvatskome *hladne glave* i *hladnu glavu*, primjer 622).

¹⁴⁵ Langlotz na drugom mjestu tvrdi da se kombinacije istaknutih sastavnica koje aktiviraju neki frazem mogu međusobno zamjenjivati. Na primjer, prepoznavanje frazema *swallow a bitter pill* (dosl. progutati gorku pilulu 'podnijeti neugodnu situaciju') omogućuju kolokacije *bitter pill* ('gorka pilula'), *swallow bitter* ('progutati gorku') i *swallow pill* ('progutati pilulu') (Langlotz 2006: 283). Istodobno autor govori o stabilnoj konceptualnoj jezgri frazema koja služi kao temelj za varijantne oblike (ibid.). Međutim, jezgra frazema pod definicijom je čvrsta i nju odražavaju specifične frazeološke sastavnice. Stoga je autorovo objašnjenje da frazem *swallow a bitter pill* možemo prepoznati na temelju različitih kombinacija istaknutih sastavnica u suprotnosti s tom definicijom.

Naše je istraživanje pokazalo da je u engleskome i hrvatskome u većini slučajeva jezgri dio glagolskog frazema neka vrsta kolokacije, npr. imenica s atributom, prijedlog i imenica ili glagol i imenica. To znači da je jezgra glagolskog frazema u temelju konstrukcijske naravi. Također se pokazuje da jezgra ima strukturni i konceptualni dio. Strukturni dio čine istaknute sastavnice i gramatička konstrukcija u kojoj se frazem javlja. Konceptualni dio jezgre čini konfiguracija situacije koju odražava pojedini glagolski frazem, a koja određuje shematično značenje situacije (npr. stanje, posjedovanje, kretanje, emocija, percepcija, prijenos itd.; Radden i Dirven 2007: 298). To odražava narav glagolskih frazema: oni govorniku služe za opis događaja. S obzirom na jezgru, govornik isti događaj može različito konstruirati tako da mijenja broj i vrstu sudionika unutar određene konfiguracije, te može prikazati relaciju među sudionicima iz različitih perspektiva. To pokazuje da su varijantni oblici glagolskog frazema specifični načini jezične organizacije događaja koji on opisuje, a oni odražavaju govornikov odabir sudionika koji predstavlja lik prvog plana i odabir perspektive.

Ti podaci ujedno otvaraju pitanje imaju li i drugi, neglagolski frazemi jezgru. S obzirom na rezultate nekih frazeoloških istraživanja, jezgru bi mogli imati oni neglagolski frazemi u čijem je sastavu neki drugi relacijski izraz. Tako se neki pridjevski poredbeni frazemi u engleskome i hrvatskome (npr. *quick like lightning* ‘brz kao munja’, *crven kao rak*, *hladan kao led*, *sladak kao bombon*) osim s pridjevom mogu javiti s glagolom, prilogom ili bez *tertium comparationis* – *like lightning* ‘kao munja’, *crven/pocrvenjeti kao rak*, *hladno kao led* (npr. *reagirati*), *curetak kao bombon* (više o tome vidi Omazić 2002; Moon 2008; Parizoska i Filipović 2017; Parizoska 2018). Budući da *tertium comparationis* može biti drugi relacijski izraz odnosno ne mora uopće biti izražen, to vjerojatno pokazuje da stabilni i nepromjenjivi dio frazema čini kolokacija prijedloga i imenice. Da bismo prepoznali neki pridjevski poredbeni frazem, moramo znati što je prijenosnik – ono s čim se uspoređuje – a to je u navedenim izrazima entitet koji profilira imenica. Na temelju znanja o tom entitetu možemo prizvati ono njegovo obilježje koje služi kao osnova usporedbe, a time i cijeli frazem. Rezultati tih istraživanja ukazuju, dakle, na sličnost između glagolskih frazema i pridjevskih poredbenih frazema kad je riječ o sastavnicama koje u upotrebi ostaju nepromijenjene i omogućuju prepoznatljivost izraza: to su konstrukcije čiji su temeljni dio imenice, leksičke jedinice koje se odnose na konceptualno neovisne entitete.

9. ZAKLJUČAK

Cilj je ovoga rada bio usporedbom promjena kojima podliježu glagolski frazemi u engleskome i hrvatskome utvrditi na koja se ograničenja one oslanjaju te postoje li razlike između načina na koje se frazemi mijenjaju u konvencionalnoj i nekonvencionalnoj upotrebi. Također nam je cilj bio utvrditi koji dio ili dijelovi glagolskog frazema predstavljaju njegovu jezgru koja služi kao osnova za različite leksičke i gramatičke oblike. Promjenjivost glagolskih frazema analizirali smo unutar kognitivnolingvističkog teorijskog okvira na temelju podataka iz dvaju računalnih korpusa – enTenTen13 za engleski jezik i hrWaC za hrvatski jezik.

Istraživanje je dalo tri skupine rezultata. Prvo, bez obzira na to o kojoj je vrsti izmjene riječ (leksičkoj ili gramatičkoj), značenje i struktura zajedno sudjeluju u ograničenjima na koja se oslanja promjenjivost glagolskih frazema u dvama jezicima. To proizlazi iz činjenice da glagolski frazemi jezično uobličuju događajne sheme čiju konceptualnu jezgru čine relacija (glagol) i jedan ili više sudionika događaja, a s pomoću različitih leksičkih i gramatičkih oblika na različite se načine opisuju odnosi među sudionicima. Istodobno, različitosti u načinima na koje se frazemi mijenjaju proizlaze iz strukturnih razlika između engleskoga i hrvatskoga. Drugo, modifikacije kao inovativni oblici koji nastaju *ad hoc* u specifičnom kontekstu radi određene komunikacijske potrebe oslanjaju se na slična ograničenja kao varijante. Te su promjene, dakle, konvencionalne na konceptualno-gramatičkoj razini, a razlike između varijanata i modifikacija proizlaze iz čestote upotrebe koja pak dovodi do kognitivne usađenosti. Točnije, pojedini leksički i gramatički oblici frazema mogu biti više ili manje ustaljeni s obzirom na to koliko se često upotrebljavaju pa govorimo o varijantama odnosno o modifikacijama. Treće, postoje opći obrasci na temelju kojih istaknute sastavnice oblikuju jezgru glagolskog frazema u engleskome i hrvatskome. U većini je slučajeva riječ o supojavljanju najmanje dviju sastavnica koje stoje u specifičnom gramatičkom odnosu, a to potvrđuje konstrukcijsku narav jezgre glagolskog frazema.

Rad donosi nekoliko novosti na teorijskoj razini. Prvo, ponudili smo opis konceptualno-gramatičkog ustrojstva glagolskih frazema, i to: 1) vrste rečeničnih obrazaca s obzirom na to je li u sastavu frazema prijelazni, neprijelazni ili kopulativni glagol, 2) semantičke uloge pojedinih rečeničnih dijelova od kojih je sastavljen frazem, 3) vrste događaja koje glagolski frazemi opisuju (npr. prijenos, samostalno kretanje, posjedovanje) te kako se to odražava u njihovu gramatičkom ustrojstvu i 4) vrste sudionika pojedinih događaja. U sklopu toga opisa pokazali smo da su u glagolskome frazemu određeni rečenični članovi uvijek leksički specificirani (izravni objekt), dok neki mogu biti i otvoreni (npr. adverbijal). Također smo pokazali da

postoje kolokacijska ograničenja za pojedine vrste imenica koje dolaze u službi subjekta te da su ona osim uz značenje glagola u sastavu frazema vezana i uz frazeološko značenje pojedinog izraza (npr. u frazemu *doći (k) pameti* ‘postati razuman’ subjekt je uvijek imenica koja označava osobu, dok u frazemu *come under fire* ‘biti oštro kritiziran’ subjekt može biti osoba i apstraktan entitet). To je ujedno ključna razlika između glagolskih frazema i nemetaforičkih glagolskih konstrukcija istovjetne strukture, na primjer glagol kretanja + prijedložna konstrukcija koja označava cilj. Pokazali smo i da je problematika određivanja sintaktičke funkcije prijedložnih izraza u sastavu kopulativnih konstrukcija (pa je riječ o dijelu predikata koji pripisuje neko svojstvo subjektu ili o adverbijalu) povezana ne samo s nedimenzionalnim značenjima prijedloga (npr. *biti u školi* vs. *biti u sosu*), već i sa značenjem prijedložne konstrukcije u sastavu frazema (npr. *biti u bedu* vs. *biti u prvim redovima*). Nadalje, na temelju rezultata korpusnoga istraživanja došli do nekoliko novih teorijskih spoznaja o promjenjivosti glagolskih frazema. Tako smo utvrdili da na varijantne oblike glagolskih frazema koji odražavaju dinamiku sile izravno utječe vrsta događajne sheme – akcija, prijenos odnosno kretanje. Točnije, ovisno o tipu sheme dinamike sile zamjene glagolske sastavnice ograničene su na specifičnu vrstu glagola (npr. glagoli transfera kod sheme prijenosa) i gramatičkih konstrukcija (npr. aktiv i pasiv kod sheme akcije). Zatim, kod modifikacija frazema utvrdili smo da su kod leksičkih zamjena glagola veća ograničenja nego što je to slučaj s imenicama. To proizlazi iz činjenice da imenice označavaju stvari koje su konceptualno samostalne i zbog toga se imenska sastavnica može zamijeniti bilo kojom drugom imenicom. S druge strane, glagoli profiliraju relacije koje ovise o stvarima, što znači da je za relaciju potreban određen broj i specifična vrsta sudionika. Zbog toga se sama relacijska struktura glagolskoga frazema ne mijenja. To opet potvrđuje da su događajne sheme ključan ograničavajući čimbenik promjenjivosti glagolskih frazema, bez obzira na to je li riječ o konvencionalnoj ili nekonvencionalnoj upotrebi. Također smo ponudili redefiniciju jezgre glagolskoga frazema koja osim konceptualnih uključuje i strukturne elemente. U Langlotzovoj definiciji konceptualne jezgre kao stabilnog dijela frazema koji odražavaju istaknute sastavnice i omogućuju prepoznatljivost nekog izraza već nalazimo konceptualnu motivaciju frazeološkog značenja kao čimbenik u skladu s kojim se odvijaju sve leksičke i strukturne promjene (Langlotz 2006: 276–280; 282–283). Tome smo dijelu dodali i element na shematičnoj razini – konceptualni dio jezgre čini i situacija koju odražava glagolski frazem, na primjer stanje, prijenos, kretanje. Ovo je istraživanje pokazalo da jezgra glagolskog frazema ima i strukturni dio koji čine istaknute leksičke sastavnice i njihovi međusobni gramatički odnosi. Točnije, određenu frazeološku konfiguraciju priziva i relacija među sudionicima te su stoga strukturna obilježja frazema važna za njegovo prepoznavanje. Ovim

smo istraživanjem došli i do teorijske spoznaje općenite naravi, a koja se tiče događajnih shema. Tako smo utvrdili da s obzirom na stupanj specifičnosti shemâ dinamike sile varira stupanj promjenjivosti glagolskih frazema pa se oni javljaju u manjem odnosno većem broju leksičkih i gramatičkih oblika. Sheme dinamike sile tvore kontinuum: na jednom je kraju skale shema akcije koja je najspecifičnija, u sredini shema prijenosa, a na drugom je kraju skale kao najshematičnija shema kretanja.

Osim na teorijskoj, rad donosi novosti i na metodološkoj razini. Ovo je istraživanje provedeno na temelju podataka iz velikih računalnih korpusa, a primijenili smo pristup vođen korpusom (engl. *corpus-driven approach*). Korpus je poslužio kao izvor jezične građe, glagolskih frazema, koje smo potom u njemu pretražili kako bismo utvrdili u kojim se sve oblicima javljaju. Na osnovi podataka o frekvenciji pojedinih leksičkih i gramatičkih oblika dobili smo pouzdan uvid u to koji su od njih ustaljene varijante, a koji modifikacije.

Tako postavljeno istraživanje sa sobom donosi i određena ograničenja, a ona se odnose na tri elementa:

1. Ustaljenost pojedinih oblika glagolskih frazema odredili smo frekvencijski, a kao donju graničnu vrijednost uzeli smo 5 primjera u korpusu. U obzir nismo uzeli druge čimbenike, a to su svrha promjene, istaknutost frazeoloških sastavnica i kognitivnu usađenost pojedinih frazema. To što smo kao kriterij uzeli frekvenciju pojavljivanja u računalnome korpusu omogućilo nam je objektivizaciju istraživanja. S druge strane, za određivanje nekonvencionalnih promjena nismo se usredotočili na komunikacijsku namjeru, što bi bio ključan element u istraživanju funkcija modifikacija u diskursu.
2. Kako bismo pronašli modifikacije, postavili smo ciljne, ali razmjerno široke pretrage s pomoću imenskih sastavnica odnosno strukture. Međutim, budući da su promjene u nekonvencionalnoj upotrebi nepredvidljive, ne postoji posve pouzdana metoda pronalaženja modifikacija u računalnome korpusu (vidi 5.5.2.).
3. Mogućnost pronalaženja nekonvencionalne upotrebe frazema ujedno je vezana i uz sastav samoga računalnoga korpusa. Tako korpusi korišteni u ovome istraživanju ne sadrže govorni jezik i, na primjer, tekstove iz reklamnog diskursa koji obiluju modifikacijama.

Daljnja istraživanja mogla bi se usmjeriti na proučavanje promjenjivosti glagolskih frazema u drugim jezicima te drugih strukturnih tipova frazema (npr. imenskih, poredbenih itd.). Ovo je istraživanje pokazalo da pritom posebnu pozornost treba obratiti na metodologiju pronalaženja

varijantnih oblika. Točnije, može se pretpostaviti da u različitim strukturnim tipovima frazema njegov stabilni dio predstavlja neki specifični element (npr. prijedlog *kao* u poredbenim frazemima), a to podrazumijeva različite načine pretraživanja računalnoga korpusa, tj. postavljanje pretraga određeno je strukturnim tipom frazema.

Teorijske spoznaje o naravi promjenjivosti frazema koje proizlaze iz rezultata ovoga istraživanja mogu se primijeniti u leksikografskome radu i poučavanju stranih jezika. Kad je riječ o leksikografiji, moguća je primjena u frazeološkim rječnicima hrvatskoga jezika u načinima obrade frazema koji imaju dva ili više varijantnih oblika te u izgledu takve natuknice. Također, mogu se uključiti informacije o modifikacijama frazema i primjeri nekonvencionalne upotrebe (po uzoru na jednojezične frazeološke rječnike engleskoga jezika). Primjena u poučavanju može se usmjeriti na osvještavanje kognitivnih mehanizama poput konceptualne metafore koji upravljaju promjenama leksičko-gramatičkog ustrojstva frazema i na funkcije pojedinih vrsta modifikacija. Iz teorijske perspektive, daljnja istraživanja mogla bi utvrditi jesu li ograničenja promjenjivosti frazema koje smo opisali u ovome radu univerzalne naravi. Također, bilo bi vrijedno provesti psiholingvistička istraživanja s govornicima kako bi se utvrdilo ima li jezgra frazema spoznajnu realnost.

LITERATURA

- Alefirenko i Semenenko 2009 = Алефиренко, Н. Ф., Н. Н. Семенов. 2009. *Фразеология и паремология*. Москва: Издательство „Флинта“, Издательство „Наука“.
- Bąba, Stanisław. 2003. “Derywacja frazeologiczna jako jeden ze sposobów pomnażania frazeologii współczesnej polszczyzny”. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza X (XXX)*: 7–23.
- Bąba, Stanisław. 2006. “Frazeologiczna derywacja syntaktyczna. Nominalizacja polskich zwrotów idiomatycznych przy użyciu formantów rzeczownikowych”. U *Czynić słowami. Studia ofiarowane Krystynie Długosz-Kurczabowej*, ur. Halina Karaś, 41–50. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Babić, Stjepan. 1991. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Babkin 1970 = Бабкин, А. М. 1970. *Русская фразеология, ее развитие и источники*. Ленинград: Издательство „Наука“.
- Baranov i Dobrovol'skij 2014 = Баранов, А. Н., Д. О. Добровольский. 2014. *Основы фразеологии: Краткий курс*. Москва: Издательство „Флинта“.
- Barić, Eugenija i dr. 1990. *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barkema, Henk. 1996. “Idiomaticity and terminology: A multi-dimensional descriptive model”. *Studia Linguistica* 50 (2): 125–160.
- Barlow, Michael i Suzanne Kemmer, ur. 2000. *Usage-Based Models of Language*. Stanford: CSLI Publications.
- Bartmiński, Jerzy. 2007. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Bauer, Laurie. 1983. *English Word-formation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauman, Richard i Charles L. Briggs. 1990. “Poetics and Performances as Critical Perspectives on Language and Social Life”. *Annual Review of Anthropology* 19: 59–88.
- Belaj, Branimir. 2004. *Pasivna rečenica*. Osijek: Filozofski fakultet.
- Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva, Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput.
- Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar. 2017. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga druga, Sintaksa jednostavne rečenice*. Zagreb: Disput.
- Benson, Morton. 1986. “Collocations and Idioms”. U *Dictionaries, Lexicography and Language Learning*, ur. Robert Ilson, 61–68. Oxford: Pergamon.

- Biber, Douglas, Stig Johansson, Geoffrey Leech, Susan Conrad i Edward Finegan. 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Brač, Ivana i Tomislava Bošnjak Botica. 2015. "Semantička razdioba glagola u *Bazi hrvatskih glagolskih valencija*". *Fluminensia* 27 (1): 105–121.
- Buljan, Gabrijela. 2004. "MOST U GRLU – metonymy and conceptual integration in idiom modifications: a case study". U *Teaching English for Life: Studies to Honour Prof. Elvira Petrović on the Occasion of Her Seventieth Birthday*, ur. Dubravko Kučanda, Mario Brdar i Boris Berić, 359–371. Osijek: Faculty of Philosophy, Josip Juraj Strossmayer University.
- Cacciari, Cristina i Sam Glucksberg. 1991. "Understanding Idiomatic Expressions: The Contribution of Word Meanings". U *Understanding Word and Sentence*, ur. Greg B. Simpson, 217–240. North-Holland: Elsevier Science Publishers B.V.
- Cacciari, Cristina i Patrizia Tabossi, ur. 1993. *Idioms: Processing, Structure, and Interpretation*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cameron, Lynne. 2003. *Metaphor in educational discourse*. London, New York: Continuum.
- Cameron, Lynne. 2007. "The affective discourse dynamics of metaphor clustering". *Ilha do Desterro* 53: 41–61.
- Cameron, Lynne i Alice Deignan. 2003. "Combining large and small corpora to investigate tuning devices around metaphor in spoken discourse". *Metaphor and Symbol* 18 (3): 149–160.
- Cameron, Lynne i Juup Stelma. 2004. "Metaphor clusters in discourse". *Journal of Applied Linguistics* 1 (2): 107–136.
- Chafe, Wallace L. 1968. "Idiomaticity as an anomaly in the Chomskyan paradigm". *Foundations of Language* 4: 109–127.
- Chomsky, Noam. 1980. *Rules and Representations*. New York: Columbia University Press.
- Cignoni, Laura, Stephen Coffey i Rosamund Moon. 1999. "Idiom variation in Italian and English: Two corpus-based studies". *Languages in Contrast* 2 (2): 279–300.
- Comrie, Bernard i Sandra A. Thompson. 2007. "Lexical nominalization". U *Language Typology and Syntactic Description. Volume III: Grammatical Categories and the Lexicon*, ur. Timothy Shopen, 334–381. Cambridge: Cambridge University Press.
- Conrad, Susan i Douglas Biber. 2004. "The Frequency and Use of Lexical Bundles in Conversation and Academic Prose". *Lexicographica* 20: 56–71.
- Coulmas, Florian. 1979. "On the sociolinguistic relevance of routine formulae". *Journal of Pragmatics* 3: 239–266.

- Croft, William i D. Alan Cruse. 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cruse, D. A. 1986. *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Čermák, František. 1994. "Idiomatics". U *The Prague School of Structural and Functional Linguistics*, ur. Philip A. Luelsdorff, 185–195. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Čermák, František. 2005. "Text introducers of proverbs and other idioms". *Jezikoslovlje* 6 (2): 57–77.
- Čermák, František. 2007. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Prag: Karolinum.
- Deignan, Alice. 2005. *Metaphor and Corpus Linguistics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Delibegović Džanić, Nihada. 2007. "Conceptual Integration Theory – the key for unlocking the internal cognitive choreography of idiom modification". *Jezikoslovlje* 8 (2): 169–191.
- Delibegović Džanić, Nihada i Marija Omazić. 2008. "There Is More to Idioms than Meets the Eye: Blending Theory in Idiom Modifications". U *English Language and Literature Studies: Structures across Cultures. ELLSSAC Proceedings. Volume I*, ur. Katarina Rasulić i Ivana Trbojević Milošević, 403–411. Beograd: Filološki fakultet.
- Dickey, Stephen M. 2000. *Parameters of Slavic Aspect: A Cognitive Approach*. Stanford: CSLI Publications.
- Dobrovol'skij, Dmitrij. 2001. "Idiome in der deutschen und russischen Presse – Aspekte der Variation". U *Perspektiven auf Stil*, ur. Eva-Maria Jakobs i Annely Rothkegel, 247–265. Tübingen: Max Niemeyer.
- Dobrovol'skij 2011 = Добровольский, Д. О. 2011. "Конверсия и актантная деривация во фразеологии". *Слово и язык. Сборник статей к восьмидесятилетию академика Ю. Д. Апресяна*, 207–227. Москва: Языки славянской культуры.
- Dobrovol'skij, Dmitrij. 2015. "On the Systematic Variation of German Idioms: Converse Pairs as a Constructional Phenomenon". *Journal of Social Sciences* 11 (3): 248–257.
- Duhme, Michael. 1995. "Lauschangriff und Rollkommando – „Einwortphraseologismen" in der Pressesprache am Beispiel des Nachrichtenmagazins FOCUS". U *Von der Einwortmetapher zur Satzmetapher*, ur. Rupprecht S. Baur i Christoph Chlosta, 83–93. Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer.
- Ermakova 2008 = Ермакова, Елена Н. 2008. "Фразо- и словообразование в сфере фразеологии". Автореферат диссертации, Тюмень: Тюменский государственный университет.

- Everaert, Martin, Erik-Jan van der Linden, André Schenk i Rob Schreuder, ur. 1995. *Idioms: Structural and Psychological Perspectives*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Evert, Stefan. 2005. "The Statistics of Word Cooccurrences: Word Pairs and Collocations". Doktorska disertacija, Stuttgart: Universität Stuttgart.
- Fauconnier, Gilles. 1994. *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. Cambridge, New York i Melbourne: Cambridge University Press.
- Fauconnier, Gilles. 1997. *Mappings in Thought and Language*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Fauconnier, Gilles i Mark Turner. 1998. "Conceptual integration networks". *Cognitive Science* 22 (2): 133–187.
- Fauconnier, Gilles i Mark Turner. 2002. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Fedulenkova 2012 = Федуленкова, Т. Н. 2012. *Сопоставительная фразеология английского, немецкого и шведского языков*. <https://monographies.ru/en/book/view?id=152>.
- Fellbaum, Christiane, ur. 2009. *Idioms and Collocations: Corpus-based Linguistic and Lexicographic Studies*. London: Continuum.
- Filipović Petrović, Ivana. 2012. "Leksikografska obrada frazema u Benešićevu *Rječniku hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića*". *Filologija* 58: 115–132.
- Filipović Petrović, Ivana. 2014. "Status frazema u Benešićevu *Rječniku hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića*". Doktorska disertacija, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Filipović Petrović, Ivana. 2018. *Kada se sretnu leksikografija i frazeologija: o statusu frazema u rječniku*. Zagreb: Srednja Europa.
- Filipović Petrović, Ivana i Jelena Parizoska. 2017. "Leksikografska obrada frazema s promjenjivom glagolskom sastavnicom u hrvatskome". *Jezikoslovlje* 18: 245–278.
- Fillmore, Charles J. 1985. "Frames and the Semantics of Understanding". *Quaderni di Semantica* 6 (2): 222–254.
- Fillmore, Charles J., Paul Kay i Mary Catherine O'Connor. 1988. "Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: The case of *let alone*". *Language* 64 (3): 501–538.
- Fink, Željka. 1994. "Adjektivni frazeologizmi u ruskom i hrvatskom jeziku". Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet.

- Fink, Željka. 1997. "Frazeološke igre u reklamama ili misli li četkica za zube svojom glavom". U *Tekst i diskurs*, ur. Marin Andrijašević i Lovorka Zergollern-Miletić, 325–330. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Fink, Željka. 1998. "Leksikografska obrada frazema tipa *biti dobra srca* i *čovjek dobra srca*". *Filologija* 30-31: 199–207.
- Fink-Arsovski, Željka. 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF Press.
- Firth, J. R. 1957. *Papers in Linguistics 1934-51*. London: Oxford University Press.
- Fleischer, Wolfgang. 1997. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. 2. izd. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Fraser, Bruce. 1970. "Idioms within a transformational grammar". *Foundations of Language* 6: 22–42.
- Geeraerts, Dirk. 1995. "Specialization and Reinterpretation in Idioms". U *Idioms: Structural and Psychological Perspectives*, ur. Martin Everaert i dr., 57–73.
- Geld, Renata. 2006. "Strateško konstruiranje značenja engleskih fraznih glagola". *Jezikoslovlje* 7 (1-2): 67–111.
- Geld, Renata i Mateusz-Milan Stanojević. 2018. *Strateško konstruiranje značenja riječju i slikom: konceptualna motivacija u ovladavanju jezikom*. Zagreb: Srednja Europa.
- Gibbs, Raymond W., Jr. 1990. "Psycholinguistic studies on the conceptual bases of idiomaticity". *Cognitive Linguistics* 1: 417–451.
- Gibbs, Raymond W., Jr. 1993. "Process and products in making sense of tropes". U *Metaphor and Thought*. 2. izd., ur. Andrew Ortony, 252–276. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbs, Raymond W., Jr. 1994. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbs, Raymond W., Jr. 1995. "Idiomaticity and Human Cognition". U *Idioms: Structural and Psychological Perspectives*, ur. Martin Everaert i dr., 97–116.
- Gibbs, Raymond W., Jr. 2010. "Idioms and Formulaic Language". U *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, ur. Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, 697–725. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Gibbs, Raymond W., Jr. i Nandini Nayak. 1989. "Psycholinguistic studies on the syntactic behaviour of idioms". *Cognitive Psychology* 21 (1): 100–138.
- Gibbs, Raymond W., Jr. i Jennifer O'Brien. 1990. "Idioms and mental imagery: the metaphorical motivation for idiomatic meaning". *Cognition* 36: 35–68.

- Gibbs, Raymond W., Jr., Nandini P. Nayak i Cooper Cutting. 1989. "How to kick the bucket and not decompose: Analyzability and idiom processing". *Journal of Memory and Language* 28 (5): 576–593.
- Gibbs, Raymond W., Jr., Josephine M. Bogdanovich, Jeffrey R. Sykes i Dale J. Barr. 1997. "Metaphor in Idiom Comprehension". *Journal of Memory and Language* 37: 141–154.
- Gibbs, Raymond W., Jr., Nandini Nayak, John Bolton i Melissa Keppel. 1989. "Speakers' assumptions about the lexical flexibility of idioms". *Memory and Cognition* 17: 58–68.
- Givón, Talmy. 2001. *Syntax: An Introduction. Volume I*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Gläser, Rosemarie. 1998. "The Stylistic Potential of Phraseological Units in the Light of Genre Analysis". U *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*, ur. A. P. Cowie, 125–145. Oxford: Oxford University Press.
- Glucksberg, Sam. 1993. "Idiom Meanings and Allusional Content". U *Idioms: Processing, Structure, and Interpretation*, ur. Cristina Cacciari i Patrizia Tabossi, 3–26.
- Goldberg, Adele E. 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Gradečak-Erdeljić, Tanja i Mario Brdar. 2012. "Constructional meaning of verbo–nominal constructions in English and Croatian". *Suvremena lingvistika* 38 (73): 29–46.
- Granger, Sylviane i Magali Paquot. 2008. "Disentangling the phraseological web". U *Phraseology: An interdisciplinary perspective*, ur. Sylviane Granger i Fanny Meunier, 27–49. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Hampe, Beate, ur. 2005. *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Heine, Bernd. 1997. *Possession: Cognitive sources, forces and grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heine, Bernd i Tania Kuteva. 2002. *World Lexicon of Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hopper, Paul J. i Elizabeth C. Traugott. 2003. *Grammaticalization*. 2. izd. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huddleston, Rodney D. i Geoffrey K. Pullum. 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jaki, Sylvia. 2014. *Phraseological Substitutions in Newspaper Headlines: "More than Meats the Eye"*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

- Jakop, Nataša. 2003. "Pragmatični frazemi v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*". *Jezikoslovni zapiski* 9 (2): 111–127.
- Jakop, Nataša. 2006. *Pragmatična frazeologija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Janda, Laura i Olga Lyashevskaya. 2011. "Grammatical profiles and the interaction of the lexicon with aspect, tense, and mood in Russian". *Cognitive Linguistics* 22 (4): 719–763.
- Johnson, Mark. 1987. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Katunar, Daniela. 2015. "Ustroj leksikona u konstrukcijskoj gramatici – primjer prijedloga u hrvatskom jeziku". Doktorska disertacija, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Katz, Jerrold J. 1973. "Compositionality, idiomaticity, and lexical substitution". U *A Festschrift for Morris Halle*, ur. Stephen R. Anderson i Paul. Kiparsky, 357–376. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Katz, Jerrold J. i Paul M. Postal. 1963. "Semantic interpretation of idioms and sentences containing them". *MIT Research Laboratory of Electronics Quarterly Progress Report* 70: 275–282.
- Kay, Paul i Charles J. Fillmore. 1999. "Grammatical Constructions and Linguistic Generalizations: the *What's X Doing Y?* Construction". *Language* 75 (1): 1–33.
- Kemmer, Suzanne. 1993. *The Middle Voice*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Kilgariff, Adam, Pavel Rychlý, Pavel Smrz i David Tugwell. 2004. "The Sketch Engine". *Proceedings of the Eleventh EURALEX International Congress, EURALEX 2004, Vol. I*, ur. Geoffrey Williams i Sandra Vessier, 105–116. Lorient: Université de Bretagne Sud.
- Kilgariff, Adam, Vít Baisa, Jan Bušta, Miloš Jakubíček, Vojtěch Kovář, Jan Michelfeit, Pavel Rychlý i Vít Suchomel. 2014. "The Sketch Engine: ten years on". *Lexicography* 1 (1): 7–36.
- Kimmel, Michael. 2010. "Why we mix metaphors (and mix them well): Discourse coherence, conceptual metaphor, and beyond". *Journal of Pragmatics* 42 (1): 97–115.
- Koller, Veronika. 2003. "Metaphor clusters in business media discourse: a social-cognition approach". Doktorska disertacija, Vienna: University of Vienna.
- Kovačević, Barbara i Milica Mihaljević. 2004. "Frazemi u publicističkome funkcionalnom stilu". U *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*, ur. Jagoda Granić, 393–404. Zagreb, Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Kovačević, Barbara i Ermina Ramadanović. 2013. "Frazemske polusloženice (od rječnika preko tvorbe do pravopisa i obratno)". *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39 (1): 271–291.

- Kövecses, Zoltán. 2000. *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán. 2005. *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán. 2010. *Metaphor: A Practical Introduction*. 2. izd. Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses, Zoltán i Péter Szabó. 1996. "Idioms: a view from cognitive semantics". *Applied Linguistics* 17 (3): 326–355.
- Kunin 1970 = Кунин, А. В. 1970. *Английская фразеология*. Москва: Издательство „Высшая школа“.
- Kunin 1996 = Кунин, А. В. 1996. *Курс фразеологии современного английского языка. Издание второе, переработанное*. Москва: Высшая школа, Дубна: Издательский центр Феникс.
- Lakoff, George. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George i Mark Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George i Mark Johnson. 2015. *Metafore koje život znače*. Prevela Anera Ryznar. Zagreb: Disput.
- Lakoff, George i Mark Turner. 1989. *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1988. "A usage-based model". U *Topics in Cognitive Linguistics*, ur. Brygida Rudzka-Ostyn, 127–164. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Langacker, Ronald W. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 2: Practical Applications*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1993. "Reference-point constructions". *Cognitive Linguistics* 4 (1): 1–38.
- Langacker, Ronald W. 2000a. "A dynamic usage-based model". U *Usage-Based Models of Language*, ur. Michael Barlow i Suzanne Kemmer, 1–66.
- Langacker, Ronald W. 2000b. *Grammar and Conceptualization*. Cognitive Linguistics Research 14. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

- Langacker, Ronald W. 2001. *Concept, Image, and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*. 2. izd. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Langlotz, Andreas. 2004. "Conceptual blending as a principle of idiom structure and idiom variation". U *EUROPHRAS 2000. Internationale Tagung zur Phraseologie vom 15.–18. Juni 2000 in Aske/Schweden*, ur. Christine Palm-Meister, 263–272. Tübingen: Stauffenburg.
- Langlotz, Andreas. 2006. *Idiomatic Creativity*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Lewicki, Andrzej M. 2003. *Studia z teorii frazeologii*. Łask: Oficyna Wydawnicza LEKSEM.
- Lieber, Rochelle. 1992. *Deconstructing Morphology. Word Formation in Syntactic Theory*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Ljubešić, Nikola i Filip Klubička. 2014. "{bs,hr,sr}WaC – Web corpora of Bosnian, Croatian and Serbian". U *Proceedings of the 9th Web as Corpus Workshop (WaC-9)*, ur. Felix Bildhauer i Roland Schäfer, 29–35. Stroudsburg: Association for Computational Linguistics.
- Makkai, Adam. 1972. *Idiom Structure in English*. The Hague, Paris: Mouton.
- Maldonado, Ricardo. 2002. "Objective and subjective datives". *Cognitive Linguistics* 13 (1): 1–65.
- Marković, Ivan. 2010. *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
- Marković, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Matešić, Josip. 1978. "O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku". *Filologija* 8: 211–217.
- Matešić, Josip. 1991. "Zu Phrasemvarianten in der kroatischen Sprache". U *Languages in Contact and Contrast: Essays in Contact Linguistics*, ur. Vladimir Ivir i Damir Kalogjera, 301–309. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- McGlone, Matthew S., Sam Glucksberg i Cristina Cacciari. 1994. "Semantic productivity and idiom comprehension". *Discourse Processes* 17 (2): 167–190.
- Meibauer, Jörg. 2007. "How marginal are phrasal compounds? Generalized insertion, expressivity, and I/Q-interaction". *Morphology* 17: 233–259.
- Mellado Blanco, Carmen. 2015. "Phrasem-Konstruktionen und lexikalische Idiom-Varianten: der Fall der komparativen Phraseme des Deutschen". U *Argumentstruktur – Valenz – Konstruktionen*, ur. Stefan Engelberg, Meike Meliss, Kristel Proost i Edeltraud Winkler, 217–235. Tübingen: Narr.
- Mel'čuk, Igor. 1995. "Phrasemes in Language and Phraseology in Linguistics". U *Idioms: Structural and Psychological Perspectives*, ur. Martin Everaert i dr., 167–233.
- Melvinger, Jasna. 1989. *Leksikologija*. Osijek: Pedagoški fakultet.

- Menac, Antica. 1970–1971. “O strukturi frazeologizma”. *Jezik XVIII* (1): 1–4.
- Menac, Antica. 1972. “Svoje i posuđeno u frazeologiji”. *Strani jezici* 1: 9–18.
- Menac, Antica. 1979a. “Iz problematike frazeološke sinonimije u ruskom i hrvatskom književnom jeziku”. *Filologija* 9: 185–191.
- Menac, Antica. 1979b. “Predgovor”. U *Rusko hrvatski ili srpski frazeološki rječnik. Prvi dio A–N*, ur. Tatjana Korać i dr., v–ix. Zagreb: Školska knjiga.
- Menac, Antica. 1994. “Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika”. *Filologija* 22-23: 161–168.
- Menac, Antica. 2007. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
- Mieder, Wolfgang i Barbara Mieder. 1977. “Tradition and Innovation: Proverbs in Advertising”. *The Journal of Popular Culture* 11: 308–319.
- Mitkov, Ruslan, ur. 2017. *Computational and Corpus-Based Phraseology: Second International Conference, Europhras 2017, London, UK, November 13–14, 2017, Proceedings*. Cham: Springer.
- Močalina 2011 = Мочалина, К. Н. 2011. “К определению понятия ‘Идиома’ в отечественной и зарубежной лингвистике”. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук* 13.2 (3): 680–685.
- Mokienko 1980 = Мокиенко, В. М. 1980. *Славянская фразеология*. Москва: Высшая школа.
- Molotkov 1977 = Молотков, А. И. 1977. *Основы фразеологии русского языка*. Ленинград: Наука.
- Moon, Rosamund. 1998. *Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-Based Approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Moon, Rosamund. 1999. “Needles and haystacks: idioms and corpora”. U *The perfect learners’ dictionary(?)*, ur. Thomas Herbst i Kerstin Popp, 265–282. Tübingen: Niemeyer.
- Moon, Rosamund. 2002. “Introduction”. U *Collins COBUILD Idioms Dictionary*, 2. izd., v–vii. Glasgow: HarperCollins Publishers.
- Moon, Rosamund. 2008. “Conventionalized *as*-similes in English: A problem case”. *International Journal of Corpus Linguistics* 13 (1): 3–37.
- Moon, Rosamund. 2015. “Multi-word items”. U *The Oxford Handbook of the Word*, ur. John R. Taylor. Oxford: Oxford University Press.
- Naciscione, Anita. 2001. “Phraseological Units in Literary Discourse: Implications for Teaching and Learning”. *Cauce: Revista de filologia y su didactica. Reading Beyond Text: Processes and Skills* 24: 53–67.

- Naciscione, Anita. 2002. "Cohesion in Phraseology". U *Proceedings of the Tenth EURALEX International Congress, EURALEX 2002, Vol. II*, ur. Anna Braasch i Claus Povlsen, 533–539. Copenhagen: Center for Sprogteknologi.
- Naciscione, Anita. 2004. "The Pattern of Instantial Stylistic Use of Phraseological Units as a Mental Technique". U *Espace euro-méditerranéen: une idiomaticité partagée, Actes du colloque international, Tome 1: Rencontres Linguistiques Méditerranéennes & Europhras*, ur. Salah Mejri, 177–189. Tunis: Université de Tunis.
- Naciscione, Anita. 2010. *Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Newmeyer, Frederick J. 1974. "The regularity of idiom behavior". *Lingua* 34: 327–342.
- Novoselec, Zvonimir i Jelena Parizoska. 2012. "A corpus-based study of similes and cognate adjectival forms in English, Swedish and Croatian". U *Phraseology and Discourse: Cross Linguistic and Corpus-based Approaches*, ur. Antonio Pamies, José Manuel Pazos Breña i Lucía Luque Nadal, 101–110. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren.
- Nunberg, Geoffrey, Ivan Sag i Thomas Wasow. 1994. "Idioms". *Language* 70 (3): 491–539.
- Omazić, Marija. 2002. "O poredbenom frazemu u engleskom i hrvatskom jeziku". *Jezikoslovlje* 3 (1-2): 99–129.
- Omazić, Marija. 2003a. "Modifications of phraseological units in English". Doktorska disertacija, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Omazić, Marija. 2003b. "The Metacommunicative Setting of Phraseological Units and their Modifications – Evidence from the British National Corpus". U *Proceedings of the Corpus Linguistics 2003 Conference*, ur. Dawn Archer, Paul Rayson, Andrew Wilson i Tony McEnery, 599–602. Lancaster: Lancaster University.
- Omazić, Marija. 2014. "Konceptualna metafora u frazeologiji". U *Metafore koje istražujemo: suvremeni uvidi u konceptualnu metaforu*, ur. Mateusz-Milan Stanojević, 27–45. Zagreb: Srednja Europa.
- Omazić, Marija. 2015. *Phraseology through the looking glass*. Osijek: Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences.
- Omazić, Marija i Nihada Delibegović Džanić. 2009. "Constraints to mechanisms of idiom modification". U *Phraseologie disziplinär und interdisziplinär*, ur. Csaba Földes, 211–222. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- Ožegov 1957 = Ожегов, Сергей Иванович. 1957. "О структуре фразеологии (в связи с проектом фразеологического словаря русского языка)". *Лексикографический сборник* 2: 31–53.

- Palmer, Frank R. 1981. *Semantics*. 2 izd. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parizoska, Jelena. 2006. "Semantičke modifikacije frazema u novinskim naslovima". U *Jezik i mediji – jedan jezik: više svjetova*, ur. Jagoda Granić, 533–540. Zagreb, Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Parizoska, Jelena. 2007. "Pragmatički aspekti modifikacija frazema u novinskim naslovima". U *Slavenska frazeologija i pragmatika*, ur. Željka Fink Arsovski i Anita Hrnjak, 173–177. Zagreb: Knjižica.
- Parizoska, Jelena. 2009. "Idiom variability in Croatian: the case of the CONTAINER schema". *Cognitive Studies* 9: 171–180.
- Parizoska, Jelena. 2010. "The Canonical Form in Murky Waters: Idiom Variation and the Croatian National Corpus". U *Korpora, Web und Datenbanken. Computergestützte Methoden in der modernen Phraseologie und Lexikografie*, ur. Stefaniya Ptashnyk, Erla Hallsteinsdóttir i Noah Bubenhofer, 95–107. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren.
- Parizoska, Jelena. 2018. "Poredbeni frazemi s vlastitim imenima u hrvatskome – korpusni pristup". *Slavistički studii* 18: 139–151.
- Parizoska, Jelena i Ivana Filipović Petrović. 2016. "Uporabni model jezika u leksikografskoj obradi frazeološke varijantnosti u hrvatskome". U *Metodologija i primjena lingvističkih istraživanja*, ur. Sanda Lucija Udier i Kristina Cergol Kovačević, 147–158. Zagreb: Srednja Europa.
- Parizoska, Jelena i Ivana Filipović Petrović. 2017. "Variation of Adjectival Slots in kao ('as') Similes in Croatian: A Cognitive Linguistic Account". U *Computational and Corpus-Based Phraseology. Second International Conference, Europhras 2017, London, UK, November 13–14, 2017. Proceedings*, ur. Ruslan Mitkov, 348–362. Cham: Springer.
- Parizoska, Jelena i Zvonimir Novoselec. 2010. "Predodžbena shema SPREMNIKA u frazeologiji: prvi i drugi plan". U *Prostor i vrijeme u jeziku: Jezik u prostoru i vremenu*, ur. Mario Brdar, Marija Omazić, Višnja Pavičić Takač, Tanja Gradečak-Erdeljić i Gabrijela Buljan, 57–67. Zagreb, Osijek: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Parizoska, Jelena i Zvonimir Novoselec. 2014. "Idiom variation and grammaticalization: a case study". U *Language as Information*, ur. Anita Peti-Stantić i Mateusz-Milan Stanojević, 179–192. Frankfurt am Main [etc.]: Peter Lang.
- Parizoska, Jelena i Mateusz-Milan Stanojević. 2018. "Problemi frazeološkog nazivlja". *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 44 (2): 611–625.

- Pchelintseva 2015 = Пчелинцева, Елена Э. 2015. “Аспектуальная характеристика отглагольных имен действия в русском, украинском и польском языках”. U *Глагольный вид: Грамматическое значение и контекст*, ur. Розанна Бенаккьо, 389–402. München, Berlin, Washington D.C.: Verlag Otto Sagner.
- Ptashnyk, Stefaniya. 2005. “‘Unstable’ feste Wortverbindungen: Zur Dynamik des phraseologischen Sprachbestandes”. *Hermes: Journal of Linguistics* 35: 77–95.
- Pulman, Stephen G. 1993. “The Recognition and Interpretation of Idioms”. U *Idioms: Processing, Structure, and Interpretation*, ur. Cristina Cacciari i Patrizia Tabossi, 249–270.
- Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech i Jan Svartvik. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Radden, Günther i René Dirven. 2007. *Cognitive English Grammar*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Radford, Andrew. 2004. *Minimalist Syntax: Exploring the Structure of English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Raffaelli, Ida. 2009. *Značenje kroz vrijeme: poglavlja iz dijakronijske semantike*. Zagreb: Disput.
- Raguž, Dragutin. 2010. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Vlastito izdanje.
- Rudzka-Ostyn, Brygida. 2003. *Word Power: Phrasal Verbs and Compounds: A Cognitive Approach*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Rychlý, Pavel. 2008. “A Lexicographer-Friendly Association Score”. U *Proceedings of Recent Advances in Slavonic Natural Language Processing*, ur. Petr Sojka i Aleš Horák, 6–9. Brno: Masaryk University.
- Schenk, André. 1995. “The Syntactic Behaviour of Idioms”. U *Idioms: Structural and Psychological Perspectives*, ur. Martin Everaert i dr., 253–271.
- Seiler, Manfred i Stella Markantonatou, ur. 2018. *Multiword expressions: Insights from a multi-lingual perspective*. Berlin: Language Science Press.
- Seliverstova 1996 = Селиверстова, Елена Ивановна. 1996. “Специфика функционирования ФЕ в тексте и индивидуально-авторские трансформации”. U *Проблемы фразеологической семантики*, ur. Галина Алексеевна Лилич, 137–158. Санкт-Петербург: Издательство С.-Петербургского университета.
- Semino, Elena, Alice Deignan i Jeannette Littlemore. 2013. “Metaphor, genre and recontextualization”. *Metaphor and Symbol* 28 (1): 41–59.
- Shibatani, Masayoshi. 1985. “Passives and Related Constructions: A Prototype Analysis”. *Language* 61 (4): 821–848.

- Silić, Josip i Ivo Pranjković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Sinclair, John. 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Stanojević, Mateusz-Milan. 2013. *Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Srednja Europa.
- Stanojević, Mateusz-Milan. 2019. "Metafora i osjećaji u internetskom diskursu". U *Metafore u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi. Zbornik radova 47. seminara Zagrebačke slavističke škole*, ur. Lana Molvarec i Tatjana Pišković, 207–229. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola.
- Stanojević, Mateusz-Milan i Stephen M. Dickey. 2017. "Nothing is something: Auxiliary omission in Croatian". Izlaganje na *International Cognitive Linguistics Conference (ICLC 14): Linguistic Diversity and Cognitive Linguistics*, 10 – 14. srpnja, Tartu, Estonija.
- Stanojević, Mateusz-Milan i Renata Geld. 2008. "The dative in Croatian as a dominion phenomenon". *Cognitive Studies* 8: 95–108.
- Stanojević, Mateusz-Milan i Barbara Kryžan-Stanojević. 2009. "Levels of constructional meaning: the confluence of the dative and middle voice in Polish and Croatian". *Cognitive studies* 9: 181–197.
- Stanojević, Mateusz-Milan i Jelena Parizoska. 2012. "Subjectification of idiom introducers in discourse: the case of *proverbial* in English, Polish and Croatian". U *Discourse and Dialogue – Diskurs und Dialog*, ur. Vladimir Karabalić, Melita Aleksa Varga i Leonard Pon, 85–96. Frankfurt am Main [etc.]: Peter Lang.
- Stanojević, Mateusz-Milan i Anita Peti-Stantić. 2017. "Variation between Prepositions Taking the Dative and the Genitive in Croatian". U *Each Venture a New Beginning. Studies in Honor of Laura A. Janda*, ur. Anastasia Makarova, Stephen M. Dickey i Dagmar Divjak, 211–225. Bloomington, Indiana: Slavica.
- Stanojević, Mateusz-Milan i Nina Tuđman Vuković. 2012. "Dominion, subjectification, and the Croatian dative". U *Cognitive Linguistics between Universality and Variation*, ur. Mario Brdar, Ida Raffaelli i Milena Žic Fuchs, 93–116. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Stanojević, Mateusz-Milan, Barbara Kryžan-Stanojević i Jelena Parizoska. 2011. "A contrastive view of adjectives in Croatian, Polish and English: subjectification as a local phenomenon". *Cognitive Studies* 11: 31–52.

- Stanojević, Mateusz-Milan, Jelena Parizoska i Lea Banović. 2009. "Schematic idioms and cultural models". U *Cognitive Approaches to English: Fundamental Interdisciplinary and Applied Aspects*, ur. Mario Brdar, Marija Omazić i Višnja Pavičić Takač, 321–344. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Stanojević, Mateusz-Milan, Jelena Parizoska i Marek-Mladen Stanojević. 2007. "Kulturni modeli i motivacija frazema". U *Jezik i identiteti*, ur. Jagoda Granić, 569–577. Zagreb, Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Starčević, Anđel. 2006. "Imenice kao atributi – nove strukture u hrvatskom jeziku". U *Jezik i mediji – jedan jezik: više svjetova*, ur. Jagoda Granić, 645–656. Zagreb, Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Sullivan, Karen. 2013. *Frames and Constructions in Metaphoric Language*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Šanskiĳ 1996 = Шанский, Н. М. 1996. *Фразеология современного русского языка*. Санкт-Петербург: Специальная Литература.
- Šarić, Ljiljana. 2008. *Spatial Concepts in Slavic. A Cognitive Linguistics Study of Prepositions and Cases*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Šarić, Ljiljana. 2014. *Prostor u jeziku i metafora. Kognitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Šojat, Krešimir. 2008. "Sintaktički i semantički opis valentnosti hrvatskih glagola". Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet.
- Šojat, Krešimir. 2012. "Struktura glagolskog dijela Hrvatskog WordNeta". *Filologija* 59: 153–172.
- Tabakowska, Elżbieta. 2003. "Iconicity." U *Handbook of Pragmatics*, ur. Jef Verschueren, Jan-Ola Östman, Jan Blommaert i Chris Bulcaen, 1–17. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Tabakowska, Elżbieta. 2005. *Gramatika i predočavanje. Uvod u kognitivnu lingvistiku*. Preveli i prilagodili Mateusz-Milan Stanojević i Barbara Kryžan-Stanojević. Zagreb: FF Press.
- Tafra, Branka. 2005. *Od riječi do rječnika. Školska knjiga*. Zagreb.
- Talmy, Leonard. 1988. "Force dynamics in language and cognition". *Cognitive Science* 12: 49–100.
- Talmy, Leonard. 2000. *Toward a cognitive semantics. Volume I: Concept structuring systems*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Tatár 1992 = Татар, Бела. 1992. *Фразеология современного русского языка*. Будапешт: Танкеньвкiado.

- Težak, Stjepko i Stjepan Babić. 1994. *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. 9., popravljeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Tognini-Bonelli, Elena. 2001. *Corpus Linguistics at Work*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Tretjakova 2011 = Третьякова, Ирина Юрьевна. 2011. *Окказиональная фразеология*. Кострома: КГУ им. Н. А. Некрасова.
- Trips, Carola. 2016. "An analysis of phrasal compounds in the model of Parallel Architecture". U *The Semantics of Compounding*, ur. Pius ten Hacken, 153–177. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tuđman Vuković, Nina. 2007. "Glagoli govorenja u engleskome i hrvatskome jeziku: sintaktičko-semantička analiza". Doktorska disertacija, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Ungerer, Friedrich i Hans-Jörg Schmid. 2006. *An Introduction to Cognitive Linguistics*. 2. izd. Harlow: Pearson Education.
- Van Valin, Robert D., Jr. i Randy J. LaPolla. 1997. *Syntax: Structure, meaning, and function*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Varela, Francisco J., Evan Thompson i Eleanor Rosch. 1991. *The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience*. Cambridge, Mass., London: The MIT Press.
- Veisbergs, Andrejs. 1997. "The Contextual Use of Idioms, Wordplay, and Translation". U *Traduction: Essays on Punning and Translation*, ur. Dirk Delabastita, 155–176. Manchester: St Jerome Publishing.
- Vinogradov 1947 = Виноградов, Виктор Владимирович. 1947. "Об основных типах фразеологических единиц в русском языке". *Избранные труды. Лексикология и лексикография*, 140–161. Москва 1977. <http://www.philology.ru/linguistics2/vinogradov-77d.htm>
- Wray, Alison i Mick Perkins. 2000. "The functions of formulaic language: an integrated model". *Language and Communication* 20: 1–28.
- Wulff, Stefanie. 2008. *Rethinking Idiomaticity: A Usage-based Approach*. London: Continuum.
- Zovko Dinković, Irena. 2007. "Dative Alternation in Croatian". *Suvremena lingvistika* 63: 65–83.
- Zovko Dinković, Irea. 2013. *Negacija u jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Žukov 1986 = Жуков, В. П. 1986. *Русская фразеология*. Москва: Высшая школа.

KORPUSI

Croatian Web (hrWaC 2.2, ReLDI). <https://www.sketchengine.eu/>

English Web 2013 (enTenTen13). <https://www.sketchengine.eu/>

RJEČNICI I LEKSIČKE BAZE

Bąba, Stanisław i Jarosław Liberek. 2002. *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Cambridge Idioms Dictionary. 2006. Cambridge: Cambridge University Press.

Collins COBUILD Idioms Dictionary. 2. izd. 2002. Glasgow: HarperCollins Publishers.

Collins English Thesaurus. 2. izd. 2015. Glasgow: HarperCollins Publishers.

Cowie, Anthony P., Ronald Mackin i Isabel R. McCaig. 1985. *Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. Volume 2: Phrase, Clause & Sentence Idioms*. Oxford: Oxford University Press.

Fedorov 2001 = Федоров, А. И. 2001. *Фразеологический словарь русского литературного языка*. Москва: Астрель.

Fink Arsovski, Željka i dr. 2006. *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.

Longman Dictionary of Contemporary English Online: LDOCE. <https://www.ldoconline.com/>
Longman Idioms Dictionary. 1998. Harlow: Longman.

Macmillan Dictionary: Free English Dictionary and Thesaurus Online.
<https://www.macmillandictionary.com/>

Matešić, Josip. 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Melerovič i Mokienko 2005 = Мелерович, А. М., В. М. Мокиенко. 2005. *Фразеологизмы в русской речи. Словарь*. Москва: Астрель.

Menac, Antica, Željka Fink Arsovski i Radomir Venturin. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Ljevak.

Menac, Antica, Željka Fink Arsovski i Radomir Venturin. 2014. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Ljevak.

Mieder, Wolfgang i Anna Tóthné Litovkina. 1999. *Twisted Wisdom: Modern Anti-Proverbs*. Burlington: The University of Vermont.

Online Etymology Dictionary. <https://www.etymonline.com/>

Oxford Idioms Dictionary for Learners of English. 2001. Oxford: Oxford University Press.

Walter i Mokienko 2005 = Вальтер, Х., В. М. Мокиенко. 2005. *Антипословицы русского народа*. Санкт-Петербург, Москва: Нева.

WordNet: A Lexical Database for English. <https://wordnet.princeton.edu/>

Žukov 2003 = Жуков, А. В. 2003. *Лексико-фразеологический словарь русского языка*. Москва: Астрель.

PRILOZI

PRILOG 1. Popis engleskih i hrvatskih glagolskih frazema koji su činili građu za istraživanje. Navedene su konstrukcije najkarakterističniji oblici tih frazema koji se javljaju u korpusu enTenTen13 odnosno hrWaC.

accept something as gospel (truth)	baciti bubu u uho komu
add insult to injury	baciti koplje u trnje
add fuel to the fire	baciti ljagu na koga, na što
add salt to the wound	baciti na koljena koga, na što
be over the moon	baciti na leđa koga
be over the top	baciti pogled na koga, na što
be beyond the pale	baciti rukavicu u lice komu
be behind the eight ball	baciti sjenu na koga, na što
be behind the times	baciti udicu komu
be close to home	baciti u vjetar što
be in the dark	baciti se na posao
be left holding the baby	baciti se u zagrljaj komu
be under the weather	biti između dvije vatre
bear the brunt of something	biti na crnoj listi
bear a grudge	biti na klimavim nogama
bear something in mind	biti na pragu čega
bear witness to something	biti na vratima
beat the crap out of someone	biti na vrhu jezika komu
beat a dead horse	biti nadohvat ruke
beat around the bush	biti pred nosom komu
beat someone at their own game	biti pri lovi
beat swords into ploughshares	biti pri ruci komu
believe a word of it	biti pri zdravoj pameti
bitten by the bug	biti u bedu
born under a lucky star	biti u gabuli
born with a silver spoon in your mouth	biti u igri
break a sweat	biti u čijim kandžama

break the bank	biti u krvi komu
bring something to light	biti u modi
bring home the bacon	biti u pravu
bring something to a boil	biti u srcu komu
bring something to the table	biti u središtu pozornosti
bring something into question	biti u stanju
bring down the curtain	biti u škripcu
build bridges	biti u zabludi
burn a hole in your pocket	boriti se do posljednjeg daha
burn the candle at both ends	boriti se do zadnje kapi krvi
burn the midnight oil	boriti se na život i smrt
buy a pig in a poke	boriti se rame uz rame (s kim)
call the shots	boriti se s vjetrenjačama
catch a break	boriti se za goli život
caught in the crossfire	boriti se zubima i noktima
caught napping	braniti čije boje
caught off guard	činiti čuda
catch someone red-handed	činiti svoje što
change hands	čitati što iz očiju komu
change your mind	čitati između redaka
change your tune	čuti iz čijih usta što
clear the air	čuti na vlastite uši
clear the decks	dati na volju komu, čemu
climb off your high horse	dati na znanje komu što
come face to face with something	dati oduška čemu
come full circle	dati pečat čemu
come to terms with something	dati po prstima komu
come under fire	dati ruku u vatru
come with the territory	dati se u bijeg
come within inches of something	dati što u ruke komu
come apart at the seams	dati za pravo komu
come to grips with something	dati zeleno svjetlo komu, čemu
compare apples to oranges	davati na kapaljku što

compare notes
cross someone's path
cross that bridge when you get to it
cut to the bone
cut corners
cut from the same cloth
cut the umbilical cord
cut to the chase
die on the vine
die with your boots on
die a natural death
do a number on someone
draw a blank
drive a wedge between someone
drive something home
drive someone nuts
drive someone over the edge
drop a bombshell
eat your heart out
fall flat on your face
fall from grace
fall into place
fall into a rut
fall off the face of the earth
fall off the map
fall off the wagon
fall on deaf ears
fall into the wrong hands
fall into your lap
feel sick to your stomach
fight tooth and nail
fight a losing battle
fight for your life

dijeliti lekcije
dobiti batina
dobiti na težini
dobiti po nosu
dočekati na nož koga, što
dočekati raširenih ruku koga, što
dočekati se na noge
doći (k) pameti
doći do daha
doći do izražaja
doći iz dupeta u glavu komu
doći k sebi
doći na čelo čega
doći na korak do čega
doći na udar
doći pod paljbu
doći u pitanje
doći na ideju
doći pod čije okrilje
doći praznih ruku
doći u formu
dodati gas
dolaziti u obzir
dolaziti u paketu s čim
dolijevati ulje na vatru
donijeti bodove
donijeti na svijet koga
donijeti ploda
dotaknuti dno
dovesti do usijanja
dovestina rub živaca koga
dovesti pred gotov čin koga
dovesti pred oltar koga

fight unto death	dovesti u red koga, što
fill in the blanks	dovesti pred zid koga
fill the void	držati jezik za zubima
fly blind	držati palčeve
fly off the handle	držati glavu iznad vode
follow in someone's footsteps	držati (sve) konce u rukama
follow suit	držati na uzdi koga
gain ground	držati u šaci koga
gain momentum	držati na okupu koga
gather dust	gledati ispod oka koga, što
get a kick out of something	gledati iz prikrajka koga, što
get into hot water	gledati iz drugog kuta
get into the groove	gledati kroz povećalo koga, što
get into bed with someone	gledati što kroz prizmu čega
get off the ground	gledati kroz prste komu
get on someone's nerves	gledati kroz ... naočale
get on the same page	gledati u oči čemu
get on top of something	gledati svisoka koga, što
get the hang of something	gledati svoja posla
get the word out	gledati u leđa komu
get to the bottom of something	gledati kroz čije oči
get with the program	gledati se preko nišana
get the ball rolling	govoriti u prilog komu, čemu
get back in the game	govoriti bez uvijanja
get back on track	govoriti bez dlake na jeziku
get back on your feet	govoriti u superlativima
give someone a carte blanche	gurnuti u vatru koga
give someone (a) free rein	gurnuti pod tepih što
give someone a false sense of security	htjeti ovce i novce
give someone a pat on the back	hvaliti na sva usta koga
give someone a taste of their own medicine	ići u korak s čim
give someone a wide berth	ići na ruku komu
give someone the thumbs up	ići na živce komu

give someone the creeps	ići od vrata do vrata
give someone their marching orders	ići ruku pod ruku
give up the ghost	ide od ruke komu što
go down the drain	igrati na ... kartu
go head to head	igrati otvorenih karata
go in one ear and out the other	igrati se gluhog telefona
go into overdrive	igrati se vatrom
go off the deep end	igrati se skrivača (s kim)
go radio silent	igrati se životom
go the distance	imati muda (za što)
go the extra mile	imati na umu koga, što
go through the motions	imati sluha za što
go to great lengths	imati pik na koga
go with the flow	ispasti vragu iz torbe
go through the roof	istjerati što na čistac
hang by a thread	izaći na vidjelo
hang in the balance	izaći iz ormara
hang up your shingle	izaći na ulicu
have something at your fingertips	izbaciti na ulicu koga
have something under your belt	izgubiti bitku s čim
have a field day	izgubiti iz vida koga, što
hear something on the grapevine	izgubiti kompas
hide your light under the bushel	izgubiti nadu
hit rock bottom	izgubiti volju (za što, za čim)
hit the ground running	izgubiti živce
hit the jackpot	iznijeti na svjetlo dana što
hit the nail on the head	iznositi prljavo rublje
hit the spot	izvesti pred lice pravde koga
hit your stride	izvesti na pravi put koga
hold your breath	izvući deblji kraj
hold water	izvući iz rukava koga, što
hold someone at bay	izvući iz naftalina koga, što
hold out an olive branch to someone	izvući živu glavu

join forces
joined at the hip
jump the gun
jump through hoops
jump at someone's throat
jump for joy
jump into the deep end
jump on the bandwagon
jump in feet first
keep track of something
keep tabs on someone
keep your mouth shut
keep someone in the loop
keep something under wraps
keep something under lock and key
keep balls in the air
keep someone on their toes
keep your head above water
keep someone on a tight (short) leash
kill two birds with one stone
know something inside out
laugh all the way to the bank
laugh in someone's face
lay something bare
lead someone astray
learn something by heart
learn the ropes
leave no stone unturned
leave someone breathless
let sleeping dogs lie
let your hair down
lie through your teeth
lie at the bottom of something

jesti govna
jesti iz ruke komu
krenulo je nizbrdo što
krenuti od nule
krenuti po zlu
krenuti u akciju
kupiti mačka u vreći
misliti svojom glavom
naći svoje mjesto pod suncem
naći zajednički jezik (s kim)
naći se na putu komu
naći se na čijoj meti
nalaziti se između čekića i nakovnja
napraviti od govna pitu
napraviti od muhe slona
naučiti na teži način
naučiti redu koga
navesti na krivi put koga
navući na tanak led koga
ne drži vodu što
nestati bez traga (i glasa)
nestati s lica zemlje
nestati u vidu lastinog repa
nositi hlače (u kući)
nositi na rukama koga
nositi pod srcem koga
nositi svoj križ
obećati brda i doline komu
okrenuti glavu od koga, od čega
okrenuti kaput
okrenuti leđa komu, čemu
okrenuti na šalu
okrenuti novi list

live from hand to mouth
live by your wits
live on the edge
live off the fat of the land
look someone in the eye(s)
lose sight of something
lose track of something
make a splash
make all the difference
miss the point
miss the boat
move mountains
not believe your eyes
not lay a finger on someone
not let the grass grow under your feet
not lift a finger
not put a foot wrong
not set in stone
not set the world on fire
not sleep a wink
open your eyes to something
open your heart
pass the hat around
pass the baton
pass the buck
pay lip service to someone
pay over the odds
pay the piper
pay through the nose
pay your dues
pick someone's brain(s)
pick your battles
pick up the ball and run

okrenuti palac dolje
okrenuti pilu naopako
okrenuti ploču
okrenuti se naglavačke
okretati se u grobu
okretati se kako vjetar puše
osjetiti na svojoj koži
ostati bez teksta
ostati bez kruha
ostati hladne glave
ostati kratkih rukava
ostati otvorenih usta
ostati praznih džepova
ostati praznih ruku
ostati bez gaća
ostati bez krova nad glavom
ostaviti na cjedilu koga
ostaviti dubok trag
ostaviti po strani koga, što
ostaviti bez daha koga
osvojiti čije srce
otići pod nož
otići na kvasinu
otići na vječni počinak
otići u krpe
otići u nepovrat
otići u ropotarnicu povijesti
otkriti toplu vodu
otvoriti (stare) rane
otvoriti dušu komu
otvoriti put za što
padati s nogu
palo je na pamet komu što

pick up the slack
pick up the tab
play by the book
play hard to get
play it by ear
play it safe
play to the gallery
play with fire
point the finger at someone
prepare the ground
pull a stunt
pull at someone's heartstrings
pull no punches
pull someone's leg
pull the plug (on something)
pull the rug out from under someone
pull the wool over someone's eyes
pull your hair out
pull yourself up by the bootstraps
pull out all the stops
pull up your socks
push the right buttons
push the boat out
push the envelope
push your luck
put the lid on something
put a damper on something
put all your eggs in one basket
put the finishing touches on something
put something on the back burner
put someone on a pedestal
put the cart before the horse
put someone through the wringer

pasti na niske grane
pasti na plodno tlo
pasti s konja na magarca
pasti s kruške
pasti s Marsa
pasti s neba
pasti u krevet
pasti u krilo komu
pasti u nemilost
pasti u očaj
pasti u sjenu
pasti u zaborav
pisati nadugačko i naširoko
pitati za zdravlje koga
platiti danak čemu
platiti cijenu (za što)
platiti životom
plivati protiv struje
pobjeći glavom bez obzira
poginuti od čije ruke
pogledati krajičkom oka koga, što
pogoditi u sridu
pogoditi u žicu koga
pokazati svoje pravo lice
pokazati zube komu
pokrenuti s mrtve točke što
poslati u smrt koga
postati netko i nešto
povući mačka za rep
povući za jezik koga
povući za nos koga
povući se u svoj kut
pozvati na red koga

put someone behind bars	pratiti u stopu koga
put someone under the spotlight	praviti budalu od koga
put on a brave face	predati bez ispaljenog metka što
race against the clock	prelaziti iz ruke u ruku
raise eyebrows	prenositi se od usta do usta
raise its ugly head	preпустiti koga, što na milost i nemilost komu, čemu
raise the bar	preuzeti palicu (od koga)
raise the spectre of something	preuzeti kormilo čega
reach boiling point	pribiti na stup srama koga
reach for the stars	pričati iza leđa komu
reach the end of your tether	pričati različitim jezicima
read between the lines	prihvatiti što objeručke
ride roughshod over someone	prijeći preko usana komu
rise through the ranks	prijeći Rubikon
rise from the dead	prijeći s riječi na djela
rise to the bait	prijeći svaku mjeru
rise to the occasion	primati srcu što
roll in the aisles	pripremiti teren (za što)
roll with the punches	proći kroz iglene uši
roll out the red carpet for someone	proći ispod radara
roll up your sleeves	proći kroz sito i rešeto
run in circles	prodati dušu đavlu
run in the family	prodati što u besćjenje
run its course	prodati što za šaku dolara
run riot	prodavati fore komu
run the gauntlet	prodavati maglu
run the show	prodavati muda pod bubrege komu
save face	promijeniti što iz temelja
save the day	pronaći lijeka za što
say goodbye to something	propustiti kroz šake koga
search high and low	provesti što u djelo
see beyond your nose	pucati iz svih oružja na koga, na što
see eye to eye	

see the forest for the trees
see someone/something in a ... light
see the light
see the world
sell someone down the river
sell your soul (to the devil)
send someone into a spin
send something into a tailspin
send someone packing
set the record straight
set the stage
set the tone (for something)
set your sights on something
set (off) alarm bells (ringing)
settle an old score
shoot the breeze
shoot your mouth off
shoot from the hip
sign on the dotted line
sign someone's death warrant
sing for your supper
sing from the same hymn sheet
sing someone's praises
sit on the fence
speak volumes
spread yourself too thin
spread your wings
stand your ground
stand the test of time
stand on your own two feet
start off on the wrong foot
stay ahead of the game
stay on the sidelines

pucati od zdravlja
pucati po šavovima
raditi komu o glavi
raditi za crkavicu
reći zbogom čemu
reći što u facu komu
roditi se sa zlatnom žlicom u ustima
roditi se pod sretnom zvijezdom
spasiti obraz
spasti na prosjački štap
stajati čvrsto (nogama) na zemlji
stajati iza svojih riječi
stajati u ladici
stajati skupo
stajalo je glave koga što
stati na loptu
stati na put komu
stati na rep komu
stati na žulj komu
stati uz bok komu, čemu
staviti glavu na panj
staviti kamen oko vrata komu
staviti ključ u bravu
staviti na kocku što
staviti na led koga
staviti na papir što
staviti na pijedestal koga
staviti na vagu što
staviti naglasak na što
staviti pod istu kapu koga, što
staviti karte na stol
staviti soli na rep komu
stavljati sol na ranu komu

steal someone's thunder
step into the breach
step on someone's toes
stick to your guns
stick your neck out
stop (dead) in your tracks
take the backseat
take its toll
take someone at their word
take someone under your wing
take something/someone at face value
take something to heart
take the piss
take the plunge
take something with a grain of salt
talk in riddles
talk out of both sides of your mouth
talk through your hat
teach someone a lesson
test the waters
thank your lucky stars
think outside the box
throw someone off balance
throw out the baby with the bathwater
throw your hat into the ring
throw your weight around
throw down the gauntlet
throw someone to the lions
throw in the towel
throw in your two cents worth
touch a nerve
try your hand at something
try your luck

stenjati pod čijom čizmom
tapkati u mraku
tjerati vodu na čiji mlin
tražiti kruha preko pogače
tražiti povećalom
ubaciti u kljun što
ubiti boga u kome
ubiti u pojam koga
ubiti dvije muhe jednim udarcem
učiniti medvjedu uslugu komu
ući u štos
ući na mala vrata
ući na velika vrata
ući u anale
ući u sve pore čega
udarati ispod pojasa
postaviti temelje za što
udarilo je u glavu komu što
udariti brigu na veselje
udariti kontru komu, čemu
udariti na sva zvona što
udariti po džepu koga
umirati d smijeha
umrijeti od dosade
umrijeti od gladi
umrijeti od srama
upasti u žrvanj
upasti u klopku
upisati se zlatnim slovima (gdje)
uputiti koga, što na pravu adresu
uzeti kruh iz usta komu
uzeti maha
uzeti na zub koga

turn a blind eye (to something)
turn a deaf ear
turn in your grave
turn over the reins
turn the other cheek
turn the tables (on someone)
turn the tide
turn heads
turn your back on something/someone
turn back the clock
turn over a new leaf
wait upon someone hand and foot
walk a tightrope
walk on air
walk on eggshells
watch someone with an eagle eye
wear the pants
wear yourself to a frazzle
wear your heart on your sleeve
weather the storm
win hands down
work miracles
wouldn't be caught dead

uzeti što u svoje ruke
uzeti za zlo komu što
uzeti zdravo za gotovo što
vidi se iz aviona što
vidjeti u drugom svjetlu koga, što
vidjeti svijeta
voditi glavnu riječ
voditi računa o kome, o čemu
voditi ljubav
voziti u petoj brzini
vratiti istom mjerom (komu)
vratiti s kamatama komu što
vratiti stari sjaj čemu
vratiti se na stare staze čega
zabiti klin između koga
zabiti nos u knjigu
zabiti nož u leđa komu
zabiti posljednji čavao u lijes čega
zatvoriti se u svoju ljušturu
završiti iza rešetaka
znati iz prve ruke što
znati iz viđenja koga
znati znanje
živjeti od zraka
živjeti na tuđoj grbači
živjeti punim plućima
živjeti u oblacima
živjeti na lovorikama
živjeti na kruhu i vodi

ŽIVOTOPIS AUTORICE

Jelena Parizoska rođena je 1975. godine u Zagrebu, gdje je završila osnovnu školu i XVI. gimnaziju. Diplomirala je engleski jezik i književnost i ruski jezik i književnost 1998. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Na 3. i 4. godini studija primala je Stipendiju Grada Zagreba za izvrsnost.

Od 1999. do 2003. vodila je tečajeve engleskog i ruskog jezika u poslovnim tvrtkama. Od 2002. do 2015. kao stalna vanjska suradnica predavala je engleski jezik za ekonomiste i poslovne komunikacije na engleskom jeziku u Zagrebačkoj školi ekonomije i managementa. Od 2003. do 2011. bila je zaposlena kao znanstvena novakinja na Odsjeku za anglistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Predavala je frazeologiju, sintaksu engleskog jezika te leksikologiju i leksikografiju za prevoditelje. Od 2010. do 2017. kao vanjska suradnica prevodila je za Hrvatsku televiziju. Od 2014. zaposlena je u nepunom radnom vremenu na Studiju dizajna Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu u nastavnom zvanju predavača. Izvodi nastavu iz kolegija *Engleski jezik za dizajn*. Od 2016. zaposlena je kao predavač u nepunom radnom vremenu na Katedri za obrazovanje učitelja engleskog jezika Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, gdje predaje jezične vježbe engleskog jezika i primijenjenu lingvistiku.

Suradivala je na dvama projektima Ministarstva znanosti i obrazovanja: *Analiza prijevodnoga procesa: lingvistički i kulturološki aspekti* (voditelj: prof. dr. sc. Vladimir Ivir, 2003.–2006.) i *Teorijska kognitivno lingvistička istraživanja hrvatskoga i drugih jezika* (voditeljica: prof. dr. sc. Milena Žic Fuchs, 2007.–2011.). 2018. i 2019. suradivala je na projektu potpore istraživanjima Sveučilišta u Zagrebu *Hrvatsko-poljska kontrastivna istraživanja* (voditeljica: prof. dr. sc. Ivana Vidović Bolt). Od studenog 2018. suradnica je na projektu *Digitalni hrvatski frazeološki rječnik* Zavoda za lingvistička istraživanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (voditeljica: dr. sc. Ivana Filipović Petrović).

Kao autor ili suautor objavila je 18 znanstvenih radova i jedan stručni rad. Izlagala je na više od 30 znanstvenih i stručnih skupova. Stručno se usavršavala na 10 radionica, simpozija i kolokvija u zemlji i inozemstvu. Članica je Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku i Međunarodne slavističke kognitivne organizacije SCLA (*Slavic Cognitive Linguistics Association*).

Popis objavljenih radova

- Parizoska, Jelena i Mateusz-Milan Stanojević. 2018. "Problemi frazeološkog nazivlja". *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 44 (2): 611–625.
- Parizoska, Jelena. 2018. "Poredbeni frazemi s vlastitim imenima u hrvatskome – korpusni pristup". *Slavistički studii* 18: 139–151.
- Filipović Petrović, Ivana i Jelena Parizoska. 2017. "Leksikografska obrada frazema s promjenjivom glagolskom sastavnicom u hrvatskome". *Jezikoslovlje* 18 (2): 245–278.
- Parizoska, Jelena i Ivana Filipović Petrović. 2017. "Variation of Adjectival Slots in *kao* ('as') Similes in Croatian: A Cognitive Linguistic Account". U *Computational and Corpus-Based Phraseology: Second International Conference, Europhras 2017, London, UK, November 13–14, 2017, Proceedings*, ur. Ruslan Mitkov, 348–362. Cham: Springer.
- Parizoska, Jelena i Ivanka Rajh. 2017. "Idiom variation in business English textbooks: A corpus-based study". *ESP Today. Journal of English for Specific Purposes at Tertiary Level* 5 (1): 46–67.
- Parizoska, Jelena i Ivana Filipović Petrović. 2016. "Uporabni model jezika u leksikografskoj obradi frazeološke varijantnosti u hrvatskome". U *Metodologija i primjena lingvističkih istraživanja*, ur. Sanda Lucija Udier i Kristina Cergol Kovačević, 147–158. Zagreb: Srednja Europa.
- Parizoska, Jelena i Zvonimir Novoselec. 2014. "Idiom variation and grammaticalization: a case study". U *Language as Information*, ur. Anita Peti-Stantić i Mateusz-Milan Stanojević, 179–192. Frankfurt am Main [etc.]: Peter Lang.
- Novoselec, Zvonimir i Jelena Parizoska. 2012. "A corpus-based study of similes and cognate adjectival forms in English, Swedish and Croatian". U *Phraseology and Discourse: Cross Linguistic and Corpus-based Approaches*, ur. Antonio Pamies, José Manuel Pazos Breña i Lucía Luque Nadal, 101–110. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren.
- Stanojević, Mateusz-Milan i Jelena Parizoska. 2012. "Subjectification of idiom introducers in discourse: the case of *proverbial* in English, Polish and Croatian". U *Discourse and Dialogue – Diskurs und Dialog*, ur. Vladimir Karabalić, Melita Aleksa Varga i Leonard Pon, 85–96. Frankfurt am Main [etc.]: Peter Lang.
- Stanojević, Mateusz-Milan, Barbara Kryžan-Stanojević i Jelena Parizoska. 2011. "A contrastive view of adjectives in Croatian, Polish and English: subjectification as a local phenomenon". *Cognitive Studies* 11: 31–52.

- Parizoska, Jelena. 2010. The Canonical Form in Murky Waters: Idiom Variation and the Croatian National Corpus. U *Korpora, Web und Datenbanken. Computergestützte Methoden in der modernen Phraseologie und Lexikografie*, ur. Stefaniya Ptashnyk, Erla Hallsteinsdóttir i Noah Bubenhofer, 95–107. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren.
- Parizoska, Jelena i Zvonimir Novoselec. 2010. “Predodžbena shema SPREMNIKA u frazeologiji: prvi i drugi plan”. U *Prostor i vrijeme u jeziku: Jezik u prostoru i vremenu*, ur. Mario Brdar, Marija Omazić, Višnja Pavičić Takač, Tanja Gradečak-Erdeljić i Gabrijela Buljan, 57–67. Zagreb, Osijek: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Parizoska, Jelena. 2009. “Idiom variability in Croatian: the case of the CONTAINER schema”. *Cognitive Studies* 9: 171–180.
- Stanojević, Mateusz-Milan, Jelena Parizoska i Lea Banović. 2009. “Schematic idioms and cultural models”. U *Cognitive Approaches to English: Fundamental Interdisciplinary and Applied Aspects*, ur. Mario Brdar, Marija Omazić i Višnja Pavičić Takač, 321–344. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Parizoska, Jelena. 2007. “Pragmatički aspekti modifikacija frazema u novinskim naslovima”. U *Slavenska frazeologija i pragmatika*, ur. Željka Fink Arsovski i Anita Hrnjak, 173–177. Zagreb: Knjigra.
- Stanojević, Mateusz-Milan, Jelena Parizoska i Marek-Mladen Stanojević. 2007. “Kulturni modeli i motivacija frazema”. U *Jezik i identiteti*, ur. Jagoda Granić, 569–577. Zagreb, Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Parizoska, Jelena. 2006. “Semantičke modifikacije frazema u novinskim naslovima”. U *Jezik i mediji – jedan jezik: više svjetova*, ur. Jagoda Granić, 533–540. Zagreb, Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Parizoska, Jelena. 2005. “The *-ing* Forms in English Word Formation”. *Romanian Journal of English Studies* 2: 56–61.
- Stanojević, Mateusz-Milan i Jelena Parizoska. 2005. “Konvencionalne konceptualne metafore i idiomatičnost”. U *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*, ur. Jagoda Granić, 701–712. Zagreb, Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.